Riksdagens protokoll
1993/94:102

Onsdagen den 4 maj

Kl. 9.00–18.05
19.00–21.53

Protokoll
1993/94:102

1 § Val av en riksdagens ombudsman

Företogs val av en riksdagens ombudsman (justitieombudsman).

Anf. 1 THAGE G PETERSON (s):

Fru talman! Valperioden för justitieombudsmannen Jan Pennlöv utgår under innevarande kalenderår.

Med anledning härav har konstitutionsutskottet berett frågan om val av justitieombudsman.

Konstitutionsutskottet föreslår enhälligt att riksdagen för tiden från valet till dess nytt val har genomförts under fjärde året därefter omväljer justitieombudsman Jan Pennlöv.

Kammaren biföll konstitutionsutskottets förslag och utsåg därmed – för tiden från valet till dess nytt val genomförts under fjärde året därefter – till

justitieombudsman
Jan Pennlöv

2 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 28 april.

3 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Motionerna
1993/94:Sf47–Sf51 till socialförsäkringsutskottet
1993/94:Kr14–Kr16 till kulturutskottet
1993/94:K66 och K67 till konstitutionsutskottet

1 *Riksdagens protokoll 1993/94. Nr 102*

4 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter
Lagutskottets betänkanden 1993/94:LU23 och LU26
Socialförsäkringsutskottets betänkanden 1993/94:SfU16 och SfU22
Utbildningsutskottets betänkanden 1993/94:UbU9, UbU16 och UbU17
Trafikutskottets betänkanden 1993/94:TU28 och TU29
Näringsutskottets betänkanden 1993/94:NU19 och NU28

5 § Beslut rörande utskottsbetänkande som slutdebatterats den 29 april

SfU12 Socialförsäkring – inriktning och anslag
Mom. 1 (reformering av socialförsäkringssystemet)
1. utskottet
2. res. 1 (nyd)
Votering:
280 för utskottet
19 för res. 1
50 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 118 s, 70 m, 28 fp, 29 c, 22 kds, 10 v, 3 -
För res. 1: 19 nyd
Frånvarande: 20 s, 10 m, 5 fp, 2 c, 4 kds, 4 nyd, 4 v, 1 -

Mom. 3 (långa sjukfall)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Votering:
270 för utskottet
14 för men.
15 avstod
50 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 117 s, 70 m, 28 fp, 27 c, 22 kds, 5 nyd, 1 -
För men.: 2 s, 10 v, 2 -
Avstod: 15 nyd
Frånvarande: 19 s, 10 m, 5 fp, 4 c, 4 kds, 3 nyd, 4 v, 1 -

Mom. 13 (ersättning vid arbetsskada)
1. utskottet
2. res. 5 (nyd)
Votering:
282 för utskottet
21 för res. 5

46 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 119 s, 70 m, 28 fp, 29 c, 22 kds, 11 v, 3 -
För res. 5: 1 s, 20 nyd
Frånvarande: 18 s, 10 m, 5 fp, 2 c, 4 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -
Hans Göran Franck (s) anmälde att han avsett att rösta ja men markerats ha röstat nej.

Mom. 16 (konventioner)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Votering:
290 för utskottet
13 för men.
46 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 120 s, 70 m, 28 fp, 29 c, 22 kds, 20 nyd, 1 -
För men.: 11 v, 2 -
Frånvarande: 18 s, 10 m, 5 fp, 2 c, 4 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 23 (efterkontroll av förtidspensioner)
1. utskottet
2. res. 7 (nyd)
Votering:
283 för utskottet
20 för res. 7
46 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 120 s, 70 m, 28 fp, 29 c, 22 kds, 11 v, 3 -
För res. 7: 20 nyd
Frånvarande: 18 s, 10 m, 5 fp, 2 c, 4 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Övriga moment
Kammaren biföll utskottets hemställan.

Meddelande om samlad votering

Talmannen meddelade att arbetsmarknadsutskottets betänkanden AU17, AU22 och AU23 skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

6 § Jämställdhetspolitiken

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1993/94:AU17 Jämställdhetspolitiken: Delad makt – delat ansvar (prop. 1993/94:147).

Anf. 2 BERIT ANDNOR (s):

Fru talman! Kan man kompromissa om jämställdheten? Kan man ena dagen lägga fram förslag som får jämställdheten mellan könen att ta stora steg tillbaka och andra dagen försöka skyla över det med att föreslå åtgärder som i sig är riktiga ur jämställdhetssynpunkt men som måste betraktas som mindre genomgripande? Uppenbarligen försöker sig jämställdhetsminister Bengt Westerberg på detta konststycke.

Vi socialdemokrater anser att regeringens proposition om jämställdheten måste ses mot bakgrund av dess politik i övrigt. Propositionen är ett utslag av att regeringen inom jämställdhetens mer lättskötta domäner försöker lägga plåster på en utveckling som egentligen kräver både operation och stödförband. Det är bara att konstatera att tre år med regeringen Bildt inneburit att kvinnornas ställning kraftigt försvagats och att det har varit och är bakslagens tid för kvinnorna.

Under tre år har vi nu sett starten på ett gigantiskt systemskifte, som i flera avseenden har drabbat och kommer att drabba kvinnorna hårdast. Den borgerliga regeringens politik leder till ett samhälle med massarbetslöshet, nedrustad gemensam sektor och ökade klasskillnader, ett tudelat samhälle, ett råare och kyligare Sverige.

Under regeringen Bildts mandatperiod försvinner 10 % av alla jobb i Sverige. Det betyder enligt OECD att tre gånger så många arbeten förvinner här som i länderna i EU.

Över 600 000 människor står nu utan arbete. 140 000 personer är långtidsarbetslösa. 90 000 ungdomar är öppet arbetslösa. Deltidsarbetslösheten ökar. Förvärvsfrekvensen sjunker för både kvinnor och män. 139 000 kvinnor har lämnat arbetskraften på två år. Detta är ett förödande betyg för regeringen.

Varje människa, oavsett kön, skall ha rätt att leva sitt liv i frihet och oberoende. När 13–14 % av arbetskraften saknar ett riktigt jobb är detta det verkliga hotet mot kvinnors ställning i samhället. Ett eget arbete med en lön som går att leva på är grunden för vår frihet och vårt oberoende, på samma sätt som det är det för männen. Massarbetslösheten är därför ett dråpslag mot jämställdheten och välfärden.

Sambandet mellan den gemensamma sektorns omfattning och kvinnors ställning i samhället är odiskutabelt. För jämställdheten i arbetslivet är en välutbyggd och väl fungerande gemensam sektor av avgörande betydelse. Regeringen räknar med att 34 000 personer i år mister sina anställningar i kommuner och landsting. Under 1992 och 1993 försvann 68 000 jobb. Detta innebär att den gemensamma sektorn minskar med över 100 000 arbeten under dessa tre år. Ytterligare 60 000 jobb skall bort till 1998. Det är en nedmontering av det gemensamma som inte bara motiveras av den ekonomiska

krisen utan som också sker av ideologiska skäl. Privatisering och minskad gemensam sektor är ett mål i sig för regeringen Bildt.

Förslaget om s.k. pigavdrag är en logisk följd av regeringens synsätt. Den som inte har råd att anlita hemhjälp skall med sina inbetalda skatter subventionera hemhjälpen för dem som har det bättre ställt. Segregationstendenserna är redan tydliga inom bostadsområdet, skolan och barnomsorgen. De skall nu fortsätta på arbetsmarknaden genom ett system med ett lågavlönat, privatanställt tjänsteproletariat, sannolikt till övervägande del bestående av kvinnor.

Regeringen försämrar arbetsrätten och skapar nya tillfälliga anställningar. Avsikten är att göra den anställda mer otrygg, minska löntagarnas inflytande och stärka arbetsgivarnas ställning.

I dagens läge får allt fler en lösare anknytning till arbetsmarknaden. Två av tre lediga jobb är tillfälliga anställningar. Detta tillsammans med de nya reglerna om uthyrning av arbetskraft försvårar möjligheterna för många att få ett rejält fotfäste på arbetsmarknaden. Detta gäller framför allt kvinnor och invandrare.

Regeringens förslag till ny arbetslöshetsförsäkring drabbar i synnerhet kvinnor. Vilka konsekvenser som förslaget får för män respektive kvinnor har inte redovisats i regeringens förslag. Analyser är obefintliga även i detta förslag. Detta är desto mer anmärkningsvärt som regeringen i den jämställdhetsproposition som vi just nu behandlar framhåller följande: "Förslag och beslut inom olika politikområden bör analyseras ur ett jämställdhetsperspektiv för att klarlägga konsekvenser för kvinnor respektive män. Det bör ske på såväl central som regional och lokal nivå."

I praktiken visar nu regeringen att dessa ord inte är värda någonting alls. Ett omfattande förslag att försämra arbetslöshetsförsäkringen, som i allra högsta grad berör kvinnorna, innehåller inte ett enda ord om vad förslaget innebär för kvinnor.

Regeringens förslag är ett bakslag för kvinnorna på flera sätt. Eftersom många kvinnor har en sämre förankring på arbetsmarknaden kommer de i fortsättningen att få svårare att uppfylla de arbetsvillkor som regeringen föreslår. Det blir med andra ord svårare att få ersättning, vilket kommer att drabba kvinnor mer än män.

Reglerna om hur normalarbetstiden skall beräknas drabbar främst dem som arbetar deltid; 90 % av dem är kvinnor. För 85 000 personer som i dag fyllnadsstämplar – nästan alla kvinnor – är det bara en tidsfråga innan de förlorar rätten till ersättning.

Reglerna om att s.k. jämställd tid bara berättigar till en period en gång kommer främst att drabba dem som finns i aktiva åtgärder och småbarnsföräldrar. Tiden med föräldrapenning betraktas nämligen som jämställd tid. Kvinnorna är överrepresenterade i aktiva åtgärder i förhållande till män och drabbas därför mest.

Detta är sanningen bakom regeringens prat om att man nu skall införa en allmän, obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. Det spelar ingen roll vad man kallar saker och ting – det är innehållet som är det intressanta. Och när det gäller den nya arbetslöshetsförsäkringen är sanningen att den kommer att omfatta ett mindre antal personer samtidigt som ersättningarna kommer att

bli lägre och begränsas i tiden. Sanningen är att det handlar om att spara pengar. Och de som skall betala är de deltidsarbetslösa och de som har svårt att skaffa sig fotfäste på arbetsmarknaden – kvinnorna.

Förslaget om vårdnadsbidrag är ytterligare ett slag mot kvinnorna och barnen, en medvetet gillrad kvinnofälla. Vårdnadsbidraget ger varken rättvisa eller valfrihet. Och det syftar absolut inte till att främja jämställdheten mellan könen. Det bygger inte ens på omtanke om barnen. Dessutom kostar det 3,7 miljarder och är ofinansierat!

För LO:s 450 000 kvinnor som arbetar deltid blir det knappast lönsamt att arbeta. Det gäller också heltidsarbetande kvinnor i låglöneyrken. Det blir också svårare för kvinnor att ta sig in på arbetsmarknaden och lättare att få sparken därifrån.

Redan i dag får många unga kvinnor när de söker arbete frågan om de tänker skaffa barn. Om de svarar ja är oddsen för att få arbetet låga. I och med att rätten till tjänstledighet kommer att förlängas till tre år om regeringens förslag går igenom blir det ännu svårare för unga kvinnor att få fotfäste på arbetsmarknaden.

Jämställdhetspolitik får inte bara vara vackra ord och fromma förhoppningar. Den måste finnas med i all politik och inom alla samhällsområden. Det går inte att säga en sak och sedan föra en politik på olika områden som gör att jämställdhetsarbetet går bakåt. Det är ett rent hyckleri. Om regeringen säger att alla förslag och beslut skall analyseras ur ett jämställdhetsperspektiv bör man väl åtminstone hitta några antydningar åt det hållet i regeringens förslag? Jämställdhetspropositionen måste ses mot den bakgrund som jag nu tecknar.

Jämställdhet tycks för jämställdhetsministern och regeringen till stor del handla om chefsutbildning, lagregler och mer resurser till JämO. Det är självklart viktigt, men det finns något som är viktigare. Och det handlar om de många kvinnornas vardagliga problem. Det handlar om de kvinnor som finns inom LO, ofta i monotona jobb med låga löner. Det handlar om de kvinnor som kämpar för att få fotfäste på arbetsmarknaden. Det handlar om de kvinnor som inte får pengarna att räcka till och som ser dagisplatsen hotad. Det handlar om de kvinnor som kämpar med förslitningsskador och inte får någon rehabilitering. Det handlar om de kvinnor som inte får den vård de behöver för sina sjukdomar och om de kvinnor som inte får någon hemhjälp trots att behoven finns.

Kort sagt: det handlar om de många kvinnornas problem som hänger nära samman med vilken samhällsklass de tillhör. Klass och kön verkar vara ett okänt problem för regeringen.

Dessa kvinnor vill ha ett jobb som de kan försörja sig på, ett jobb som inte sliter ut kropp och själ. De kämpar för att få fotfäste på arbetsmarknaden och ser nu tryggheten hotas av en försämrad anställningstrygghet, en sämre a-kassa och en sämre arbetsskadeförsäkring. De ser sina möjligheter till förvärvsarbete minska genom nedskärningar i den gemensamma sektorn, höjda dagisavgifter och en rekordhög arbetslöshet. De känner att deras arbete inte är något värt när vårdnadsbidraget gör att det inte lönar sig att förvärvsarbeta. De ser männen komma in först till läkaren och resurserna till företags-

hälsovården försvinna. De ser att männen får en allt större del av hemtjänsten och av andra gemensamma resurser.

Folkhälsorapporten, som publicerades i fredags, visar ett ökande gap vad gäller hälsan mellan olika socioekonomiska grupper. Med andra ord: den visar att hälsan är klassrelaterad och att klasskillnaderna ökar framför allt mellan kvinnor. Med en regering vars politik slår hårdast mot dem som står längst ner på klasstrappan, arbetarkvinnorna, förvärras situationen för dessa oavbrutet.

Vad svarar regeringen och jämställdhetsministern dem? Var finns alla dessa kvinnor – de arbetslösa, undersköterskan, lokalvårdaren, affärsbiträdet och fabriksarbeterskan – i regeringen Bildts Sverige? Var finns de i jämställdhetspropositionen? Skall de ta pigjobb och sänka sina löner för att få jobb, eller skall de stanna hemma vid spisen? När kommer reformerna för dessa kvinnor – den överväldigande majoriteten av Sveriges kvinnor?

Det är detta vi socialdemokrater menar med vår kritik av regeringens jämställdhetsproposition. Den är i vissa delar bra, men allt faller platt till marken när regeringens politik i övrigt – i de delar som har genomgripande och avgörande betydelse för människors liv – direkt motverkar jämställdhetsarbetet och hotar kvinnornas ställning i samhället.

Vi har väntat länge på att se något initiativ från regeringens sida inom jämställdhetsområdet. Det började storstilat i regeringsförklaringen 1991. Då sades det att den höga förvärvsfrekvensen bland kvinnor är en viktig tillgång för Sveriges ekonomi och att jämställdhet är ett centralt mål som kräver uppmärksamhet när arbetslösheten växer.

Det var det rakt motsatta som hände. I regeringsförklaringen hösten 1993 hade regeringen även i ord övergivit det som man i handling för länge sedan hade övergivit. Det fanns inte ett ord om jämställdhet.

I riksdagsdebatterna har det däremot hela tiden hänvisats till att det i jämställdhetspropositionen kommer att hända saker. I den skulle förslagen komma. Det är bara att konstatera att de konkreta förslagen inte heller denna gång har motsvarats av de vackra ord som har föregått propositionen. Varken de konkreta förslagen om ändringar i jämställdhetslagen eller om anslagen till jämställdhetsområdet är tillräckligt långtgående. Därför finns det till detta betänkande en rad reservationer från oss socialdemokrater.

När det gäller förändringarna i jämställdhetslagen anser vi att orsakerna till löneskillnaderna inte bara skall kartläggas, utan de skall också analyseras. Om inte det görs blir det ett arbete som stannar av halvvägs. Därigenom försämras möjligheterna att förändra de förhållanden som kartläggningen av löneskillnaderna är avsedd att rätta till. Detsamma gäller den begränsning av kartläggningsskyldigheten som den borgerliga majoriteten vill införa. Det är en begränsning som skulle undanta ett stort antal arbetsplatser från kartläggningen, framför allt inom den privata servicesektorn där många kvinnor har sitt arbete.

Dessutom borde det vara en självklarhet att den som anser sig otillåtet lönediskriminerad skall ha rätt att, av arbetsgivaren, få en skriftlig uppgift om lön eller andra anställningsvillkor och de faktorer som har påverkat lönen. Utan en sådan regel i lagen blir det svårt att kontrollera om en viss lön strider mot lönediskrimineringsförbudet.

Vi anser också att regeringen borde återkomma till riksdagen med förslag som skulle innebära att det vid bedömningen av otillåten lönediskriminering skulle vara möjligt att jämföra arbetsuppgifternas lönesättning hos någon annan arbetsgivare inom samma bransch. Lagreglerna har annars ett begränsat värde eftersom de endast avser jämförelser hos samma arbetsgivare.

Vi socialdemokrater anser att anslagen till JämO bör utökas ytterligare utöver regeringens förslag. Vi anser också att anslagen till de politiska kvinnoorganisationerna, kvinnojourerna – ROKS – och RFSU bör utökas – detta mot bakgrund av det betydelsefulla arbete som dessa organisationer utför.

Anmärkningsvärt är också att det i jämställdhetspropositionen helt saknas förslag som omfattar invandrarkvinnorna. Även i denna del har vi en reservation.

Vi ställer upp på regeringens förslag om länsexperter för jämställdhetsfrågor, men vi anser att det är nödvändigt att påpeka att dessa funktioner, om de skall vara meningsfulla, måste integreras i de i den regionalpolitiska propositionen föreslagna regionala resurscentrumen för kvinnor.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att regeringens konkreta förslag till förändringar i jämställdhetslagen, liksom anslagen inom jämställdhetsområdet, är otillräckliga och inte tillräckligt långtgående.

Fru talman! Vi socialdemokrater står naturligtvis bakom samtliga reservationer, men för att minska voteringstiden yrkar jag bifall till de socialdemokratiska reservationerna 1, 9, 10, 11, 12, 18 och 21.

Anf. 3 STEFAN KIHLBERG (nyd):

Fru talman! Låt mig börja med att be Berit Andnor om ursäkt för att jag har anmält mig till den här debatten. Jag har förstått att för Berit Andnor är jämställdhet lika med kvinnokraft och kvinnokamp. Det har ingenting med jämställdhet att göra. I min värld handlar jämställdhet om mäns och kvinnors lika möjligheter och lika villkor. Men jag är inte övertygad om att Berit Andnor delar den synen. Som förstamajtal var det dock förträffligt.

Jag konstaterar lugnt och försynt att socialdemokratin har haft makten i över 40 år. Ser man till resultaten inom jämställdhetsarbetet borde man kanske vara avsevärt mera ödmjuk och försynt än Berit Andnor. Resultatet är i sanning litet. Beklämmande nog, Berit Andnor, har jag aldrig mött så mycket manschauvinism och så många mulliga mansgrisar som just inom Berit Andnors s.k. klasser. Där har jag hört de värsta diskussionerna och haft de största problemen att övertyga. Sopa gärna rent framför egen dörr först!

Upplysningsvis, arbetslösheten har faktiskt drabbat männen värre än kvinnorna. Om Berit Andnor inte litar på mig kan hon gärna fråga Göte Bernhardsson.

Fru talman! Det råder en bred politisk enighet – jag skulle nästan vilja säga total enighet – om de grundläggande principerna i jämställdhetspolitiken, även om det finns de som försöker göra gällande annat. Jag vågar påstå att det nästan är en självklarhet för samtliga partier att män och kvinnor skall ha lika möjligheter till utbildning och naturligtvis lika lön för samma jobb. Det är en självklarhet, och jag skall inte gå vidare in på det.

Jag håller med om att det finns en del problem kvar att lösa. Men låt oss diskutera strategin för hur vi skall lösa dem. Vi är i grunden överens. I grunden välkomnar vi också propositionen. Vi är överens när det gäller 90 % av den. Det finns dock 10 % där vi har en annan uppfattning. Det gäller delvis strategier, men det gäller också att vi saknar ett djup. Jag skulle vilja likna jämställdhetsdebatten vid ett isberg. 90 % av problemen syns inte. Det enda som debatteras är det som syns. Därför blir debatten ofta mycket ytlig, även här i kammaren.

Jag gjorde ett allvarligt försök i den allmänpolitiska debatten – naturligtvis misslyckades det – att få till stånd en litet djupare diskussion kring jämställdhet. Vad är jämställdhet? Hur ser ett jämställt samhälle ut? Jag kan inte påstå att debatten gav mycket till svar. Förvisso har vi brister så till vida att det inte är lika lön och lika möjligheter, men de problemen är så tydliga. Därmed är de mycket lättare att angripa.

Jag skulle därför vilja fokusera debatten på de litet djupare dimensionerna. Jag vill gå utöver "plakatargumenten", som jag kallar för symmetri. Det anses att problemet är löst när det är 50-50, hälften män och hälften kvinnor, delad makt och delat ansvar. Men det är inte så. Vi kan ta bankerna som exempel. I bankerna är könsfördelningen bland de anställda redan 50-50. Skulle man på bankerna vara mer jämställda än på sjukhusen, daghemmen eller i grundskolan där man har en enorm kvinnodominans? Jag hävdar att man inte är ett dugg mera jämställd på banken.

Då dyker frågan upp varför det inte är så. Den frågan tycker jag är mycket mera intressant att diskutera. För oss innebär jämställdhet också att man bejakar kvinnlighet och manlighet. Man måste våga analysera och diskutera skillnaderna. De är ofta stora, men dess värre är de okända för många, även för dem som deltar i debatter.

Fru talman! Låt mig ta ett konkret exempel som jag tycker är illustrativt. Exemplet kommer från försvarsmakten – en totalt mansdominerad värld, en machovärld som under sekler har byggts upp av män. Den är uppbyggd av vapen, muskler och teknik, som verkligen är sinnebilden för manssamhället. Försvaret var ett av de första områden där man verkligen gav sig på jämställdhetsfrågan på ett mera kvalitativt och fördjupat sätt. Man gjorde stora, lyckade satsningar för att få in flera kvinnor, t.ex. kvinnliga officerare. Man konstaterade mycket riktigt att efter en tid slutade kvinnorna. Militärer är bra på analys och forskning. De gjorde naturligtvis vad varje logiskt tänkande människa skulle göra i ett sådant läge. De började undersöka vad det beror på.

Jag skall inte gå in på någon fördjupad beskrivning av resultaten. Man upptäckte bl.a., vilket i och för sig inte är överraskande för dem som jobbar med sådana här frågor, att de kvinnor som kom in försökte "bli" män. Det är ganska naturligt i den miljön. Däri ligger en del av problemet. Det accepterade inte männen. Dessa kvinnliga officerare fick, förlåt fru talman, ett rent helvete. Är man klok försöker man ta sig ur det.

Det har gjorts studier och man har jobbat vidare med frågan. Det har t.ex. konstaterats att vid plötsliga förändringar är den första frågan män ställer sig: Vem har beslutat det här? Men det är inte den första fråga kvinnor ställer sig. Kvinnor undrar: Varför skall det förändras? Redan på detta enkla plan

har vi en av förklaringarna – det finns många, många fler – till varför det händer så olika saker och varför det blir så fel.

Män tenderar t.ex. att acceptera hierarkier. Om det bara är rätt chef som har beslutat så lyder man och ställer in sig i ledet. Det är en trygghet. Tack och lov är kvinnor klokare än så. De accepterar inte hierarkier med automatik. Kvinnor är mycket bättre på nätverk. Nätverk är hotande för män, och så uppstår det problem.

Jag menar att det här finns kvalitativa dimensioner inom jämställdhetsarbetet som vi över huvud taget inte diskuterar. Inom försvarsmakten jobbar man med det här. Man har naturligtvis satt in ett omfattande åtgärdsprogram och har en mycket kraftfull utbildning där man går in för att stötta och utbilda både kvinnor och män. Man slår mycket klart fast i utvecklingsprogrammen att även inom försvarsmakten måste kvinnor förbli kvinnor och våga bejaka sin kvinnlighet. De måste lära sig hur de fungerar som kvinnor och hur män fungerar. Detsamma gäller för män. Då börjar det faktiskt kunna fungera mycket bra.

För många som inte känner till så mycket om försvarsmakten är det kanske en paradox att man där ligger mycket långt framme på detta område. Man anlitar mycket riktigt t.ex. Gunnilla Masreliz-Steen, som är utomordentligt kunnig på det här området. Försvarsmakten ligger också långt framme när det gäller ledarskap. Den är inte den gamla, hiearkiska lydarorganisationen som många fortfarande tror. Om man ser på det politiska systemet, finner man att vi inte har lärt oss någonting. Titta bara på riksdagen. Vi klarar inte ens av att föra en jämställdhetsdebatt med någorlunda balans. Jag välkomnar Hans Andersson i sammanhanget. Det är roligt. Det är han och jag, och resten av debattörerna är kvinnor. Så ser det ut varenda gång. Mina vänner, kan ni inte börja städa i era egna partier och försöka aktiviera den andra halvan för jämställdhetsfrågorna?

Fru talman! Tänk om det ställdes flera kvinnliga "varför" i jämställdhetsdebatten. Det vore ett framsteg för jämställdheten.

Jag vill ta ytterligare ett exempel som gäller de djupare dimensionerna. Ett problem som håller på att bli alltmera akut är att tekniska och naturvetenskapliga utbildningar väljs av alltför få studerande ungdomar. Varför? Det visar sig att mycket forskning tyder på att det faktiskt bl.a. beror på kvinnodominansen i förskola och grundskola. Traditionellt har inte kvinnor en teknisk/naturvetenskaplig inriktning. Detta påverkar ungdomarna. Man konstaterar nu att det kanske är lärarutbildningen och skolan som är den viktigaste faktorn i fråga om jämställdheten.

Jag skall hoppa över pigdebatten eftersom jag tycker att den är så beklämmande och förnedrande för kvinnor och för dem som arbetar med hushållsarbete. Jag vägrar att bemöta de billiga argument Berit Andnor försökte föra till torgs.

Däremot vill jag ställa en fråga angående förslitningsskador hos kvinnor. Ja, detta skrämmer mig också. Men jag tycker att det är viktigt att ställa sig följande fråga: Är det kanske så att vissa arbeten inte skall utföras av kvinnor just på grund av att de får förslitningsskador? Det finns skillnader mellan män och kvinnor i kroppslig konstitution och fysiologi. Det är kanske direkt olämpligt med dessa jobb, men kvinnorna har i många sammanhang tvingats

in i dessa jobb. De har inte haft några andra möjligheter, och så har de fått dessa förslitningsskador.

Fru talman! Bl.a. mot denna bakgrund känns propositionen litet tunn och ytlig. Där finns många vackra ord, men trots allt skapar vackra ord inga förändringar.

Pappamånaden har försvunnit ur betänkandet. Den var med i propositionen. Alla vet att det inte var särskilt logiskt, men den fanns med där. Logiskt hörde den hemma i den proposition som lades fram samma dag om vårdnadsbidrag, men Bengt Westerbergs prestige förbjöd att den skulle finnas med i den. Nu har inte pappamånaden hamnat i detta betänkande heller. Den hör hemma i socialförsäkringsutskottet. Jag sparar den debatten till den dag det betänkandet kommer upp i kammaren. Men kvar finns beskäftigheten som motiverar vår reservation 13.

Fru talman! Vi vädjar: Låt föräldrarna vara i fred. Respektera föräldrarna som vuxna ansvarstagande människor som själva kan besluta om vem som skall sköta om barnen och när detta skall ske. Vi tycker att det är minst sagt beklämmande när politiker börjar tassa in i familjen och tala om vilken arbetsfördelning som skall råda mellan mamma och pappa.

Sopa i så fall framför den egna dörren! Jag menar t.ex. de kommunala daghemmen och grundskolan. Det är politikernas sak. Dessa platser utgör en fullständig, total kvinnovärld. Ni politiker som gillar att peta: Där finns faktiskt ett område väl värt att peta i. Detta är i sanning ett problem. I stället går ni på med pekpinnarna mot föräldrarna.

Vi tror inte heller att några problem löses genom att byråkratisera med länsvisa s.k. jämställdhetsexperter. Det löser inga problem. Men det kostar dyra pengar.

Fru talman! Inte ens en gång JämO är expert på jämställdhet. Det är allvarlig men befogad kritik. Jag har vid flera tillfällen personligen diskuterat med och lyssnat på JämO, och jag har frapperats över okunnigheten när det gäller jämställdhetsarbetets djupare och kvalitativa aspekter. Ett exempel: JämO har vid upprepade tillfällen åkt land och rike runt och pratat om ABB:s T50-projekt som ett jämställdhetsprojekt. Det har inte ett skvatt med jämställdhet att göra! Jag har upptäckt den fullständiga okunnigheten när jag har försökt att förklara detta. Det skrämmer mig att det gång efter annan finns en sådan okunnighet på ett område som denna myndighet borde behärska. Däremot duger JämO bra som förstamajtalare. Där är kraven inte så höga noterade vi i måndags.

Fru talman! Låt oss sopa framför egen dörr. Titta på talarlistan. Den är beklämmande ojämställd.

Fru talman! Låt mig avslutningsvis yrka bifall till flera varför, till mer kvinnlighet och till våra reservationer 13 och 15.

Anf. 4 BERIT ANDNOR (s) replik:

Fru talman! Sefan Kihlberg säger att vi egentligen är överens om grunderna för detta område. Jag skall bara konstatera att jag i grunden inte är överens med Stefan Kihlberg om något alls.

För mig är jämställdheten en fråga om lika rätt inom samhällets olika områden. Det handlar om rättvisa och demokrati. Jag har i mitt inlägg beskrivit

vad som har hänt, vilken politik som har förts under dessa tre år och vilka konsekvenser den har fått. I början av 90-talet var den svenska kvinnan internationellt sett i en mycket stark ställning. Jag har pekat på att denna mycket starka ställning som svenska kvinnor har haft riskerar att försvagas.

Stefan Kihlberg har flera gånger uppmanat alla andra partier att städa och sopa framför egen dörr. Jag tycker att det vore lämpligt om Stefan Kihlberg började med sitt eget parti. När nydemokraterna kom in i riksdagen visade det sig att av 23 riksdagsledamöter – eller 25, jag kommer tyvärr inte exakt ihåg hur många de är just nu – är ytterst få kvinnor.

Ny demokrati består enbart av män. Att Stefan Kihlberg råkar vara här och delta i debatten i dag är absolut inget betecknande för jämställdheten inom det nydemokratiska partiet. I övrigt anser jag inte att Stefan Kihlbergs osedvanligt grova påhopp är värda att bemötas.

Anf. 5 STEFAN KIHLBERG (nyd) replik:

Fru talman! Jag har ingen anledning att göra mig till något slags försvarare av regeringen. Men jag kan tänka mig att regeringens företrädare tänker att det var väldigt vilken makt de har som på så pass få år har lyckats riva ned så pass mycket.

Fru talman! Nej, det är naturligtvis inte så. Situationen är oerhört mycket mer komplex än så. Men en kort repliktid omöjliggör en genomgång. Dessutom tror jag att regeringsföreträdarna själva kan göra det.

Jag försökte förklara för Berit Andnor att det inte handlar om kvinnokraft och kvinnomakt när vi pratar om jämställdhet. Det handlar förvisso om delad makt och delat ansvar, men också om respekt för män och kvinnor och att de är olika. Det är inte antalet män och kvinnor som är det avgörande. Jag har vistats i församlingar där det förutom jag själv enbart har varit kvinnor. Men jag inte uppfattat en tillstymmelse till kvinnliga argument, utan det har uteslutande varit en samling ganska rabiata argument med allt annat än kvinnligt lyssnande, relationsinriktning, ödmjukhet eller andra aspekter. Jag försökte förklara detta, men jag förstår att jag misslyckades.

Jag är ingalunda stolt över den obalans vi har inom Ny demokrati. Det har jag tidigare sagt offentligt. Jag kan försäkra Berit Andnor att jag jobbar aktivt för att ändra detta. Jag noterar med tillfredsställelse att vi faktiskt har en kvinnlig partiledare. Det kanske vore något för socialdemokratin också, Berit Andnor! Vi har t.o.m. en fullständig kvinnlig dominans i partiledningen. Förste och andre vice ordförandena är också kvinnor.

Vi har förvisso en mängd män som också kan prata om dessa frågor. Jag tror inte ett ögonblick att Berit Andnor litar på mig. Men jag kan försäkra att mitt engagemang och varför jag sitter i Jämställdhetsrådet faktiskt inte är för att tjäna pengar. Det är faktiskt beroende på att jag är engagerad i frågan och att jag tycker att den är viktig. Det sämsta som kan hända är när jämställdhetsarbetet bara drivs av kvinnor. Det är precis vad som är fallet i Jämställdhetsrådet. Därför tas det arbetet inte på allvar. Jag kan ha respekt för det. Jag tycker att man med fog kan rikta kritik mot Jämställdhetsrådet. Så länge jämställdhetsarbetet bara drivs av kvinnor, kommer en stor grupp män att inte ta det arbetet på allvar.

Anf. 6 HANS ANDERSSON (v):

Fru talman! Jag är glad över att i riksdagens talarstol kunna säga fru talman. Stefan Kihlberg välkomnar mig i denna debatt. Jag brukar efterlysa män som tar del i jämställdhetsdebatten. Men efter att ha hört Stefan Kihlberg ber jag att få reservera mig något. Det är väl inte så att fler män i sig bidrar till diskussionen.

Vänsterpartiet välkomnar initiativ som synliggör brister på jämställdhet. Propositionen Delad makt – delat ansvar är av olika karaktär. Det finns inslag som Vänsterpartiet välkomnar, som är positiva och som innebär litet mer operativ inriktning av jämställdhetsarbetet i arbetslivet. Det finns klara nackdelar i propositionen som kommer fram, negativa konsekvenser. Mycket är otillräckligt. I Sverige har vi kommit en bra bit, men väldigt mycket återstår. Enligt min uppfattning är det kvinnornas egen kamp för frigörelse och jämlikhet som givit upphov till den relativt jämställda situation som vi har i dag. Men oerhört många problem återstår, och hoten att kvinnorna håller på att tappa mark är flera.

Det finns, fru talman, olika perspektiv i diskussionen om jämställdhet. Man kan betona likheten, vilket vi ofta gör i politik. Det är självklart att vi är lika. Det är självklart att människovärdet skall stå lika. Det är självklart att chanserna, möjligheterna, rättigheterna och friheterna skall vara lika. Det är ett perspektiv.

Men det kan också leda fel – det kan också leda rätt så att lagstiftning som betonar likhet föreskrivs. Men det kan leda fel genom att vi inte uppfattar de skillnader som verkligheten erbjuder praktiskt taget överallt, exempelvis i näringslivet, i fackföreningsrörelsen, i hemmen. Då kan till synes lagar om likhet bli ojämlika lagar i verkligheten. På samma sätt finns det ett ojämlikhetsperspektiv. Män och kvinnor är olika på en del sätt. De har också olika roller i det biologiska och samhälleliga livet. Det kan innebär en styrka att lyfta fram olikhetsperspektivet, dvs. att understödja kvinnor t.ex. i förhållande till barn och barnavård. Men det kan naturligtvis också innebära att man fokuserar på just de frågor som konserverar kvinnors roller. Jag menar att vi ser exempel på båda dessa förhållanden i dag.

För oss i Vänsterpartiet är det inte en tillfällighet att vi prioriterar kvinnofrågor. En urkälla för vår politik är solidaritetstanken, jämlikhetstanken och rättvisetanken. Det gäller både på klassområdet och på könsområdet. Vi sticker inte under stol med att det behövs både klasskamp och kvinnokamp i vårt samhälle för att åstadkomma rättvisa.

Kvinnornas situation är i dag underordnad. Det gäller såväl maktmässigt som lönemässigt. Det handlar om ohälsa, dubbelarbete, arbetstid osv. Feminismen är ett sätt att lyfta upp kvinnoperspektivet och att hävda kvinnornas rätt. Det innebär en kamp för välfärd, för fred och humanistiska värderingar.

Rättvisekampen ställer i dag kvinnornas situation i fokus. Den manliga dominansen, det manliga maktperspektivet kommer faktiskt att hotas. Det handlar både om makt och om privilegier. Feminismen hotar rådande ordning, vilket jag är glad för i den mån feminismen kommer att lyckas.

Verkligheten är ju en verklighet i ojämlikhet när det gäller fördelning av makt och resurser, när det gäller ansvar för hem, barn och omsorg samt vård och när det gäller dubbelarbete och utnyttjande av arbetstid – oavlönat och

avlönat. Verkligheten är ojämlik när det gäller arbetsmarknaden, som är mycket segregerad i Sverige. Det gäller både den vertikala skiktningen på arbetsmarknaden, med få kvinnliga chefer inte minst i näringlivet, och den horisontala skiktningen, dvs. placeringen. Männen finns särskilt i produktion, och kvinnorna finns i reproduktion, omsorg och vård.

Kvinnorna har också lägre pensioner. Kvinnorna drabbas värre av nedskärningarna i sjukförsäkringen, vilket visades häromdagen i Sjuk- och arbetsskadeberedningens första rapport. Kvinnorna drabbas också mest av arbetsskador, förslitningsskador.

Lönediskrimineringen som kanske är huvudfrågan i dag är skrämmande. I Sverige har vi en lagstiftning på detta område sedan 1980, och kvinnorna diskrimineras fortfarande när det gäller löner. Diskrimineringen visar sig på många sätt. Den kan ske genom ett slags kollektiv diskriminering, därför att kvinnor och män finns i olika yrkesområden. Den kan ske befattningsmässigt, genom att männen finns i de högre skikten. En diskriminering kan också vara rent individuell på grund av kön. När man inte hittar någon annan förklaring finner man att kvinnor faktiskt har lägre lön.

Men det kan också handla om sexuella trakasserier, våldtäkter, kvinnomisshandel, dvs. bristen på kvinnofrid i vårt samhälle, i Sverige på 90-talet. Det handlar, precis som Berith Andnor också påpekade, om hotet mot sysselsättningen, om nedskärningarna i kommunerna när det gäller välfärdsapparaten vård och omsorg. Det drabbar kvinnor direkt genom att jobb försvinner. Det drabbar kvinnor genom att den offentliga sektorn är en nödvändighet för att kvinnor skall ha en jämställd position i arbetslivet.

Så är verkligheten. Hoten är i dag mycket konkreta. Genom den EU-anslutning som många partier förespråker föreligger ett klart hot, detta inte minst med tanke på hur den offentliga sektorn och världfärdssystemet ser ut i övriga Europa, men också med tanke på de ekonomiska konsekvenserna av ett EU-medlemskap.

Hoten handlar också om kraven på vårdnadsbidrag som skall föra hem kvinnorna till hus och härd och om idéerna om ett pigsystem. Stefan Kihlberg vill inte ens diskutera det. Om sådana förslag läggs fram kommer vi att diskutera dem på fullaste allvar.

Hoten handlar också om attackerna mot kvinnornas rätt till sin egen kropp, mot aborter. De handlar om pensionssystemet, där kvinnorna under Pensionsberedningens gång ideligen har varit i underläge. Ideligen har man fått föra en kamp för att för upp rättmätiga krav. Hoten handlar också om försämringarna i anställningsskyddslagen, vilka framför allt drabbar kvinnorna, vilket vi i dag kan konstatera. Nedskärningarna inom kommunerna har jag redan nämnt.

Den situation som vi i dag har, med allt färre människor som jobbar alltmer, och som har oerhört mycket övertid, drabbar kvinnor, med det speciella ansvar som kvinnor tyvärr fortfarande har för barn och hem.

Andra partiers totala ointresse att vilja diskutera arbetstidsförkortningar är andra aspekter. Försämringarna i a-kassan drabbar särskilt deltidsarbetande, vilka är kvinnor. Arbetsskadeförsäkringens försämring spelar också en roll. Sjukförsäkringen, med karensdagarnas införande, slår allra hårdast

mot kvinnorna, vilket alla utredningar visar. På det sättet bedriver regeringen en djupt kvinnofientlig politik i den allmänna politiken.

Varannan damernas är mycket bra, men det räcker inte alls. Det är de politiska besluten som är avgörande. Det finns en stor risk, vilken jag gång på gång påpekat i jämställdhetsdebatten här i kammaren, att politiken blir "snuttifierad", dvs. att kvinnofrågan, jämställdhetsfrågan blir en temafråga, som några ledamöter kan prata om i kammaren och skriva motioner om, men som inte alls svarar mot den allmänna politik som bedrivs i landet.

Kvinnopolitik får inte bli ett alibi, för en politik som i själva verket går åt andra hållet. Den får inte bara bestå av vackra ord. Vi i Vänsterpartiet menar att så är fallet i dag.

Fokuseringen i propositionen ligger på arbetslivet. Det är egentligen skandalöst att vi kan notera i serier av utredningar och rapporter att vi har en komplett, obefogad och dessutom olaglig lönediskriminering av kvinnor. Det hänger ihop med ojämlikheten och ojämställdheten på arbetsmarknaden i stort.

Fru talman! Vi har en mycket segregerad arbetsmarknad där män och kvinnor arbetar med olika saker inom olika områden. Det finns en oerhört stark bist på kvinnliga chefer. Jag nämnde att det särskilt är fallet inom näringslivet. Men det gäller också inom fackliga organisationer. Det är faktiskt skamligt.

Vi har diskuterat jämställdhetslagen många år tidigare. Vänsterpartiet har då sagt att jämställdhetslagen har varit för tandlös och att den inte räcker till. Vänsterpartiet har sagt att den kommer att medföra menlösa jämställdhetsplaner och när det finns kollektivavtal kommer det inte att finnas mycket mer att säga för jämställdhetsombudsmannen.

Precis så har det gått. I utskottsbetänkandet kan vi läsa: "När det gäller Jämställdhetsnämnden konstateras att nämnden, som tillkom 1980, fortfarande inte har meddelat något enda vitesföreläggande. Bristen på ärenden hänger enligt propositionen samman med det faktum att kollektivavtal om jämställdhet har täckt större delen av arbetsmarknaden och att JämO därmed har saknat möjlighet att utöva tillsyn." Det är precis det Vänsterpartiet förutsade.

Det är inte utan besvikelse som arbetsmarknadsutskottet nu kan notera vad som uppges i propositionen om att några nya centrala avtal inte har tillkommit sedan ikraftträdandet av den förändrade jämställdhetslagen den 1 januari 1992 och att heller inte några tillägg har gjorts i befintliga avtal. Vi kan också notera att kollektivavtalen är hållna i allmänna ordalag och att de i endast få fall innehåller några klart förpliktigande regler. Därför hälsar vi med tillfredsställelse att lagen nu görs mer tvingande.

Det har inte varit stort intresse för jämställdhetsfrågor. Aktörerna på arbetsmarknaden har faktiskt misskött sitt åliggande från riksdagen och dessutom från kvinnorna och fackföreningsmedlemmarna. Men i en lågkonjunktur, eller i en högkonjunktur där arbetsgivarsidan starkt driver frågan om marknadslöner och angriper kollektivavtalsrätten, är det klart att det inte är så lätt att hävda jämställdhetsintresset.

Från Vänsterpartiets sida vill jag bara slå fast att lönediskriminering är fullständigt oacceptabelt. Därför är vi kritiska mot propositionens förslag

och utskottets betänkande. Det är en förbättring mot tidigare, men fortfarande är det tandlöst. Det är inte särskilt operativt och inte särskilt åtgärdsinriktat.

Den kartläggning som skall ske av löneskillnader undantar företag med mindre än tio anställda. Varför är för mig fullständigt obegripligt, inte minst eftersom vi räknar med att omfattningen av den typen av företag kommer att öka – allt fler kommer att bli anställda där. Det handlar inte minst om den privata tjänstesektorn.

Att inte kräva mer än en allmän kartläggning och att inte heller försöka precisera i termer av krav på analys är också obegripligt. Att inte tillåta jämförelser utanför företaget för att få branschmässiga indikationer på om lönediskriminering kan sägas förekomma är obegripligt. Att inte klarare peka på värdet av en könsneutral systematisk arbetsvärdering som säkerligen är det instrument som kommer att kunna leda till ett mer jämställt löneläge i svenskt arbetsliv är för mig också ofattbart. Bristen på skriftliga uppgifter, att verkligen kunna få information för att kunna hävda sina intressen om man anser sig vara utsatt för lönediskriminering, är likaså obegriplig. Operativa planer och konkreta åtgärder är vad vi saknar. Vi tycker fortfarande att det är en tandlös situation.

Vänsterpartiet försvarar alltid kollektivavtalsrätten. Vi försvarar de fackliga organisationernas möjlighet att självständigt forma en linje och att träffa avtal som reglerar läget på arbetsmarknaden. Men i viktiga fall måste man tillgripa lagstiftning. Vi har förespråkat detta när det gäller etnisk diskriminering och i jämställdhetsfrågan.

Vi menar att en lagstiftning som är mer operativ och som ställer högre krav på arbetsmarknadens parter i själva verket befrämjar de intressen som är eller borde vara fackföreningarnas, nämligen att åstadkomma jämlikhet och rättvisa. Det skall inte finnas omotiverade löneskillnader. Det handlar om att undvika en diskriminering. Vi har föreslagit en modell som går väsentligt längre. Exemplet har hämtats från Canada, den s.k. Ontariomodellen. Där har man en likalönelag som innebär att man på basis av könsneutral systematisk arbetsvärdering för större företag med mer än 100 anställda genomför och tvingar igenom åtgärder och avtalslösningar med direkt inriktning på att eliminera lönediskrimineringen. Därefter får mindre företag följa detta inom en mycket snar framtid.

Det är att gå mycket långt i förhållande till den svenska avtalsmodellen, fru talman. Men det är också en fråga om att upphäva en diskriminering och att respektera lagstiftningen.

JämO:s insatser har under de gångna åren lämnat mycket i övrigt att önska. Fall har inte drivits, det finns ingen rättspraxis, trots att det råder lönediskriminering för fulla muggar på vår arbetsmarknad. Vi menar att JämO nu får ett större ansvar och att JämO:s anslag skall höjas. Liksom Berit Andnor menar vi att kvinnoorganisationer och organisationer till stöd för misshandlade kvinnor såsom ROX, RFSU etc. gör ett storartat arbete för att hävda jämställdheten i Sverige. Därför bör de få ökade anslag.

På samma sätt borde frågan om invandrarkvinnornas situation uppmärksammas, vilket Berith Eriksson kommer att göra senare i debatten. De klass-

aspekter som är inbakade i könsproblematiken bör också uppmärksammas mer, vilket vi har hävdat och som tas upp i min meningsyttring.

När det gäller utbildningsområdet är det också mycket viktigt att jämställdhetslagen får en bredare täckning. Utbildningsområdet är snarlikt arbetslivet. Där förekommer mycket som strider mot jämställdhet och likställdhet.

Det viktiga jämställdhetsperspektivet och konsekvensanalyser för kvinnor saknas ofta i statliga utredningar och i propositioner. Vi har ett yrkande som aknyter till detta. Det är nödvändigt att starkt fokusera på jämställdhetsaspekten i den allmänna politiken och i utredningar.

Fru talman! Jag skall försöka att spara tid för kammaren vid voteringarna. Jag står naturligtvis bakom min meningsyttring i betänkandet som omfattar en stor mängd av olika områden. Men jag nöjer mig med att yrka bifall till reservationerna 1, 9, 10, 11, 12, 18 och 21 samt dessutom till min meningsyttring vad gäller momenten 2, 23 och 44.

Anf. 7 STEFAN KIHLBERG (nyd) replik:

Fru talman! Jag skall inte gengälda Hans Anderssons lilla ironiska sarkasm utan i stället med kraft understryka att han är välkommen i debatten. Jag lyssnar gärna på honom, trots att jag inte delar hans synpunkter och har mycket avvikande synpunkter. Men jag lyssnar gärna på alla synpunkter.

Jag är inte ovillig att diskutera pigdebatten av principiella skäl. Men jag är inte benägen att gå in i den s.k. pigdebatten, därför att jag tycker att den är så ovärdig, framför allt för er som kallar er arbetets söner. Jag blir beklämd när jag hör hur man nedvärderar arbetsinsatser bara för att de utförs inom ett hem. När samma arbetsinsatser utförs på ett hotell, som städerska eller lokalvårdare som det heter i vissa kretsar, är det ett respektabelt yrke. Men när de görs i ett hem är det fråga om ett pigjobb. Jag skulle skämmas över att föra fram den typen av argument. Det är den debatten som jag vägarar att gå in i, Hans Andersson.

Hans Anderssons grundtema är, inte alldeles överraskande, kvinnokamp, kvinnomakt och liknande. Kvinnomakten och kvinnokampen har ju faktiskt gett resultat så att det visslar om det inom daghemsvärlden och i grundskolan. Där är det förvisso kvinnomakt som gäller. Det handlar om över 90 % kvinnor. Då är min fråga till Hans Andersson: Är detta ett problem? Hur ser Hans Andersson på den enorma kvinnodominans som råder inom kommunala daghem och grundskolan?

Jag har förstått att man inom Vänstern är varm företrädare för s.k. kollektiv barnomsorg och att man gärna ser att alla barn omhändertas av det välvilliga samhället i stället för av kärleksfulla föräldrar. Om Hans Andersson anser att detta är ett problem, vad vill han då göra åt resultatet med kvinnomakt och kvinnokamp?

Anf. 8 HANS ANDERSSON (v) replik:

Fru talman! Jag är glad över att Stefan Kihlberg lyssnar, och jag hoppas att han också lär sig något av det jag säger.

När det gäller den s.k. pigdebatten, eller låt oss kalla den för drängdebatt – det går också bra om det handlar om att klippa häckar – vill jag säga

att det går alldeles utmärkt att arbeta i andra människors hem. Men låt det då ske på likställda villkor! Man skall följa avtal, betala samma skatter och arbetsgivaravgifter. Samhället skall inte ge välbeställt folk subventioner för att de skall få hjälp av vad jag kallar pigor och drängar. Det vore minst att gå tillbaka till 30-talet.

Stefan Kihlberg talade om kvinnomakten inom barnomsorg och skola. Jag tror att kvinnomakten skulle bli än mycket större, om de som Stefan Kihlberg kallar "de kärleksfulla föräldrarna" skulle få ta hand om det hela. Då skulle kvinnorna hemma vid spisen i ensamhet få sköta detta oavlönat – eller med ett vårdnadsbidrag på kanske 2 000 kr.

Det handlar inte om någon kvinnomakt. Vi försvarar barnens bästa. Därför vill vi ha en pedagogiskt riktig och bra utformad barnomsorg. Vad tycker Hans Andersson om det? Hur skall vi lösa det problemet? Ja, höj lönerna kanske inom denna sektor. Då blir måhända även männen intresserade av att ta del av den. Skapa nya attityder så att männen förstår att omhändertagandet av barn är mycket viktigare än att ta ha hand om än avgassystem och växellådor på bilar. Problemet handlar dels om att skapa bättre jämställdhet och lönevillkor i arbetslivet, dels om att förändra attityder. I den kampen har jag tyvärr inte alls Stefan Kihlberg såsom partner.

Anf. 9 STEFAN KIHLBERG (nyd) replik:

Fru talman! Jag noterar att Hans Andersson inte svarade på mina frågor. Det är kanske i och för sig svar nog. Jag upprepar mina frågor igen.

Anser Hans Andersson att det är ett problem att de offentliga daghemmen och grundskolan är så totalt kvinnodominerade som är fallet? Hans Andersson svarar att det är för barnens bästa. Då kommer min nästa fråga: Vad är barnens bästa och hur har Hans Andersson tagit rätt på det? Hans Andersson sade att vi skall skapa nya attityder. Jag vill hemst gärna ha svar på frågan: Hur skapar man nya attityder av den kaliber som Hans Andersson gillar?

Anf. 10 HANS ANDERSSON (v) replik:

Fru talman! Jag svarade på de två frågor som jag fick. Felet med de s.k. pigorna är att det innebär att samhället skattesubventionerar välbeställda för att dessa skall få sina privata tjänster utförda hemma. Detta är orättfärdigt och en felaktig linje. Det är dessutom en inte särskilt framsynt arbetsmarknadspolitik.

Det är inte något feministiskt krav att det skall vara maximalt många kvinnor på daghemmen – tvärtom skulle jag tro. Jag är förespråkare för att man aktivt försöker få en jämställd situation bland personalen och rekryterar män. Det var detta jag talade om. Men det kräver en attitydförändring. Inte ens jag med allt mitt kollektivistiska intresse har särskilt stor lust att kommendera en bataljon unga pojkar eller män till daghemmen för att tjänstgöra där. Det får ske på frivillighetens grund genom attitydpåverkan.

Om man fick en mer jämställd situation, bekämpade lönediskrimineringen och uppvärderade vården av barn och människor i förhållande till vård av maskiner och avgassystem, skulle det kanske vara intressantare för män, som ofta har en mer "ekonomistisk" syn på sin verksamhet. Rekrytera

män, förändra attityder och avskaffa lönediskrimineringen mellan olika branscher, då tror jag att vi kan nå ganska långt. Men vi kan aldrig ersätta föräldrarna. Jag tror mig själv vara en mycket kärleksfull förälder, som har ägnat mycken tid åt mina barn. Men jag är också tacksam över att ha fått del av samhällets barnomsorg.

Anf. 11 ISA HALVARSSON (fp):

Fru talman! Berit Andnor höll verkligen ett förstamajtal. I hennes begreppsvärld finns ingenting av alla de missgrepp som har gjorts under decennier när det gäller ekonomiska realiteter. Det går inte att på så kort tid som tre år klara av att rätta till alla felaktigheter. Den nuvarande regeringen ärvde en ekonomi i nästan fritt fall.

Berit Andnor har också en väldigt lättsinnig inställning till förslagen i jämställdhetspropositionen, speciellt när det gäller frågan om lönediskriminering. Berit Andnor talar hela tiden om arbetslösheten, som tyvärr är en effekt av många års misslyckanden. Men lönediskrimineringen måste vi komma åt vilken form av konjunktur som vi än har.

Av de två tidigare talarna utgör Stefan Kihlberg, trots att han inte tycks förstå det, verkligen ett exempel på den manliga överordningen. Bockfoten sticker fram, när han så nedvärderande talar om t.ex. Jämställdhetsrådet, bara därför att där finns så få män.

För 75 år sedan, i maj 1919, fattade riksdagen beslut om kvinnlig rösträtt. Inget nytt under solen, brukar man säga, och ett faktum är att ett kvinnoparti bildades 1927: Föreningen Kvinnolistan. Det var dels en rad frisinnade kvinnor, de flesta med anknytning till den s.k. Fogelstadgruppen, dels en rad kvinnor som företrädde kvinnliga fackliga organisationer. Bakgrunden till det då djärva försöket med kvinnolistan var den besvikelse som man på radikalt kvinnligt håll kände över att den efter så mycken strid uppnådda kvinnorösträtten inte hade medfört några större förändringar i riktning mot likaberättigande mellan könen. Bl.a. rasade kvinnorna mot ett krav från socialdemokratiskt håll om att man skulle förbjuda gift kvinna att inneha statstjänst. Här finns naturligtvis roten till synen på mans- och kvinnolöner.

Steget är naturligtvis långt från det Fattigsverige, där kvinnoreformerna en gång tog sin början, fram till dagens välfärdssamhälle. Men det finns ändå ett slags oföränderlighet i det förändrade. Könsrelationerna verkar fortfarande enligt gammalt mönster, dvs. med en kvinnlig underordning om än på en högre materiell nivå.

Man kan se att arbetet för jämställdhet hela tiden har varit enkelriktat och begränsat till kvinnornas villkor. Det var deras frigörelse från familjen och deras uttåg till arbetsmarknaden som alla reformer handlade om. Männens liv skulle inte påverkas. Delvis var nog detta en medveten och kanske nödvändig strategi från den tidiga kvinnorörelsens sida. Kvinnornas chans att få gehör för förändringar berodde på deras försäkringar om att allt annat skulle förbli oförändrat. Den tanken är naturligtvis absurd. Man kan inte ändra livsvillkoren för den ena halvan av befolkningen utan att den andra halvan påverkas. Eller med andra ord: Om man gör lönearbetet tillgängligt för de traditionellt uteslutna, kvinnorna, utan att samtidigt göra familjeansvaret till en plikt för de traditionellt befriade, männen, blir följden dubbelarbete samt

ständigt dåligt samvete och frustration för de yrkesverksamma kvinnorna. Så har det ju också blivit. Vi har fått s.k. sandwichkvinnor, som kläms från två håll: på den ena sidan hemmet och familjeansvaret och på den andra sidan arbetet.

Hur ser det ut i dag? Man träffar ofta unga flickor som säger: Vi lever i ett jämställt samhälle, och det är er generation som inte kunde ta till vara era möjligheter. Om jämställdhet rådde i vårt land, skulle kvinnors och mäns fördelning vara tämligen jämn när det gäller sådana saker som yrken, arbetsvillkor och inkomst. Men de yrken som kvinnor är verksamma i skiljer sig från männens i hög grad. Arbetsmarknaden har en kvinnosida och en mansida. Vidare finns kvinnorna i ett betydligt mer begränsat spektrum av yrken än männen. Inflytandet över arbetets uppläggning och arbetstiderna är dessutom mindre och lönen lägre för kvinnor.

Försörjartanken lever fortfarande kvar i värderingen av mäns roller, även om de flesta familjer inte klarar sig på en lön utan har två försörjare. Men som en omedveten värdering finns försörjartanken ändå kvar. Det är mannen som skall tjäna mer. Hans arbete skall vara mer värdefullt än kvinnans.

Om jämställdhet rådde i vårt samhälle skulle kvinnors och mäns fördelning vara tämligen jämn när det gäller sådant som hushållssysslor och barnavård. Men den genomsnittliga tiden totalt sett för hemarbete är mer än tio timmar längre per vecka för kvinnor än för män. När det gäller hushållsarbete och barnomsorg är skillnaden särskilt markerad – kvinnornas insats är mer än dubbelt så stor som männens.

Av en undersökning av professor Marianne Frankenhaeuser framkommer att kvinnornas stresskurvor inte går ned när kvinnorna kommer hem från arbetet, utan de ligger kvar på en hög nivå. Motsvarande kurvor för männen sjunker däremot drastiskt. Dessa faktorer ligger naturligtvis bakom den ökande ohälsan bland kvinnor.

Om jämställdhet rådde skulle kvinnors och mäns fördelning vara tämligen jämn beträffande ägande och representation i politiska och i andra församlingar. Men det har visat sig att kvinnorna inte på långa vägar når upp till männens kontroll över produktionsresurserna.

När det gäller representationen i olika församlingar går det knappast att tala om en könsmässigt jämn fördelning vare sig i politiska eller i fackliga församlingar.

I vårt samhälle har män makten, och de ingår därmed i den överordnade grupp vars normer blir samhällets normer för hur man bör vara och vad man bör göra för att bli betraktad som normal.

Det blir allt fler kvinnor som är missnöjda med alltför stora orättvisor och med hur långsamt det går att få till stånd förändringar. Allt fler män vantrivs i mansvärldens tvångströjor. Detta att kvinnor och män är olika skulle inte behöva vara ett problem. Det skulle i stället kunna vara en källa till ett berikande samarbete. Kvinnors inre "manliga" aspekter behöver bejakas, liksom mäns inre "kvinnliga" aspekter.

Den här processen mot jämställdhet tar tid. Det handlar till syvende och sist om att förändra människors attityder och värderingar. Alla har vi, även vi som sitter här, invanda värderingar som spelar spratt för oss. Till det posi-

tiva som hänt hör Bengt Westerbergs förslag om skärpta insatser för jämställdheten.

Det utskottsbetänkande som vi nu behandlar bygger på jämställdhetspropositionen Delad makt – delat ansvar. I propositionen sägs det att jämställdhetsarbetet framöver i ökad utsträckning måste ta hänsyn till det ojämna maktförhållandet mellan könen och till kvinnors och mäns skilda villkor i samhället. Det innebär att kvinnors inflytande måste öka och att deras villkor, t.ex i arbetslivet, måste förbättras. Det innebär också att männen måste dela ansvaret för arbetet med hem och barn.

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män skall ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter på alla väsentliga områden i livet. För att uppnå detta måste makt och inflytande, liksom ansvaret för arbetet med hem och barn, fördelas jämnt mellan könen. Kvinnor och män skall ha samma möjligheter till ekonomiskt oberoende och lika villkor och förutsättningar i arbetslivet liksom lika tillgång och möjligheter till utbildning. Ett mål är också att uppnå frihet från sexualiserat våld.

Den otålighet som finns – i synnerhet bland kvinnor, men också bland män – inför den långsamma takten i jämställdhetsarbetet måste tas på allvar av statsmakterna, av organisationer och enskilda och, inte minst, av enskilda män, skriver regeringen i sin proposition. I detta instämmer utskottet.

JämO förstärks. I motsats till Stefan Kihlberg har jag stor tilltro till vår nya JämO. Jag tycker att hon redan nu har synliggjort väldigt mycket av skillnaden mellan hur män och kvinnor behandlas. Jag känner också stor tillfredsställelse över att hon har förklarat sig villig att driva lönediskrimineringsärendena.

JämO får i fortsättningen rätt att övervaka att jämställdhetslagen följs på hela arbetsmarknaden, också i de fall där parterna på arbetsmarknaden träffar kollektivavtal om jämställdhet. Med dagens regler kan JämO inte utöva tillsyn när det gäller arbetsgivarnas skyldighet att bedriva ett aktivt jämställdhetsarbete på arbetsplatser där det finns sådana här kollektivavtal. Det har onekligen varit så att kollektivavtal har träffats som haft som enda syfte att undgå JämO. Bristen på jämställdhet samt de orättvisa kvinnolönerna har ofta byggt på ett motsatsförhållande mellan kvinnor och män. Där har manliga arbetsgivare och manliga arbetstagare haft gemensamma intressen.

Det är väldigt glädjande att Socialdemokraterna äntligen har gått med på den här förändringen av jämställdhetslagen. Men, Hans Andersson, ni var inte med från början på den här båten. När Folkpartiet och Centern drev dessa frågor 1979 var faktiskt både Vänsterpartiet och Socialdemokraterna emot inrättandet av JämO. Ni tyckte då att det var en byråkratisk apparat. Sent skall syndaren vakna, som det heter.

I jämställdhetslagen införs det också en regel om att arbetsgivare med tio eller fler anställda årligen skall kartlägga löneskillnaderna mellan kvinnor och män på arbetsplatsen. Kartläggningen skall avse en jämförelse av lönerna för kvinnor och män i skilda typer av arbete och för olika kategorier av arbetstagare. Naturligtvis skall resultatet analyseras och diskuteras. Vad vi har gjort är att vi har tvekat inför införandet av en sådan lagregel. Det måste ju vara svårt, för att inte säga omöjligt, att med vite tvinga fram något som kunde förtjäna att benämnas analys. Kravet finns dock fortfarande.

JämO får också rätt att i samma rättegång föra talan på annan grund än könsdiskriminering, t.ex talan enligt anställningsskyddslagen eller föräldraledighetslagen – som nu ofta av arbetsgivare används i diskriminerande syfte.

Arbetsmiljöfonden kommer att få i uppdrag att avsätta medel för forskning, utvecklingsarbete och kunskapsspridning i frågor som rör just löneskillnader mellan kvinnor och män, lönebildning och arbetsvärdering. Det finns ju en mängd olika typer av arbetsvärdering. Olika typer passar olika på olika arbetsplatser och inom olika områden.

En annan sak som jag tycker är väldigt viktig och som ingen har tagit upp här är att det görs särskilda satsningar för att förbättra villkoren för kvinnor med funktionshinder och för att öka deras inflytande på olika områden i samhället.

Vidare kommer man att föreslå en utredning om kvinnors makt, eller brist på makt, och om en näringslivsakademi för att stimulera till en ökning av andelen kvinnliga chefer.

I jämställdhetspropositionen föreslås också förändringar i föräldraförsäkringen. Bl.a. gäller det införandet av en s.k. pappamånad. Förslaget innebär en markering av barnets behov av båda föräldrarna, av mannens rätt att vara med sina barn och av kvinnans rätt att bli betraktad som en jämlike på arbetsmarknaden. Förslaget om införandet av en pappamånad har vi i arbetsmarknadsutskottet dock överlämnat till socialutskottet för behandling. Därför kommer den frågan inte att behandlas i dag.

Fru talman! Jag yrkar bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 12 BERIT ANDNOR (s) replik:

Fru talman! När vi socialdemokrater är tydliga i vår politik och från talarstolen säger hur saker och ting egentligen förhåller sig vill man uppenbarligen alltid avfärda det med: Nu är de ute och förstamajtalar igen. Det är mycket möjligt. Samtidigt handlar det om att beskriva den verklighet som vi faktiskt lever i. Ni får gärna kalla det för förstamajtal om ni vill, men ni skall inte försöka att avfärda det på det sätt som ni gör.

Isa Halvarsson säger att jag har en lättsinnig inställning till frågan om lönediskriminering. Det har jag inte alls. Jag har bara i mitt anförande velat visa att det inte räcker med näringslivsakademi och chefsutbildning för kvinnor. Det räcker inte med ändringar i jämställdhetslagen. Det handlar också om vilken politik regeringen i övrigt för. Det är det som är viktigt för kvinnors liv.

I dag är kvinnors internationellt sett starka ställning i det svenska samhället allvarligt hotad genom den höga arbetslösheten, genom de stora nedskärningar som sker inom det gemensamma, genom förändringarna i anställningsskyddet, genom de sänkta ersättningsnivåerna, genom de höjda avgifterna på dagis – allt det som är en förutsättning för kvinnors fria och oberoende ställning i samhället. Det är det som är viktigt, Isa Halvarsson. Jag tycker också att det är viktigt att göra förändringar i jämställdhetslagen, men man måste se de förslagen mot bakgrund av regeringens politik i övrigt. Det får man inte glömma bort.

Isa Halvarsson försöker sig på att med klyschor hämtade från Carl Bildts

inlägg i den ekonomiska debatten avfärda, ställa sig utanför, inte ta ansvar för de tre år som de borgerliga partierna har försökt sig på att regera detta land.

Den ekonomiska politik som regeringen började föra hösten 1991 har förvärrat den lågkonjunktur som Sverige var på väg in i. Man måste kunna ta ansar för de beslut man har fattat de här tre åren. Det går inte att komma undan dem, Isa Halvarsson. De besluten har icke befrämjat jämställdheten mellan könen.

Anf. 13 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Fru talman! Till Berit Andnor skulle jag vilja säga att det på intet sätt är så att jag inte tar ansvar för de beslut som vi har fattat under den här perioden. Jag tycker t.ex. att den barnomsorgslag som riksdagen har stiftat är mycket bra och viktig ur jämställdhetssynpunkt. Den utgår från att man skall ställa kvalitetskrav på barnomsorgen. Regeringen för inte någon slags medveten politik som syftar till att trycka ned kvinnorna.

Även Berit Andnor måste kunna se bakgrunden till att vi har en hög arbetslöshet. Om det vore som Berit Andnor säger, skulle arbetslösheten bland kvinnor vara mycket högre än arbetslösheten bland män. Men så är icke fallet. Arbetslösheten bland kvinnor är mycket lägre än arbetslösheten bland män. Om det var som Berit Andnor säger, att regeringen förde en politik emot kvinnorna, skulle kvinnorna vara underrepresenterade i många av de arbetsmarknadspolitiska åtgärder som man sätter in. Men så är inte fallet. Kvinnorna är överrepresenterade i dessa åtgärder.

Jag vill återkomma till att regeringen faktiskt ärvde en ekonomi i fritt fall. Den nedgångens effekter på tillväxten, på jobben, på de finansiella systemen och de offentliga finanserna är mer dramatiska och blev mer dramatiska än man någonsin kunde räkna med. Det var överhettningen på 80-talet som drev fram en kris i industrin som gjorde att nästan var fjärde industriarbetare blev arbetslös. För att inte tala om 80-talets spekulationsboom. Den drev fram en finanskris som har kostat statskassan 60 miljarder kronor. Det pågår ett röjningsarbete hela tiden. Men det röjningsarbetet går inte ut över kvinnorna. Regeringen lägger fram förslag om barnomsorgslagar och lagar om jämställdhet. Berit Andnor är faktiskt ute och cyklar.

Anf. 14 BERIT ANDNOR (s) replik:

Fru talman! Tänk, det tror jag inte alls. Vad hjälper en barnomsorgslag, som i och för sig är bra och som vi socialdemokrater naturligtvis stöttar, om kommunerna samtidigt får mindre pengar att röra sig med, om antalet dagisplatser skärs ned och avgifterna höjs så att den ensamstående mamman, som är i behov av barnomsorg, inte har råd att ha den kommunala barnomsorgen längre? Vad hjälper då barnomsorgslagen, Isa Halvarsson?

Isa Halvarsson säger också att det inte handlar om att man bedriver en politik som trycker ned kvinnorna. Men det handlar om att man inte har kvinnoperspektiv med i de beslut och de förslag som man lägger fram. Jag har i mitt anförande redovisat vad a-kasseförslaget innebär för kvinnorna. Det gäller ett omfattande och genomgripande förslag, men det saknas helt en analys ur kvinnoperspektiv. Samma sak gäller vårdnadsbidraget. Var är

analysen? Vad är det i det förslaget som befrämjar jämställdheten mellan könen, Isa Halvarsson?

Sedan säger Isa Halvarsson att kvinnor har en bättre situation på arbetsmarknaden än männen. Ja, det stämmer när vi tittar på arbetslöshetstalen. Men samtidigt är arbetslösheten oerhört hög även för kvinnorna. 13–14 % av arbetskraften är arbetslös. 139 000 kvinnor har faktiskt försvunnit ur arbetslivet under de här tre åren då den borgerliga majoriteten har haft ansvaret. 440 000 arbeten har försvunnit totalt sett på arbetsmarknaden.

Det är dags, tycker jag, att den borgerliga majoriteten tar sitt ansvar för den politik som har förts under de här tre åren. Det går inte längre att skyla sig, att försöka gömma sig bakom och hänvisa till ett löst prat om spekulation och kasinoekonomi. De borgerliga partierna hade ingenting, inte några förslag som på något sätt skulle ha motverkat den situation som uppstod under slutet av 80-talet. Man kan göra jämförelser mellan då och nu. Hade jag bara tid skulle jag kunna ägna mig ganska mycket åt att jämföra hur det såg ut under de år den socialdemokratiska regeringen regerade och under de år de borgerliga partierna har regerat.

När det gäller förändringarna i jämställdhetslagen är det bara att konstatera att den borgerliga majoriteten inte går tillräckligt långt. Förslagen är inte tillräckligt långtgående. Jag tycker att det kommer väldigt krystade förklaringar till varför man inte är beredd att ställa upp på de socialdemokratiska reservationerna i dessa delar.

Anf. 15 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Fru talman! Nu börjar faktiskt effekterna av den ekonomiska politik som regeringen har fört att synas, Berit Andnor. Alla kurvor som så att säga skall peka uppåt pekar uppåt. Alla kurvor som skall peka nedåt pekar nedåt.

Glädjande nog kan man dessutom se att utvecklingen på arbetsmarknaden just nu innebär att det skapas nya jobb. Den senaste veckan var det betydligt färre arbetslösa i landet än det var förra året vid samma tid. Det blir ungefär 5 000 nya jobb i veckan. Utvecklingen går verkligen åt rätt håll.

Socialdemokraterna vill i stället förändra väldigt mycket av den valfrihet som den här regeringen har tagit fram. När Berit Andnor säger att det väl är bra med barnomsorgslag menar jag att det är nödvändigt med en barnomsorgslag som gör det möjligt för föräldrarna att känna en glädje i att kunna lämna sina barn till barnomsorgen när man också har en valfrihet och kan välja vilken barnomsorgsform man vill ha.

Jag vill inte påstå att införandet av vårdnadsbidrag är någon större jämställdhetsreform, men det är egentligen väldigt likt en utbyggd föräldraförsäkring. Jag ser det mera som ett sätt för de mammor eller pappor som ändå vill stanna hemma att få ett ytterligare tillskott till sin ekonomi. Man kan säga över huvud taget att staten genom föräldraförsäkring också förstärker olikheterna inom arbetsmarknaden. Till stora delar är det ju mammor som stannar hemma. Det skapas också en annorlunda arbetsmarknad för många kvinnor genom ständiga vikariat. Vi kan inte bortse från att även när vi önskar väl kan det få avigsidor. Inte ens Berit Andnor vill väl ta bort föräldraförsäkringen.

Anf. 16 STEFAN KIHLBERG (nyd) replik:

Fru talman! Antingen jag eller Isa Halvarsson har ett problem. Isa Halvarsson började med att förklara för mig att jag inte förstår, och hon tyckte att bockfoten tittade fram. Jag kan konstatera att det är möjligt. Det påminner om det argument jag har mött i diskussioner med frireligiösa. De säger: Eftersom du inte är frälst förstår du inte.

Det är möjligt att jag inte har begripit det, eftersom jag inte har samma frälsning som Isa Halvarsson. Men jag tycker att det är ett ovärdigt argument. Hon talar också om omedvetna värderingar. Men det framskymtar som en röd tråd i hennes anförande att Isa Halvarsson är upplyst, hon vet. På det sättet är hon en värdig representant för den förmyndarmentalitet som tyvärr folkpartister i viss utsträckning gör sig till tolk för.

Min fråga är: Hur skall man klara att skapa jämställdhet om man inte ens en gång klarar av att respektera oliktänkande här i kammaren? Jag lyssnar gärna på Isa Halvarsson, men jag ber henne respektera även oss icke-frälsta och, som hon uppfattar det, oupplysta.

Jag skall avslöja en hemlighet för Isa Halvarsson. Jag har varit icke-jämställd under flera år av mitt liv. Jag var nämligen ekonomiskt fullständigt beroende av min kära hustru som försörjde oss. Jag kan försäkra Isa Halvarsson att det inte var ett problem för vare sig mig eller min hustru. Vi tyckte inte att det var ojämställt. Jag förstår att det är ett stort problem för Isa Halvarsson. Är det möjligen så att Isa Halvarsson tycker att man också skall vara känslomässigt oberoende för att vara jämställd?

En av de ytterst få möjligheterna att förändra attityder är att ge utbildning och kunskap. Politiska pekpinnar förändrar inga attityder, det kan jag försäkra Isa Halvarsson. Jag tycker dessutom att sådana är ovärdiga i en upplyst demokrati som Sverige. Respektera människor, mammor och pappor och ge dem tilltro till att de själva kan ta ansvar för sina liv, göra de bedömningar och fatta de beslut som de vill skall prägla deras liv. Isa Halvarsson får fatta sina beslut om sitt liv, om vad hon vill göra.

Män och kvinnor måste inte dela på hemarbetet. Nej, mammor och pappor kanske vill köpa tjänster; de kanske vill anställa en piga eller en dräng, en butler, en trädgårdsmästare, en fönsterputsare, en tvätterska osv. På det sättet ger de massor av jobb och minskar arbetslösheten. Naturligtvis betalar de lön. Jag tycker att det är en utmärkt lösning.

Avslutningsvis: JämO är en myndighet, inte en kvinna.

Anf. 17 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Fru talman! Det var faktiskt Stefan Kihlberg som kritiserade den nuvarande jämställdhetsombudmannen som åkte runt i landet. Jag tror inte att han menade att det var myndigheten som åkte runt.

Jag förstår egentligen inte Stefan Kihlbergs inlägg. Jag accepterar och respekterar att människor är olika och tycker olika. Jag talade i mitt anförande om de underliggande värderingar som vi har och som gör att många kvinnor far illa. Kvinnor på arbetsmarknaden belönas konsekvent sämre än män.

Att Stefan Kihlberg har varit hemma med sina barn var ingen hemlighet. Det har jag hört många gånger.

Jämställdheten i samhället handlar inte om vad den enskilde mannen och

den enskilda kvinnan gör. Jämställdheten och bristen på densamma i samhället framgår av mönstret för hur det ser ut i det stora hela.

Hur nydemokraterna vill ordna lika lön för likvärdigt arbete framgår inte av betänkandet. För en tid sedan hade vi en rätt intressant motion av Laila Strid-Jansson och Arne Jansson att behandla i arbetsmarknadsutskottet. Där menade de att alla anställningar bara borde gälla i fyra år. Vid tillsättningen skulle det vara något slags anbudsförfarande. Man skulle anställa den som ville ha den lägsta lönen – det skulle vara en merit. På det viset skulle man gynna kvinnor och handikappade. Man kunde pressa ner lönerna. På mig ger det mera ett intryck av något slags gammaldags fattigauktion. Jag vet inte om det är den typen av samhälle som nydemokraterna vill införa.

Anf. 18 STEFAN KIHLBERG (nyd) replik:

Fru talman! Låt mig åter få konstatera att JämO är en myndighet, Isa Halvarsson. Det finns ett antal människor anställda där, och det är flera av dem jag syftade på. Jag talar inte om en enskild person utan om myndigheten. En myndighet kan förvisso resa runt och representeras av olika personer som är anställda på myndigheten.

Både jag och Ny demokrati är bekymrade över löneskillnaderna. De finns förvisso. Jag sade i ett tidigare anförande att – det är ett förslag från Ny demokrati – det enklaste sättet att få bort dem är att sänka männens löner. Vi har inte fått så mycket respons för vårt förslag.

Problemet är inte så enkelt. Vi vet inte ens en gång varför det finns löneskillnader. Vi kan ha olika teser och teorier som är mer eller mindre sannolika. Men faktiskt vet vi inte vad orsaken är. Det finns många, och de är sannolikt komplexa. De hänger sannolikt också samman med att man inom den privata sektorn har individuell lönesättning som belönar dem som har en förmåga att hugga för sig och tala för sig själva. Det missgynnar helt klart kvinnor – det är jag medveten om.

Problemet löser vi inte genom att tala här i kammaren och säga att vi måste få bort dem. Vi löser det inte ens med lagstiftning. Det här är ingenting annat än ett fruktansvärt underbetyg av de fackliga organisationerna. Det är där problemet ligger. Det är deras ansvar. De talar om jämställdhet. Men det enda som är värt någonting är vad man visar i handling. Med ord åstådkommer man inga förändringar.

Därför tycker jag att vi politiker skall ställa krav på att de fackliga organisationerna tar itu med problemen. Men det är lika illa där som på alla andra fält: där sitter en massa män. Det kanske är en del av problemet, och det har inte ett dugg med den enskilda arbetsplatsen att göra.

Jag kan verifiera att när jag själv hade med sådana här frågor att göra var inte problemet att det fanns en aktiv vilja att diskriminera kvinnor. Det handlade inte om det. Däremot var det inte alldeles säkert att kunna övertyga facket alla gånger. Där finns det också värderingar som inte hör hemma där man talar om jämställdhet.

Anf. 19 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Fru talman! Det är just det som detta betänkande handlar om, hur man till att börja med skall synliggöra de löneskillnader som finns. Jag tror att

många, framför allt kvinnor, inte hade en aning om att löneskillnaderna var så stora. Många företag är inte heller medvetna om att de lönediskriminerar. Vi har sett exempel på att när företag har analyserat och gjort arbetsvärderingar, så har de kommit fram till att det har funnits en könsdiskriminering som man är villig att göra någonting åt.

Det är därför som vi vill förändra jämställdhetslagen och att JämO skall få överinseende även då det har träffats kollektivavtal. Det är helt klart att både arbetsgivare och arbetstagare i en skön förening har åstadkommit detta med de s.k. mulliga manstilläggen. Men det pågår ju ett stort arbete, och det gäller för företag, myndigheter och politiker att lyfta fram dessa frågor. Debatt är aldrig någonsin onödig. Om man inte hade någon debatt skulle dessa frågor över huvud taget inte diskuteras. Även diskussionerna hemma vid köksbordet är viktiga.

Jag lyssnade till en manlig förhandlare inom Landstingsförbundet, som menade att svenska folket inte var moget för att kvinnan skulle tjäna mer än mannen. Men jag hoppas att den inställningen och att det motstånd som denne förhandlare m.fl. möter skall förändras.

De folkpartistiska landstingsråden i Stockholm läns landsting utmanar facket att försöka att höja kvinnolönerna genom att använda det utrymme som finns. Även om utrymmet för lönehöjningar är litet, finns det alltid metoder som kan användas för att höja kvinnolönerna.

Anf. 20 HANS ANDERSSON (v) replik:

Fru talman! Det finns alltid en tendens till att jämställdhetsdebatter, som handlar om någonting så oerhört viktigt som likställighet mellan könen i samhället och kampen mot diskriminering, urartar i snuttig partipolitisk polemik. Jag tycker att det är synd, därför att det inte stärker saken.

Jag har i flera år debatterat dessa frågor med folkpartiets Isa Halvarsson, och vi har ofta varit överens. Som jag sade i mitt anförande tycker jag att det också finns positiva inslag i den proposition som Bengt Westerberg har signerat.

Isa Halvarsson sade att Vänsterpartiet inte var med på noterna 1979. Jag var inte med då. Det är möjligt att JämO kunde liknas vid en byråkratisk koloss. Så tycker jag att det har fungerat. Det har varit mycket snömos. Lagstiftningen har varit som ett gummiband. Operativt har den inte åstadkommit något, vilket utskottet också konstaterar. Vi kräver skärpningar.

Så länge som jag har varit med har jag stridit för att JämO:s befogenheter skall utökas, att området för jämställdhet i annan lagstiftning skall utvidgas och för en väsentlig skärpning av de tvingande reglerna i jämställdhetslagen. Nu har vi kommit en bit på väg, men jag tycker inte att det är tillräckligt. Mina frågor är: Varför kan inte Folkpartiet och regeringen kräva mer och åtminstone ansluta sig till den fackliga reservationen som fogades till Löneskillnadsutredningen? Den handlade om högre krav på kartläggning även för mindre företag när det gäller analys och branschvisa jämförelsemöjligheter.

Isa Halvarsson och Stefan Kihlberg diskuterade nyss frågan om grunden för löneojämlikheten. När det nyligen träffades avtal på det kommunala området som innebar kraftigare påslag för kvinnor genom en kolletivavtalsreglerad låglönesatsning, blev det oerhörda protester från många borgerliga po-

litiker och från SAF. De oroade sig djupt och sade att detta var undergången för Sverige. Det finns mycket starka intressen som går emot lönejämlikhet. Ett av de bästa sätten att åstadkomma lönejämlikhet mellan könen är att förstärka de fackliga organisationernas möjligheter att träffa kollektivavtal som reglerar löner. Den politiken för faktiskt inte den här regeringen.

I övrigt återstår arbetstidsfrågorna, a-kassefrågorna, förändringen av LAS och de kommunala nedskärningarna som sammantaget självfallet är till mycket stor nackdel för kvinnorna och deras jämställdhet.

Anf. 21 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Fru talman! Det som Hans Andersson säger är sant. Jag har aldrig betvivlat att Hans Andersson är medveten om jämställdhetens betydelse. Att jag nämnde att Västerpartiet inte var med från början berodde på att Hans Andersson sade att Vänsterpartiet väldigt länge hade krävt en förändring. Jag tyckte att det kanske var på sin plats att påminna om att man inte var med från början. Det var ingen stor fråga i mitt anförande.

Jag tycker att det är väldigt viktigt att alla arbetsgivare arbetar med dessa frågor. I mindre företag har man möjligheter till en större överblick och kan därför ta upp och föra diskussioner. Enligt nuvarande jämställdhetslag är alla arbetsgivare skyldiga att bedriva ett målinriktat jämställdhetsarbete. Jag tycker att Kommunal på många ställen har gjort ett väldigt gott arbete på sluttampen när det gäller att utjämna lönerna.

Jag har tagit del av ett försök som man har genomfört i Östergötland där en intresserad manlig förhandlare verkligen har åstadkommit en hel del. Till hans förtret var det inte minst många män som kände sig diskriminerade därför att en kvinna kunde få ett relativt bättre löneläge. Det är klart att det finns jättemycket surdeg på det här området. Men jag tror att man bara genom att förbättra lagen och diskutera dessa frågor ger råg i ryggen åt många av de kvinnor och män som är villiga att förändra den lönediskriminering som förekommer. Vi har trots allt sedan många år tillbaka haft en lag som säger att det skall vara lika lön för lika arbete, och sedan något år har vi haft en lag som säger lika lön för likvärdigt arbete. Det finns mängder av olika arbetsvärderingsmetoder. Vänsterpartiets lösning behöver inte vara den enda saliggörande.

Anf. 22 HANS ANDERSSON (v) replik:

Fru talman! Nej, Vänsterpartiets lösning är inte alls den enda saliggörande. Den är emellertid självklar för oss som så starkt hävdar kollektivavtalsprinciper och att man skall reglera förhållandena på arbetsmarknaden så långt möjligt genom kollektivavtal. Vi stöder alltid den fackliga suveräniteten. Det är att gå mycket långt när vi på det här området förordar en mer tvingande lagstiftning än vad regeringen gör. Men det gör vi för att lagstiftningen skall bli operativ. Det måste hända någonting. Jag är helt överens med Isa Halvarsson när hon säger att många kvinnor och också många män är trötta på att höra "var god dröj" när det gäller jämställdheten. Förändringsarbetet har pågått i decennier.

Det handlar inte om ifall jag är för eller emot jämställdhet. Jag vill påstå att Vänsterpartiet med kraft under ett stort antal år har drivit frågorna om

jämställdhet och krävt skärpningar av lagstiftningen. Jag anser att det fortfarande inte finns några goda argument för att inte göra lagstiftningen mer tvingande och för att inte tillgodose de krav på bättre underlag, jämförelser och analyser som förs fram i reservationen till utredningen.

Östgötamodellen och genomdrivandet av en systematisk arbetsvärdering har naturligtvis varit till men för männen. Som jag tidigare sade kommer männen att förlora när dessa rättvisekrav förs fram och drivs igenom. Vi borde ännu tydligare och kraftfullare föra fram instrumentet könsneutral arbetsvärdering. Det kan ske på många olika sätt, och jag vet att det inte är alldeles enkelt, eftersom jag själv under många år har sysslat med sådant.

Jag frågar fortfarande varför inte intresset har varit större från Isa Halvarssons sida när det gäller att begränsa övertidsuttagen, som så starkt drabbar kvinnor, och när det gäller att försvara den kommunala ekonomin, som i själva verket är grunden för kvinnors sysselsättning, både själva jobben och förutsättningarna för att kunna jobba.

Varför ointresset för att driva frågan om arbetstidsförkortning? Varför ointresset nu för att ha en uppfattning som leder till stöd för deltidsarbetande kvinnors förtur, så att de inte skall råka illa ut i a-kasseförslaget?

Uppenbara nackdelar har uppkommit till följd av den större arbetsgivarmakten enligt lagen om anställningsskydd och i turordningsfrågor. Vi vet att det finns mängder av fall på arbetsmarknaden där kvinnor faktiskt diskrimineras.

Jag är på det sättet ändå inte nöjd med Isa Halvarssons politiska insats, även om jag både i kammaren och vid andra diskussioner är mycket nöjd med de värderingar som Isa Halvarsson står för. Men politik är inte bara vilja, det är också att välja.

Anf. 23 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Herr talman! Både i artiklar och i anföranden och även när jag har träffat företagsledare har jag ofta påtalat det orimliga i de stora övertidsuttagen, som jag uppfattar måste vara någonting väldigt oklokt i företagens eget agerande, när de bränner ut sin personal. Det innebär att när man kommer in i en högkonjunktur har man inte lärt upp ny personal, samtidigt som man har bränt ut den personal man har, plus att det omfattande övertidsuttaget för många människor omöjliggör ett normalt familjeliv.

Det här gäller inte bara företag utan också kommuner och landsting. Inte minst landstingen har misshushållat väldigt med många av sin personal, när de inte tar in t.ex. sjuksköterskor och undersköterskor utan i stället låter den personal de har arbeta övertid.

Det är sant att jag egentligen aldrig har varit förtjust i sex timmars arbetsdag för alla. Vad jag menar är viktigt är att ha en flexibel arbetstid, att vi har möjlighet att gå ner i tid men naturligtvis då får lov att ta det ansvaret på oss själva att vi också får gå ner i lön. Jag ser väldigt mycket till det rent ekonomiska. Vi är tvungna att ha pengar till att betala saker och ting med.

Frågan om deltidarna är egentligen väldigt komplicerad. Det är många kvinnor som söker deltid och som vill ha deltid just när de har små barn. Det inrättades också en massa deltidsarbeten, som sedan var till förfång. När

barnen växte upp och man ville öka sin arbetstid, fanns det i stället massor av deltider som för flera kvinnor tillsammans bildade heltid.

Jag har aldrig riktigt förstått talet om att det skall vara förtur för dem som har deltid att få ett heltidsarbete. Man har ju möjlighet att söka de heltidsarbeten som finns, men det återstår ändå ett deltidsarbete, så att säga. Problemet med deltidsarbeten kommer vi inte till rätta med på det sättet.

Slutligen vill jag bara kommentera vad som sagts om att kvinnor skulle ha haft svårt att göra sig gällande i Pensionsberedningen. Det fanns ju där en majoritet av kvinnor, starka kvinnor som Barbro Westerholm och Ingela Thalén t.ex. Så den invändningen ger jag inte mycket för.

Anf. 24 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m):

Herr talman! Relationer skapas i det civila samhället. Staten har trots allt ett begränsat inflytande. Attitydbildning grundar sig på en mängd olika faktorer. Samspelet mellan könen och relationerna avgörs, som väl är, inte i första hand genom statliga ingrepp.

Staten är här en aktör bland många. Attitydbildningen kan givetvis influeras av statens hållning. Därför stöder vi också detta betänkande, där staten på olika sätt markerar sin inställning och försöker bevaka och stimulera till ett jämställt förhållningssätt.

Målet är att var och en, kvinna som man, fritt skall kunna forma sitt liv. Men vi skall inte glömma hur beroende vi är av varandra i olika sammanhang. Total frihet – finns det? Frågan är om den ens är eftersträvansvärd, om det är något slags narcissistiskt beteende vi har som mål.

Nej, problemet är att åstadkomma så mycken frihet för den enskilde som vi kan inom den ram av beroende som samhälle, familj, föräldraskap, kärleksförhållanden, vänner m.m. utgör. Tillvaron är inte svart, inte vit, inte enkel. Men den är olika för oss alla.

Dagens datum, den 4 maj, dagen då Europaparlamentet röstar om det skall acceptera Sverige som medlem i den Europeiska unionen, är en milstolpe i vår senfärdiga resa mot en europeisk gemenskap. Därmed blir det också ett etappmål på vägen mot de nya möjligheter på arbetsmarknaden som kommer att öppna sig för oss, för kvinnor såväl som för män, möjligheter som kvinnor tar till vara mycket bättre än män.

Ca 60 % av de studerande i de olika utbytesprogrammen för studenter – Erasmus, Comett osv. – är kvinnor. Männen kommer här bara upp till ca 40 %. Vi skall inte gråta blod över att allt inte är fördelat enligt normen 50/50, tvärtom! Det finns skäl att inte låsa sig vid 50-procentsnivån i alla sammanhang och därmed förhindra för kvinnor att ta tillbaka mark på områden där de nu kommer med full fart, som när det gäller att studera och ta jobb över gränser.

Genom att kvinnor bl.a. på det här sättet fångar möjligheterna kommer de också att kunna ta till vara de chanser Europa erbjuder och än mer kommer att erbjuda. Inte minst kan man anta att det kommer att ske en utveckling inom privat sektor, något som uppenbarligen även Socialdemokraterna anar, när de i sina jämställdhetsmotioner vill få fram fler företagare. Det är något vi välkomnar efter decennier av blockeringar i detta avseende.

Därför har Nutek fått resurser att stimulera fram kvinnligt företagande,

men även de nu föreslagna länsexperterna torde ha möjligheter att bidra till ökat kvinnligt företagande, vilket sannolikt mer än många andra åtgärder skulle öka jämställdheten.

Det räcker med att bara gå till Frankrike, så kan man se vad det kvinnliga företagandet faktiskt betyder för kvinnans ställning. Därtill tycks kvinnorna där ha lyckats finna ett något bättre modus vivendi i dilemmat att förena familj och jobb, i den mån denna stressfaktor nu påverkar livslängden. Det lär ju vara så mer än man tidigare har trott. I varje fall lever de franska kvinnorna längre än de svenska, vad det nu kan bero på.

Vänstern har däremot ännu inte kommit till samma insikt som övriga om värdet av kvinnligt företagande utan tycks fortfarande ha föreställningen att ett Sverige utanför EU skall utgöra något slags segregerad arbetsmarknad för kvinnor i offentlig sektor. Denna modell skulle sedan vara basen för en stark ekonomi. Hur finansieringen skall gå till tycks vara mer oklart.

Kopplingen kvinnlig förvärvsfrekvens och offentlig sektor är dessutom inte korrekt. Det finns starkare faktorer i fråga om kvinnors förvärvsarbete än om arbetet sker i offentlig sektor, enligt senare forskning.

Vänstern skiljer sig påtagligt från bedömningen i betänkandet "EG, kvinnorna och välfärden", EG-konsekvensutredningen, i ställningstagandet vad avser jämställdhet. Utredningen ser EU-medlemskapet som den bästa vägen. Här finns det anledning påpeka att frågan om kvinnorepresentation i EU-sammanhang uppmärksammats av regeringen, som uppdragit åt departementen att redovisa hur man åstadkommer jämn fördelning när det gäller Sveriges representation i berörda EU-organ.

Det är viktigt för Sverige att visa upp kvinnor i EU-arbetet, så att andra kvinnor känner identifikation i frågan men också känner att det framtida EU-samarbetet kommer att få relevans för dem. Det folkliga förtroendet, som är så viktigt i EU-frågan, påverkas givetvis av om man ser eller antar att de frågor man uppfattar som viktiga också finns med på menyn. Sannolikheten för att en bred känsla skapas i det avseendet är större om könen finns någorlunda jämnt representerade.

Här finns också anledning för Sverige att ta marknad. Vi förväntas komma med duktiga kvinnor som skall flytta fram kvinnors positioner, och då skall vi göra det. Annars skulle den svenska jämställdheten verkligen missa ett utmärkt tillfälle att breda ut sig över större delar av Europas karta. Samtidigt skall vi använda EU:s lagstiftning till att flytta fram positionerna i Sverige.

Arbetsmarknadsutskottet vill förhindra att man med kollektivavtalens hjälp desavouerar utvecklingen mot ökad jämställdhet. Detta är enligt vår uppfattning riktigt. Om vi skall ha en JämO skall hon också ha möjlighet att upprätthålla tillsynen. Detta är en moderatuppfattning som vi tidigare har framfört såväl i kommittémotion som i enskild motion. Den enighet som nu föreligger på denna punkt finner vi glädjande.

Vi har även tidigare velat föra över resurser för att ge JämO praktiska möjligheter att utföra sitt arbete med ökad tillsyn.

Facket har redan bevisat att man inte är bäst på att bedriva jämställdhet, men även arbetsgivarna har visat viss senfärdighet. Det är att beklaga och sannolikt att hänföra till att män ser män. Hade enskilda duktiga kvinnor fått bättre möjlighet att avancera hade dessa exempel sannolikt något däm-

pat den iver till kollektiv jämställdhet som nu uppstått på sina håll och som kan få besvärliga ekonomiska konsekvenser om löneutvecklingen inte skulle gå hand i hand med produktivitetsutvecklingen.

Det gäller att inte förfuska instrumentet arbetsvärdering och skapa stora negativa ekonomiska effekter. Det skulle leda till lägre lön för alla – även kvinnor. Statligt reglerad lönepolitik är ingenting att stå efter. Arbetsvärdering är inte en metod att genomföra socialistisk politik som varit svår att genomföra på andra vägar.

Arbetsgivarna har nu vaknat upp, även på toppnivå, och är på jakt efter duktiga kvinnor till företagsstyrelserna. Det är bra. Det behövs kvinnliga bedömningar även på topposition i samhället. Lyckas vi inte skapa ett samhälle där både manliga och kvinnliga värderingar kommer till uttryck på olika samhällsområden – i företagsvärld eller offentlig värld och på olika nivåer – kommer vi inte att kunna skapa ett harmoniskt samhälle. Men det är svårare än så. Det gäller att uppskatta varandras olikheter och värdera dem positivt.

Ty om kvinnor skall bli som män för att nå framgång i yrkeslivet kommer världen knappast att gå framåt – inte heller om männen skall bli som kvinnor. Män är bättre på att vara män och kvinnor på att vara kvinnor. Låt oss respektera båda könen och öka kunskaperna om skillnaderna, se kompetens och fördelar och ta dem till vara!

Vi måste helt enkelt lyckas skapa en värld där alla har en roll utan att vara lika, där människovärde och möjligheter är desamma och kan nyttjas efter individuella önskemål. Vi är inte lika, vare sig de olika könen eller inom könen. Olika sorters människor måste känna att de har en plats i vårt samhälle. Det är nödvändigt att öka vår acceptans för olika kulturer, för olika sätt att vara och för olika människor och inse att det är en tillgång för samhället att alla inte är lika.

Processen att i allt högre grad acceptera, inlemma och ibland anamma det som är annorlunda går inte bara ut över skillnaderna mellan könen, utan har större dimensioner än så. Ett samhälle som inte accepterar olika sätt att leva, arbeta, ordna barnomsorg, arbetstider osv. är inte ett alldeles fritt samhälle. Vi behöver ett samhälle där varje individ inom de beroenderamar som trots allt finns har möjlighet att finna det liv som stämmer bäst för den enskilde.

Till Hans Andersson skulle jag till sist vilja säga att det mest jämställda förslag som har lagts fram i pensionssammanhang faktiskt har lagts fram av denna regering, nämligen förslaget att man skall ha rätt att dela pensionerna i familjen. Det är ett förslag som t.o.m. borde tilltala Vänstern. Det kan faktiskt leda till exakt samma pension för man och kvinna.

Med dagens jämställdhetsbetänkande ligger vi långt framme. Det kommer att ge Sverige verktyg att visa framfötterna i Europasamarbetet, samtidigt som de jämställdhetsfrågor som aktualiseras i betänkandet ligger väl i linje med det som sker i våra nordiska grannländer.

Därmed, herr talman, yrkar jag bifall till hemställan i AU17.

Anf. 25 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag vill bara mycket kortfattat säga att vi skall diskutera pensionsförslaget framöver. Den diskussionen tar jag inte nu.

Vänsterpartiet stöder faktiskt småföretagsamhet. Vänsterpartiet har varit

mycket positivt till särskilda satsningar på kvinnlig småföretagsamhet. Vi har varit särskilt positiva till regionalpolitikens omvandling därvidlag att man kan ha ett underifrånperspektiv och satsa på kvinnokraftcentrum. Vi har inte upplevt att entusiasmen har varit så stor från det moderata hållet.

Däremot har vi varit negativa till att omvandla den kommunala omsorgen till privat verksamhet. Jag tycker att det vilar ett drag av cynism och perspektivlöshet över Charlotte Cederschiölds inlägg. Jag tycker också att det är viktigt att vi har kvinnliga chefer; det har jag sagt i mitt anförande. Men låt inte hela perspektivet fokuseras på chefskapet och chefernas livsform!

Det är faktiskt så att många människor upplever en oerhörd ofrihet i dag. Det är inte minst arbetslösheten som slår, men det finns också mycket stora ekonomiska bekymmer. Följderna av nedskärningarna i kommuner och landsting drabbar åldringsvård, barnomsorg och annat.

När det gäller föräldraledigheten har jag upplevt att man är mycket negativ till kvotering från moderaternas sida. Kvotering är för oss helt enkelt ett sätt att skapa styrmedel så att fördelningen blir mer jämlik. Det finns inga hot, och det finns inga hinder för pappor respektive mammor att utnyttja detta. Det är bara så att man får acceptera vad samhället anser vara rimligt när man tar emot ekonomiska bidrag.

Charlotte Cederschiöld sade att man skall öka acceptansen och pluralismen. Vi brukar vara för det. Vi är starkt för det när det gäller kulturskillnader som uppkommer i samband med invandrarpolitiken och invandringen till Sverige. Vi är för ett pluralistiskt samhälle. Vi är för stor acceptans och stor frihet, men det kräver ett samhällsengagemang som försvarar människor som behöver stöd. Där är moderaterna på andra sidan i nästan varje fråga. Jag har knappast upplevt att det moderata partiet har drivit jämställdhetsfrågorna. Däremot brukar Charlotte Cederschiöld hålla mångordiga och allmänna anföranden inte minst kring Europa.

Anf. 26 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Förtroendet för Vänsterpartiet när det gäller att satsa på företagande är inte så där alldeles starkt. Det räcker med att se tillbaka på vad Vänstern har stått för historiskt, att se till Vänsterpartiets systerpartier på andra håll eller att läsa betänkandet på s. 82. Där kan man se hur Vänstern som vanligt håller fram just en offentlig arbetsmarknad för kvinnor som den viktiga punkten.

Vi moderater ser kvotering som en nedvärderande metod att betrakta kvinnors kompetens. Vi tror att det är helt fel väg att gå. Det kommer med all sannolikhet att missgynna kvinnor på lång sikt. Det är alldeles uppenbart att kvinnorna klarar sig bra utan kvotering. Vi ser det i vårt parti. Man ser det även på andra håll i samhället. Självfallet kan vi inte vända uppochned på samhället över en natt, men utvecklingen visar ju tydligt att kvinnorna är på frammarsch. I vårt parti går det alldeles utmärkt med provval och normala metoder där var och en kämpar med samma möjligheter på samma marknad. Jag är helt övertygad om att det kommer att fungera i samhället också. Kvinnorna vill mycket hellre ha det så än att gå vägen via kvotering.

Anf. 27 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag tror inte att den moderata trovärdigheten är så stor bland kvinnor som slåss för jämställdhet. Jag tror heller inte att den är särskilt stor bland de miljoner löntagare vars fackliga organisationer ständigt hotas av moderat politik. Jag tror heller inte att den är så särskilt stor bland de många människor som är beroende av omsorg, vård och utbildning i kommun- och landstingsregi.

Jag tror heller inte att den är särskilt stor bland de insiktsfulla när det gäller jämställdhetslagstiftning. Moderaterna har inte varit pådrivande i de frågor som ligger bakom tillkomsten av den här propositionen.

Ett exempel är kvotering av föräldraförsäkringen. Såvitt jag förstått bekämpas det från moderat sida och betraktas som någonting nästan löjligt, och man har hånat Folkpartiet för den saken.

Den rad av förslag som Moderaterna ställer sig bakom om att avreglera på arbetsmarknaden, att försvaga kollektivavtalens ställning, att ha marknadsmässig chefslönesättning, att införa vårdnadsbidrag och att gynna pigavdragen går i samma riktning.

EU-frågan är en mer komplicerad fråga. Delar av den Europapolitik som vi redan har genom EES-avtalet handlar om en friare arbetsmarknad och delaktighet i utbildningsprogram. Det ställer alla upp på, och det tycker vi är bra.

Men titta på gubbmaffian i Bryssel, och titta, med avseende på ekonomin, på vilka besparingar som skall göras för att finansiera medlemsavgiften! Carl Bildt brukar säga att sådant är finansierat inom budgeten. Det är nästan skrattretande för den som har någon uppfattning om Sveriges finanser.

Anf. 28 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Att påstå att Moderaterna inte skulle stå bakom denna proposition är verkligen att vara ute i det blå. Vi har för det första statsministerposten. För det andra kan vi referera till denna kammare, till tidigare moderata kommittémotioner, där vi har begärt att JämO skall få tillsyn över hela arbetsmarknaden och mer resurser för att kunna klara detta. Visst är det moderata tankegångar som finns i detta betänkande.

När denna kammare 1979 fattade beslut om jämställdhetslagen skedde det under en borgerlig regering. Då reserverade sig Socialdemokraterna och Vänsterpartiet, så nog har vi förtroende i dessa frågor. Men vi har till skillnad från Hans Andersson också förtroende när det gäller företagande, vilket är avgörande om vi skall få Sverige på fötter och om kvinnornas löneutveckling över huvud taget skall bli tillfredsställande.

Vänstern representerar en förljugen jämställhetspolitik som går ut på att alla skall leva lika, alla skall vara lika, och ett sublimt förakt för olikheten. Det har också visat sig att i de systersamhällen som finns bland Hans Anderssons politiska fränder har kvinnorna alltid varit utsatta för förtryck.

Anf. 29 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Charlotte Cederschöld avslöjar med sitt inlägg sitt synsätt och sitt perspektiv på jämställdhetspolitiken. Det perspektivet är, som jag tidigare sagt, kännetecknande just för regeringens proposition i denna fråga.

Det handlar mycket om chefsutbildning, lagregler och mer resurser. Det är naturligtvis väldigt bra. Men det som saknas är perspektivet från vanliga kvinnors liv. Det är de kvinnor som finns inom LO och som har de monotona och ofria jobben, de kvinnor som har det svårt att få det att gå ihop med sina låga löner och de som har svårigheter att få ett arbete på heltid. Det är de som är utsatta för nedskärningar inom kommuner och landsting och som får mycket svårare att utnyttja barnomsorgen, eftersom dagisavgifterna höjs.

Allt detta saknas i Charlotte Cederschiölds anförande. Det är det perspektiv som Moderata samlingspartiet har på jämställdhetspolitiken. Det handlar om rätt för kvinnliga chefer att utveckla sig och förkovra sig. Det är inget fel i det. Men man får inte glömma bort den överväldigande majoriteten av kvinnor som är beroende av politiska beslut för att kunna leva ett bra och jämställt liv.

Dessutom förnekar Charlotte Cederschiöld som vanligt det faktum att det är den solidariska lönepolitiken som har varit grunden för att vi i Sverige har haft relativt små löneskillnader mellan könen. Den stunden vi började med individuell lönesättning ökade löneskillnaderna mellan könen. När vi började med individuell lönesättning kom kvinnorna efter i löneutvecklingen.

Det saknas i Charlotte Cederschiölds anförande någon som helst tanke eller fundering om arbetslösheten, dvs. det som är absolut viktigast för kvinnors liv, frihet och oberoende: rätten till ett arbete, rätten till att ha en lön som man kan leva på.

Det är det avgörande för hur jämställdheten utvecklas i det svenska samhället. Det räcker inte med lagregler. Det räcker inte med chefsutveckling, även om det är bra. Det krävs en helt annan politik. Om detta säger Charlotte Cederschiöld ingenting.

Anf. 30 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Berit Andnors påstående att jag inte skulle tala om det som är avgörande för vanliga kvinnors ekonomiska utveckling är lögn. Jag är den enda som i debatten ordentligt har tagit upp Europafrågan. Hur många har gjort det, och hur ofta gör Socialdemokraterna det?

Vad gör ni när det gäller att driva på och få förståelse för nödvändigheten att bli medlemmar i den europeiska gemenskapen? Det är just det som skulle hjälpa oss att få ordning på vår ekonomi, vilket i längden är det enda som kan ge kvinnorna en stark ställning på arbetsmarknaden och en bra löneutveckling.

Socialdemokraterna är väldigt otydliga när det gäller att tala om hur vi skall åstadkomma möjligheter till investeringar. Däremot är de väldigt pigga på att driva en politik som leder till inflation, vilket i sin förlängning leder till ökad arbetslöshet och en sämre ställning för oss alla, även kvinnorna.

Jag vill även rikta detta till Hans Andersson. Det är oerhört viktigt att Socialdemokraterna och Vänstern förstår att vi måste bli medlemmar i Europeiska unionen om vi skall få ordning på investeringarna i detta land. Klarar vi inte detta kommer vi att få väldiga problem.

De jämställdhetsåtgärder som föreslås i detta betänknade gäller alla kvinnor. De gäller inte bara kvinnor i chefsposition. Dessutom handlade inte mitt anförande enbart om kvinnor i chefsposition, utan det handlade om alla

kvinnor. Men det finns en del övergripande allmänna synpunkter som gäller för alla människor.

Givetvis gäller det för alla i detta land att få en ekonomi som ger en positiv utveckling. Det finns anledning för såväl Berit Andnor som Hans Andersson att tänka på det litet oftare.

Anf. 31 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Charlotte Cederschiöld visar med sitt svar att det fortfarande saknas insikt om de problem som finns och den verklighet som den överväldigande majoriteten av Sveriges kvinnor lever i. Det är fortfarande lika tomt på konkreta svar på de frågor som jag tog upp.

Det är frågor som är av grundläggande betydelse för kvinnorna i det svenska samhället. Det gäller rätten till arbete, rätten till en lön att leva på, rätten till en god vård och omsorg och rätten till kommunal barnomsorg, så att man kan förvärvsarbeta. Det är inte så intressant för Charlotte Cederschiöld, och det perspektivet saknas i de repliker och de anföranden som Charlotte Cederschiöld har här i riksdagen.

Sedan till frågan om EU. Jag vill göra en kommentar till Charlotte Cederschiölds frågor i den delen. Jag är helt övertygad om att vi i Sverige oförtrutet måste jobba vidare med jämställdhetsfrågorna, oavsett om vi blir medlemmar i Europeiska unionen eller inte. Jag tror faktiskt inte att Bryssel fixar jämställdhetsfrågorna åt oss här i Sverige.

Anf. 32 CHARLOTTE CEDERSCHIÖLD (m) replik:

Herr talman! Berit Andnor borde fundera litet mer på vem det var som drev en politik som ledde till arbetslöshetens stålbad. Vi hade då en finansminister i denna kammare av samma partifärg som Berit Andnor, och som var fullständigt medveten om vart denna politik skulle leda och som också fick alldeles rätt. Vem har ansvaret för den politiken?

Faktum är att den avgörande frågan för jämställdhetspolitiken är löneutvecklingen. Det finns t.o.m. svart på vitt. De nordiska jämställdhetsministrarna har samlats och diskuterat vilken fråga som är avgörande, och det är löneutvecklingen man tar fram. Jag tror också att det är riktigt.

Det blir ingen ordentlig löneutveckling om man inte får ordning på arbetsmarknaden, dvs. ser till att vi får bort arbetslösheten, satsar på företagande, satsar på det friska och ser till att vi lyckas utveckla det här samhället. Vi kommer inte vidare genom att stå och gnälla och säga att Socialdemokraterna suttit vid regeringsmakten i 50 år och inte lyckats åstadkomma en bättre jämställdhet än den som ni nu har visat upp.

Det gäller att se vad vi kan göra framåt och vilka faktorer det är som kommer att förbättra ställningen för kvinnorna i samhället. Det var just det som jag tog upp i mitt anförande.

Anf. 33 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Ibland har 90-talet kallats kvinnornas decennium. Många har tvivlat på att det skulle bli så. Men jag tror faktiskt att vi år 2000 kan se tillbaka på 90-talet som den tid då kvinnorna gjorde inbrytningar över en

bred front inom alla sektorer i samhället och att det var då som kvinnorna också nådde topparna.

Mycket beror på de beslut som vi fattar här i riksdagen. Men ännu mer beror det på den opinionsbildning som vi politiker och många andra bedriver. Kvinnors otålighet börjar ge resultat.

Under lång tid har det rått stor enighet om målen i jämställdhetspolitiken. Kvinnor och män skall ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. Samtidigt har vi ofta stått ganska handfallna eftersom det mesta inte går att lagstifta om. Det handlar i stället om attityder, och de är svårare att påverka.

Oräkneliga är de skrivningar vi gjort i de olika utskotten i riksdagen t.ex. om skolan, forskningen, yrkes- och utbildningsval osv. Men de har bara lett till ett begränsat resultat.

Vi kan ta exemplet med flickor och teknik. Det räcker inte med att bara tycka att fler flickor skall ägna sig åt teknik. Det gäller att väcka intresset och få flickor att inse varför det är viktigt och att det är någonting för dem. Detta måste ske i skolan hela vägen från förskolan och uppåt, och inte minst i lärarutbildningen.

Det är förvisso fortfarande lång väg kvar till ett jämställt samhälle, men nu händer det ganska mycket. Kvinnorepresentationen i politiken kommer att öka kraftigt efter valet. Det visar alla rapporter från nomineringarna. Det är inte bara Maria-Pia Boëthius och hennes "stödstrumpors" förtjänst, även om de säkert fungerar som en blåslampa. Det är också resultatet av ett mycket medvetet arbete ute i partierna.

Centern har nu den största kvinnorepresentationen av alla partier i riksdagen, vilket vi självfallet är mycket stolta över. Vi går vidare med målet "hälften var" för ögonen. Det är viktigt ur både rättvise- och demokratisynpunkt.

Kvinnor och män är olika. Vi har olika erfarenheter, och vi ser på världen på olika sätt. Vi har olika syn på organisationer och hierarkier. Vi kvinnor är inte bättre än männen – ibland tvingas vi att vara det för att klara oss – men jag vill påstå att vi är precis lika bra, fast på olika sätt. Båda behövs för att samhället skall bli bra att leva i för alla. Vi måste tillsammans lösa de svåra problem som vi kommer att ställas inför nu och i framtiden.

Vi centerkvinnor i riksdagen har lämnat en omfattande kvinnomotion med Karin Starrin som första undertecknare. Jag kan med glädje konstatera att mycket av det som vi framför där är tillgodosett i det betänkande som vi behandlar här i dag.

Den politiska representationen är en sida av myntet. Det är minst lika viktigt att öka kvinnors möjligheter på alla nivåer ute i arbetslivet, i företagens, bankernas, fackföreningarnas och arbetsgivarorganisationernas styrelser. Där är det sämre beställt med kvinnorepresentationen.

Jag är alldeles övertygad om att om det funnits lika många kvinnor som män i bankernas styrelser och på toppbefattningar i bankerna under 80-talets spekulationsyra hade inte lånekarusellen nått dessa oanade höjder. Därmed hade inte heller fallet blivit så stort. Vi kvinnor är nog litet mer försiktiga i det avseendet. Det hade varit en fördel för oss alla. Vi hade undvikit en del av alla de problem som bankkrisen förde med sig. Det är ett exempel på vikten av bättre jämställdhet på alla nivåer.

Den näringslivsakademi som föreslås i propositionen är ett viktigt steg på vägen att öka kvinnors möjlighet att nå chefsbefattningar och komma in i den ekonomiska maktens rum.

Ibland har jämställdhetsdebatten en tendens att koncentrera sig på kvinnors underläge. Det är synd om kvinnor, och kvinnor drabbas på det ena eller andra sättet. Vi kvinnor nedvärderar ofta själva vårt eget arbete, vilket jag tycker är synd. Pigdebatten är ett exempel på hur en sådan diskussion kan urarta. Berit Andnor förstärkte detta ganska kraftigt här. Jag tycker att det är synd.

Dessutom tar hon upp en rad exempel på andra saker som skulle drabba kvinnor. Berit Andnor har nog inte insett att både kvinnor och män gynnas av att företagen går bra. Det är med starka företag och tillväxt i ekonomin som både kvinnor och män kan få jobb. Det är också därigenom som vi kan upprätthålla vår välfärd.

Jag anser att detta självömkande och denna nedvärdering absolut inte är någon framkomlig väg. Vi skall i stället ta det som en självklarhet att vi är lika bra, att vi har kompetens och att vi skall ha samma möjligheter inom alla områden. Vi skall föra en positiv och offensiv debatt. Vi skall självfallet samarbeta om att matcha fram kvinnor på olika områden. Det behövs eftersom männen alltid har matchat fram varandra.

Om man frågar några på gatan tror de alldeles säkert att kvinnors arbetslöshet är högre än männens. I den allmänna debatten låter det så. Berit Andnor förstärkte den bilden också, vilket måste ha varit mot bättre vetande. Så är det ju inte. Under hela denna lågkonjunktur är det männen som drabbats värst. Skillnaden mellan mäns och kvinnors arbetslöshet har hela tiden varit några procentenheter till männens nackdel. Först förra månaden när arbetslösheten minskade med ungefär 0,5 % minskade skillnaden från 3,7 % till 3,0 %. Jag vet att det finns en viss osäkerhet i dessa siffror. Det finns en del andra faktorer som påverkar också. Men trots allt är det så här.

Jag förringar ingalunda kvinnors arbetslöshet. Den är alldeles för hög. Problemen med att många traditionella kvinnojobb försvinner i takt med teknikutvecklingen och av andra skäl är och kommer att förbli stora. Nästa stora rationaliseringsområde blir troligen inom den administrativa sektorn, både i privat och offentlig sektor. Där jobbar många kvinnor.

Det är viktigt att hela tiden vara vaksam och erbjuda kvinnor utbildning så att de kan vara med och slåss om de nya jobben. Men jag anser också att vi måste vara rättvisa i den här debatten om arbetslösheten. Annars blir inte jämställdhetsarbetet trovärdigt.

I det här betänkandet finns en rad förslag förutom näringslivsakademien, som jag nämnde tidigare, som kommer att öka kvinnors möjligheter. Det kanske viktigaste är att det slås fast att jämställdhetsaspekterna skall beaktas i alla politikområden.

De länsexperter, man kan kalla dem mini-JämO, som nu skall inrättas i varje län kommer också att bli ett betydelsefullt redskap för att öka jämställdheten ute i hela landet. Tillsammans med de regionala resurscentrum för kvinnor som nu kommer att inrättas för att bl.a. främja kvinnors företagande kan de göra en kraftfull insats för att ta vara på den outnyttjade resurs som kvinnors kunskaper och kreativitet är.

Andelen kvinnliga företagare måste öka från nuvarande 15 % till minst 30 % inom en femårsperiod. Det är ju en mycket rimlig målsättning. Av tradition finns det en rad fördomar och hinder för kvinnors företagande. Tillgången på riskvilligt kapital är ett exempel. T.o.m. under den tid när bankerna öste pengar över folk hade kvinnor svårt att låna till sina företag. De lånade alldeles för litet. Den tendensen finns nu också.

Nu står det väldigt mycket i regeringens proposition om regionalpolitiken om att kvinnors företagande skall stöttas och att alla stödformer och låneformer skall anpassas till kvinnors företagande. Det är mycket bra, och det är nödvändigt också.

Det är bra att JämO nu får utöva tillsyn över hela arbetsmarknaden och att lagen blir tvingande, även om det egentligen inte är något som vi önskar. Det bästa vore naturligtvis att arbetsmarknadens parter skötte detta genom avtal. De fick chansen genom den nya jämställdhetslagen, men de tog den inte. Erfarenheterna har visat att det inte har fungerat.

Därför tas nu det här steget, och det är nödvändigt. Jag tror att farhågorna för att jämställdhetsarbetet ute på arbetsplatserna av den orsaken skulle avstanna är mycket överdrivna. I stället blir detta en pådrivande faktor – man vill vara bra, så att JämO inte har något att klaga på.

Lika lön för kvinnor och män är en av 90-talets viktigaste frågor. Arbetsmarknadens parter måste nu ta sitt ansvar. Ingen försvarar skillnaderna i lönenivå, men ändå består de.

Det är mycket bra att löneskillnaderna nu skall kartläggas varje år på alla arbetsplatser med mer än tio anställda. På det sättet ökar trycket på parterna att genomföra förändringar. Egentligen skulle man vilja gå längre, men Arbetsmiljöfonden har en hel del uppdrag just när det gäller arbetsvärdering och liknande, vilket också tas upp i betänkandet. Nu gör vi det här, med den mycket tydliga avsikten att kartläggningen skall följas av åtgärder som syftar till att få bort löneskillnaderna. Det är mycket angeläget att sedan noga följa upp resultaten.

Herr talman! Den socialdemokratiska retoriken gick, som så många gånger tidigare, på högvarv i Berit Andnors inlägg. Det går inte att komma ihåg alla beskyllningar hon utsatte regeringen för, men som en sammanfattning av hennes inlägg kan man säga: Allt drabbar kvinnor värst. Kvinnor förutsätts vara svaga och kan tydligen inte hävda sig på några områden alls. Dessutom tycks det enbart vara den offentliga sektorn som är bra för kvinnor. Det har ju faktiskt varit så under lågkonjunkturen, eftersom arbetslösheten till den allt överskuggande delen faktiskt är en följd av krisen i det privata näringslivet.

Jag hävdar alldeles bestämt att en väl fungerande arbetsmarknad inte är könsuppdelad och att vi skall arbeta för att bryta den könsuppdelning som finns i Sverige och som kanske är den största i världen. Men vi kan faktiskt också konstatera att denna könsuppdelning nu har lett till att männen drabbas värst av arbetslösheten.

Berit Andnor sade också något om vårdnadsbidraget. Jag skall inte gå in på den frågan. Vi vet att vi har alldeles olika uppfattningar. Jag delar inte Socialdemokraternas uppfattning att vårdnadsbidraget skulle vara någon kvinnofälla.

En sak som Berit Andnor sade om vårdnadsbidraget tycker jag ändå är värd att kommentera, nämligen att vårdnadsbidragen innebär att man inte bryr sig om barnen. Jag förstår inte var hon får det ifrån. Skulle det vara skadligt för barnen att få vara mer tillsammans med sina föräldrar under de första åren? Det är obegripligt.

Berit Andnor fanns inte här i riksdagen när vi hade jämställdhetsdebatter under den förra regeringens tid. Då hade vi att kämpa i ganska stark motvind. Då gjordes inte särskilt mycket. Då ökade klyftorna mellan kvinnor och män. Inflationen och alla spekulationerna svarade för den största omfördelningen från fattiga, alltså framför allt kvinnor, till rika, alltså framför allt män, som någonsin har skett.

Om det skulle bli så illa att det till hösten blev ett regeringsskifte – vilket jag inte tror – skulle det vara intressant att höra Berit Andnor här från talarstolen försvara Socialdemokraternas ekonomiska politik. Berit Andnor angriper de förändringar i t.ex. a-kassan som Socialdemokraterna själva har accepterat. Jag hoppas att det var en felsägning – Berit Andnor känner väl till sin egen politik? Det är ganska allvarligt att i debatten föra ut missledande information.

Socialdemokraterna hade faktiskt inte särskilt många invändningar mot det här betänkandet. Deras invändningar var mycket marginella och motiverar inte att man går ut så hårt som Berit Andnor gjorde. Vi är egentligen ganska eniga om målen, och vi är eniga om mycket av det som skall göras. Det som skiljer oss åt är väl egentligen en del detaljer. I politiken i övrigt har vi givetvis olika uppfattningar, och det är väl där som meningsskiljaktigheterna är störst.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 34 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Den allvarligaste kritik som vi socialdemokrater har mot regeringens jämställdhetsproposition är att helheten saknas. Det som berör människors och kvinnors liv, vardagliga problem, saknas helt och hållet. Vi har framfört detta mycket tydligt i vår motion, så om det kan ingen vara ovetande, Marianne Andersson.

I propositionen saknas helt och hållet ett perspektiv utifrån vanliga kvinnors liv. I vanliga kvinnors liv gäller att rätten till arbete är hotad, att rätten att vara sjuk, att få en dräglig ersättning om man blir arbetslös, att kunna leva på sin lön och att få del av god vård och omsorg för sina barn är hotad. Det är den verklighet vi lever i i dag, och det är den som jag i mitt anförande tidigare försökte beskriva, eftersom den så helt saknas i regeringens jämställdhetsproposition.

Marianne Andersson säger att det nästan inte går att komma ihåg alla beskyllningar som jag i dag har riktat mot regeringens politik. Nej, det kanske inte går. Men, Marianne Andersson, det saknas ju helt och hållet analyser och funderingar kring vad regeringens förslag innebär för kvinnor.

Det senaste exemplet på detta är förslaget om en ny arbetslöshetsförsäkring. Jag kommer inte med några missvisande eller missledande uppgifter i den frågan. Det som saknas är en analys ur ett kvinnoperspektiv. Hade man

i regeringspartierna ägnat någon tid åt att göra en sådan analys, hade man sett att detta förslag drabbar de deltidsarbetslösa, att det drabbar kvinnorna hårdast. Men i regeringspartierna lever man inte upp till sina egna föresatser, som man redogör för i jämställdhetspropositionen, nämligen att alla förslag skall analyseras ur ett kvinnoperspektiv. Det finns ingenting av en sådan analys.

Marianne Andersson borde ägna sig åt att föra in kvinnoperspektivet inom de olika politikområdena, inom de områden som har så oerhört stor betydelse för kvinnors ställning i det svenska samhället.

Det råder inget tvivel om att tre år med regeringen Bildt har fört jämställdhetsarbetet bakåt. Många av oss trodde att jämställdheten var en gång för alla vunnen. Så var det inte. Vi är många om den insikten. Det är en kamp som måste föras varje dag. De här tre åren med regeringen Bildt har visat att en borgerlig regering med starkt moderat inflytande är den allra största faran för kvinnors ställning i samhället.

Anf. 35 MARIANNE ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill påstå att den allra största faran för kvinnors arbete och för jämställdheten är det ras i ekonomin som vi upplevde till följd av den ekonomiska politik som fördes på 80-talet. Det var då som tillväxten sjönk, vi prissatte oss ur marknaden, vi förlorade vår konkurrenskraft, inkomsterna minskade, vi fick svårt att hävda den offentliga sektorn och de jobb som finns där, och vi såg också hur arbetslösheten ökade inom hela näringslivet därför att industrin inte kunde sälja sina produkter. Det är faktiskt det som är grunden för att man skall kunna upprätthålla en bra tillväxt och ge företagen möjligheter, så att de kan anställa personal. Det är också det som är grunden för att en offensiv jämställdhetspolitik skall vara möjlig.

Berit Andnor säger att helheten saknas. Jag läste i Socialdemokraternas motion om de mål man ställer upp. Det rör sig faktiskt inte om stora skillnader. Jag kan inte se var det skulle finnas någon avgörande skillnad mellan det som står i regeringens proposition och det som socialdemokraterna säger. Där behandlas ökad kvinnorepresentation, att kvinnornas andel av landets arbetsinkomster skall öka, att kvinnorna skall finnas i samma utsträckning i arbetslivet som män osv. Detta tycker vi ju allihop, och det är det som vi kämpar för.

Jag vill påstå att kvinnans ställning i stället för att ha försvagats faktiskt har stärkts under den gångna tiden. Trots alla de svårigheter som har funnits och som finns på arbetsmarknaden har kvinnornas ställning inte försvagats.

Anf. 36 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Jag delar Marianne Anderssons åsikt att det är den ekonomiska politiken som är avgörande för hur samhället utvecklas och för hur jämställdheten mellan könen kommer att utvecklas. Däremot ställer jag mig inte bakom den borgerliga regeringens ekonomiska politik. Skiljelinjerna mellan en socialdemokratisk ekonomisk politik och en borgerlig ekonomisk politik har diskuterats tidigare i denna kammare, och skillnaderna är tydliga.

När den borgerliga majoriteten tog över 1991 hade vi kommit till rätta med många av de problem som fanns i ekonomin och som Marianne Andersson

tidigare beskrev. Det som sedan hände var att vi fick en borgerlig regering som satte upp som högsta mål för sin ekonomiska politik att bekämpa inflationen och som grovt misskötte den mycket positiva utveckling som vi socialdemokrater hade grundlagt. Man vårdade inte det som vi hade uppnått.

Helheten saknas, Marianne Andersson, i jämställdhetspropositionen. Marianne Andersson säger att våra mål inte skiljer sig åt. Visst finns sådana skillnader. En sådan är att det för de borgerliga partierna handlar mycket om att i ord försöka beskriva och ange färdriktningar för något som vi kanske är överens om, nämligen ökad jämställdhet mellan könen. Men det är ändå handlingarna som räknas, och jag har i dag försökt visa att under de gångna tre åren, som regeringen inte kan säga att den inte har något ansvar för, har kvinnors ställning i det svenska samhället försvagats.

Den har stärkts, säger Marianne Andersson. Inom vilka områden? Kan jag få något litet exempel på ett område där kvinnors ställning har stärkts av den borgerliga regeringens politik? Jag kan inte se något sådant område. Jag kan tvärtom se att kvinnornas ställning har försvagats. Genom den mycket höga arbetslöshet som vi nu har är kvinnors rätt till arbete hotad. Den rätten, Marianne Andersson, är grunden till ett fritt och oberoende liv och för jämställdheten mellan könen. Utan den blir det svårt att uppnå jämställdhet.

Också inom en rad andra områden som jag tidigare har nämnt har kvinnors ställning försvagats, och det är det som den här debatten handlar om. Då räcker det inte med förbättringar i lagstiftningen, även om sådana i och för sig kan vara bra.

Anf. 37 MARIANNE ANDERSSON (c) replik:

Herr talman! Ja, nog är det skillnad mellan socialdemokraternas och regeringens ekonomiska politik, och i Berit Andnors mun blir skillnaderna alldeles oerhört tydliga när hon beskärmar sig över att regeringen började bekämpa inflationen. Jag vet inte om Berit Andnor uppfattade att jag poängterade vad som hände under 80-talet, när vi hade en hög inflation. Den ledde till den största omfördelning från fattiga kvinnor till rika män som vi någonsin har upplevt.

Jag vet att det också finns socialdemokratiska ekonomer som tycker att det är viktigt att ha en låg inflation. Att släppa loss inflationen skulle dock vara ungefär som att kissa på sig: det värmer medan det pågår, men sedan blir det ganska obehagligt. Det är att skjuta upp problemen. Man kan kanske därigenom minska arbetslösheten något under en kort period, men den blir mycket värre längre fram. Det tricket har vi ju prövat i Sverige, och det är verkningarna av det som vi nu upplever.

Vi har genom några år av mödosamt arbete lyckats förändra detta, och vi är på väg mot en sund ekonomi, även om vi är långt ifrån målet. Problemen var mycket stora. Att återgå till den politik som socialdemokraterna förde under 60- och 70-talen skulle vara som att backa in i framtiden, och det kan inte vara till nytta vare sig för kvinnor eller män eller för andra kategorier i Sverige.

Anf. 38 ROSE-MARIE FREBRAN (kds):

Herr talman! Vi kristdemokrater betonar ofta vikten av den människosyn som bör utgöra grunden i politiken, i näringslivet och i familjelivet. Det är

en människosyn som hämtar sin inspiration i människovärdesprincipen – alla människors lika värde och varje människas unika värde. Samtidigt är det viktigt att inse att ingen människa är sig själv nog.

Det här sättet att se på människan borde vi ta på allvar i jämställdhetsarbetet. Vi människor kompletterar varandra. Män och kvinnor kompletterar varandra i hem, arbetsliv och politik. Men också individerna kompletterar varandra.

Kvinnor och män behövs sida vid sida i jämställdhetsarbetet. Personligen använder jag inte uttryck som kvinnofråga, kvinnopolitik osv. För i själva verket handlar det ju nästan alltid om jämställdhetsangelägenheter – sådant som är viktigt för kvinnor, män och barn.

När jag har tagit initiativ till jämställdhetsmotioner har det t.ex. alltid känts naturligt och viktigt att jobba ihop med någon av mina manliga partikamrater.

Herr talman! Som kristdemokrat känner jag stor tillfredsställelse över att regeringen har presenterat en samlad jämställdhetsproposition. En mängd angelägna åtgärder på olika områden föreslås, och det gläder mig att utskottet inte sätter käppar i hjulet utan tillstyrker förslagen.

Vi kristdemokrater väckte under allmänna motionstiden fyra motioner som behandlas i betänkandet AU17. Vi kan konstatera att många av våra krav väsentligen är tillgodosedda i såväl proposition som betänkande.

–Det är ett stort framsteg att JämO:s tillsynsområde nu kommer att omfatta hela arbetsmarknaden. Att arbetsgivaren blir skyldig att iaktta lagens regler även om kollektivavtal har träffats är en viktig förbättring av jämställdhetslagen. Det är en klar fördel att JämO får bättre överblick över hela arbetsmarknaden och därmed större möjligheter att driva på utvecklingen.

–JämO får rätt att använda sig även av annan lagstiftning än jämställdhetslagen. Det är rimligt eftersom ett ärende kan innehålla en kombination av brott mot olika lagar och avtal, t.ex. föräldraledighetslagen och lagen om anställningsskydd.

–JämO får möjlighet att använda sig av ombud. Det kan ibland behövas eftersom det innebär ett omfattande och resurskrävande utredningsarbete att driva ett ärende till domstol.

Kravet att JämO bör få uttala sig över hela samhällsområdet har vi dock inte ännu fått förståelse för.

Herr talman! Vårt förslag om en särskild utredning om könsneutral arbetsvärdering tillstyrks inte exakt. Men i propositionen sägs att könsneutral arbetsvärdering bör stimuleras. Utskottet förutsätter att uppdraget till Arbetsmiljöfonden även kommer att innefatta frågor om hur metoder med könsneutral arbetsvärdering kan användas för att uppvärdera lönerna i kvinnodominerade låglöneyrken. Med detta låter vi oss nöja i dagsläget.

De senaste dagarna har jag konstaterat att också JämO är aktiv med informationsspridning och argumentering för arbetsvärderingssystem. Informationsskriften Jämsides nr 2-94 innehåller bl.a. JämO:s Lathund för arbetsvärdering. Förhoppningsvis kan den komma till användning på arbetsplatser runt om i vårt land och förbättra för kvinnorna.

En sak är säker: synen på olika arbetsuppgifter och deras status behöver förändras. Många yrken som har med barn och vård och omsorg att göra har

låg status. Att uppfostra barn ger relativt låg lön, men att uppfostra datorer, dvs. programmera, kan ge väldiga löner. Man kan diskutera vilken fostran, vilken inlärning, som är den viktigaste.

Arbetsmarknadens könssegregering är också en orsak till löneskillnader. Det måste vara en viktig målsättning att minska den segregeringen.

Herr talman! Jag vill nu uppehålla mig något vid behovet av jämställdhetslagstiftning på utbildningsområdet.

Utbildningsväsendet har en betydelsefull roll och ett stort ansvar i strävandena mot ett mer jämställt samhälle. Flera åtgärder har satts in som har betydelse för att ändra attityder, öka kunskapen och stimulera till aktiva åtgärder för förändring. Riksdagen antog t.ex. 1992 en ny högskolelag, som bl.a. säger att jämställdhet alltid skall iakttagas i högskolans verksamhet.

Jag anser därutöver att universitets- och högskoleledningar i lag bör ges ett tydligare ansvar för att främja jämställdheten inom utbildningen och för studenten och dennes situation. Bl.a. borde denna föreskriva att universitetens och högskolornas jämställdhetsplaner skall omfatta studenterna och det som har med utbildning att göra. Det är inte tillfredsställande att ett aktivt arbete med jämställdheten för studenter skall vara beroende av universitets- och högskoleledningarnas goda vilja.

Herr talman! Vi har i en motion även lyft fram det mycket allvarliga problemet med sexuella trakasserier av studenter, vilket också pekar på behovet av en särskild jämställdhetslagstiftning för studenter.

Sexuella trakasserier är ett allvarligt hot mot anställdas och studenters arbetsglädje, trygghet, ekonomi och möjligheter till framgång i arbete respektive studier. Trakasseriernas starka inverkan på de utsatta kvinnornas studiesituation försämrar möjligheterna för kvinnor att studera, forska och göra akademisk karriär. Att förhindra sexuella trakasserier är därför en av de viktigaste jämställdhetsfrågorna. Utbildningsutskottet betonar även detta i sitt yttrande och understryker att man under inga förhållanden får ha överseende med sexuella trakasserier.

Att sexuella trakasserier tyvärr existerar på våra universitet och högskolor vet vi. 1991 genomfördes den första svenska undersökningen om sexuella trakasserier av studenter. Den genomfördes bland kvinnliga studenter på Lantbruksuniversitetet, där så många som 21 % uppgav att de blivit trakasserade. Av de nära 250 kvinnliga studenter vid Stockholms universitet som 1992 svarade på en enkät angav 10 % att de blivit utsatta för sexuella trakasserier, och vid en undersökning förra året vid Umeå universitet fann man att 15 % blivit sexuellt trakasserade. En samtidig undersökning i Uppsala visade på 7 %. I samtliga dessa undersökningar har man använt sig av JämO:s definition av sexuella trakasserier.

Varken utbildningsutskottet eller arbetsmarknadsutskottet anser att det behövs ett särskilt lagrum för studenter att åberopa om de blivit sexuellt trakasserade. Utbildningsutskottet hänvisar bl.a. till de åtgärder som nu planeras och vidtas inom högskolan och på ansvariga myndigheter.

Utskottet hyser så stor tilltro till de initiativ som har tagits och den uppmärksamhet som inom högskolan ägnas åt problemen att man menar att syftet med vår motion bör anses vara tillgodosett. Jag måste erkänna att jag inte är lika optimistisk.

Herr talman! Jag vill inte förringa betydelsen av ett sådant arbete, men jag vill ändå visa på högskolelagens tillkortakommanden när det gäller att förhindra sexuella trakasserier.

Nyligen avstängdes en student från Stockholms universitet sedan han trakasserat sina medstudenter. Det var en s.k. disciplinär åtgärd. Studenten överklagade till kammarrätten och fick rätt, med motiveringen att trakasserierna inte förekommit i undervisningssituationen – de hade nämligen skett i en hiss.

Om annan lagstiftning vore relevant för att t.ex. förhindra sexuella trakasserier behövdes ingen jämställdhetslag, men i arbetslivet är inte en speciell jämställdhetslagstiftning ifrågasatt. Vi beklagar att insikten om behovet inte är lika stor vad gäller utbildningsområdet.

Vid universiteten och högskolorna står studenterna i samma beroendeställning till lärare och handledare som de anställda gör till chefer och arbetsledare. Maktobalansen lägger ett stort moraliskt och etiskt ansvar hos den som har makten. Det räcker inte att, som vissa gör, hänvisa till civilrättslig och straffrättslig lagstiftning.

Precis som i våra nordiska grannländer, Norge och Finland, måste arbetet för ökad jämställdhet i högskolan ges ett tillfredsställande lagrum för studenterna. Vi kommer fortsättningsvis att försöka skapa en ökad förståelse för detta.

Herr talman! I sitt agitatoriska anförande tidigt i debatten kritiserar Berit Andnor regeringen på i stort sett varje möjlig punkt. Inte ens barnomsorgslagen kan få ett erkännande – det passar inte in i den socialdemokratiska viljan att skapa en falsk myt om att regeringen vill nedrusta den offentliga barnomsorgen. Berit Andnor hävdar att barnomsorgslagen inte betyder någonting när kommunerna får mindre pengar.

Var finns de socialdemokratiska pengarna till kommunerna, Berit Andnor? När anser Socialdemokraterna att sänkningen på 7,5 miljarder under den här mandatperioden skall återställas? Svaret är naturligtvis att Socialdemokraterna inte har tillfört en enda krona i någon av sina ekonomiska motioner. Frågan är om vi skall förvänta oss att Socialdemokraterna skall göra det den 10 maj.

Berit Andnors kritik av vårdnadsbidraget var naturligtvis förutsägbar. Utifrån den kritiken ber jag henne nämna en förälder som förlorar på vårdnadsbidraget eller som får betala för att ta emot det.

Herr talman! Sammantaget är ett bifall till hemställan i AU:s betänkande nr 17 en framgång för det viktiga jämställdhetsarbetet. Jag yrkar därför bifall till hemställan i betänkandet och avslag på reservationerna.

Anf. 39 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag sade tidigare att jag tycker att det är trist med partipolitiskt käbbel. Detta käbbel har en tendens att avföra intresset från huvudfrågan, nämligen jämställdhetspolitiken.

Jag vill då bara anknyta till vad Rose-Marie Frebran har sagt. Alla vet att Vänsterpartiet och kds står mycket långt från varandra när det gäller familjepolitiken, vårdnadsbidraget och många andra sådana frågor. Men det hind-

rade inte mig att i debatten förra året yrka bifall till några av kds motioner, och även nu ligger vi nära varandra i några fall.

När det gäller utvidgningen av jämställdhetslagen, så att man kan åberopa LAS eller föräldraledighetslagen och kravet på att detta skall utsträckas till utbildningsområdet, vill jag bara säga att vi har delad syn. Jag vill inte förstärka motsättningarna mellan oss utan säga att jag tycker att det är bra.

Vi i Vänsterpartiet har genom min meningsyttring tagit upp ett antal punkter som handlar om sexuella trakasserier, bl.a. att man bör ha ett rent förbud mot sexuella trakasserier i jämställdhetslagen och att den skall gälla också inom utbildningsväsendet. I den frågan kan jag instämma i vad Rose-Marie Frebran har sagt här i kammaren.

Låt oss hoppas att vi också på denna punkt kan få utskott och kammare med oss vad det lider. Det är ju fullständigt oacceptabelt att någon skall behöva uppleva det som många flickor och kvinnor i dag upplever inom utbildningsväsendet.

Jag manar alltså till besinning: Låt inte partikonfrontationen dominera varje replikskifte, utan försök ta fasta på det som är viktigt – även om vi har mycket skilda åsikter i andra frågor.

Anf. 40 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Jag kan bara konstatera att de borgerliga företrädarna återigen vill förminska mitt deltagande i denna debatt genom att å ena sidan hävda att jag håller förstamajtal, å andra sidan säga att jag är rent agitatorisk. Jag vet inte vad syftet med detta är.

Skillnaden kan kanske vara att jag har ett oerhört djupt engagemang i dessa frågor, att jag faktiskt menar allvar och är övertygad om att kvinnors ställning i det svenska samhället har försvagats. Jag är ju inte ensam om den uppfattningen. Den finns styrkt i en rad undersökningar, varav den senaste kom i fredags. Så är det. Vi kan ha olika åsikter om politikens inriktning, men jag blir något förvånad när jag upplever det som att man tycker att agitatoriska tal är något som bör förminskas i debatten.

När det gäller vårdnadsbidraget fick jag frågan om jag kunde ge ett enda exempel. Det är klart att jag kan! Det finns inget annat förslag som har lagts fram på senare tid som ger så oerhörda marginaleffekter som just vårdnadsbidraget.

För det första vill jag slå fast att det varken är ett rättvist förslag eller ett förslag som ger valfrihet. För det andra kostar det alldeles för mycket och bidrar inte till att fördela samhällets resurser på ett bättre sätt.

Om man arbetar halvtid och har en lön på 6 000 kr tjänar man ingenting alls på att arbeta i förhållande till det vårdnadsbidrag som man får. Att arbeta blir ointressant. Om man går upp i tid till 75 % är arbetet värt 750 kr om lönen är 9 000 kr. Detta är de effekter som ett vårdnadsbidrag ger.

Undersökningar som har gjorts visar ju att 450 000 av LO:s kvinnor som arbetar deltid, eller heltid med mycket låg lön, inte tjänar någonting alls på att förvärvsarbeta. Det är oerhört märkligt att man vill genomföra förslag som direkt motverkar jämställdheten i arbetslivet. Det gör detta förslag, Rose-Marie Frebran!

Det är också märkligt att Rose-Marie Frebran inte har satt sig in i vad ett

vårdnadsbidrag egentligen innebär för de kvinnor som är ute i arbetslivet eller vad det innebär för jämställdheten mellan könen och jämställdheten i arbetslivet. Det tycker jag är det minsta man kunde begära.

Anf. 41 ROSE-MARIE FREBRAN (kds) replik:

Herr talman! Berit Andnor och jag har diametralt olika synsätt på vårdnadsbidraget. Det var som jag trodde: Berit Andnor kunde inte nämna någon som skulle få betala för att ta emot vårdnadsbidraget. Hon kunde bara komma med marginaleffekter. Jag upprepar: bara marginaleffekter!

Jag skulle vilja veta: På vilket sätt skulle en utbyggnad av föräldraförsäkringen minska marginaleffekterna som vi talar om i det här sammanhanget?

I sin kritik av regeringens politik på olika områden framhåller Berit Andnor ständigt att den har försämrat kvinnornas ställning. I förhållande till vad? På vilket sätt är det kvinnorna som bär bördorna av den kris som vi har gått igenom och fortfarande upplever? Och hur kan de göra det på grund av den politik som har förts sedan långt tidigare?

Det är inte kvinnorna som bär den bördan. Män och kvinnor bär den tillsammans i vårt land. Relativt sett drabbas kvinnorna inte mer än männen av att en ersättningsnivå sänks med 10 %. Vi bär bördorna tillsammans.

Anf. 42 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Man kan inte jämföra vårdnadsbidrag och föräldraförsäkring! Uppbyggnaden av föräldraförsäkringen är en helt annan, och den grundas på inkomstbortfallsprincipen.

Genom den utformning som vi har givit föräldraförsäkringen har den blivit en bra och flexibel insats, som tillsammans med en väl utbyggd barnomsorg har lett till den mycket höga förvärvsfrekvens som de svenska kvinnorna har haft och fortfarande har.

Jag förordar i dag ingen ytterligare utbyggnad av föräldraförsäkringen av ekonomiska skäl. Men det är en bra reform, som har betytt oerhört mycket både för mäns och kvinnors möjligheter att kombinera förvärvsarbete med hem och barn. Föräldraförsäkringen är ett alldeles utmärkt sätt att lösa frågorna kring barnomsorgen och jämställdheten i arbetslivet.

Jag tycker att det är utmärkt att vi nu förhoppningsvis också kommer att kunna införa en pappamånad i föräldraförsäkringen. Det går alltså inte att jämföra vårdnadsbidrag och föräldraförsäkring!

Marginaleffekterna är ju inte ointressanta, Rose-Marie Frebran! När man lägger fram förslag är det oerhört viktigt att de analyseras ur ett könsperspektiv, ett kvinnoperspektiv.

Man kan lägga det perspektivet på just vårdnadsbidraget. Vi vet att många kvinnor i dag arbetar deltid. För dem kommer det inte att löna sig att arbeta över huvud taget. De skall tvingas tillbaka till spisen! Är det vad som är meningen, Rose-Marie Frebran? Vill ni lösa arbetslöshetsproblemet genom att tvinga kvinnorna tillbaka till spisen?

Om det är avsikten med förslaget tycker jag att Rose-Marie Frebran skall tala om det. Och hur skall vårdnadsbidraget finansieras? Den frågan är inte löst ännu. Det handlar om 3,7 miljarder kronor i ett läge då vi har ett underskott på över 200 miljarder!

Vi brukar säga att detta är Alf Svenssons dyraste fallskärm. Med det här förslaget om vårdnadsbidrag leder han fallskärmsligan. Jag hoppas verkligen att denna riksdag inte kommer att införa ett bidrag som motverkar jämställdheten mellan könen och jämställdheten i arbetslivet. Det gör det här förslaget. Det är ingenting som gynnar vare sig kvinnor, barn eller män.

Anf. 43 ROSE-MARIE FREBRAN (kds) replik:

Herr talman! Jag tror inte att Berit Andnor och jag kommer närmare varandra i dessa frågor hur länge vi än diskuterar.

Det är fullständigt självklart att förslag som det här läggs fram av skäl som valfrihet och rättvisa. Jag ger med ett enda ord ett självklart svar på frågan mot slutet om vår avsikt med förslaget: Nej! Här finns inga dolda avsikter. Det är en så otrolig insinuation att man knappast skulle behöva bemöta den.

Berit Andnor nämnde summor. Jag frågade redan i mitt inledningsanförande om det kommer att finnas 7,5 miljarder till kommunerna i den socialdemokratiska motionen den 10 maj. Barnomsorgslagen får ju nämligen ingen betydelse, enligt Berit Andnor. Den är inte till någon nytta och hjälper inte, eftersom kommunerna har missat dessa pengar. Kommer pengarna att föreslås i socialdemokraternas ekonomiska motion?

Anf. 44 Socialminister BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Jag lyssnade med ett visst intresse på det senaste replikskiftet om marginaleffekterna. Det finns möjligen en fråga som man skulle kunna ställa till Berit Andnor och be henne svara på. Anser Berit Andnor att marginaleffekterna är störst med vårdnadsbidraget eller med föräldraförsäkringen?

Om Berit Andnor ägnar de minuter som jag skall tala åt att räkna litet på saken kommer hon att finna att föräldraförsäkringen har större marginaleffekter än vårdnadsbidraget.

Herr talman! Låt mig bekänna att jag tillhör dem som under en ganska lång tid, från 60-talet och en bit in på 80-talet, trodde att det när alla formella skillnader mellan kvinnor och män i samhället hade avskaffats skulle bli en utveckling mot en verklig jämställdhet. I dag är jag övertygad om att jag hade fel på den punkten.

Förhållandet mellan kvinnor och män handlar om makt. Vi behöver bara se oss om i samhället för att konstatera att det finns flest män där makten finns. Vi män använder ibland medvetna, men kanske oftare omedvetna, metoder för att behålla makten. Det gör vi i näringslivet, i universitetsvärlden – som det nyss talades om – och på många andra områden i samhället.

Jag tror att nästan alla har en känsla av att det är manliga värderingar och kontaktnät som dominerar vid bedömningen av människor och meriter. Det leder till en snedrekrytering, men vi kommer inte ifrån att också arbets- och ansvarsfördelningen i hemmen har en avgörande betydelse. Det finns många som tycker att vi politiker inte skall lägga oss i detta. Det skall var och en få sköta själv hemma vid köksbordet. Det är principiellt en tilltalande tanke, men det råder inget tvivel om att ansvars- och arbetsfördelningen i hemmen får återverkningar ute i samhället. Därför är detta inte bara en privatsak, även om det självfallet är någonting som i huvudsak måste lösas helt privat.

Jag menar att det krävs en mycket medveten strategi från vår sida för att påverka denna sneda maktfördelning i samhället. Man kan ha några rimliga utgångspunkter för en sådan strategi. En är att den intelligens och förmåga som vi har nytta av i samhället är jämt fördelad mellan kvinnor och män, och alla organisationer mår bra av att det finns både kvinnor och män i dem.

Jag tror också att det på ett individuellt plan är nyttigt för oss att ha ett helhetsperspektiv på tillvaron, dvs. att vi arbetar med både produktiva och reproduktiva frågor. Den traditionella arbetsfördelningen har inneburit att männen har sysslat med produktionen, dvs. med arbetslivet, medan kvinnorna har haft ansvaret för reproduktionen. De har i hög grad fortfarande ansvaret för familjen, omvårdnaden och omhändertagandet av unga och gamla.

Om man har den utgångspunkt som jag har är det självklart att vi skall eftersträva en lika fördelning av makt och ansvar över allt i samhället. Det finns många som säger att jämställdhet handlar om attityder. Det är naturligtvis alldeles riktigt, men det handlar inte bara om det utan också om kunskap. Det är viktigt att vi lär oss mer om hur män, som jag sade förut, ofta omedvetet behåller sina maktpositioner, om vad som händer i familjen i samband med familjebildningen och om hur det går till i organisationerna.

En ung kvinna, Carin Holmberg, presenterade för något år sedan en avhandling vid universitetet i Göteborg. Hon har just försökt studera hur relationer mellan unga män och kvinnor utvecklas. Hon har tittat på unga par innan de har fått barn. Det har varit par som av sig själva och av omvärlden betraktas som jämställda. Hon har ställt sig frågan hur attitydbildningen sker, hur arbetet fördelas och hur samarbetet och ansvarsfördelningen fungar hos dessa unga par. Hon visar hur män har en förmåga att skaffa sig en frihetssfär, ett utrymme för sitt eget liv, på bekostnad av sina fästmör eller unga fruar.

Det är oerhört nyttigt med den här typen av kunskaper och att vi håller upp spegeln framför oss och visar hur samhället faktiskt ser ut. Jag tror att vi är många män som kan känna igen oss i denna jämställdhetsspegel, t.ex. i att vi ofta har utnyttjat situationen till att skaffa oss friheter på våra fruars bekostnad.

Det är alltså viktigt med kunskap. Därför är det också viktigt att göra verkligheten synlig som den är, inte som vi tror att den är. Om jag går ut och frågar arbetsgivare i Sverige om de tillämpar lönediskriminering mellan kvinnor och män kommer praktiskt taget alla att säga att de inte gör det. De har exakt rättvisa principer. Men när vi går in med mer systematiska metoder och analyserar de skillnader som finns mellan kvinnor och män kan vi konstatera att det också finns oförklarade och omotiverade skillnader. Löneskillnadsutredningen uppskattar att mellan 1 och 8 % av löneskillnaderna har sin grund i ren könsdiskriminering. Därför är det viktigt med statistik och analys. Även om statistik och analys ibland kan låta som trubbiga instrument i jämställdhetsarbetet är de av mycket stor betydelse.

Det finns många som säger att vi redan vet allt om detta. Vi är naturligtvis några stycken som säkert – eftersom vi har läst mycket statistik och fått information från olika håll – har en hel del kunskaper. Ännu fler har personliga erfarenheter av detta och anser sig därför ha kunskap om det, men det finns

många som förnekar dessa personliga erfarenheter och menar att de inte är allmängiltiga. Därför är det nödvändigt att vi fortsätter att synliggöra verkligheten sådan som den faktiskt är.

Den här propositionen innehåller flera förslag med den inriktningen. Viktigast är skärpningen av jämställdhetslagen. Den ålägger arbetsgivarna att kartlägga löneskillnader och också att komma med förslag till vilka åtgärder som skall vidtas för att man skall komma till rätta med löneskillnaderna mellan kvinnor och män.

Vi skall i dag inte diskutera likadelningen av föräldraförsäkringen och det som har kallats pappa- och mammamånaden i föräldraförsäkringen. Men låt mig ändå, eftersom det hör till denna proposition, understryka betydelsen av detta och uttrycka glädje över att förslaget nu har fått en bred uppbackning också från Socialdemokraterna, som från början aktivt gick ut och sade att detta var en fånig idé.

Detta är viktigt för barnen; barnen har rätt till bägge sina föräldrar. Det är viktigt för alla de män som ute på arbetsmarknaden möter motstånd från chefer och arbetskamrater när de vill utnyttja sin rätt att använda föräldraförsäkringen, och det är naturligtvis viktigt för kvinnor.

Det finns massor av unga kvinnor i Sverige som har sökt jobb och fått frågan om de har planer på att bilda familj och skaffa barn. Det har kunnat påverka rekryteringssituationen. Samma fråga ställs praktiskt taget aldrig till några unga män.

Med pappamånaden kommer vi att få många arbetsgivare att upptäcka det som vi innerst inne vet men inte alltid vill erkänna, nämligen att det inte bara är småbarnsmammor utan också småbarnspappor som har små barn.

Vi har också byggt ut barnomsorgsgarantin; det har berörts tidigare. Det är naturligtvis oerhört viktigt som en trygghet för de män och framför allt de kvinnor som vill förvärvsarbeta och klara sin egen försörjning. En barnomsorgsgaranti har diskuterats i många år, men det är nu under denna regerings tid som det har hänt någonting. Socialdemokraterna ägnade sig åt att utreda frågan men kunde aldrig komma fram till några praktiska resultat.

Jag är mycket glad över att den här propositionen i allt väsentligt har vunnit gehör. Socialdemokraterna skrev i sin motion att propositionen har många förtjänster. Det är ungefär så mycket beröm man kan få från ett oppositionsparti. De skriver också att den är alltför lättviktig. Det är nog vad en stackars opposition måste dra till med när det inte finns så mycket att tilllägga.

De socialdemokratiska reservationerna i utskottsbetänkandet tillför i praktiken ingenting. De handlar om att man på ett antal områden vill formulera sig annorlunda. Man föreslår också litet mer pengar på några områden. Det är ju vad oppositionen ofta gör. Efter Göran Perssons salva mot regeringen häromdagen om att vi borde spara mer förstår jag dock att dessa förslag inte längre har någon större aktualitet.

Den här propositionen löser naturligtvis inte problemet med den bristande jämställdheten i samhället. Men jag vågar tro, herr talman, att denna proposition och de förslag som den innehåller – som kommer att vinna kammarens gillande i dag – innebär att vi tar goda steg på vägen mot en verklig jämställdhet i samhället.

Anf. 45 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! I mångt och mycket är Bengt Westerberg och jag överens. Det är det här som är så betecknande för Bengt Westerbergs sätt att leda debatterna. I ord är det mycket vi är överens om. Men när vi går till handling blir det litet problem. Då skiljer vi oss åt.

Jag tycker också att pappamånaden är en viktig del i ett fortsatt arbete för jämställdhet mellan könen. Bengt Westerberg hänvisar till att många unga kvinnor i dag i anställningsintervjuer får frågan om de tänker skaffa barn. Många gånger kanske ett jakande svar leder till att kvinnan inte blir anställd. Den frågan kommer också att ställas om regeringens förslag till att utöka rätten till tjänstledighet, som finns i vårdnadsbidragspropositionen, går igenom. Kanske kommer det att betyda ännu mera för unga kvinnors möjligheter att ta sig in på arbetsmarknaden.

Bengt Westerberg säger att den socialdemokratiska reservationen i stort sett inte tillför någonting. Jag skulle i och för sig ha blivit förvånad om han hade sagt någonting annat. Men den allvarligaste invändningen som vi socialdemokrater har mot regeringens proposition är att just helheten saknas. Tidigare, innan Bengt Westerberg hade hunnit till kammaren, redogjorde jag också ganska ingående för den rad av förslag som direkt motverkar jämställdhetsarbetet som denna regering har lagt fram.

För att återgå till själva lagstiftningsförslagen, är det bara att konstatera att de förslag som regeringen lägger fram inte är tillräckligt långtgående när det gäller kartläggning och analyser av löneskillnaderna. Här vill man stanna halvvägs och inte ta de steg som krävs för att det verkligen skall hända någonting och för att rejäla förändringar skall komma till stånd när det gäller lönediskrimineringen. Samma sak gäller för begränsningen som man vill enbart skall omfatta företag med över tio anställda och för rätten till skriftlig uppgift i de fall någon upplever sig vara lönediskriminerad.

Beträffande anslagsfrågorna kommer JämO:s uppgifter att utökas betydligt i det förslag som läggs fram. Jag tycker att det är rimligt att man också ger JämO förutsättningar att bedriva ett seriöst arbete i enlighet med de nya uppgifter som lämnas i propositionen och betänkandet. Jag vill med bestämdhet hävda att regeringen inte gör det i det här förslaget – därav den socialdemokratiska reservationen.

Anf. 46 Socialminister BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Låt mig börja med den sistnämnda punkten. Vi tillför JämO ytterligare resurser. Det är bara ett par år sedan JämO tillfördes resurser också av den föregående regeringen. Man kan naturligtvis alltid tillföra en myndighet hur mycket resurser som helst. Men det är ett ganska vanligt oppositionsbeteende att man vill lägga på några miljoner utöver det regeringen gör. Som jag sade tycker jag inte att det här förslaget känns särskilt aktuellt för dagen, mot bakgrund av Göran Perssons missnöje med att vi inte sparar tillräckligt.

Det glädjer mig att Berit Andnor tycker att förslaget om pappamånad är bra. Det var synd att Berit Andnor inte kunde gå ut och tillkännage den inställningen när debatten började för ett år sedan. Då var jag ganska ensam i min polemik mot bl.a. Birgitta Dahl, som gick ut och talade om hur dåligt

förslaget var. Jag är dock glad över ett Berit Andnor har lyckats påverka sin riksdagsgrupp och i synnerhet Birgitta Dahl att ändra inställning i denna fråga. Jag tror att det är en mycket bra reform.

Jag sade att socialdemokraternas reservationer inte tillför någonting. Det sade jag inte för att kritisera. Jag gläds tvärtom över att det finns en betydande enighet mellan oss när det gäller utformningen av jämställdhetspolitiken. Jag vidhåller att reservationerna framför allt gäller formuleringar i besluten. I sak finns det inte mycket att ta fasta på.

Berit Andnor nämnde ett par saker. Det gällde bl.a. om man i lagen också skulle ha skrivit in att arbetsgivare skall analysera löneskillander och inte bara kartlägga dem. Det är självklart att en sådan analys skall göras så att man kan föreslå åtgärder. Vi menar att man kanske inte skall skriva in ordet "analys" i lagtexten. Det är mycket svårt att i lagtexten fixera vad en analys är och på vilka grunder man skall kunna kritisera en arbetsgivare för att denne inte har analyserat. På den punkten har vi modifierat Löneskillnadsutredningens förslag. Sedan har vi knutit an det här till den lagstiftning som redan finns och som innebär att företag med tio anställda eller fler skall redovisa jämställdhetsplaner. Det var ett förslag som den tidigare regeringen lade fram och som vi accepterade när det kom. Jag kanske kan få fråga Berit Andnor på vilka grunder man i det förslaget stannade vid tio anställda och vad som skulle motivera en annorlunda behandling, i förhållande till den lagstiftning som vi redan har, på just denna punkt. Jag tycker att det är rimligt att följa den lagen.

Jag vill dock samtidigt understryka att det finns bestämmelser i lagen som innebär att alla arbetsgivare, även de som har färre än tio anställda, har skyldighet att verka för ökad jämställdhet och mot lönediskriminering. Vi undantar således inte vissa arbetsgivare från dessa skyldigheter, utan vi har bara knutit an till den gamla socialdemokratiska propositionen. Vi tycker att skydligheten att ta fram statistik och redovisa den i jämställdhetsplanen skall gälla företag med tio anställda eller fler.

Anf. 47 BERIT ANDNOR (fp) replik:

Herr talman! Jag noterade att Bengt Westerberg inte kommenterade den huvudsakliga invändningen som vi socialdemokrater har haft mot jämställdhetspropositionen, nämligen att den inte ser till helheten. Vår kritik har riktats mot regeringens proposition så till vida att man för en politik inom samhällets andra politikområden som direkt motverkar jämställdheten mellan könen. Det räcker inte att komma med en näringslivsakademi och med förändringar i jämställdhetslagen för att man skall åstadkomma en förbättrad jämställdhet mellan könen. Man måste också se till politiken i dess helhet. Då inställer sig frågan, Bengt Westerberg, om man kan kompromissa om jämställdheten.

Kan man den ena dagen lägga fram förslag som för jämställdheten mellan könen långt tillbaka i tiden och sedan den andra dagen lägga fram, i och för sig bra, förslag till förändringar i jämställdhetslagen som ändå måste betecknas vara av mindre omfattning och av mindre genomgripande art? Kan man kompromissa med jämställdheten, Bengt Westerberg? Kan man kompromissa så att man lägger fram förslag om vårdnadsbidrag? Jag tror att Bengt

Westerberg och jag är överens om att det förslaget direkt motverkar jämställdheten mellan könen. Det är detta som är intressant.

Som jämställdhetsminister säger Bengt Westerberg mycket bra och vackra saker. Det är jag den första att säga. Men när det gäller att gå till handling är det bara att konstatera att Bengt Westerberg sitter i en fyrpartiregering som domineras av Moderaterna. Därav följer en politik som direkt motverkar många kvinnors förutsättningar att leva ett jämställt liv. Det gäller rätten till ett arbete, rätten att ha en lön som man kan leva på, rätten till god vård och omsorg och rätten till en fungerande barnomsorg. Det gäller också a-kassan och anställningstryggheten. Man kan egentligen fortsätta hur länge som helst med den här uppräkningen. Det är ett förslag som har sin yttersta udd riktad mot kvinnorna. Om man ägnar litet tid åt att diskutera dessa förslag – t.ex. förslaget om förändring av a-kassan – kan man konstatera att de slår hårdast mot kvinnorna. Kan man då, Bengt Westerberg, kompromissa med jämställdheten? Jag kan det inte. Frågan är om Bengt Westerberg kan det. Tydligen är det så.

Anf. 48 Socialminister BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Jag vill först få till protokollet noterat att Berit Andnor inte har svarat på min fråga om marginaleffekter med vårdnadsbidrag respektive föräldraförsäkring. Jag förstår det. Det hade varit ett för Berit Andnors vidkommande ganska pinsamt svar.

Socialdemokraterna kan inte bestämma sig riktigt när det gäller kritiken mot vårdnadsbidraget. I den motion som ni har lagt fram om jämställdheten påstår ni både att vårdnadsbidrag leder till att man inte har råd att arbeta och att man inte har råd att vara hemma. Ni får bestämma er för vilken argumentation ni skall använda i denna debatt.

Självfallet kan man inte kompromissa om jämställdheten. Jämställdheten är en utomordentligt viktig värdering som skall genomsyra allt vårt arbete på alla områden, och det gör den också. Låt mig ta upp det ämne som Berit Andnor tycker att jag undviker och som var uppe i flera tidigare replikskiften, nämligen frågan om jobben. Jag delar naturligtvis Berit Andnors uppfattning att det är avgörande för kvinnor liksom för män att det finns jobb i samhället och att vi kan motverka arbetslösheten. Socialdemokraterna och de borgerliga partierna i regeringen är överens om att de nya jobben på 90-talet måste skapas i den privata sektorn. Historiskt kan vi se att socialdemokraterna under hela efterkrigstiden inte netto lyckades skapa några jobb i den privata sektorn. Hela sysselsättningsökningen har skapats i den offentliga sektorn.

Jag är inte emot den sysselsättningsökningen. Den är på många sätt bra för t.ex. jämställdheten. Den är en viktig service för kvinnorna, och den har gett jobb åt många kvinnor.

Men nu står vi inför en ny uppgift. Denna uppgift kan vi bara lösa om vi lyckas skapa rimliga villkor för nya småföretag. Där har socialdemokraterna inte ett enda förslag. Vi har mängder av förslag. De syftar allmänt till en expansion av företagsamheten och till att skapa bättre villkor för män och för kvinnor.

Anf. 49 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag vill först gratulera Bengt Westerberg till de insikter han säger att han har funnit. Jag tycker också att det märks. Det är viktigt att förstå maktstrukturen när man diskuterar jämställdhet. Jag tror att Bengt Westerberg spelar en stor roll i diskussionen inom det borgerliga lägret och i samhället i stort.

Framstegen märks delvis i propositionen, och vi har sagt i vår motion att vi delvis tycker att det är fråga om framsteg. I många fall är det faktiskt fråga om vad vi exakt har krävt i tidigare motioner och vad jag t.ex. förra året föreslog här i kammaren.

Vidare var det frågan om pappamånaden. Bengt Westerberg har inte varit ensam i den debatten. Vi har också funnits där. Jag tycker ändå att det saknas operativa inslag i jämställdhetslagen. Vi har haft en serie förslag om kartläggning, analys och möjligheter till jämförelser utanför min arbetsplats i branschen, osv. De fackliga huvudorganisationerna har redovisat särmeningar. Vi har även föreslagit en utvidgning till utbildningsområdet. Det förslaget har inte accepterats, men vi hoppas att det blir så.

Jag vill egentligen fråga om inte Bengt Westerberg ser det som en svaghet i den nya jämställdhetslagen och med de nya befogenheter som JämO har att vi inte kan vara mer operativa. Begränsningen till företag med färre än tio anställda är allvarlig, inte minst med tanke på att det är där vi räknar med att få en sysselsättningsexpansion. Det finns mängder med kvinnor i den privata servicesektorn. Jag ser inte att det skall var några problem att sätta ned på pränt löneskillnaderna på företagen. Det kan hjälpa till i kampen för att avskaffa lönediskriminering.

Jag återvänder gärna till övriga frågor som utgör ett stort problem för jämställdheten. Den uttunning av LAS som gjordes förra året med en frikrets för två personer innebär stora problem i många diskussioner och förhandlingar vid uppsägningar. Det vet jag av egna erfarenheter. Kvinnor får gå, eftersom de kan inte ta lika mycket övertid och eftersom de har större anspråk på föräldraledighet osv. Jag tror att Bengt Westerberg också vet om det. Bengt Westerberg vet att försämringarna i sjukförsäkringen med karensdagar har slagit hårdare mot kvinnor. Försämringarna i arbetsskadebegreppet och den ökade bevisbördan slår hårdare mot kvinnor med förslitningsskador osv. Jag skulle vilja ha kommentarer kring den aspekten av jämställdhetsfrågan i arbetslivet.

Anf. 50 Socialminister BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Låt mig upprepa att det inte är någon arbetsgivare, inte heller de med färre än tio anställda, som är befriade från kraven på att främja jämställdhet. Det finns generella krav som omfattar alla arbetsgivare. Lönediskrimineringsförbudet gäller likaså alla arbetsgivare.

Men frågan är vilka som skall lägga fram en jämställdhetsplan och i denna redovisa kartläggningen av löneskillnader och de åtgärder som skall vidtas. Vi har valt att gå på samma gräns som socialdemokraterna tidigare gjorde när kraven på jämställdhetsplan infördes. Vi tycker att den är rimlig. Det finns också särskilda hänsyn till enskilda, deras krav på integritet osv., som

gör att ju mindre företagen är desto svårare blir det att ta dessa hänsyn. Jag tycker att det talar för att den gräns vi har valt är rimlig.

Hans Andersson ställde också frågor om vilka effekter annan lagstiftning kan ha. Låt mig säga följande om lagen om anställningskydd. Innebörden av undantagskretsen är att arbetsgivaren får undanta två personer som enligt arbetsgivarens bedömning behövs för att företaget skall kunna fortleva. Det är inte så att arbetsgivaren får plocka ut två personer som arbetsgivaren vill bli av med. Jag har svårt att se att denna möjlighet för arbetsgivare – som är betydelsefull för de små arbetsgivarna – skulle kunna användas för att diskriminera kvinnor. Det är två personer som behövs i företaget som får undantas. I övrigt gäller de vanliga turordningsreglerna. Det är de som utgör skyddet för de enskilda kvinnorna. Där har det i praktiken inte skett några förändringar. De komplikationer Hans Andersson talar om tror jag inte existerar på denna punkt.

Anf. 51 HANS ANDERSSON (v) replik:

Herr talman! Jag fick svar på några av mina frågor, dock inte alla. Låt mig upprepa dem. De gäller sjukförsäkringen och arbetsskador.

När det gäller LAS uttrycks förhoppningen att den inte skall vara diskriminerande så till vida att arbetsgivaren ges makten att undanta två personer. Frågan skall inte överprövas. Men frågan är svår att hantera och har för övrigt lett till svåra tolkningstvister.

Vidare var det frågan om varför inte företag med färre än tio anställda omfattas av jämställdhetsplaner. Tydligen är huvudmotiveringen att sociademokratin tyckte att tio var en bra idé i samband med att de pratade om jämställdhetsplaner. Det hela blir väl inte bättre för att det var en gammal, dålig socialdemokratisk idé. Jag efterlyser fortfarande sakliga motiv. Det enda jag kan tänka mig är integritetskravet. Men jag svårt att förstå att det går en gräns mellan företag med åtta anställda och företag med 12 anställda. Tvärtom kan intresset vara litet i de mindre företagen som inte har sin personalpolitik fixerad på papper när det gäller att utforma lönelägen mellan män och kvinnor. Det finns ingen anledning att göra detta undantag. Det finns inte heller någon anledning att inte göra det vi har krävt, nämligen tillåta branschjämförelser.

Vad anser Bengt Westerberg att vi skall göra för att komma framåt när det gäller könsneutral, systematisk arbetsvärdering? Det kommer att göras en del försök. Men jag tycker personligen att det är bara på den grunden som det går att komma långt, så till vida det över huvud taget blir kvar någon systematisk lönesättning baserad på kollektivavtal och förhandlingar och inte baserad på vad SAF önskar och försöker driva igenom, nämligen en individuell lönesättning som en relation mellan chef och en anställd. Då kommer det att gå alldeles åt pipan.

Anf. 52 Socialminister BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Hans Andersson har uppfattat situationen helt rätt. Det är bl.a. hänsynen till enskildas integritet som ligger bakom. Tanken är inte att utåt redovisa löner för varje enskild person. Redovisningen skall ske för varje grupp. Jag håller med om att det inte går att avgöra om gränsen skall

gälla företag med åtta, tio eller tolv anställda. Tio är naturligtvis en godtycklig gräns. Men jag tycker inte att det var ett så dåligt beslut som den gamla socialdemokratiska regeringen föreslog och vi accepterade. Jag tycker att det är rimligt med en gräns på tio anställda i företagen.

Jag vill en tredje gång understryka att innebörden av denna begränsning inte är att de företag som har färre än tio anställda inte behöver bry sig om frågan om löner och ojämlikhet mellan kvinnor och män. De är också ålagda enligt jämställdhetslagen att bedriva ett aktivt jämställdhetsarbete. Förbudet mot lönediskriminering gäller där som i andra företag. Vi undantar inte företag från denna skyldighet, utan det enda de undantas från är skyldigheten att göra en kartläggning och att lägga fram en jämställdhetsplan. Det är viktigt att understryka detta.

Vidare hade Hans Andersson en fråga om åtgärder för att främja en neutral arbetsvärdering. Jag delar helt och hållet uppfattningen att det är angeläget att åtgärder vidtas. I propositionen nämns att Arbetsmiljöinstitutet skall få i uppdrag att bedriva en sådan forskning i större utsträckning än tidigare. Jag tror faktiskt att regeringen redan i morgon kommer att fatta ett beslut om ett sådant uppdrag till Arbetsmiljöinstitutet. Saken är på gång. På denna punkt råder såvitt jag kan utläsa av utskottsbetänkandet och reservationerna egentligen total enighet, även om det finns nyanser i skrivningarna. Men frågan är viktig.

Regeringen har också i propositionen ganska utförligt skrivit hur vi i regeringen tycker att arbetsvärdering skall gå till och vad den skall omfatta. Det har vi gjort till ledning för den fortsatta tillämpningen både när man skall fortsätta utreda och forska på detta område och när man förhoppningsvis kommer att få ett antal rättsfall där arbetsvärdering kan komma till utnyttjande för att pröva när lönediskriminering föreligger.

Den nya JämO har ställt i utsikt att hon kommer att försöka driva ett antal sådana fall till Arbetsdomstolen så småningom. Jag hoppas att det kommer att bli fallet. Hittills har vi nämligen inte fått prövat i domstol de skärpningar av jämställdhetslagen som skedde redan för några år sedan. Det är angeläget att vi får det prövat så snart som möjligt.

Anf. 53 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! Under de minuter som jag har till förfogande tänker jag lyfta fram två frågor. De gäller dels åtgärder för invandrarkvinnorna på arbetsmarknaden, dels grupptalan i domstol.

När jag läser utskottets svar på motionskraven om åtgärder för invandrarkvinnor, känner jag återigen missnöje över att man inte anser att de olika departementen inom deras sakområden skall ta det fulla ansvaret för invandrarna. I stället hänvisar man till Invandrarverket.

Risken är därmed stor för ännu en utredning och kanske något seminarium. Men det för inte frågorna så värst långt framåt. Utbildning skall naturligtvis Utbildningsdepartementet ta ansvar för, exempelvis svenskundervisningen. Socialdepartementet skall ta ansvar bl.a. för introduktionen till det svenska samhället och för studieekonomin. Arbetsmarknadsdepartementet skall ta ansvar för åtgärder på arbetsmarknaden och Justitiedepartementet skall ta ansvar för diskrimineringen i arbetslivet.

Invandrarkvinnor är i väldigt stor utsträckning de som befinner sig allra längst ned på samhällstrappan när det gäller arbetsmöjligheter, påverkansmöjligheter och löner. Det är väldokumenterat i dag. De har de mest slitsamma jobben, de lägsta lönerna och de sämsta möjligheterna att avancera på jobbet.

Det finns redan en mängd rapporter att utgå från. Bara en genomgång av det material som kom fram under de seminarier som Nordiska rådet har hållit under åren 1987, 1988, 1990 och 1991 om invandrarkvinnor i Norden visar att det finns tillräckligt med material för att starta ett konkret arbete inom de olika departementen. Nordiska rådets seminarier har handlat om sociala kontaktnät och föreningsliv, om arbete och utbildning och om hinder och möjligheter.

Men att det bollas över till Invandrarverket och att man förlitar sig på att Invandrarverket skall ta tag i dessa frågor gör att frågorna hela tiden hamnar mellan två stolar.

Socialdemokraternas reservation i det avseendet i detta betänkande är naturligtvis behjärtansvärd. Den rör sig inom ett specifikt område. Naturligtvis ställer jag mig bakom den reservationen. Men jag anser att utredningar skall göras inom varje departementsområde och med samordning, just för att ta till vara den forskning och naturligtvis de erfarenheter som redan finns. Det skall ske i samverkan med dem det gäller, nämligen invandrarkvinnorna.

Jag tänker nämna några ord om grupptalan i domstol. Även den frågan är gammal från utredningssynpunkt. Ett beslut om en bred utredning fattades i juni 1991. Av kommittédirektivet kan man finna att det skall handla om en mycket bred utredning om arbetsrätt, hyresrätt och konsumenträtt. Frågor inom miljöområdet och inom diskrimineringsområdet skall också utredas. Under dagen har jag försökt få klarhet i om det är detta kommittédirektiv som gäller i dag och om det är den utredning som då tillsattes som fortfarande arbetar, men jag har inte lyckat få tag på utredaren – jag ser nu att det nickas och att det alltså är den utredningen.

I propositionen nämns inte något annat än grupptalan i diskrimineringstvister. Men Nordiska rådet har ju under ett antal år fört fram frågan om grupptalan i konsumentfrågor. Vid ett par tillfällen har Nordiska rådet även fört fram och riktat rekommendationer till de nordiska ländernas regeringar om att åstadkomma resultat när det gäller möjligheter till grupptalan i domstol.

Alla de områden som nämns i kommittédirektivet är mycket viktiga från jämställdhetssynpunkt. Det är viktigt att en sådan möjlighet kommer till stånd och att det riktas uppmärksamhet mot utredningen samt att den resulterar i en konkret lagstiftning. Det kommer ju att bli ett viktigt redskap i det fortsatta arbetet för jämställdhet i samhället.

I USA, i en del delstater där det finns möjlighet att föra grupptalan i domstol, har grupper av kvinnor använt den för att kommma åt pornografialster. De har gått till domstol och hävdat att sådant alster motarbetar jämställdhetsarbetet i samhället och att det är förnedrande för kvinnor som grupp.

Herr talman! Jag har inga andra yrkanden än Hans Andersson.

Anf. 54 ISA HALVARSSON (fp) replik:

Herr talman! Jag blev litet förvånad när Berith Eriksson sade att hon inte var nöjd med utskottets behandling av Vänsterpartiets motion och att hon var rädd att den bara skulle utmynna i projekt och vidare utredning. Hon var vidare rädd för att utredningarna inte skulle leda till något. Det är egendomligt med tanke på att det är precis en utredning som Vänsterpartiet föreslår. Vänsterpartiet föreslår i sitt yrkande 17 att regeringen tillsätter en utredning om jämställdhetspolitiken och invandrade kvinnor och män.

Från utskottets sida har vi svarat att det pågår en översyn av invandrarpolitiken. Naturligtvis är det viktigt att man i den också tar upp invandrarkvinnornas situation, precis som vi har framhållit att man bör synliggöra kvinnorna i alla andra sammanhang, t.ex. bland de handikappade. Detta framhålls också i propositionen. Från utskottets sida utgår vi från att utredningen beaktar vilka åtgärder som man behöver vidta för denna grupp. Det betyder inte att vi menar att det skall utmynna i något annat. Helt klart är invandrarkvinnorna en speciellt utsatt grupp på många områden. De blir verkligen utbrända och har en besvärlig situation, jämfört med många svenska kvinnor, när de dubbelarbetar.

Jag tror mycket på grupptalan, något som också Löneskillnadsutredningen förde fram. I propositionen anförs nu att man har gett Grupptalarutredningen ytterligare förlängd tid till årets slut för att se över frågan om grupptalan på jämställdhetsområdet. Jag tror att det i könsdiskrimineringstvister är särskilt viktigt att slippa schavottera. Det är kanske viktigare än när man som konsument vill föra sin talan. Tyvärr utsätts de kvinnor som klagar för ytterligare trakasserier på arbetsplatserna. Därför skulle grupptalan vara en utmärkt metod.

Anf. 55 BERITH ERIKSSON (v) replik:

Herr talman! Om Isa Halvarsson hade lyssnat på mitt anförande hade hon funnit att det inte är utredningen som jag är emot. Däremot ifrågasätter jag att utredningen skall skötas av Invandrarverket eller sakdepartementen.

Vi begär ju i andra sammanhang att departementen skall ta det fulla ansvaret för invandrarfrågorna. Vi har påpekat att med den ordning som i dag råder, att departementen förlitar sig på Invandrarverket, hamnar frågorna ofta mellan två stolar. Det resulterar i utredningar och några seminarier, men man kommer inte fram till konkreta åtgärder.

Jag är glad över att ha fått denna extra uppmärksamhet när det gäller grupptalan och att Isa Halvarsson delar min uppfattning.

Anf. 56 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! Under dagens debatt och i betänkandet om jämställdhet förs många frågor fram, där man ser hur ojämlikt vårt samhälle fortfarande är och hur kvinnor på många områden befinner sig i ett underläge gentemot männen.

Men det finns ett område där vi kvinnor leder stort, nämligen överlevnad. Kvinnorna i Sverige blir äldre än männen. Av vårt lands 1,5 miljoner pensionärer är en större andel kvinnor än män. Mönstret går igen i många länder.

Vi vet att mycket av det av alla partier omhuldade frivilliga arbetet i vårt

land inte skulle kunna utföras utan just kvinnor. Det är de som bär upp arbetet i Röda korset, Rädda barnen, PRO, Väntjänst, och yngre pensionärer hjälper äldre osv. Men vi vet också att kvinnor som har lyckats överleva får väldigt olika villkor. Klasskillnaderna mellan äldre kvinnor är stora. De som har levt ett bra liv, dvs. de som är högutbildade och har haft rika resurser, får det i regel bra även på äldre dar, medan de som under unga år har fått slita hårt ofta får sämre hälsa och sämre möjligheter att ta för sig när de blir äldre.

Vi i Vänsterpartiet menar därför att det är en stor brist i propositionen och betänkandet att frågan om äldre kvinnors villkor inte alls har belysts. Vi har därför tagit upp detta i vår motion, men tyvärr inte fått så stort gehör för det.

Olika utredningar har visat hur äldre kvinnor inom exempelvis hemtjänsten i mindre utsträckning än männen får den hjälp de behöver. Det har visat sig att kvinnor inte alls på samma sätt har kunnat få den hjälp som de faktiskt behöver och att många kvinnor också av ekonomiska skäl har tackat nej till hjälp. Detta ser vi som en stor brist och menar att frågorna skulle behöva belysas på ett helt annat sätt.

I undersökningarna från Äldrecentrum, SKTF och en rad andra organisationer har dessa frågor belysts med stort allvar. Jag menar att frågorna inte har tagits på allvar vid arbetsmarknadsutskottets behandling.

Anhöriga som har fått ge sin uppfattning om hur de ser på vården av de äldre har uttryckt en stark oro. De menar att resurserna för de äldre faktiskt har minskat och att deras oro för att de äldre inte skall få den vård som de behöver är befogad.

Vänsterpartiet vill därför peka på just denna motion. Jag vill fråga regeringspartierna av vilken anledning man inte vill lyfta fram och titta närmare på den här gruppen. I socialutskottets behandling av frågan understryker man att om dessa farhågor är besannade är man beredd att ge frågan större uppmärksamhet. Men, kära vänner, det finns ju belagt genom undersökningar att detta är fallet. Jag förstår därför inte varför de borgerliga partierna inte vill titta närmare på frågan.

Jag vill också ställa en fråga till socialdemokraterna. När frågan behandlades i socialutskottet fick vi stöd av socialdemokraterna. Såvitt jag förstår har ni socialdemokrater själva tagit upp liknande tankegångar i en annan motion, men inte just i jämställdhetsmotionen. Varför stöder ni inte motionen? Eller är det så att ni vid omröstningen kommer att stödja vårt krav?

Jag vill instämma i Vänsterpartiets alla yrkanden i betänkandet och i den meningsyttring som Hans Andersson har framfört. Men jag vill särskilt yrka bifall till mom. 43 på denna punkt.

Herr talman! Slutligen vill jag bara återgå till ämnet sexuella trakasserier, särskilt inom utbildningsväsendet. I en tidigare diskussion uppfattade jag att Rose-Marie Frebran gav starkt stöd för våra krav. Vi anser att sexuella trakasserier inom utbildningsväsendet på precis samma sätt som i arbetslivet borde omfattas av jämställdhetslagen. Utskottet har också gjort en stark skrivning om detta men däremot inte bifallit vårt krav. Jag vill uttrycka förhoppningen att Rose-Marie Frebran och kds, som har uttryckt sitt stöd för våra krav, också stödjer oss när vi kommer till omröstning.

Herr talman! Jag yrkar också bifall till vår meningsyttring till mom. 36.

Anf. 57 BERIT ANDNOR (s) replik:

Herr talman! Jag vill bara upplysa Eva Zetterberg om att vi socialdemokrater i vår motion har tagit upp just de aspekter som Eva Zetterberg tog upp. De finns också med i en av våra reservationer, reservation nr 3, som avser den utredning som skall tillsättas om den ekonomiska maktens fördelning, där vi just tar upp att vi tycker att den skall breddas till att omfatta även frågan om hur samhällets resurser fördelas mellan kvinnor och män. Precis som Eva Zetterberg säger vet vi genom en rad olika undersökningar att just de äldre kvinnorna tillhör den grupp som inte får sina behov tillgodosedda på det sätt som de skulle behöva. Vi tycker alltså att den utredning som regeringen nu förutskickat även skall omfatta frågan om hur samhällets resurser är fördelade.

Jag har i mitt tidigare inlägg inte yrkat bifall i denna fråga, eftersom avsikten var att förenkla hanteringen litet längre fram. Men den finns noga redogjord, och vi står naturligtvis bakom reservation nr 3.

Anf. 58 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Herr talman! Jag tackar för inlägget från Berit Andnor. Det är bra att vi är överens. Jag har uppfattat att vi har varit överens i sak tidigare när vi har diskuterat detta. När denna fråga behandlades i socialutskottet, förelåg en reservation från Socialdemokraterna, som gällde just frågan om äldre kvinnor. Men jag tycker inte att det vi nu talar om har lyfts fram tillräckligt tydligt i reservationen. Därför efterlyste jag ett klargörande från Socialdemokraterna. Men det är bra att vi är överens om behovet av att tydliggöra just att äldre kvinnor inte får de resurser som de behöver.

Anf. 59 ISA HALVARSSON (fp):

Herr talman! I sin motion skriver Vänsterpartiet att det är viktigt att inte äldre kvinnor glöms bort när man diskuterar jämställdhet och människor med funktionshinder. Jag anser att det är angeläget att kunna diskutera människor med funktionshinder utan att genast tänka på äldre. Vi måste lyfta fram de kvinnor som har varit funktionshindrade hela livet. Det har aldrig tidigare gjorts några utredningar, där man har skilt på män och kvinnor i den situationen. Just nu pågår ett arbete för att belysa dessa handikappade kvinnors situation.

Jag vill dock på inte sätt ha sagt att man skall nonchalera situationen för äldre kvinnor, som är funktionshindrade på grund av sin ålder. Över huvud taget ser vi att kvinnor diskrimineras hela livet, inte minst inom hälsovården. Utskottet skriver också att det är viktigt att studera hur kvinnor bemöts av hälso- och sjukvården. Kvinnor får sämre och felaktiga mediciner samt felaktig docering. De får sämre timtider när det gäller hemhjälp. Allt detta kan vi konstatera, och det är viktigt att lyfta fram det.

Folkhälsoinstitutet håller på med en stor undersökning om kvinnans situation i livscykeln. Där kommer även den äldre kvinnans situation fram. Självklart skall resultatet begrundas. Däremot har vi inte velat tillstyrka motionskravet. Men det är naturligtvis en viktig fråga.

Anf. 60 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! Till Isa Halvarsson vill jag säga att man självklart måste se närmare på hur funktionshindrade kvinnor har det och hur man kan förbättra deras situation. Därom är vi helt överens. Vi behöver alltså inte diskutera den frågan mera, utan det gäller att vidta åtgärder.

Vad jag ville lyfta fram var just frågan om äldre kvinnor med funktionshinder men också utan funtionshinder. Om Isa Halvarsson och de borgerliga partierna anser att dessa kvinnor utgör en eftersatt grupp och att äldre kvinnor får sämre service än män, borde det väl vara en självklarhet att man studerar det problemet och föreslår åtgärder. Men så är inte fallet. Jag vill därför åter fråga Isa Halvarsson: Tvivlar ni på dessa undersökningar från Äldrecentrum, SKTF och andra instanser? Man visar ju klart och tydligt med ren statistik att äldre kvinnors andel av hemtjänst har minskat. Många anser sig inte ha råd med hemtjänst. Det har minskat över året.

Jag vet att arbetsmarknadsutskottet och socialutskottet är medvetna om problemet, men arbetsmarknadsutskottet uttrycker sig mycket märkligt när man skriver: Om situationen är den att äldre kvinnor erhåller sämre service än äldre män, bör detta problem enligt utskottet uppmärksammas. När man läser detta, kan man inte komma till annan slutsats än att ni anser att det inte finns belägg för denna skillnad. Hur skall man då ta reda på det, Isa Halvarsson?

Anf. 61 ISA HALVARSSON (fp):

Herr talman! Det som Eva Zetterström läste upp var ett referat av vad socialutskottet har skrivit. Arbetsmarknadsutskottet har i och för sig anslutit sig till socialutskottets bedömning att riksdagen i denna fråga inte behöver ta några initiativ. Men inom socialpolitiken i kommunerna, där det handlar om enskilda personer, måste man vara medveten om detta. Vi har alltså inte funnit att riksdagen behöver göra någon insats.

Anf. 62 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! Arbetsmarknadsutskottet säger att man ansluter sig till socialutskottets bedömning. Detta uppfattar jag som att arbetsmarknadsutskottet har precis samma uppfattning i frågan som socialutskottet. Det var därför jag citerade detta såsom arbetsmarknadsutskottets bedömning.

Det är bra att man är uppmärksam och intresserad av frågan, men det räcker inte, Isa Halvarsson. Man måste ge tydliga signaler om att man vill ha ett underlag. Det har inte bara Vänsterpartiet utan samtliga partier fått från instanser som arbetar med äldre människors behov och ser var det finns luckor och var det har uppstått försämringar. Vi vet att hemtjänsten har fått skära ner betydligt för alla. Det har skett stora försämringar på det området. Men det är helt uppenbart att äldre kvinnor har drabbats mer än äldre män. Då räcker det inte med att säga att man är oroad, utan då måste man gå vidare.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 8 §.)

Ändring i lagen om generellt anställningsstöd, GAS

7 § Förslag om ytterligare anslag på tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1993/94, m.m.

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1993/94:AU22 Förslag om ytterligare anslag på tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1993/94, m.m. (prop. 1993/94:125 delvis).

Andre vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut fattades efter 8 §.)

8 § Ändring i lagen om generellt anställningsstöd, GAS

Föredrogs
arbetsmarknadsutskottets betänkande
1993/94:AU23 Ändring i lagen om generellt anställningsstöd (GAS) (prop. 1993/94:66).

Anf. 63 LAILA STRID-JANSSON (nyd):

Herr talman! Ny demokrati har under hela mandatperioden anvisat större besparingar än något annat parti och i ord och handling försökt att göra besparingar i många budgetposter, i de flesta fall utan att få något stöd av vare sig regering eller opposition. Detta gäller även beträffande det generella anställningsstödet. Min fråga till politiker i alla läger är: Har ni inte något budgetansvar? Vi lånar i dag 190 000 kr per minut varje dag, dag ut och dag in.

Efter en näst intill mördande kritik, inte minst från Lagrådet och socialförsäkringsutskottet, lyckades borgarna träffa en överenskommelse med Socialdemokraterna och på några få dagar skriva "välgenomtänkta" lagar gällande för GAS. Nu har det visat sig efter en massiv kritik att den lag som riksdagen beslöt om i december måste ändras, därför att den inte kommer att fungera. Detta har nu skett genom ett utskottsinitiativ.

Vi kan bara konstatera att vi, trots det helrenoverade förslaget som vi kritiserade i december i fjol, fortfarande har rätt i vår kritik:

GAS leder till minskade kostnader för företag som ändå är framgångsrika och nyanställer.

GAS går till företag som ändå nyanställer på grund av ökad orderingång.

GAS är en statlig gåva – utan urskiljning – till näringslivet.

GAS kan lätt missbrukas. Ett framgångsrikt företag kan t.ex. knycka kvalificerad arbetskraft från ett företag som går knackigt och dessutom betala mindre för honom/henne. Skulle det "knackiga" företaget ersättningsanställa, blir det ingen rabatt på socialavgifterna.

GAS har ingen inriktning mot unga arbetssökande. Inget sägs om några åldersgränser.

GAS ställer inte heller några krav på att man måste vara arbetslös.

GAS definierar inte vad verksamhet-verksamhetsgren eller intressegemenskap innebär. Återigen något som är lätt att missbruka.

GAS kan lätt missbrukas av företag som snabbt omsätter personal. Spärregeln hinner inte slå till.

Den nya GAS-lagen är ett teoretiskt hastverk och har ingen förankring i verkligheten. Den är ihålig och uppmuntrar snarare till missbruksförsök än till stimulans.

För att ha rätt till GAS måste anställningen vara i minst sex månader. Kombinerar man detta med rekryteringsstödet, som gäller i högst sex månader, behöver därför lönekostnaden för 1994 inte bli så hög för dem som tas in. Även om tanken med GAS var att tidigarelägga anställningar och minska behovet av arbetsmarknadspolitiska åtgärder, finns det ingen garanti för att de som anställs med stöd får stanna kvar. I stället kan det bli ett betydligt billigare sätt att tillgodose behovet av arbetskraft jämfört med vad det skulle kosta om företagen anställde på normalt vis.

Ungdomarna måste enligt vår mening prioriteras och ges en rimlig chans att komma ut på den reguljära arbetsmarknaden. Som jag tidigare har framfört saknar förslaget inriktning mot de unga arbetssökande – de som inget hellre vill än få ett arbete. I vår motion om inriktningen av den ekonomiska politiken har vi förslag som på ett rättvist och effektivt sätt snabbt leder till att fler människor, och då särskilt ungdomar, får arbete.

De nya jobben skapas inte i etablissemanget utan i de nya företagen. Det är kanske inte i första hand fler anställda Sverige behöver utan fler entreprenörer och företagare.

Redan när förslaget om det generella anställningsstödet lades fram hösten 1993 ansåg jag att man starkt kunde ifrågasätta om regeringens syfte kunde nås, dvs. att uppmuntra till tidigareläggning av anställningar och att ersätta övertidsarbete med vanliga arbeten. Man kunde befara att lagen i stället skulle minska kostnaderna för företag som ändå är framgångsrika och som kan nyanställa. Företag som går bra skulle få skattesubventioner som uppenbarligen skulle medverka till konkurrenssnedvridning.

Dessutom är det lagtekniskt mycket svårt att konstruera ett generellt anställningsstöd som är praktiskt hanterbart, som når sitt syfte och som dessutom ger en godtagbar möjlighet till kontroll.

Den nu aktualiserade lagändringen visar att mina farhågor har besannats. Utskottsmajoritetens förslag innebär att lagen blir ännu generösare gentemot framgångsrika företagare.

Till sist kan jag konstatera att det, i framtiden när riksdagen fattar stora genomgripande beslut, vore klokt om förslagen var mera genomarbetade och förankrade hos berörda grupper. Endast vi har motsatt oss detta felaktiga förslag. Endast vi har, trots ett massivt motstånd i medier och från politiker, pekat på sakfelen när det gäller GAS.

Nu är det bara så att vi inte får ha rätt i en demokratiskt sammansatt församling. Det enda som gäller är blockpolitiken. Politikerna måste tydligen vänta på att verkligheten visar att Ny demokrati hade rätt – verkligheten är nämligen de övriga politiska partiernas värsta fiende. Då först kommer de med svansen mellan benen och försöker komma till rätta med sina fel. Då ställer inte pressen och medierna upp och påtalar misstagen.

Detta utskottsinitiativ visar att man nu försöker släta över ett misslyckat beslut.

Slutligen yrkar jag bifall till min reservation i arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 23.

Anf. 64 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! Vi har under de fyra fem senaste åren upplevt en mycket svår period – svårigheter från 80-talets slut som har accelererat så sent som fram till för några veckor sedan.

Under tiden har regeringen och riksdagen här verkat för att nya åtgärder sätts in i syfte att hjälpa de människor som blir utan arbete till en meningsfull sysselsättning. Det gäller då en lång rad åtgärder – ungdomspraktik, ALU-projekt, rekryteringsstöd och justeringar i arbetsrätten. Nu senast handlar det om det generella anställningsstödet, GAS.

I november behandlade vi i arbetsmarknadsutskottet föreliggande förslag i regeringspropositionen. Till en början fanns det många motståndare. Först var socialdemokraterna negativa. Men under beredningens gång och efter en del justeringar anslöt man sig och gav sitt stöd för just GAS. Vänsterpartiet hade både då och, faktiskt, ännu tidigare haft sympatier i det här sammanhanget. Det gjorde att det i slutändan bara var Ny demokrati som var emot den här formen av stöd.

Vad som nu händer är att det sker några justeringar i lagen om generellt anställningsstöd. När det här instrumentet väl var sjösatt visade det sig nämligen att det fanns oformligheter som resulterade i en orättvisa.

Oavsett vad man tycker om grundkonceptet kan det knappast vara fel att den lagstiftande församlingen när det gäller lagstiftningen i det här aktuella ärendendet rättar till det som uppenbarligen är fel och som ingen ens i sinnevärlden hade tänkt skulle få sådana här effekter. Egentligen finns det väl därmed endast lovvärda saker att säga om denna justering.

Laila Strid-Jansson har här en ganska rejäl drapa om varför Ny demokrati tycker illa om ett generellt arbetsmarknadsstöd. Egentligen är jag litet överraskad. Ny demokrati har ju ofta talat om att man skall akta sig för det som är selektivt och byråkratiskt. I stället skall man välja det som är enklare. Vidare skall man akta sig för att dela ut pengar, eftersom det inte är bra att göra det. Men sedan har vi fått stöd här för rätten till en reducering av arbetsgivaravgifterna – de hemska skatterna, som nydemokraterna ofta hellre säger.

Herr talman! Jag vill tillbakavisa gjorda påståenden här. Man säger att det saknas krav. Nej, så är det inte. Det finns visst krav. Det kan gälla nettoanställningar. Ett krav är att nyanställning skall ske i år.

Laila Strid-Jansson varnar för missbruk. Ja, en sådan varning kan vara berättigad. Men det gäller då alla stödformer. Man kan ju råka ut för att någon missbrukar det här systemet. Men man kan undra om särskilt de som ofta talar om missbruk har speciell erfarenhet i ämnet. Vidare skulle det saknas en förankring här. Alla dessa påståenden är något av floskler i efterhand. Jag tar dem därför inte särskilt allvarligt.

Det viktiga är att det här instrumentet har visat sig ha effekter. Arbetsförmedlingarna, länsarbetsnämnderna och Arbetsmarknadsstyrelsen finner att det rör sig om ett bra verktyg när det gäller att stimulera till nyanställningar. Problemet finns ju att alltför många fortfarande saknar arbete. Dessutom

finns problemet med alldeles för mycket övertid. Men nu börjar detta ge effekt. Det nyanställs. Man talar numera inte bara om hundratalet nyanställningar per dag utan också om tusentalet nyanställningar. Varje vardag nyanställs nämligen väldigt många människor i Sverige. Jag är så naiv att jag tror att det generella anställningsstödet, GAS, också är ett verksamt verktyg när det gäller att stimulera och att snabbt få loss lediga platser så att människor får jobb.

Herr talman! Jag har bara ett yrkande. Jag yrkar nämligen bifall till hemställan i arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 23.

Anf. 65 LAILA STRID-JANSSON (nyd) replik:

Herr talman! Till Elver Jonsson vill jag säga att det är väldigt bra att det blir nyanställningar. Sådana välkomnar jag verkligen.

Vad vi kritiserar när det gäller ett generellt anställningsstöd är att bidrag utgår till företag utan urskillning. Företag som går bra kommer alltså att få extra stora vinster. De skulle ju i alla fall nyanställa. Således blir det här ännu fördelaktigare för företag av detta slag.

Med det jättestora budgetunderskott som Sverige har i dag har vi inte råd att urskillningslöst hälla pengar över storföretagen. Vi tycker att det är en felaktig politik. Vidare leder detta till en konkurrenssnedvridning. Ingenting säger att det här leder till varaktiga jobb. Dessutom är det lätt att missbruka systemet. Lagtekniskt är det också svårt att konstruera ett generellt stöd som är praktiskt hanterbart, som når sitt syfte och som ger en möjlighet till kontroll.

I stället skall man väl stödja de företag som verkligen behöver hjälp. Det skall inte vara generellt stöd till alla. Vi är väldigt kritiska till alla bidrag – i det avseendet kan man ju verkligen tala om inflation. I stället skall man satsa på att få ett bra företagsklimat i Sverige med låga räntor och med möjligheter att låna pengar. Dessutom skall man stödja de företag som verkligen är i behov av hjälp. Man skall alltså inte stödja de företag som bara vill utnyttja systemet.

Anf. 66 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! I sak hade Laila Strid-Jansson inte något nytt att komma med. Därför skulle jag ha kunnat avstå från denna replik. Men jag vill tillbakavisa hennes vulgära beskrivning av detta fina arbetsmarknadspolitiska instrument. Laila Strid-Jansson talar om att det hälls ut pengar. Men det är direkt felaktigt. Det hälls nämligen inte ut några pengar här. I stället handlar det om en reduktion av arbetsgivaravgiften.

Vidare talar Laila Strid-Jansson om bidrag utan urskillning. Det är också ett felaktigt påstående. Att det här instrumentet skulle vara konkurrenssnedvridande kan man inte så allmänt uttala sig om. Alla stöd har naturligtvis en viss konkurrenseffekt. Vad det handlar om här är att människor nyanställs. Vidare kan övertiden reduceras. Och, och det är inte oviktigt med avseende på budgetunderskottet, skatter flyter in. Arbetslösheten minskar, och kassor får mindre utgifter. Dessutom, herr talman – och även detta är väldigt viktigt –, kan fler av dem som nu är arbetslösa få ett arbete. Det är en insats inte bara samhällsekonomiskt utan också socialt, något som vi inte

skall underskatta. Därför är de här instrumenten, som stimulerar till nyanställning och arbete, oerhört värdefulla. Detta är en chans för företagen under det här året. Låt oss gärna pröva och utvärdera, men det är mycket viktigt att de finns just nu.

Anf. 67 LAILA STRID-JANSSON (nyd) replik:

Herr talman! Som jag tidigare sade är vi inte alls emot att man ser till att företag hjälps att nyanställa personer. Det är det generella och att man gör det utan urskillning som vi vänder oss emot.

Jag tycker också, att om man stiftar nya generella och temporära lagar borde man ha litet mer på fötterna. Det visar sig i dag, eftersom man måste göra ändringar. Det kan leda till felaktigheter, vilket detta uppenbarligen har gjort. Det skall bli intressant att se facit av det här. Jag tror att min kritik kommer att visa sig fullständigt sann.

Anf. 68 ELVER JONSSON (fp) replik:

Herr talman! Till och med Laila Strid-Jansson darrar på manschetten nu. Hon är inte emot nyanställningar. Bra. Men hon anvisar inte något sätt som kulle kunna sätta fart på anställningarna, så man frågar sig hur. Just nu har jag inte hört att Laila Strid-Jansson har haft något besked om att vi skulle hitta en möjlighet som skulle överträffa det generella arbetsmarknadsstödet.

Anf. 69 HANS ANDERSSON (v):

Herr talman! Propositionen förra året var mycket dålig, tekniskt bedrövlig. Arbetsmarknadsutskottet fick snabbt göra om arbetet.

De problem som nu har uppstått är inte problem av det slag som Laila Strid-Jansson talar om. De beror snarare på att stödet inte har utgått till ett antal företag beroende på antal löneutbetalningstillfällen, i första hand i september. Det är inte någon grund för en oerhörd kritik.

GAS har formen av ett marginellt anställningsstöd. Det innebär faktiskt en motprestation som kontrolleras i efterhand, där man ser att det har skett en ökning av anställningsvolymen. Det är ovanligt välriktade pengar, om man vill att statliga pengar skall ha effekten att det blir fler anställda. Vi hade ställt kravet långt tidigare, inte exakt i den här utformningen, men vi tyckte ändå att det var bra att förslaget kom, även om den tekniska utformningen inte var så bra.

Då säger Ny demokrati: Men det är inte säkert att de här personerna får stanna. Det är inte säkert att de har anställningstrygghet i all evighet. Jag har aldrig hört att nydemokraterna har ägnat något intresse åt de frågorna, snarare tvärtom. Man har försökt att avskaffa lagen om anställningsskydd, åtminstone för företag som har under 20 eller under 50 anställda. Jag tycker nog att det låter hycklande och inte sakligt korrekt.

Storföretag kommer att få den här hjälpen. Vem säger det? Storföretag kan få, småföretag kan få. Jag vet inte exakt vilka som har fått mest. Hittills är detta i själva verket en ganska liten åtgärd.

Det behöver ske ganska få nyanställningar som inte annars skulle ha kommit till stånd för att göra detta till en besparing för staten, med avseende på a-kasseutbetalningar och arbetsmarknadspolitiska insatser. Förmodligen är

detta mycket billigt. Jag skulle tro att det är lönsamt för den som vill dra ned budgetunderskottet.

Jag tycker att det är bra att arbetsmarknadsutskottet gör en korrigering, så att företag som har nyanställt inte efteråt behöver känna att de lurades på konfekten. Självklart skulle en del av de här företagen anställa ändå. Men väldigt många kanske har haft nytta av stödet. Jag tror att det faktiskt är ovanligt effektiva pengar just i detta konjunkturläge. Man kan nedbringa övertid. Om intresset för att nedbringa övertiden är så stort från nydemokraternas sida, varför har ni inte stött Vänsterpartiets förslag om att begränsa övertidsuttaget och därmed egentligen tvinga fram nyanställningar? Jag ser detta mer som ett populistiskt utbrott från nydemokraterna.

Jag anser inte att den regeländring som nu sker på något sätt hänger ihop med Laila Strid-Janssons argumentation. Dessutom tror jag att hon i sak har alldeles fel.

Detta är inte en form av blockpolitik. Det är få frågor som har varit så litet blockskiljande. Vänsterpartiet tog ett initiativ. Den borgerliga regeringen kom med ett förslag. Socialdemokraterna var med på noterna efter att det hade gjorts om. I så fall är det blocket övriga partier mot nydemokraterna.

Anf. 70 LAILA STRID-JANSSON (nyd):

Herr talman! Att vi är för företagsamhet i alla former kan väl ingen ta miste på. Men vi tycker att det viktigaste är att företag får leva och verka av egen kraft. Bidrag och stödformer av olika slag skall man ta till när det verkligen behövs. Det är därför som vi är så kritiska till generellt anställningsstöd, eftersom det urskillningslöst går till alla som nyanställer, oavsett om de hade gjort det i alla fall, och att det går till sådana som inte behöver det. Det är i det avseendet vi är så kritiska mot den nya lagen.

Företag behöver en bra jordmån att växa och verka i. Man behöver ett bra företagsklimat i det här landet. Det har det inte varit på årtionden. Det har vänt, och det är mycket positivt. Men man kan gå längre. Man kan inte hålla företag under armarna genom att bara ge dem stöd och bidrag. I stället skall de ha ett bra företagsklimat, dvs. man skall ha möjlighet att låna pengar till låga räntor. Där det behövs sättas in är vi naturligtvis också för stöd, men inte urskillningslöst, som jag tycker att det nya förslaget har blivit. Men vi får som sagt se vad som händer. Vi får så småningom facit.

Anf. 71 HANS ANDERSSON (v):

Herr talman! Men, Laila Strid-Jansson, det här förslaget fokuserar på nyanställningar, enbart nyanställningar. Alla vet att det finns en rädsla i företagen efter åratals konkurser, efter dålig konjunktur och efter åtstramningspolitik när efterfrågan varit för liten. Då kan det här vara just den stimulans som gör att man anställer i stället för att tvinga ut sina tidigare anställda på övertid.

Nydemokraterna för ständigt en kamp för att sänka skatter. När vi pratade ROT-program var det intressantaste att ha avdragsmöjligheter vid "hemma-ROT", i sin egen villa. Det var typer av generella understöd med mycket ringa verkan, vilket också efteråt har konstaterats.

Bra klimat för näringsliv, ja, det är vi alla för. Låga räntor är vi alla för.

Men det skall inte hindra att man kan göra selektiva insatser, som det här är, som pekar direkt på nyanställning, även om den är generellt utformad och den ekonomiska subventionen kommer i efterhand som ett avdrag. Jag förstår inte Laila Strid-Janssons argumentation.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

AU17 Jämställdhetspolitiken: Delad makt – delat ansvar
Mom. 1 (mål i jämställdhetspolitiken)
1. utskottet
2. res. 1 (s)
Votering:
164 för utskottet
130 för res. 1
55 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 1 s, 70 m, 28 fp, 27 c, 21 kds, 16 nyd, 1 -
För res. 1: 117 s, 11 v, 2 -
Frånvarande: 20 s, 10 m, 5 fp, 4 c, 5 kds, 7 nyd, 3 v, 1 -
Ines Uusmann (s) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 2 (EU-medlemskapets effekter för svenska kvinnor)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Votering:
282 för utskottet
15 för men.
1 avstod
51 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 115 s, 70 m, 28 fp, 27 c, 21 kds, 19 nyd, 2 -
För men.: 2 s, 1 c, 11 v, 1 -
Avstod: 1 s
Frånvarande: 20 s, 10 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 4 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 21 (analys av orsakerna till löneskillnaderna)
1. utskottet
2. res. 9 (s)
Votering:
171 för utskottet
125 för res. 9
53 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 4 s, 70 m, 28 fp, 27 c, 21 kds, 20 nyd, 1 -
För res. 9: 112 s, 11 v, 2 -
Frånvarande: 22 s, 10 m, 5 fp, 4 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -
Leif Marklund (s) anmälde att han avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 22 (kartläggningsskyldighetens begränsning)
1. utskottet
2. res. 10 (s)
Votering:
169 för utskottet
128 för res. 10
52 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 1 s, 70 m, 28 fp, 28 c, 21 kds, 20 nyd, 1 -
För res. 10: 115 s, 11 v, 2 -
Frånvarande: 22 s, 10 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 23 (Ontarios lagmodell för lika lön)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Votering:
285 för utskottet
12 för men.
52 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 118 s, 70 m, 27 fp, 27 c, 21 kds, 20 nyd, 2 -
För men.: 11 v, 1 -
Frånvarande: 20 s, 10 m, 6 fp, 4 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 25 (lönejämförelser mellan branscher)
1. utskottet
2. res. 11 (s)
Votering:
168 för utskottet
131 för res. 11
50 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 70 m, 28 fp, 28 c, 21 kds, 20 nyd, 1 -
För res. 11: 118 s, 11 v, 2 -
Frånvarande: 20 s, 10 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 26 (skriftlig uppgift av arbetsgivaren om lön m.m.)
1. utskottet
2. res. 12 (s)
Votering:
168 för utskottet
131 för res. 12
50 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 70 m, 28 fp, 28 c, 21 kds, 20 nyd, 1 -
För res. 12: 118 s, 11 v, 2 -
Frånvarande: 20 s, 10 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 36 (sexuella trakasserier inom utbildningsväsendet)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Votering:
284 för utskottet
13 för men.
1 avstod
51 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 117 s, 70 m, 28 fp, 27 c, 20 kds, 20 nyd, 2 -
För men.: 1 c, 11 v, 1 -
Avstod: 1 kds
Frånvarande: 21 s, 10 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 41 (information och opinionsbildning om föräldraledighet)
1. utskottet
2. res. 13 (nyd)
Votering:
277 för utskottet
19 för res. 13
2 avstod
51 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 118 s, 69 m, 28 fp, 28 c, 21 kds, 1 nyd, 9 v, 3 -
För res. 13: 19 nyd
Avstod: 2 v
Frånvarande: 20 s, 11 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 43 (äldre kvinnor)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Votering:
286 för utskottet

12 för men.
1 avstod
50 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 117 s, 70 m, 28 fp, 28 c, 21 kds, 20 nyd, 2 -
För men.: 11 v, 1 -
Avstod: 1 s
Frånvarande: 20 s, 10 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 44 (integration av jämställdhetsaspekten i alla utredningar)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Votering:
Kammaren biföll utskottets hemställan genom uppresning.

Mom. 45 (länsstyrelser och jämställdhet)
1. utskottet
2. res. 15 (nyd)
Kammaren biföll utskottets hemställan med acklamation.

Mom. 49 (anslag till Jämställdhetsombudsmannen)
1. utskottet
2. res. 18 (s)
Votering:
165 för utskottet
131 för res. 18
53 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 69 m, 28 fp, 27 c, 21 kds, 19 nyd, 1 -
För res. 18: 118 s, 11 v, 2 -
Frånvarande: 20 s, 11 m, 5 fp, 4 c, 5 kds, 4 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 52 (anslag till kvinnoorganisationerna)
1. utskottet
2. res. 21 (s)
Votering:
168 för utskottet
128 för res. 21
1 avstod
52 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 1 s, 70 m, 27 fp, 28 c, 21 kds, 20 nyd, 1 -
För res. 21: 116 s, 10 v, 2 -
Avstod: 1 fp
Frånvarande: 21 s, 10 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 3 nyd, 4 v, 1 -

Johnny Ahlqvist (s) anmälde att han avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Övriga moment
Kammaren biföll utskottets hemställan.

AU22 Förslag om ytterligare anslag på tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1993/94, m.m.
Kammaren biföll utskottets hemställan.

AU23 Ändring i lagen om generellt anställningsstöd (GAS)
1. utskottet
2. res. (nyd)
Votering:
276 för utskottet
22 för res.
51 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 115 s, 70 m, 28 fp, 28 c, 21 kds, 11 v, 3 -
För res.: 2 s, 20 nyd
Frånvarande: 21 s, 10 m, 5 fp, 3 c, 5 kds, 3 nyd, 3 v, 1 -

Beslut om samlad votering

På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att skatteutskottets betänkande SkU33 och försvarsutskottets betänkande FöU9 fick avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

9 § Utvidgad kompensation för viss dieseloljeskatt

Föredrogs
skatteutskottets betänkande
1993/94:SkU33 Utvidgad kompensation för viss dieseloljeskatt (prop. 1993/94:231).

Anf. 72 KARL HAGSTRÖM (s):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas kompensationen för högbeskattad olja i olika sammanhang. Enligt lagen om kemiska produkter åligger det särskilt den som tillverkar eller importerar kemiska produkter att genom egna undersökningar eller på annat sätt se till att det finns tillfredsställande utredning för bedömning av olika hälso- eller miljöskador som produkten kan förorsaka.

Som framhålles i motionen Sk42, kan man därför rent juridiskt betrakta problemet med den märkta oljan som ett problem för oljebolagen. Mot den bakgrunden är det enligt oss socialdemokrater anmärkningsvärt att rege-

ringen har tagit på sig hela ansvaret för systemets funktionsduglighet och märkämnenas användbarhet. Vi har en lag som skall förhindra att dylikt uppstår men som nu riskerar att undergrävas i ansvarsfrågan.

När nu regeringen brustit i förutseende, har det blivit nödvändigt att tillfälligt införa den krångliga provisoriska kompensationen i olika sammanhang för högbeskattad diesel som ställer till problem för somliga leverantörer, såsom framgår av motion Sk41.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Anf. 73 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Karl Hagström har i sak rätt då det gäller tolkning av lagen, och där har vi alltså inte några delade meningar. Men det råder ändå litet speciella förhållanden i det här fallet, där staten föreskriver en märkning och också bestämmer straffsanktioner i händelse av missbruk, dvs. att man brukar omärkt olja på ett felaktigt sätt.

Det är därför rimligt att staten i det här sammanhanget tar ett större ansvar. Det väsentliga är nu, anser jag, att det ändå pågår ett mycket omfattande jobb för att både lösa praktiska problem och undanröja de eventuella hälsorisker som märkningen kan medföra.

Även om man, som Karl Hagström gjorde här, kan önska och kanske t.o.m., som han menar, rikta kritik mot att problemen inte hade kunnat förutses, är det faktiskt på det sättet i det verkliga livet att man inte kan förutse allt. Jag tycker att det är viktigt att notera att staten har särskilt ansvar i detta fall och också att regeringen gör mycket för att undanröja de problem som kan kvarstå.

Därmed yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 74 KARL HAGSTRÖM (s):

Herr talman! Det är klart att staten alltid har ett ansvar att bevaka sådana här saker, men man kan ju inte undanta oljebolagen från deras skyldigheter.

Vad staten beslutat om är att en viss typ av olja skall märkas. För den skull kan vi inte göra undantag från vad lagen säger om kemiska produkter, för det skulle betyda att alltid när staten har bestämt någonting undantar man oljebolag eller andra leverantörer från ansvar enligt lagen om kemiska produkter.

Anf. 75 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Låt mig en gång för alla fastslå att det inte är fråga om att undanröja lagen eller försvaga lagen, utan det är fråga om att man i detta fall har fattat beslut, på ganska kort tid, inom ett område där staten har speciella uppgifter.

Det kan inte på något sätt vara prejudicerande i övriga fall, men det skulle vara anmärkningsvärt om regeringen här inte gjorde några särskilda insatser. Då hade Karl Hagström faktiskt anledning att framföra kritik. Lagen gäller fullt ut.

Anf. 76 KARL HAGSTRÖM (s):

Herr talman! Vi får hoppas det, Ivar Franzén, att lagen gäller fullt ut. Men vi kan i framtiden möta liknande exempel, och då kan man faktiskt säga att en sådan här hantering undergräver lagen.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut fattades efter 10 §.)

10 § Verksamhet och anslag för totalförsvaret 1994/95

Föredrogs

försvarsutskottets betänkande

1993/94:FöU9 Verksamhet och anslag för totalförsvaret 1994/95 (prop. 1993/94:100 delvis).

Anf. 77 STURE ERICSON (s):

Herr talman! Dagens debatt handlar om det tredje budgetåret i det femåriga försvarsbeslut riksdagen tog den 3 juni 1992. Det är också den tredje och avslutande debatten med Anders Björck som försvarsminister. Blir det den prognostiserade socialdemokratiska valsegern i höst, som ju Anders Björck givit en del bidrag till – det tackar vi för – så återgår väl försvarsministern till sitt gamla jobb som inkvisitor i konstitutionsutskottet. Skulle det däremot, mot alla odds, bli fortsatt borgerlig regering, påstås det att Moderaterna är beredda att offra talmansposten för att rädda vad som återstår av partiets trovärdighet inom försvarssektorn.

I höst blir det fem år sedan Berlinmuren revs av frihetstörstande östtyskar. Warszawapakten och Sovjetunionen har upplösts. Demokratiseringen av kommunistdiktaturer i Öst- och Centraleuropa har varit en förvånansvärt fredlig process. Några gamla etniska gränskonflikter har utlöst militärt våld. Den samlade bilden är dock ett Europa som nu efter det kalla krigets traumatiska årtionden snabbt rustar ner och sänder hem miljontals soldater.

Vi här i Sverige har inte lyckats att långsiktigt anpassa vår egen försvarspolitik till det stora omvälvande säkerhetspolitiska skeendet runt omkring oss i Europa. Förklaringen till det är inrikespolitisk.

1988 års försvarskommitté upplöstes hösten 1990, främst för att Moderaterna ville ha fria händer inför 1991 års valrörelse. Det händelseförloppet beskrevs i mitt inträdesanförande i Kungl. Krigsvetenskapsakademien i december 1990. Den nya regeringen övergav hösten 1991 snabbt tre fjärdedelar av de moderata vallöftena om reala anslagshöjningar. Den framtida inriktningen av försvaret lades fast i en text som till sista kommatecknet övertogs från den tidigare regeringen.

Försvarsbeslut 92 fortsatte därför – om än i alltför långsam takt – den förändring av försvaret som Roine Carlsson inlett under 80-talet. Det här förloppet skildras på ett utmärkt sätt i en nyutkommen bok av vår f.d. kollega i försvarsutskottet Hans Lindblad. Att han kallat boken "Jag var för snäll" får väl ses som en uppmaning till litet hårdare tag mot de starka konservativa

krafter som alltför länge bromsat den nödvändiga moderniseringen av det svenska försvaret.

Försvarsbeslutet i juni 1992 innebar mer än 7 miljarder i real anslagsökning under femårsperioden. Ca 3 miljarder av dessa 7 kapades dock några månader senare bort i den s.k. krisuppgörelsen. Anders Björck var lyrisk här i talarstolen över anslagshöjningen: "Detta är i dag unikt. Det är helt unikt. Jag tycker vi kan vara stolta, vi som är försvarsvänner."

Anders Björck hade för en gångs skull rätt. Nya miljarder till försvaret var ju totalt i otakt med såväl den säkerhetspolitiska utvecklingen i Europa som den ekonomiska utvecklingen i vårt eget land, dvs. sociala nedskärningar och ett budgetunderskott som i procent av BNP bara överträffas av Grekland.

Björck beskrev också storordigt 1992 års försvarsbeslut som enastående för att de uppgifter man ålade försvaret överensstämde med de resurser som anslogs.

Vi kan nu blicka tillbaka på snart två år av den femåriga beslutsperioden. Hur har det då gått?

Armén kör vidare i gamla hjulspår. Genom Anders Björcks lika improviserade som irrationella uppgörelser med Ny demokrati dras armén med två kaserngårdar mer än vad regeringen själv föreslagit riksdagen. Om det är något som armén har för mycket av så är det kaserner, men ändå byggs sådana nu för miljardbelopp. Däremot finns det inte plats inom arméns ekonomiska ram för att betala utvecklingskostnaden för det nya luftvärnssystemet Bamse. Alla vet att anslagen inte räcker för 16 brigader av hög kvalitet. Men vi har ändå 16 brigader, för det har moderaternas riksdagsgrupp bestämt hösten 1991. Den låsningen hindrar nu armén från att bli så vass som den borde vara.

Marinen har genom felplanering under de två åren dragit på sig underskott på ca 800 miljoner. Alla inser att vad som krävs är en mindre grundorganisation och därmed lägre driftskostnader. Men Anders Björk går av prestigeskäl emot ÖB:s förslag i den riktningen och försöker i stället skyla över sin fadäs genom att utan att fråga riksdagen öka marinens ekonomiska ram med 400 miljoner – pengar som skaffats fram genom försäljning av beredskapslagrad olja. Detta är naturligtvis också att ändra 1992 års försvarsbeslut. Anne Wibble satte dock i kompletteringspropositionen för några dagar sedan stopp för sådana kosmetiska åtgärder i framtiden. Det är snudd på skandal att Anders Björck skyller egna planeringsmisstag på andra genom att avskeda marinchefen. Det var ju faktiskt just chefen för marinen som i mycket god tid offentligt hade varnat för de stora underskotten.

Den verkliga budgetsmällen kommer dock inom flygvapnet. Det har sagts att innevarande budgetår kommer att visa på ett minus på närmare 700 miljoner, och mycket mer blir det under kommande år. JAS-kommissionen varnade för att deprecieringen av kronan i november 1992 skulle kunna fördyra JAS-projektet med 5 à 6 miljarder. De siffror vi nu hör talas om från de militära staberna för det samlade underskottet är ännu mycket högre. Det påstås också att Anders Björck bara skjuter ifrån sig den här frågan. Han vill inte höra talas om den. Det är tydligen hans efterträdare som skall få ärva dessa

miljardunderskott – minus 800 miljoner inom marinen, 700 miljoner bara detta år och växande miljardunderskott i framtiden.

För att säga det kort och rakt på sak: 1992 års försvarsbeslut har redan havererat. Men Anders Björck vägrar att se sanningen. Han litar på sina personliga fallskärmar. Han blundar för verkligheten och längtar efter befrielsen den 18 september. Vi har i dag en försvarsminister som i sin egen värld av förträfflighet lever efter devisen "Efter mig syndafloden".

Jag beklagar att vår avgående ÖB Bengt Gustafsson nu vid halvårsskiftet tvingas lämna över något som börjar likna ett konkursbo till sin efterträdare Owe Wiktorin.

Trots att det bara är några månader kvar till valet skulle statsministern göra klokt i att byta ut sin försvarsminister. Risken är nämligen stor att Anders Björck under de veckor han har kvar fattar ytterligare en del okloka beslut som kan få stora återverkningar på framtiden.

Jag tänker främst på det planerade köpet av en ny radarjaktrobot för JAS Gripen – en affär på cirka fem miljarder. Det beslutet har Anders Björck tänkt fatta i sommar. Jag vädjar därför till statsministern – regeringschefen – att lyssna bl.a. till kloka personer inom industrin och förhindra att ett förhastat beslut jäktas fram av Anders Björck redan i sommar. Stora värden står på spel.

Av det jag har sagt framgår att vi socialdemokrater anser att 1992 års försvarsbeslut är moget för en rejäl översyn och att flera resoluta grepp kommer att bli nödvändiga direkt efter valet i höst, oberoende av om det blir en socialdemokratisk eller borgerlig regering.

I de reservationer vi fogat till dagens betänkande drar vi upp riktlinjer för vad som behöver göras. Det är inte möjligt att som oppositionsparti ta fram ett heltäckande alternativ, men den som läser reservationerna får ändå klara besked om huvuddragen i de förändringar vi anser nödvändiga.

Vi vill ha realt oförändrade försvarsutgifter på 1992 års nivå. Det föreslog vi redan då beslutet togs i juni 1992. För att uppnå detta under femårsperioden fram till 1997 bör anslagen för nästa budgetår minskas med en miljard.

En sådan realt oförändrad utgiftsnivå är sällsynt i dagens Europa. De flesta länder, både i väst och öst, har under de senaste åren minskat sina militärkostnader. Det har också våra nordiska grannar gjort. I Norge har stortinget beslutat på förslag från en försvarsutredning med förre högerledaren Kåre Willoch som ordförande om oförändrad real utgiftsnivå på 1992 års nivå. Denna målsättning har dock redan underskridits.

1992 års försvarsbeslut innebar att riksdagen uppmanade försvaret att planera för stora reala anslagshöjningar under de närmaste tio åren. Det framstår i dag som en helt orealistisk planeringsförutsättning som bl.a. beroende på beslutstidpunkter kan leda till obalanser som minskar försvarseffekten.

Statssekreterare Michael Sahlin gjorde den 26 april inför Krigsvetenskapsakademin en analys av Rysslands förmåga att öka de försvarspolitiska risker vi har att hantera: "Förmågan till insatser med lättrörliga och mycket kvalificerade stridskrafter i begränsad mängd kan återskapas relativt snabbt, vilket mot ett försvar med låg beredskap skulle kunna ge möjligheter till överraskande angrepp i syfte att snabbt lamslå förmågan till fortsatt motstånd, s.k. strategiskt överfall. Detta utgör inget hot mot Europa i stort men kan lokalt

och i mer perifera områden utgöra ett sådant i en krissituation. Kapacitet för stora militära operationer såsom kustinvasionsföretag över Östersjön tar däremot längre tid att bygga upp på nytt."

Risken för att vi skall utsättas för ett s.k. strategiskt överfall där huvudmålet naturligtvis är Stockholm måste bedömas som ytterst liten. Men eftersom militära resurser för ett sådant angrepp kan skapas relativt snabbt i vårt närområde är ändå det strategiska överfallet den mest realistiska utgångspunkten för vår konkreta militära planering.

Risken för att vi skall utsättas för en kustinvasion är mycket mer avlägsen. Det tar avsevärt längre tid att bygga upp sådana resurser. Våra egna underrättelseexperter talade om 10–15 år på en presskonferens för någon månad sedan. Själv hörde jag uppskattningen "minst tio år" från en av Brookings analytiker redan hösten 1992.

Därmed skulle vi ha utgångspunkterna givna för vår militära planering, åtminstone för tiden fram till sekelskiftet. Vi står inför tre uppgifter.

För det första: Ett försvar som med kort varsel kan möta ett strategiskt överfall.

För det andra: Ett invationsförsvar som kan byggas upp sedan vi fått några års förvarning.

För det tredje: Militära enheter som kan användas för internationella uppdrag.

Den tredje uppgiften kommer Britt Bohlin att ta upp i debatten senare i dag.

Det strategiska överfallet kommer i huvudsak via luften och genomförs därför med relativt små enheter. Luftförsvaret har därmed en stor uppgift, medan däremot marinen blir liksom överhoppad. Dess huvuduppgift är ju att slå mot en kustinvasion när den är som mest sårbar.

Vi tänker oss att det räcker med 8–10 alerta armébrigader för att tillsammans med lokalförsvaret hantera det strategiska överfallet. Dessa brigader måste naturligtvis vara verkligt vassa och rörliga och kunna vara i tid där de bäst behövs.

De ytterligare brigader som krävs för att hantera ett större invasionsföretag bör vi kunna ställa upp inom loppet av fyra till fem år. Dessa brigader kommer under normala säkerhetspolitiska förhållanden bara att vara halvfärdiga. Officerarna för dessa brigader måste vara färdigutbildade medan däremot de värnpliktiga som krigsplaceras i våra invasionsbrigader bara ges en kortare grundutbildning som sedan kompletteras när behov uppstår. Delar av dessa brigaders materiel bör ligga i förråd medan resten anskaffas under återtagningstiden, i huvudsak genom vår egen försvarsindustri.

Våra arméregementen skall i framtiden givetvis klara av att utbilda två brigader, i princip en för det strategiska överfallet och en för invasionsförsvaret. Den arméorganisation jag här skisserat kommer att bli billigare i drift, vilket ökar det ekonomiska utrymmet för inköp av avancerad materiel.

Den ständiga huvudinvändningen mot denna typ av arméorganisation lyder så här: Kommer politikerna verkligen att i tid kunna fatta beslut om aktivering av invasionsbrigaderna när orosmolnen börjar hopas? Skeptikerna brukar rada upp historiska paralleller då återtagningstiden inte utnyttjats.

Själv anser jag att man måste utgå från att nästa generation säkerhetspoli-

tiker kommer att handla rationellt. Om Ryssland skulle börja en upprustning som skapar kapacitet att genomföra en kustinvasion mot Sverige kan det inte ske i hemlighet. Vi kommer att steg för steg kunna följa en sådan politisk och militär utveckling.

Inte bara Sverige kommer då att ha anledning att känna sig hotat. Bl.a. våra tre nya baltiska grannstater kommer för svenska säkerhetspolitiker att fungera som en ytterst känslig snubbeltråd vid en rysk expansion västerut. Vidare medför ett svenskt EU-medlemskap, och det säkerhets- och försvarspolitiska samarbete vi där kommer att delta i, att vi får direkt tillgång till de kvalificerade bedömningar av den ryska utvecklingen som görs i resten av Europa.

Allt talar för den förändring av armén jag här pläderat för:
- den säkerhetspolitiska utvecklingen,
- behovet att satsa mer på höjd kvalitet,
- behovet att minska belastningen på statsfinanserna,
- behovet att inför de svenska väljarna rationellt motivera de många miljarder försvaret kommer att kräva även under kommande år.

Vi är övertygade om att de förändringar i arméns krigsorganisation som jag här skisserat är kloka och välmotiverade. Det vore därför högst irrationellt att vänta till 1997 med att inleda det nödvändiga reformarbetet bara därför att riksdagsmajoriteten i juni 1992 fattade ett femårigt försvarsbeslut. I sammanhang som dessa gäller i hög grad att tid är pengar.

Jag är inte särskilt orolig för den debatt som de stora förändringarna i grundorganisationen kommer att leda till. Det måste bli någon form av paketlösning, som berör ett stort antal orter, en del negativt och andra positivt. Då man ser de stora sammanhangen i förslagen och det militärt och ekonomiskt rationella i förändringarna, blir det rimligen också lättare att fatta de nödvändiga politiska besluten.

Herr talman! Vi socialdemokrater är naturligtvis även inför framtiden angelägna om bredast möjliga politiska förankring av försvars- och säkerhetspolitiken. Men jag är inte säker på att det är lämpligt att före valet försöka lägga fast hur vi efter valet skall hantera detta partipolitiska samråd och samarbete. Vi gör nog klokt i att först avvakta väljarnas omstuvning av "the correlation of forces", för att nu låna en term ur det förgångna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 2, 3 och 7 och avstår från att yrka bifall till de övriga för att spara kammarens tid.

Anf. 78 JAN JENNEHAG (v):

Herr talman! Säkerhetspolitiken och dess förhållande till totalförsvaret, den analys som ligger till grund för besluten och de framtidsförväntningar som grundas på fakta är ett fascinerande ämne för historiska studier, och det har betydelse även för dagens situation.

Jag påstår att den säkerhetspolitiska analysen sällan har haft samband med totalförsvarets utformning, dess planeringssituation och vilka förslag som regeringar under olika tider har lagt fram. Vi kan se till tiden efter andra världskriget. Den svenska militära organisationen byggdes upp efter erfa-

renheterna under andra världskriget. Den apparaten kvarstod i stort sett oförändrad fram till 1972.

Under den tid då flyghoten mot Sverige var små, på 50-talet, hade svenskt luftförsvar mycket stor kapacitet. När sedan hoten ökade minskade flygvapnets förmåga. Det finns exempel också på den civila sidan, där man hade en planeringssituation som var annorlunda än det militära försvarets.

I vilket sammanhang man kunde få någon rationalitet i en sådan ordning är svårt att förstå. För att hitta förklaringen måste man se till systemens trögrörlighet och deras inneboende kraft att leva ett eget liv oberoende av impulser utifrån.

Detta är en internationell erfarenhet. Det finns få områden som styrs av så mäktiga ekonomiska krafter som krigsmaterielindustrin runt om i världen. Det finns få områden där någon har sådan kraft att sätta bakom orden som just dessa ekonomiska intressen.

Om vi betraktar dagens situation finner vi att det nu är det strategiska överfallet som vi skall skyddas emot. Begreppet är i sig oåtkomligt för en diskussion. Till sin karaktär är det naturligtvis perfekt för att motivera ett bibehållet och i vissa fall också förstärkt militärt försvar. Det förutsätts komma utan politisk förvarning. Det förutsätts kunna genomföras med begränsade styrkor, och det förutsätts också kunna mötas enbart med relativt stora egna förberedelser och resurser.

I den situation vi har i Europa i dag, och under mycket lång tid framöver – och i det stycket är jag enig med Sture Ericson – verkar en planering för ett invasionsförsvar enligt min mening knappast rationell. Tanken när det gäller den säkerhetspolitiska situationen är, att det som hotar oss är det strategiska överfallet, men att vi också måste ha en beredskap för ett eventuellt kommande invasionshot.

Detta möjliggör att i varje politiskt läge motivera den nuvarande strukturen, alternativt förstärka den något ytterligare. Detta är icke möjligt att angripa med någon slags rationell analys. Vi får söka förklaringen i behovet av att i varje läge motivera rådande strukturförhållanden.

Om vi tittar på litet mer okonventionella grepp, som faktiskt har tillkommit under historiens gång, finns inte motsvarande intressen att bevara en organisation. Jag tänker då på den lilla blygsamma Delegationen för icke-militärt motstånd. Den skall nu läggas ner, och det må väl vara.

Det är egentligen svårt att se vilka spår denna delegation har satt i svensk säkerhetspolitisk debatt eller i vilken mån den över huvud taget har utvecklat ett försvarstänkande och en diskussion på ett bredare plan bland Sveriges befolkning. Men jag ser det som en symbolfråga. Att lägga ned en sådan delegation som kostar så litet, och som med små medel skulle kunna utvecklas ytterligare, är en symbolfråga.

Om vi utgår från den värdering som jag och Vänsterpartiet har, att vi inte behöver planera för att bygga upp ett invasionsförsvar, måste det naturligtvis få konsekvenser för den militära organisationen och även för civilförsvarsorganisationen. Arméns brigader bör snarast reduceras. Om vi inte skall ha en planering för ett invasionsförsvar är det naturligtvis i första hand pansarbrigaderna som kan utgå.

Jag inser nu att det finns ekonomiska realiteter också här. Det finns krafter

som varit i rörelse vars resultat man inte ändrar i en handvändning. Stridsvagnar är inköpta. Kontraktet finns, och det kostar pengar att bryta det. Jag är medveten om det. Men jag påstår att det måste vara billigare att göra det än att fortsätta med en organisation som inte behövs.

Detta får konsekvenser i övrigt också. Med det förslag som vi har går det att redan nu minska anslagen till försvarsmakten högst avsevärt. Det finns naturligtvis en praktisk gräns. Det går inte att rumstera om i grundorganisationen i alltför snabb takt. Det får konsekvenser för regionalpolitiken, sysselsättningen och värnpliktssystemet. Vi menar att det är möjligt att minska anslagen till försvarsmakten med 3,7 miljarder.

Trots detta minskade anslag menar vi att de värnpliktigas förmåner måste ses över. Vi vill höja dagersättningen till 45 kr. Vi vill öka utbildningsbidraget till 5 000 kr. Vi vill återinföra hemresorna varje tjänstgöringsfri helg. Det skall alltså återställas till tidigare nivå. Vi vet att det inte kostar särskilt mycket. Vi vet att det på vissa förband tvärtom blir en förtjänst. Det finns flera förband runt om i landet som i dag har högre kostnader för de värnpliktiga än vad man hade när de hade fri hemresa varje tjänstgöringsfri helg. Det är möjligt att man tjänar några kronor på systemet i dess helhet. Men i förhållande till de sociala effekter som det har fått för de värnpliktiga är det en låg kostnad att återgå till detta.

En sak som utskottet har resonerat om med viss välvilja gäller detta att studieskulder icke bör räknas upp under värnpliktstiden. Här hänvisar man till en kommande utredning. Den behövs dess bättre inte. Regeringen har varit klok nog – det skall jag tillstå – att föreslå detta i kompletteringspropositionen utan utredning. Det är bra.

En annan sak som också är under utredning är påföljdssystemet för totalvägrare. I dag är det en absurd situation, där unga män som vill göra värnplikt inte får det och de som inte vill det tvingas till det. Att döma s.k. totalvägrare till fängelsestraff mot den bakgrunden är inte till förmån för en tilltro till rättssystemet. Det bör ändras. Till dess att ett nytt påföljdssystem träder i kraft bör vi låta dessa totalvägrare vara i fred. De förorsakar inte samhället något besvär. Att ett antal totalvägrare går lösa i samhället orsakar ingen som helst skada.

När försöksverksamheten med mobiliserings- och förplägnadsvärnpliktiga började fanns det tveksamheter mot detta, bl.a. från de fackliga organisationer som berördes, men även från andra intressen. De fackliga organisationernas farhågor har besannats. Det var knappast några nidbilder som tecknades när diskussionen tog sin början. Det fanns i sak många vettiga anmärkningar mot detta. Tyvärr har utvecklingen blivit sådan som man kunde befara. Användningen av mobiliserings- och förrådsvärnpliktiga bör avbrytas.

Jag började med att se det strategiska överfallet som ett perfekt instrument för att bibehålla en given organisation oberoende av vilka signaler och vilken utveckling man kan iaktta i omvärlden. Om det strategiska överfallet är dimensionerande är det som kallas beredskapshänsyn i planering och samhällsutveckling ett sorgligt försummat kapitel. Det är just med sådana åtgärder som man på ett verksamt sätt kan skydda sig mot verkningarna av ett strategiskt överfall.

Robustheten i vår infrastruktur är i många fall dålig. Jag vet inte hur

många välutbildade och välplacerade prickskyttar det skulle behövas för att slå ut det svenska kraftförsörjningssystemet. Det skulle kanske kunna ske genom en samordnad aktion med ett mycket litet antal människor.

Det finns mängder av situationer där kommuner, företag och enskilda bygger fast sig i en struktur som de inte skulle göra om de tog dessa beredskapshänsyn vid planeringen. Jag tror att detta är ett område som det har talats oerhört mycket om, men där litet resurser i form av pengar har satts in. Om vi jämför med de materielprojekt som försvarsmakten har fått igenom under årens lopp – om vi begränsar oss till de år då det här begreppet har diskuterats – finns det ingen rimligt proportion i detta.

Den här uppgiften är svår, men nödvändig. Den kommer säkert att möta motstånd i kommuner. Jag föreställer mig att varje kommunalman kommer att försöka att bromsa en lösning som är något dyrare än den tidigare. Det finns alltså ingen annan än staten som kan ta det ansvaret och ge de pengar som behövs för att vi skall få en bättre planering i det här avseendet.

Herr talman! Jag står givetvis bakom min meningsyttring, men jag inskränker mig till att yrka bifall till meningsyttringen vad gäller mom. 2, 21, 32 och 42.

Anf. 79 ARNE ANDERSSON (m):

Herr talman! Jag tänker inte i detta anförande bemöta de två tal som har hållits här. Jag kan dock inte alldeles låta bli att med ett par korta meningar harangera Sture Ericson för den eminenta talekonst han företräder. Han säger att regeringen till sista kommatecknet har stulit försvarspolitik från Roine Carlsson, och samtidigt kritiserar han inlevelsefullt såväl försvarsministern som person som den försvarspolitik vi för. Det var väl en sanning för mycket, Sture Ericson.

Herr talman! Försvarsutskottets huvudbetänkande, som vi nu behandlar, är ett mellanårsdokument och bär spår av det. Betänkandet visar också att den nya organisation som träder i kraft vid halvårsskiftet kanske har gett utskottet litet andra arbetsuppgifter och litet andra möjligheter än tidigare.

Naturligt nog är betänkandet ett fullföljande av det nu två år gamla försvarsbeslutets intentioner. Det rör sig om en något bantad försvarsmakt med betydande materiella förstärkningar. Det torde dock utan omskrivning kunna sägas och behöva sägas att de ekonomiska marginalerna för ett fullföljande är utomordentligt små.

Detta beror bl.a. på att fjolårets krishantering innebar begränsningar och att rationaliserande åtgärder oftast faller ut litet senare än väntat. Det vore inte heller rätt att förglömma att olyckliga dispositioner inom marinen gör att marginalerna för försvarsbeslutet är utomordentligt trängda.

Jag avser i detta anförande i första hand att ta upp några tankar om behovet av ett långsiktigt synsätt i försvarsfrågan. Det är naturligt nog inte av en tillfällighet som vi har femåriga beslutsperioder för försvarets angelägenheter. Viss, icke obetydlig planering sker dessutom för en tioårsperiod, och på vissa områden är planeringstiden också längre.

Alla är eniga om behovet av långsiktighet, men det hyllas inte mer än att utskottet också i år har att ta ställning till förslag från Vänsterpartiet och några enskilda socialdemokrater om att JAS-projektet bör avbrytas. Projek-

tet har nu varit i gång i tio år, och jag anser nog att vi närmar oss sanningens minut, för om 20 år är väl projektet nästan klart och kan avbrytas, och då kommer motionärerna att nå framgång.

Något mer överraskande är att man från socialdemokratiskt håll, så här mitt i beslutsperioden, vill förändra den ekonomiska ramen. Socialdemokraterna borde inte vara av den uppfattningen, framför allt med tanke på att Sture Ericson i sitt anförande för en stund sedan så kraftfullt framhävde de ekonomiska bekymmer som utan tvivel finns. Dessa propåer om förändingar har naturligtvis avvisats av utskottet.

Mycket talar för att vi skall värna om långsiktigheten. Personalförsörjning vad gäller ledande funktioner inom försvarsmakten liksom utveckling av nya materielsystem motiverar mer än väl detta. Inte mindre viktigt är att försvarsmaktens anställda också skall ges en chans att få arbetsro. Det främjar utbildningsresultatet. Likadant är det för människorna inom vår omfattande materielindustri. Också de har ett behov av fasthet i politiken.

Alltför sällan erinras det här i kammaren om det nationella oberoendets betydelse och svenska folkets självklara rätt till integritet. När sade vi senast här i kammaren att fred och frihet, med möjlighet till social och ekonomisk utveckling, bara kan uppnås under det paraply som spänts över fria och oberoende nationer? Vår fredsbevarande försvarsmakt har hitintills med framgång garanterat detta oberoende.

Jag ifrågasätter att vi har råd att betrakta detta som en självklarhet. Jag anser att det är på tiden att vi bildar opinion så att fler och fler talar om och värnar om fredens och frihetens betydelse. Jag är glad över att kunna konstatera att enighet om detta råder i försvarsutskottet.

Härav följer att något verkar ha gått snett, möjligen med historiekunskapen, när det då och då görs gällande att försvarsanslagen skall ställas jämsides med andra punkter på dagordningen. Det betyder inte att försvarsfrågan måste undandras från den ekonomiska debattens realiteter – så har heller inte skett – men var sak har sin tid. Debatten om försvarsanslagen och försvarsramen skall föras då vi fattar de långsiktiga besluten. Den ekonomiska debatten skall föras i skenet av den säkerhetspolitiska analys som är grunden för överläggningar om krigs- och fredsgarnisonens omfattning. Då finns de enda rätta referenspunkterna för en sådan debatt.

Under de senaste åren har man i säkerhetspolitiska sammanhang ställt frågan hur vi motiverar en stark försvarsmakt nu när vi inte kan peka ut en fiende. Jag tycker att frågan är något primitiv. När utpekade för övrigt det neutrala Sverige en fiende? Säkerhetspolitiken förutsätter naturligtvis inte att vi konkret kan peka ut en fiende.

I stället är det så att vi inte vet hur det säkerhetspolitiska läget kommer att se ut efter den överblickbara framtiden, och den framtid som är överblickbar är inte så mycket längre än några år – vi vet nu att den överblickbara framtiden kan vara bara några månader lång. Vi vet alltså inte nu hur det säkerhetspolitiska läget kommer att se ut om några år. Vi kan exempelvis inte bedöma utvecklingen i det gamla Sovjetunionen. Detta gör att den svenska säkerhetspolitiken för säkerhets skull måste präglas av en hög grad av långsiktighet.

Den politik som inte har de säkerhetspolitiska marginalerna på sin sida

förtjänar inte att kallas säkerhetspolitik. Jag vill göra gällande att vad Sture Ericson för en stund sedan sade om återtagningsförmåga inte hade mycket med säkerhetspolitik att göra.

Med det synsätt som jag nu skisserar står säkerhetspolitiken på egna ben och är inte beroende av att vi vid varje enskilt tillfälle kan peka ut ett fiendeland.

Vad jag nu har sagt om behovet av säkerhetspolitisk långsiktighet finner jag till min glädje i inledningen till Socialdemokraternas reservation nr 1, som behandlar återtagningstider. Längre in i reservationen är det inte lätt att uppleva samma glädje vid läsningen. Mot allt förstånd, i en tid präglad av både uttryckt och utpräglad ovisshet om framtiden, förespråkar Socialdemokraterna en förvarningstid om fyra–fem år.

Jag finner behov av att definiera begreppet återtagningstid för att vi alla skall vara medvetna om vad det handlar om. Återtagningstid är en försvarspolitisk term som syftar på möjligheten att få debet och kredit att gå ihop, då man vid ett beslutstillfälle inte är beredd att finansiera den försvarskraft som man förnuftsmässigt anser vara den rätta. Sådana beslut kan fattas.

Ett förslag om en återtagningstid på fyra–fem år saknar realismens mest elementära drag. Den svacka som tar så lång tid att reparera har givetvis satt djupa spår i krigs- och fredsorganisationen, och frågan är om vi efter så lång tid över huvud taget har en materielindustri att vädja till.

Har för övrigt ni socialdemokrater över huvud taget tänkt på att signalen om återtagning måste ges av en regering, vilken den nu är? Sture Ericson tog på ett framsynt sätt upp just denna fråga i en replik för en stund sedan. Även om Sture Ericson sade att han för egen del tror att framtidens politiker kommer att lösa detta problem, tror jag inte att någon regering fyra–fem år före en förväntat bekymmersam situation kommer att ge signaler till omvärlden om att man skall rusta upp. Detta är en sanslös och felaktig politik.

Jag är alltså, herr talman, mycket osäker vid läsningen av den socialdemokratiska reservationen nr 1.

Vi har gjort en sådan uppdelning av debatten, att andra företrädare för regeringspartierna kommer att ta upp de andra reservationerna samt en del andra frågor. Jag har för den skull begränsat mig till vad jag tycker stundom har försummats, nämligen långsiktigheten och att vi skall sträva efter att i högre grad än hittills tillämpa ett långsiktigt synsätt inom försvarspolitiken.

Avslutningsvis: Blir det, Sture Ericson, så mycket säkrare med åtta aldrig så rörliga brigader i vårt stora land, samtidigt som vi avser att föra bort pengar? Det är helt enkelt, Sture Ericson, en sämre försvarspolitik. Det är en chansning vad gäller försvarspolitiken. Det är en riskfylld säkerhetspolitik som ni företräder.

Det är säkrast att vi behåller Anders Björck i Försvarsdepartementet och borgerliga politiker vid regeringsmakten. Det som Sture Ericson företräder här i dag är en riskfylld och vansklig politik, som vi inte tillönskar Sverige.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 80 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Arne Andersson säger att försvarsanslagen och diskussionen om vårt försvar måste ha långsiktig inriktning. Det är alldeles riktigt. Jag är

inte a priori någon vän av femårsplaner, men jag tror att det är nödvändigt med sådana inom försvaret. Det betyder rimligen att vi inte kan diskutera och ifrågasätta det senast fattade försvarsbeslutets innebörd. För att en debatt och ett intresse skall kunna hållas vid liv hos allmänheten måste en fråga självfallet vara tillgänglig för diskussion och revidering även efter ett beslut, inte bara i avvaktan på nästkommande långsiktiga beslut.

Arne Andersson har vad gäller JAS rätt i att innebörden i parollen "Stoppa JAS" förändras med tiden. Varje materielprojekt genomgår en historisk cykel, och i det förloppet förekommer kvalitativa språng, efter vilka man inte kan vända tillbaka.

Man kan jämföra med ett väg- eller ett broprojekt. Det kan finnas motstånd mot ett sådant, men när det väl ligger där färdigbyggt skall anläggningen rimligen användas. "Stoppa JAS" betyder för min del i dag självklart inte detsamma som det gjorde 1982. Jag menar dock att det är möjligt att förändra systemet, minimera det, ifrågasätta vilken roll det skall ha i svenskt försvar och föreslå förändringar i det som gör att man inte i varje läge går till teknikens yttersta möjligheter. Det måste vara tillåtet att ifrågasätta om svenskt försvar har behov av världens mest avancerade flygplanssystem.

Jag föreställer mig att man i dag också har planer på nästa flygplansprojekt och att det sitter ett antal personer i Sverige och funderar på hur detta skall se ut. Jag tror att Vänsterpartiet kommer att vara motståndare även till det systemet när det presenteras, och det ligger i sakens natur att det finns politiska områden där de politiska partierna företräder olika intressen. Jag tror att det i stort sett är bra med en sådan ordning.

Anf. 81 ARNE ANDERSSON (m) replik:

Herr talman! Det skänker onekligen en viss fasthet i politiken med politiker av Jan Jennehags snitt, vilka redan innan nästa generations flygplan finns på ett ritpapper har bestämt sig för att vara emot också det. Det är skönt att veta var man har varandra, Jan Jennehag.

Däremot måste jag säga, eftersom Jan Jennehag säger att "Stoppa JAS" för honom inte betyder detsamma som det gjorde tidigare, att ni kunde bekväma er att skriva om er motion och tala om att ni vill något annat än att JAS-projektet skall stoppas. En gammal partiledare har en gång i tiden kärnfullt uttryckt att det måste vara litet ordning även i ert parti. Jag tycker att Jan Jennehag, som den kraftfulle man han är, bör kunna upprepa det.

Jan Jennehag företräder vidare en säregen politik när han menar att vi skall kunna diskutera saker och ting även efter ett beslut. Visst kan vi det, men det är just den typen av beslut som framstår som veliga, som skapar oro i organisationen och som gör att man inte vet om ett beslut skall fullföljas eller inte.

Långsiktigheten har ett egenvärde, Jan Jennehag. Jag tycker att vi förnuftsmässigt skulle kunna vara överens om att man inte då och då får aktualisera nyheter innebärande en miljard uppåt eller nedåt. Ni har visserligen mera konsekvent stått för er inriktning, men Sture Ericson har gjort på detta sätt, och han borde som företrädare för det största partiet inte göra det nu.

Anf. 82 JAN JENNEHAG (v) replik:

Herr talman! Jag håller med Arne Andersson om långsiktigheten. Vi har inga olika meningar på den punkten.

Vad sedan gällde JAS-projektet försökte jag på ett pedagogiskt sätt förklara hur en ståndpunkt kan ändra karaktär när verkligheten förändras. Jag har ingen föreställning om att vi i dag skall stoppa JAS i den meningen att vi avbryter tillverkningen, skrotar de redan färdigställda planen och betalar de skadestånd och tar de andra effekter som det skulle få.

Också jag tror att vi under överskådlig tid framöver behöver ett svenskt militärt försvar, även om jag företräder ett parti som vill minska betydelsen av det militära försvaret inom totalförsvarets ram. Inom det militära försvaret finns också ett flygvapen. Det måste vara tillåtet att ifrågasätta vilken typ av flygvapen vi behöver, vilka konster det skall klara, vilken beväpning det skall ha och på vilken tekniknivå vi skall lägga oss. Det är ingen tvekan om att JAS-projektet under årens lopp har blivit allt dyrare. Möjligen är den teknik som man valt en återvändsgränd. Det måste vara legitimt att diskutera detta.

Anf. 83 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Arne Andersson vet lika väl som jag att försvarets underskott under nuvarande försvarsbeslutsperiod, fram till 1997, blir 4–5 miljarder. Hur tänker Arne Andersson att vi skall täcka det underskottet?

Anf. 84 ARNE ANDERSSON (m) replik:

Herr talman! Det första besked som jag vill ge på den frågan är att vi absolut inte skall använda Sture Ericsons metod att minska försvarets möjligheter. Däremot hade det varit mycket lämpligt att Sture Ericson och det socialdemokratiska partiet, som ville att vi skulle minska anslaget med 1 miljard, hade lagt fram förslag till hur vi skulle kunna göra det. Det undvek ni. Jag tror att vi kanske kan förenas i en kommitté, som förhoppningsvis inom en inte alltför avlägsen tid skall ta upp försvarsfrågan igen och studera de nya förutsättningarna.

Det är dock viktigt att bemärka att det finns andra krafter här i kammaren som exempelvis vill flytta över pengar som rimligen tillhör försvarets sektor till andra intresseområden, helt enkelt därför att man menar att det är ett legitimt förfaringssätt. Kunde Sture Ericson och jag vara överens om att vi skall vara måna om de pengarna? Det har vi varit i utskottet. Om vi gemensamt kan driva den frågan, har vi givit ett värdefullt bidrag till undanröjandet av den brist som också jag tillstår finns.

Anf. 85 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Min enkla fråga till Arne Andersson var hur han tänker att man skall täcka det underskott på 4–5 miljarder som han tillstår finns. Han svarar inte på den frågan. Han vill tillsätta en kommitté. Uppenbarligen vill han dela på ansvaret med socialdemokraterna. Något annat skäl för en kommitté kan han inte ha. Den kommittén skall väl liksom de andra kommittéer som man nu tillsätter arbeta till 1997. Då står man där med ett underskott

på 4-5 miljarder och med en försvarsplanering som ger ett ytterligare lika stort underskott under den planeringsperiod som man då har framför sig.

Jag kan inte tyda Arne Anderssons första anförande på annat sätt än att han kan tänka sig ytterligare höjningar av försvarsanslagen. Då blir vi verkligt unika i Europa. Jag hoppas att Arne Andersson i det sammanhanget föreslår motsvarande skattehöjningar – eljest växer den där enorma statsskulden som ni har dragit på oss.

Anf. 86 ARNE ANDERSSON (m) replik:

Herr talman! Jo, jag sade faktiskt, Sture Ericson, att om vi får behålla våra pengar från reserver som vi säljer ut så reder vi upp det här. Och vi bibehåller profilen på det försvar som vi lade fast för två år sedan. Jag utgår från att vi är överens om det – vi var det i utskottet. Varför är man så fjär här i kammaren och vill inte tillstå någonting?

Det är oansvarigt att krångla till det hela, genom att lägga på ytterligare besparingar samtidigt som man skall klara av budgetunderskottet. Var vi inte överens om att budgetunderskottet var ett problem för försvaret, Sture Ericson? Sämre bidrag än det som Socialdemokraterna har lämnat kan jag inte tänka mig. Jag kan gott överlägga med de andra i ett fortsatt kommittéarbete, men jag tycker att det stora socialdemokratiska partiet också skall vara med. Det är den typ av överläggning om den viktiga försvarsfrågan som vi av tradition har haft i Sverige. Jag tycker att vi skall bibehålla den.

Anf. 87 Försvarsminister ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Sture Ericson började sitt inlägg med att göra ett antal personangrepp och dessutom ett antal tvärsäkra uttalanden om hur det skulle gå i höstens val. Det var ett anförande präglat av stark bitterhet, och jag kan förstå varför.

Vi vet inte vem som kommer att vara försvarsminister i höst. Det är självfallet väljarna som avgör hur en regering kommer att se ut, beroende på vilket underlag som den kan få. Det skall vi känna ödmjukhet för. Ingen av oss skall ta ut segrar i förskott.

Det skulle, herr talman, vara mycket enkelt att ge igen. Jag skall inte förfalla till det. Vi vet alla varför Sture Ericson är så bitter, och det vore att sparka på en redan liggande att ge någon typ av svar på de förlöpningar som vi hörde från riksdagens talarstol för en stund sedan.

Jag skall, herr talman, ägna mig åt sakfrågorna. Flera talare har utgått från 1992 års försvarsbeslut. Det är alltigenom rätt och tillbörligt att göra det, men vi skall ha klart för oss förhistorien.

När regeringen tillträdde och det blev en ny majoritet i riksdagen fanns det inget försvarsbeslut. Det skulle ha fattats våren innan. Socialdemokraterna mäktade inte med att driva igenom ett försvarsbeslut, på grund av stark intern oenighet. Det här är inget påstående från min sida, utan det har inte minst Sture Ericson själv skrivit om och talat om. Man klarade inte ens av att få fram ett försvarsbeslut, varken ett bra eller ett dåligt.

Den borgerliga regeringen, och en riksdagsmajoritet som stöder den, lyckades mycket snabbt rätta till den här bristen. Vi fick ett försvarsbeslut. Det var viktigt, därför att utan ett sådant försvarsbeslut skulle stora effektivi-

tetsförluster och stora ekonomiska förluster ha uppstått. Alla de människor som jobbar inom försvaret, militärt försvar och civilt försvar, i olika befattningar skulle ha fått leva i en stark osäkerhet. Ytterst skulle naturligtvis den stora förloraren ha varit svenska folket, skattebetalarna.

Vi fick till stånd ett försvarsbeslut, och vi genomför nu den största förvandlingen av det svenska försvaret i modern tid. Försvarsbeslutet 1992 blev en vändpunkt. Bit för bit reformeras försvaret. Under de två år som har gått sedan försvarsbeslutet fattades har regering och riksdag fattat en lång rad uppföljningsbeslut, antingen här i riksdagen eller också i regeringen, genom det mandat som riksdagen gav regeringen i 1992 års försvarsbeslut.

Det rör sig om mycket viktiga saker. Stridsvagnsupphandlingen är ett exempel. Jag känner nu tillförsikt, när armén tillförsäkras de bästa stridsvagnar som finns att tillgå på marknaden i dag. Det är en viktig fråga för arméns och hela försvarets trovärdighet. Vi har nu klarat ut någonting som det borde ha fattats beslut om redan under 1980-talet.

Jag känner också stark stolthet när svenska soldater, som finns i t.ex. krigets Bosnien, får beröm för sina insatser. Jag satt i förrgår kväll med befälhavaren i Bosnien-Hercegovina, Sir Michael Rose, vid det nordiska försvarsministermötet. Han gav, och har gett till andra, de svenska soldaterna det absolut högsta beröm, så också deras utrustning. Han sade att det är fantastiskt att ett så litet land, som inte har haft krig på så länge, ändå visar sig ha en sådan fantastisk professionalism i sitt uppträdande. Vi kan alla känna oss stolta över det, och vi kan vara tacksamma mot dem som ställer upp på plats och inte ägnar sig åt att racka ner på det svenska försvaret. Det här är betyg från människor som vet vad det handlar om.

Det har naturligtvis varit svåra beslut att fatta. Att förändra en fredsorganisation är inte alldeles enkelt. Det är lättare, som Socialdemokraterna gör, att säga att vi skall spara 1 miljard på försvaret – det motsvarar driftskostnaderna för fyra arméförband – och att regeringen får plocka fram den miljarden.

Det här är fegt, herr talman. Jag upprepar till kammarens protokoll att det är fegt att kräva besparingar av det här slaget men inte våga tala om hur de skall genomföras. Det kan man möjligtvis roa sig med när man inte har ansvaret och vet att man inte kommer att få ansvaret. Det är mycket svårare att klara av sådana här saker i verkligheten.

Vad har vi gjort utöver denna omfattande förändring av fredsorganisationen och den materiella förnyelsen? Ja, vi har genomfört den största ledningsreformen på åtskilliga decennier, den s.k. LEMO-reformen. 100 myndigheter blir en myndighet, och den kommer nu att vara genomförd den 1 juli. Det har krävt ett enormt arbete. Det är lätt att fatta beslut. Det är svårare att genomföra beslut, men det kommer nu att ske.

Utskottet ger i allt väsentligt regeringen sitt stöd för att fortsätta arbetet med att skapa ett smalare och vassare försvar. Det ger mig anledning att känna tillförsikt, därför att med det stödet i ryggen har vi möjligheter att genomföra 1992 års försvarsbeslut. Ingenting vore mer ansvarslöst, ingenting vore sämre ekonomi, ingenting vore mera orätt mot människorna i Sverige än att vi inte klarade av det här.

Självfallet finns det problem. Det cirkulerar ofta i debatten siffror som är

helt gripna ur luften, som inte stämmer ett dugg. Sådant där skall man ta med en nypa salt.

Problemet med Sture Ericson är att han alltid faller offer för sin egen desinformation. Det gör att vi som har suttit många decennier i den här riksdagen och har litet historiskt intresse märker skillnaden jämfört med de tunga socialdemokratiska politikerna Per Edvin Sköld, Torsten Nilsson och Sven Andersson, som förde socialdemokratisk försvarspolitiks talan, som innehade försvarsministerposten och som det gick att samarbeta med. Då kunde man ge och ta. Det blev också resultat.

I den mån Sture Ericson klagar över att det har varit svårt att få gehör för sina synpunkter, finns det anledning till stark självrannsakan. Det handlar i så fall mera om Sture Ericson som person än om hans socialdemokratiska partivänner, som vi i en rad sammanhang har haft ett gott och förtroendefullt samarbete med, i alla de organ som finns inom det svenska totalförsvaret.

Nu skall vi gå vidare, och det är viktigt att försvarsbeslutet fullföljs. Jag har svårt att förstå dem som ägnar huvuddelen av sin tid åt att sprida desinformation och racka ner på försvaret, som vill försämra arbetsmöjligheterna för dem som jobbar inom försvaret och som – inte minst – saknar tillräckligt utrikespolitiskt kunnande och förutseende för att förstå de potentiella faror som vi har omkring oss.

Jag har känt en stark stolthet över att få jobba inom det svenska försvaret, och jag är övertygad om att många av kammarens ledamöter har känt stolthet över att få vara med i försvarsutskott och andra sammanhang och genomföra de stora reformer som nu är aktuella.

Herr talman! Jag vill avsluta med att rikta ett tack till en person. Det finns kanske flera som inte kommer att återfinnas i riksdagen efter valet; det är väljarna som avgör.

Gunhild Bolander har valt att inte ställa upp till omval. Hon har under en följd av år visat ett stort kunnande och ett starkt engagemang i försvarsfrågor, och det har varit en stor förmån att få samarbeta med henne i olika sammanhang. Jag vill rikta ett tack till henne för de gedigna, bestående insatser som hon har gjort till det svenska totalförsvarets fromma.

Anf. 88 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Anders Björck tycker att det är fegt att kräva besparingar utan att tala om hur de skall göras. Anders Björck lyssnade tydligen inte – jag använde faktiskt den senare hälften av mitt anförande till att berätta om hur besparingar kan göras. Det är bara att läsa innantill i protokollet.

Anders Björck tyckte sig ha hört bitterhet, förlöpningar och personangrepp i mitt inledningsanförande. Han ville inte sparka på en liggande, sade han. Det finns tydligen en likhet mellan Anders Björck och mig; vi mister båda jobbet efter valet i höst.

Anders Björck går ofta till personangrepp i tron att han därmed stärker sin egen argumentation. Jag har aldrig svarat på dem utan i stället försökt koncentrera mig på sakfrågorna.

Personer som tycker illa om Anders Björck som politiker och människa har försett mig med åtskillig starkt negativ information om honom. Jag har dock avstått från att använda mig av den i både tal och skrift, eftersom jag

inte vill sänka mig till den nivån. Riksdagens protokoll finns att läsa – Anders Björck har inte visat samma återhållsamhet.

Bilden av Anders Björcks person och politik är redan så påfallande negativ bland allmänheten, speciellt inom försvarsmakten, att effekten av ytterligare kompromet terande information skulle bli synnerligen marginell.

Jag vill fråga Anders Björck hur han tänker klara av underskotten på 4–5 miljarder fram till 1997. Det finns två utvägar: Den ena är att låta skattebetalarna ställa upp med miljarderna, vilket innebär en kraftig höjning av försvarsanslagen. Den andra är att låta försvaret dra ner på verksamheten, så att man håller sig inom de ekonomiska ramarna. Det skulle också få mycket allvarliga konsekvenser.

Anders Björck har genom sin politik drivit in oss i denna återvändsgränd. Har han någon annan lösning på problemet än att smita ifrån jobbet den 18 september?

Anf. 89 Försvarsminister ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! En genomgång av kammarens protokoll skulle klart visa att Sture Ericson har ägnat sig åt personangrepp varje gång vi har haft försvarsdebatt. Som jag sade tänker inte jag ägna mig åt något sådant; jag vill inte sparka på en redan liggande.

Problemet är att Sture Ericson svänger sig med djupt felaktiga siffror. När det gällde stridsvagnsaffären publicerade han en artikel i Svenska Dagbladet där det stod att Anders Björcks pansaräventyr skulle kosta bortåt 25 miljarder kronor. Kostnaden för både de nya och de begagnade stridsvagnar som jag har köpt in är ungefär en tredjedel av den summa som Sture Ericson uppgav.

Om Sture Ericson räknar så makalöst och våldsamt fel är det naturligtvis ingen större mening med att föra en diskussion om dessa saker med honom. För att bara nämna ett exempel tycks Sture Ericson inte ha klart för sig hur priskompensationssystemet fungerar i de här sammanhangen. Vi förutser inget akut likviditetsproblem under innevarande budgetår, vare sig för flygvapnet eller för försvarsmakten som helhet. Den uppfattningen delas av försvarsmakten.

I höstens budgetarbete kommer kompensation att ske för budgetåret 1993/94 enligt gängse modell, och då kan man beräkna de eventuella förskjutningseffekterna. För budgetåret 1992/93, vars kompensation beräknades i höstas, kan vi konstatera att full kostnadstäckning erhålls under budgetåret 1994/95.

Det är alltså fråga om en eftersläpningseffekt, som beror på att Försvarsdepartementet som enda departement hade ett eget priskompensationssystem fram till försvarsbeslutet 1992. Försvarsdepartementet skilde sig alltså från alla andra departement, men det ändrade vi genom 1992 års försvarsbeslut. Därför kommer kompensationen i efterskott. Sture Ericson var med om att göra detta.

Alla siffror som snurrar runt grundas på att relationen mellan dollar och krona inte skulle förändras alls under försvarsbeslutsperioden. Det förefaller mig mindre troligt att det skulle kunna vara på det sättet.

Anf. 90 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Anders Björck tror att hela kostnaden för stridsvagnssystemet är inköpskostnaden. Men stridsvagnarna skall väl användas också? Jag skulle tro att den siffra som stod i Svenska Dagbladet ligger sanningen ganska nära när det gäller vad systemet kommer att kosta under sin livstid.

Anders Björck försöker prata bort detta med priskompensationssystemet – här gällde det valutakompensationen – genom att hänvisa till det förflutna. Det går bra att läsa JAS-kommissionens rapport, jag tror att det var s. 123. Där talar man om att det gäller att räkna i fasta priser. Enligt kommissionen kommer den drastiska valutaförändring som skedde i slutet av 1992 att innebära en merkostnad på 5–6 miljarder.

Några av oss fick för några dagar sedan ny information från de militära staberna. De beklagade sig över att Anders Björck inte ville lyssna på dem och sade att det blir ett underskott på uppemot 4 miljarder, som måste täckas med skattemedel, fram till 1997. Enligt vad de kunde överblicka nu, med de beställningar som är gjorda, skulle underskottet under femårsperioden efter 1997 bli ungefär 5 miljarder.

Var tänker Anders Björck hämta dessa 9 miljarder? Trassla nu inte bort detta med hänvisning till priskompensationen! Pengarna skall fram – det handlar om skattebetalarnas pengar! Tänker Anders Björck föreslå skattehöjningar för att täcka det här underskottet? Eller tänker han försöka få försvaret att hålla sig inom de ekonomiska ramarna?

Herr talman! Eftersom detta är min sista replik måste jag tillägga att vårt kompensationssystem inte byggde på förutsättningen att vår valuta skulle sjunka gentemot dollarn med 25–30 miljarder.

Anders Björck lever nu på hoppet om att det skall rätta till sig, men med de dundrande underskotten i budgeten på 13 % av BNP, mer än 200 miljarder om året, så kommer kronan inte att repa sig gentemot dollarn under de närmaste åren. Det krävs nog en annan regering och en annan politik för att det skall ske.

Anf. 91 Försvarsminister ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Det är intressant att höra att Sture Ericson också har blivit valutapolitisk expert och vet precis hur valutakurserna kommer att utvecklas under de närmaste åren.

Priskompensationssystemet är ju till för att utjämna skillnader på detta område. Som jag sade föreligger det, såvitt vi kan bedöma, inte någon likviditetskris för det innevarande budgetåret. Vi tittar naturligtvis på hur budgetutfallet kan beräknas bli under de närmaste åren. Det har alltså med priskompensationssystemet att göra. Om det skulle bli en utveckling på valutaområdet som innebär att dollarn sjunker i förhållande till kronan kommer vi naturligtvis i stället att göra vinster med detta system. Det är alltså precis tvärtemot vad Sture Ericson nu säger.

Jag tror faktiskt att Försvarsdepartementet har så pass god expertis och goda kontakter med dem som sysslar med detta att det finns anledning att utgå från att det här klaras av, precis som tidigare.

Sture Ericson har en viss förmåga att svänga sig med obekräftade uppgifter. De 25 miljarderna handlade inte om driften av något system, utan det

var vad Sture Ericson påstod att inköpen skulle kosta. Det blev en tredjedel. Det var inte en siffra rätt.

Sture Ericson borde om någon vara försiktig med att spå i framtiden. I riksdagens utrikesdebatt den 16 mars 1988 – det är inte så många år sedan – sade han följande:

"Sådana utrikespolitiska initiativ för att skapa tre nya stater vid Östersjön" – alltså de baltiska staterna – "är ingenting annat än tokigheter som man naturligtvis odlar på den extremmoderata kanten för att det möjligen skall ge en del exilbaltiska röster i höstens val."

Detta om något indikerar klart att Sture Ericsons försök som spåman hittills har varit komplett misslyckade.

Anf. 92 LARS SUNDIN (fp):

Herr talman! Låt mig först notera att riksdagen i förra veckan i största enighet beslutade om samarbete med NATO i PFF, Partnerskap för fred, som erbjuder samverkan på flera områden. Det var ett bra beslut som bara för några år sedan hade varit omöjligt. Det hade varit otänkbart, men så snabbt förändras alltså världen.

Bara för ett halvår sedan fanns det inte något PFF att ta ställning till. Nu kan vi tänka oss ett samarbete via PFF med NATO, inte minst för att skapa effektivare fredsbevarande styrkor. Detta kan vi, som Pierre Schori sade i debatten i fredags, göra även om Ryssland stannar utanför PFF. Det är helt andra tongångar än de som vi har hört tidigare i denna kammare. Men, herr talman, självfallet är den militära huvuduppgiften för oss att försvara Sveriges territorium.

1992 års försvarsdebatt i början av juni startade kl. 9.00 på morgonen och fortsatte till långt in på kvällen. 56 talare deltog i debatten. Förra årets debatt hade 24 anmälda talare, och den anmälda talartiden var inte fullt fyra timmar. I år har 15 talare tänkt delta i debatten. Den beräknade talartiden är knappt två och en halv timme. Skillnaden är markant och inte svår att förstå.

1992 debatterade vi och beslöt om totalförsvarets utveckling mellan 1992 och 1997. Trendbrottet kom faktiskt redan 1987, framför allt när det gällde det civila försvaret. Men 1992 fattade vi beslut om en modernisering av försvaret och om en satsning på kvalitet i utbildning och i materiel på numerärens bekostnad. Det är en enkel sammanfattning av beslutets minsta gemensamma nämnare.

Vi i Folkpartiet liberalerna menade, och menar, att 1992 års beslut var bra. Det var ett uttryck för en försvarspolitik som vi länge hade varit ganska ensamma om att förorda. Inte minst Hans Lindblad var länge en envis talesman för en omläggning av den svenska försvarspolitiken i den riktning som vi beslutade om 1992.

Försvarsutskottets betänkande i år är alltså mer ett rutinbetänkande. Nu håller vi på att fullfölja och förverkliga riktlinjerna från 1992.

Vi kan konstatera att de säkerhetspolitiska bedömningar som 1992 års beslut vilade på fortfarande håller och är giltiga. Därmed ligger också de försvarspolitiska målen och uppgifterna kvar. Vi i Folkpartiet liberalerna har ingen annan mening.

Ingenting, herr talman, betyder mer för freden i vår del av världen än en demokratisk utveckling i Ryssland. När det gäller den kan det ibland hysas farhågor, men det står ändå klart att den ryska militära förmågan åtminstone på kort sikt har minskat. Det gäller förmågan att föra ett konventionellt storkrig utanför landets gränser och att genomföra större operationer i Östersjön. Därmed har vår territoriella säkerhetsmarginal ökat, trots att det finns gott om ryska trupper på Kolahalvön och i Leningrads militärområde.

Märkligt nog, herr talman, finns det en del smärre styrkor kvar i Baltikum, framför allt i Estland. Med Lettland har Ryssland nu träffat ett avtal om truppernas tillbakadragande, men Estland har ännu inte ett sådant avtal.

Vi i Folkpartiet liberalerna står alltså fast vid 1992 års beslut. Det skall inte rivas upp, men vi menar att det nu är dags att låta en ny försvarskommitté börja arbeta inför 1997 års beslut. Inför det vill vi pröva ett anslag på en lägre nivå än i dag. Vid ett säkerhetspolitiskt analysarbete kan det naturligtvis visa sig att någon minskning av försvaret inte är möjlig på grund av t.ex. den materiella utvecklingen eller någon svensk medverkan i internationella insatser. Men det skall i alla fall prövas.

Herr talman! I vårt arbete med regeringens budgetförslag har vi i utskottet strävat efter att kontrollera eller utvärdera hur 1992 års beslut nu håller på att genomföras. Vi har bl.a. gjort det genom besök på myndigheter, förband och försvarsindustrier.

Vi har kunnat konstatera att 1992 års beslut nu, sedan två av periodens fem år har gått, håller på att slå igenom.

Det stora och bekymmersamma undantaget så här långt är marinen. Där har förnyelsearbetet inte löpt planenligt. Det är allvarligt, vilket vi också säger att det är. Vi utgår från att detta skall rättas till av regeringen och av myndigheterna senast i slutet av den försvarsperiod som vi nu är inne i.

Vi har också noterat att det militära och civila försvaret inte har samma planeringsinriktning för tiden efter 1997. Det måste också rättas till. Samma planeringsförutsättningar skall gälla inför nästa stora försvarsbeslut. Det skall vara samma planeringsförutsättningar för det militära försvaret som för det civila försvaret.

Länsstyrelserna har fått nya och mer övergripande uppgifter vad gäller försvarsförberedelserna. Det är uppgifter som de enligt vår mening för närvarande inte har kompetens och kapacitet att klara av. Också på det området menar vi att en ändring, en förbättring, måste komma till stånd.

Herr talman! I stort visar vårt uppföljningsarbete att 1992 års försvarsbeslut håller på att förverkligas som det var tänkt. Det borde i och för sig vara en självklarhet.

Jag yrkar avslag på reservationerna och bifall till hemställan i betänkandet.

Anf. 93 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Jag vet att Lars Sundin är lojal med sitt partis uppgörelse med Moderaterna, men jag är litet förvånad över att den arméstruktur som jag skissade under mitt inledningsanförande inte är av något intresse för Folkpartiet. Såvitt jag har lärt känna Folkpartiet i ett par försvarskommittéer

och försvarsberedningar är det här den arméstruktur som Folkpartiets representanter har förespråkat.

En annan sak som förvånar mig litet grand är att Lars Sundin tiger som muren när det gäller flygets akuta kassabrist. Det går bra att läsa dagens tidning där man nu redovisar att man skjuter på inköp och bl.a. hoppas på dollarkursförändringar. Lars Sundin vet precis lika bra som jag att det handlar om 3–4 miljarder fram till 1997. Det handlar om uppskattningsvis 5 miljarder efter 1997. Det enda som kan rädda detta är en remarkabel förskjutning av dollarkursen i förhållande till kronan. Det är inte mycket som tyder på att det kommer att inträffa. Hur vill Lars Sundin klara det här? Vill Lars Sundin ha höjda försvarsanslag med 4 miljarder fram till 1997 med åtföljande skattehöjningar? Eller vill Lars Sundin i stället ha bl.a. en arméreform som motsvarar de säkerhetspolitiska behov vi har?

Anf. 94 LARS SUNDIN (fp) replik:

Herr talman! Vad beträffar arméstrukturen och antalet brigader sade jag för några minuter sedan i talarstolen att jag vill att det redan nu skall tillsättas en försvarskommitté, som skall göra en säkerhetspolitisk analys som skall ligga till grund för 1997 års försvarsbeslut. Utifrån vad den analysen ger är vi naturligtvis beredda att ånyo ta frågan om arméns numerär i beaktande.

Sture Ericson refererade till en uppgift i tidningen i dag. Jag har naturligtvis också läst den artikeln. Jag föredrar dock att vänta och se. Till utskottets sammanträde i morgon har vi kallat flygvapenchefen, som bl.a. skall stå till svars för sådana här uppgifter. Jag vill inte ta ställning innan vi har sammanträtt och innan vi har hört hans version av saken. Så lättvindigt går det inte till.

Anf. 95 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Jag beklagar att Lars Sundin vill vänta fram till 1997 med att förändra arméstrukturen. Den nuvarande arméstrukturen kommer att sluka åtskilliga miljarder fram till 1997 helt i onödan. Det tar sin tid att genomföra sådana här förändringar. Ju snabbare man gör dem, desto bättre. Vi får väl se om vi kan resonera med Folkpartiet efter valet.

Så till frågan om underskottet i framför allt flygvapnet. Till följd av valutaförändringar har försvaret totalt ett underskott på 900 miljoner, sades det i Lunchekot. Huvuddelen av underskottet återfinns inom flygvapnet. Lars Sundin kan väl ändå läsa innantill i JAS-kommissionens rapport. Folkpartiet hade en representant i kommissionen. På s. 123 står att underskottet i fasta priser blir 5–6 miljarder till följd av valutaförändringar. Denna siffra har nu höjts av de militära staberna. Det känner Lars Sundin till. Jag tror dock inte att Lars Sundin är en lika blåögd optimist som Anders Björck, som tror att det här skall ordna sig bara för att dollarkursen faller.

Anf. 96 LARS SUNDIN (fp) replik:

Herr talman! Just det, Sture Ericson, det tar sin tid att förändra arméstrukturen. Därför menar vi att det finns anledning att inför nästa försvarsbeslut som skall fattas 1997 redan nu börja analysera möjliga slutsatser av dessa i grunden så förändrade säkerhetspolitiska förutsättningar. Vi får dock se om

de står sig när vi är klara att fatta beslut år 1997. Arbetet med en försvarskommitté bör komma i gång snarast.

Anf. 97 GUNHILD BOLANDER (c):

Herr talman! Vi har försvarsutskottets betänkande nr 9 på riksdagens bord i dag. Det innehåller inga större sensationer i förhållande till 1992 års försvarsbeslut. Ambitionen har varit att de säkerhetspolitiska mål och de övriga uppgifter för totalförsvaret som fastställdes i juni 1992 bör ligga fast.

Det går ändå inte att bortse ifrån den osäkerhet som råder. Även om Berlinmuren har fallit och de många förtryckta folkens rop på frihet har resulterat i öppnare gränser, kan vi knappast se en fredligare värld. Det vi säkrast kan säga om framtiden är att den är osäker. Det är en generell visdom som är särskilt tillämpbar på säkerhetspolitiska bedömningar just nu. Vi befinner oss i ett gränsland mellan det kalla krigets bistra verklighet och en tid när ett nytt kapitel i historieboken skall skrivas.

Vi ser nya och annorlunda hotbilder i form av flyktingströmmar, miljökatastrofer, kärnkraftsolyckor och terrorism. Vi vet inte vad framtiden innebär. Närmandet till EU och Europa, ger det trygghet i vårt land eller skapar det oro? Vi vet inte svaret på de frågorna.

Därför finns det anledning att skynda långsamt när det gäller att förändra vårt svenska försvar. Samtidigt som vi skall vara med och forma samarbetsmönster för Europa, så är det viktigt att vi kan behålla förmågan att värja oss mot militära påtryckningar. Vi behöver också handlingsfrihet att bygga upp ett trovärdigt invasionsförsvar om utvecklingen skulle motivera det. Diskussionen om återtagning av försvarsförmåga har förts i utskottet. Vi har lyssnat på olika experter men stannat för att, som jag har uppfattat det, denna fråga bör studeras mera ingående och lämpligen lyftas in i en kommande försvarsutredning.

I den uppföljning av verksamheten som utskottet genomfört konstateras naturligtvis att utvecklingen inom marinen har varit och alltfort är bekymmersam. Dessa frågor skall tas upp här senare i debatten av Sven-Olof Petersson.

Under punkten Vissa lokaliseringsfrågor kommenteras bl.a. nedläggningen av flygflottiljen F 6 i Karlsborg. I försvarspropositionen år 1992 föreslogs att flottiljen skulle läggas ned. Vi räddade kvar den i försvarsbeslutet i juni 1992. I stabiliseringspropositionen i oktober samma år blev flottiljen på nytt föremål för ett besparingsförslag.

Detta har varit oerhört kämpigt för lilla Karlsborgs kommun. Regeringen har naturligtvis varit mycket medveten om de arbetsmarknadspolitiska effekterna av detta beslut, och man har därför låtit kommunen utgöra ett tillfälligt stödområde.

Jag skulle något vilja kommentera det särskilda yttrande som s-ledamöterna har avgivit i denna fråga. Tack vare stödområdesinsatserna har det nu startats en plåtfabrik i F 6 hangar, som beräknas ge ett trettiotal arbetstillfällen. Man har startat en arbetsmarknadsutbildning inom multi-media som ger tjugotalet jobb i F 6 lokaler. Man samarbetar med ett översättarföretag, vilket i förlängningen kan ge ett åttiotal jobb.

Kommunen har varit och är mycket kreativ med hjälp av stödområdes-

pengarna. Det är bara att beklaga att dessa uppgifter inte nådde utskottet i tid så att vi hade kunnat dra en mera positiv slutsats i betänkandet. Jag vill inte påstå att det här är tillräckligt, men det är mycket mera än det försvarshistoriska museum som budgetpropositionen talar om.

Den frivilliga försvarsverksamheten behandlas välvilligt i både propositionen och i utskottsbetänkandet. Det är med stor tillfredsställelse jag konstaterar att det finns så stor enighet kring värdet av denna verksamhet, som är ett uttryck för medborgarnas vilja att engagera sig i vårt lands totalförsvar.

Uppemot 600 000 människor är beredda att utöver sin ordinarie arbetstid delta i övningar och utbildningar för att kunna göra en insats där den bäst behövs. Varje organisations särart och kultur gör att totalförsvarsfrågorna på ett naturligt sätt blir förankrade i samhället.

Den frivilligutredning som under föregående år beredde organisationerna mycket bekymmer har avdömts i budgetpropositionen, och en ny förordning håller på att utarbetas i regeringskansliet. Därefter hoppas vi att det kan bli arbetsro och tid för utveckling inom frivilligorganisationerna till nytta för hela totalförsvaret.

Herr talman! När nu försvarministern finns på plats kan jag inte underlåta att något kommentera det i försvarssammanhang prioriterade området Gotland. Det är ett prioriterat område ibland – ja – men inte alltid.

Jag väckte en motion i januari om att Gotlands kommun borde inordnas i systemet med kvalificerade insatsstyrkor i räddningstjänst till sjöss. Motionen innehöll också ett yrkande om ett system med trafikinformation om fartygs destination och last i Östersjön.

Försvarsutskottet har uttalat uppfattningen att Gotlands kommun är ett alternativ som bör övervägas när det gäller att utöka med kommunala insatsstyrkor. Det är nämligen högst anmärkningsvärt att det på hela kuststräckan mellan Stockholm och Malmö icke finns en enda sådan RITS-styrka. Det går ändå aldrig att resonera bort Gotlands läge mitt i Östersjön.

Jag har i en annan motion framfört det lämpliga i att placera en multinationell övervakningscentral på Gotland. En forskare vid FOA föreslog för ett antal år sedan just en kontroll- och ledningscentral placerad på Gotland. Hittills har intresset från utrikesutskottet – där denna motion har behandlats – varit tämligen svalt för den idé som jag har framfört under två års tid.

Herr talman! Därför gladde det mig oerhört när försvarsministern nyligen besökte Gotland tillsammans med Försvarsdepartementets råd för räddningstjänst och i samband därmed uttalade att Gotland i framtiden är en självklar plats för en operativ central vad gäller samordnad inernationell räddningstjänst och övervakning i Östersjön. Allt det som har inträffat på senare tid, med flyktingmottagning, med det havererade tyska fartyget på Salvorev med den miljöskadliga lasten, med närheten till Baltikum, med ökad handel och transporter, talar för att Gotland är den centrala plattformen i dessa sammanhang.

Jag är något besviken över att utskottet inte ännu givit klartecken, men jag noterar då i stället försvarsministerns mycket tydliga positiva uttalanden i dessa för Gotland så viktiga frågor. Jag kommer att bevaka frågan framöver från min gotländska horisont. Men jag utgår från att ett förberedande arbete

av något slag påbörjas inom departementet med den inriktning som jag här skisserat.

Anders Björck hade vänligheten att harangera mig för insatser i försvarets tjänst. Jag ber att få tacka för det. Jag har väl mera känt mig som en i laget av försvarsintresserade ledamöter. Men eftersom detta är min sista försvarsdebatt, vill jag också få tacka övriga i försvarsutskottet, utskottskansliet och i någon mån departementet för gott samarbete under denna tid. Det har i övrigt varit en fin tid under nio år i utskottet.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till hemställan i sin helhet i försvarsutskottets betänkande.

Anf. 98 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill i mitt genmäle säga att vi i den socialdemokratiska utskottsgruppen också vill harangera Gunhild Bolander för en mycket gedigen insats för försvarsfrågorna och i synnerhet för Gotlands försvar. Vi har upplevt Gunhild Bolander som en mycket resonabel utskottskollega som har lyssnat på argument, givit och tagit. Men att hon nu under den sista treårsperioden har hamnat i litet dåligt sällskap är inte hennes fel. Vi önskar Gunhild Bolander all framgång i hennes fortsatta verksamhet.

Anf. 99 JAN ERIK ÅGREN (kds):

Herr talman! Det betänkande vi diskuterar i dag behandlar främst verksamhet och anslag för totalförsvaret för kommande budgetår. Åke Carnerö kommer litet senare att redovisa kds syn på en del av de frågor som berörs i betänkandet.

Jag vill i mitt anförande ta upp något som intresserar en hel del människor men som sällan debatteras, nämligen Delegationen för icke-militärt motstånd. Den inrättades 1987 på förslag av chefen för Försvarsdepartementet. Regeringen menar att den försvarspolitiska utgångspunkt som låg till grund för tillkomsten av delegationen alltjämt är giltig. Däremot finns det enligt regeringens uppfattning inte skäl att ha kvar en särskild delegation med uppgift att bedriva den verksamhet delegationen svarat för. Regeringen anser att det i stället bör ankomma på Styrelsen för psykologiskt försvar att hålla frågan levande om det motstånd som civilbefolkningen kan bjuda en ockupant.

I den av regeringen den 23 juli 1987 utfärdade instruktionen för delegationen står det att delegationens uppgift är att med hjälp av information och utbildning sprida kunskap om icke-militärt motstånd. Delegationen skall särskilt med hjälp av råd och rekommendationer till myndigheter och enskilda medverka till att skapa förutsättningar för icke-militärt motstånd. Vidare skall delegationen behandla frågor om folkrättsliga, psykologiska och andra förutsättningar för icke-militärt motstånd samt verka för att forskning bedrivs inom detta verksamhetsområde. Någon förberedd organisation för icke-militärt motstånd bör inte skapas. Delegationen har endast uppgifter i fredstid.

När det gäller inriktningen för delegationens arbete sägs det att icke-militärt motstånd är allt som i motståndssyfte utförs mot en angripare, ockupant, och som inte genomförs av reguljära förband. Tre huvudlinjer finns för dele-

gationens arbete: studier, forskning och påverkan av rättsregler, information och utbildning samt planering och övning.

Herr talman! Det beslut som kammaren kommer att fatta i dag följer regeringens förslag, och vi i kds yrkar bifall till det förslaget. Men jag vill understryka vad försvarsutskottet framhåller när det gäller det fortsatta arbetet under Styrelsen för psykologiskt försvars hägn, nämligen att det är angeläget att de olika intressen som är företrädda i delegationen knyts till myndigheten Styrelsen för psykologiskt försvar så att arbetet med de icke-militära motståndsfrågorna kan fullföljas och vidareutvecklas.

Jag är övertygad om att nu när Styrelsen för psykologiskt försvar kommer att ta över dessa uppgifter kommer styrelsen att också inse vikten av att det utomordentligt värdefulla kontaktnät som nu finns i delegationen tas till vara. Varför inte med hjälp av en referensgrupp? Övergången in under styrelsens vingar skulle också kunna underlättas med hjälp av delegationens konsult.

Med hjälp av de ekonomiska medel som föreslås överföras till Styrelsen för psykologiskt försvar för att ta över de uppgifter som Delegationen för icke-militärt motstånd haft, tror jag att verksamheten ändå kommer att kunna leva vidare på ett bra sätt.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 100 ROBERT JOUSMA (nyd):

Herr talman! Vi har hört många diskussioner här i dag. Försvaret kostar pengar säger man. Det kan knappast vara någon överraskning för dem som i kanske 10, 15 eller 20 år hållit på med försvarsfrågor. Försvaret måste naturligtvis kosta pengar, precis som alla andra brandförsäkringar kostar pengar.

Jag är principiellt emot alla skattehöjningar. Men en skattehöjning för att försvaret skall få anslag, som innebär att försvaret kan fungera, är ett av de mycket få skäl till skattehöjning som jag skulle kunna acceptera. Skulle vi komma i en sådan situation att det krävs någon form av skattehöjning för att kunna fullfölja Sveriges inriktning av försvaret är t.o.m. jag beredd att stödja ett sådant förslag, under förutsättning att pengarna går till något vettigt.

Men samtidigt kan jag inte förstå att man i Sverige inte tar de chanser som finns att tjäna pengar på försvaret. Sverige har en fantastisk försvarsindustri. Den har jag många gånger här i kammaren talat mig varm för. Jag har sagt att man måste se till att det ges ökat utrymme för export, under civiliserade former naturligtvis.

Jag har hört talas om att t.ex. KMI tillstyrkt export av patrullfartyg till Taiwan. Det har upprört mig mycket att man i regeringskretsar sagt nej till det. Jag kan faktiskt inte förstå ett sådant beslut. Det är mycket dumt och onödigt, speciellt i tider som dessa. Sverige har två övergripande brister i dag. Det ena är bristen på pengar och det andra är bristen på arbete. Om man kan skapa arbete och samtidigt få in pengar, måste det vara ett gyllene tillfälle. Det borde alla människor förstå. Uppenbarligen finns det ett gäng,

förmodligen i regeringskretsar – eller på något departement, vilket naturligtvis är samma sak – som inte gör det.

Vad är då skälen till sådana ställningstaganden. Jag har inte hört skälen, men jag kan tänka mig att en export till Taiwan skulle innebära problem för andra industrier. Jag har hört diskussionen förr. Atlas Copco, LM Ericsson och andra företag kan kanske få svårt att exportera till "mainland China". Men vad är det för export som går dit? Det är en export som bygger på "softloans". I princip betalar Sverige sin egen handel. Det hör inte hemma hos god köpmannased.

Taiwan har däremot en av världens största valutareserver. Den finns där klar att slantas upp med klingande guld rakt in i den svenska penningkistan. Taiwan har f.n. 90 miljarder US-dollar. Varför skall man förakta en sådan handelspartner?

Jag vet också att det finns en massa konstiga idéer om att man t.ex. har godkänt "mainland China" redan 1950. Men tiderna har förändrats. Allt förändras, utom i Sverige vad gäller Sveriges syn på dessa problem. T.o.m. röda Kina och Taiwan har i dag vänskapliga förbindelser. Både röda Kina och Taiwan investerar massor av pengar i varandras länder. Varför skulle då Sverige vara dessa två parters samvete, när de själva uppenbarligen trivs rätt så väl med varandra? De investerar ju gladeligen i varandras länder. Jag vet att det kan förekomma litet väsen ibland om exporten till Taiwan. Men det blir aldrig någon förändring om ingenting görs.

Varför skall Sverige alltid söka handelspartner som inte har några pengar? Varför låter man inte svenska skeppsvarv bygga fartyg som det finns en efterfrågan på, i dessa tider när miljarder kronor läggs ut på en konstlad sysselsättning i detta land? Ingen människa skulle i alla fall kunna inbilla mig att Taiwan skulle försöka invadera röda Kina på fastlandet med några patrullbåtar. Jag vet inte om man i Taiwan har en sådan aktionsradio att man kan nå fastlandet ens. Förmodligen handlar det om en bestyckning med en grov kulspruta eller en lätt luftvärnsautomat, på sin höjd. Hur skulle stora "mainland China" kunna hotas med detta. Det finns inga normala skäl över huvud taget till att neka en sådan export.

Visserligen finns det en del konstiga diplomatiska skäl. Man påstår att Sverige inte erkänt Taiwan över huvud taget. Men varför gör inte Sverige det då? Det har jag sagt förut här i kammaren. Man skall inte hålla fast vid otidsenliga beslut och en massa dumheter. Det finns gott om länder i världen som faktiskt har erkänt Taiwan. Många länder ligger långt framme i sina funderingar om att göra det.

Skall Atlas Copco och Ericsson, som i och för sig är mycket bra företag, genom lobbying och konstiga politiska beslut som fattas i detta land, sabotera en annan marknad? Man kan då fråga sig: Vad skall beslutsfattarnas nästa marknadsekonomiska drag bli i detta land? Skall man kanske förbjuda AB Svenska pressbyrån att sälja klubbor till barnen, därför att försäljningsbalansen på tuggummi annars kan komma att rubbas på Konsum. Det är ungefär den logik man visar. Det är fantastiskt att mänsklig dumhet kan få så särpräglade drag.

Den svenska försvarsindustrin måste ju ges en rimlig chans till överlevnad. Men den får det svårare och svårare, dels på grund av en mindre inhemsk

efterfrågan, dels på grund av en överkapacitet i världen. Hur kan man då säga nej till en export som handlar om 80 fartyg, mig veterligen? Den exakta summan pengar vet jag inte. Men jag kan föreställa mig en summa på minst 7–8 miljarder kronor. Sverige har inte råd med ett sådant samvete och en sådan dumhet. Framför allt har vi i Sverige inte råd att slå botten ur den svenska försvarsindustrin, med allt vad det innebär i form av arbetstillfällen, ovärdelig "spinn-off" till den civila sektorn i samhället osv.

Jag tycker faktiskt att detta är litet beklämmande. Sverige måste gå i bräschen, inte bara för egen skull utan även för rättvisans skull och för demokratins framskridande i världen. Sverige bör ta initiativ till att ta reda på om man skulle kunna erkänna Taiwan och upprätta normala diplomatiska förbindelser med Taiwan. Det är en diplomatisk skandal att Sverige utan vidare handlar med röda Kina, ett land som grovt bryter mot alla mänskliga rättigheter. I Kina förekommer det t.ex. stora offentliga massavrättningar. Det förekommer också att oppositionen krossas med stridsvagnar och att studenter som vill ha demokrati körs ihjäl. Ett sådant land är gott nog som handelspartner, ett land som dessutom inte har så mycket pengar.

Taiwan däremot har 30 politiska partier och demokrati. Men det landet duger inte på grund av konstiga beslut som är 40–45 år gamla. Sverige borde gå i bräschen för Taiwan. Sverige har inte råd att fortsätta med sådana här dumheter. Sverige behöver nämligen exportintäkter, speciellt från länder som har pengar att betala med.

Anf. 101 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Robert Jousma har i försvarsutskottet ibland haft en del problem när det gällt att följa regeringspartierna i en del sakfrågor. Men då har det i regel ordnat sig när regeringen talat med Ian Wachtmeister. Det har inneburit att Ny demokrati under den gångna treårsperioden har varit Anders Björcks trogna stödparti i försvarsfrågorna. Det måste kännas tryggt för försvarsministern att nu höra Robert Jousma – som för övrigt också ville ha en officer till partiledare, har jag förstått – säga att det är okej med skattehöjningar som går till försvaret.

Sådana skattehöjningar kommer ju att behövas om de stora miljardunderskotten skall kunna betalas. Jag måste harangera också Robert Jousma för klara besked i debatten. Vi har saknat det från de partier som sitter i regeringen. Men Robert Jousma ställer upp och betalar. Det var beskedet som vi fick.

Anf. 102 ROBERT JOUSMA (nyd) replik:

Herr talman! Jag sade att försvarskostnaderna för att fullfölja 1992 års försvarsbeslut var en av de mycket få anledningar som jag skulle kunna tänka mig som skäl till en skattehöjning. Försvaret, Sture Ericson, handlar inte bara om pengar. Det handlar om en nations förmåga att överleva i en krissituation. Det kan man, som en värsta krämargesäll, faktiskt inte mäta i pengar.

Det finns länder, Sture Ericson, som under mellankrigstiden på 20- och 30-talet höll på med sådana här konstiga avarter. Vad hände åren 1939, 1940 och 1941? Helt plötsligt hade de främmande makts armé på sitt territorium.

Jag förmodar att det inte är den utveckling som Sture Ericson söker i framtiden. Inte vill i alla fall jag ha en sådan utveckling. Jag kan tänka mig att betala 25 öre mer per hundralapp för att slippa det eländet.

Anf. 103 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Robert Jousma tog väl inte tillbaka löftet om att ställa upp på skattehöjningar? Jag tror inte det. Nu är frågan: Talar Robert Jousma här för sitt parti eller är det hans privata uppfattningar?

Att ställa upp med pengar när de verkligen behövs ingår just i de förslag som vi har framlagt när det gäller arméns organisation i framtiden. Under återtagningsperioden, när man bygger upp invasionsförsvaret och då man har tydliga indikationer på att det finns ett behov av ett sådant försvar, finns det mycket litet av ekonomiska restriktioner. De ligger i den planering som vi redan har. Skillnaden mellan vårt förslag och det som för närvarande gäller är att man nu planerar bara för en ettårsperiod och att man behåller fler brigader än vad man har råd att utrusta. Det är vår huvudanmärkning.

Om det läge som Robert Jousma talade om skulle uppstå finns det naturligtvis inget som är mer angeläget än att satsa statens pengar på att se till att vi får ett trovärdigt försvar.

Anf. 104 ROBERT JOUSMA (nyd) replik:

Herr talman! Som jag tidigare sade: En av de få anledningarna till att jag kunde tänka mig att betala litet extra skatt var ett starkt försvar. Jag vet inte hur pass stor dignitet jag har i mitt parti, men om jag säger jag så menar jag inte partiet. I så fall hade jag sagt vi, för vi är trots allt en samling människor. I det här fallet är det pluralis, dvs. vi.

Det talas om återtagningstider hit och dit. Ja, visst finns det återtagningstider. Men, Sture Ericson, när skall man utlösa återtagningstiden? Så sent som i september 1939 visste man över huvud taget inte om Hitler skulle gå in i Polen. Det visste inte engelsmännen förrän det var bekräftat genom att gränsbommarna lyftes undan. Man trodde in i det sista att man skulle fixa det här genom förhandlingar. Det finns inte återtagningstider i alla situationer. Detta är mycket svårförutsägbara saker.

Jag kan ta ett exempel som inte rör försvaret över huvud taget. Hur många människor trodde att Berlinmuren skulle falla? Det trodde man var precis lika orimligt en vecka innan det skedde som att man i dag skulle tro att något land över huvud taget skall fundera på att anfalla Sverige eller ställa till med något elände i vårt grannskapsområde.

Visst måste man ha återtagningstid, men samtidigt måste man se till att axlarna mellan beredskap och resurser möts på en rimlig nivå. Man kan inte hålla på med planeringar och förvarningstider på fem eller tio år som många gör, för så fungerar det inte när verkligheten kommer ifatt oss.

Anf. 105 KARIN WEGESTÅL (s):

Herr talman! Jag tänker beröra tre områden i försvarsutskottets betänkande 1993/94:FöU9. Det gäller mobiliserings- och förplägnadsförband, lekmannainflytande i Försvarsmakten genom Försvarets personalvårdsnämnd

och behovet av utredning avseende de värnpliktigas ekonomiska och sociala situation.

Överbefälhavaren föreslog i sitt kompletterande underlag inför försvarsbeslutet 1992 att mobiliserings- och förplägnadsplutoner skulle organiseras. Chefen för armén hade utrett förutsättningarna för en sådan åtgärd. För att värnpliktsutbildning skulle få genomföras inom den fredstida stödproduktionen ansåg regeringen att utbildningen skulle leda till krigsplacering. Krigsorganisationens personalförsörjning skulle därmed bli effektivare.

Utskottet ansåg då att det var viktigt att effektivisera stödproduktionen och att ta till vara besparingsmöjligheterna men slog fast att besparingsmålet inte fick leda till att fler utbildades än vad som behövdes för ändamålet.

Riksdagen fattade beslut i juni 1992 om att avvakta Pliktutredningens förslag när det gäller volymen och de närmare förutsättningarna för de värnpliktigas utbildning samt också utbildningens innehåll. Något förslag från regeringen i enlighet med detta kom inte. Men däremot fattades ett beslut i juni 1993 om att införa mobiliserings- och förplägnadsplutoner.

Antalet värnpliktiga för denna verksamhet hade då halverats i förhållande till det ursprungliga förslaget. Antalet sjunker nu igen 1995–1996 med ytterligare 270 värnpliktiga per år på grund av att man har ändrat uppsättningstiden så att den skall vara 15 år i stället för 12 år.

Vid beslutstillfället var emellertid de värnpliktiga redan i utbildning, eftersom chefen för armén redan i början av december året innan hade fått i uppdrag av regeringen att genomföra denna utbildning.

Beslutet har fått mycket stark kritik, särskilt från de ansvariga ute i organisationen samt också från den fackliga organisationen som anser att de värnpliktiga används som grå arbetskraft medan deras medlemmar kastas ut i arbetslöshet.

Arbetsdomstolen har genom beslut i december 1993 underkänt försvarsmyndigheternas hantering av ärendet på grund av felaktig uppsägning av civilanställda. Några hundratal avskedade civilanställda får nu höga skadestånd och måste erbjudas återanställning. Detta kan komma att kosta Försvaret omkring 40 miljoner kronor. Man kan ju fråga sig varför det var så bråttom att hantera detta ärende att man drog på sig dessa extra kostnader för försvaret i form av skadestånd.

Vid besök ute i verksamheten har jag fått ta del av många kritiska synpunkter både från anställda och från värnpliktiga på den pågående utbildningen av värnpliktiga i kök och förråd. De värnpliktiga får inte alls den utbildning som de utlovats utan helt andra uppgifter. De anställda, som har blivit mycket färre, har fått fler och andra uppgifter, vilket gör att de inte kan ge de värnpliktiga den utbildning som de har rätt att kräva.

De utbildningsplaner som utarbetats kan helt enkelt inte följas på grund av de stora grupperna värnpliktiga och de få handledarna. Organisationen tycks också sakna rutiner för att utbilda och stödja de nya kategorier av handledare som man fått genom den förändrade verksamheten.

Vi socialdemokrater anser att det som hittills har hänt i denna fråga pekar på behovet av en utvärdering och ett förnyat ställningstagande till användning av värnpliktiga i mobiliserings- och förplägnadstjänst. Detta har vi anfört i ett särskilt yttrande som vi avser att följa upp i höst.

Utskottet genomför den 26 maj på socialdemokratiskt initiativ en offentlig utfrågning om personalfrågor med anledning av den omfattande omstrukturering som har skett inom försvaret. Detta är ett led i utskottets uppföljningsarbete.

Under avsnittet lekmannainflytande i Försvarsmakten föreslår regeringen att Försvarets personalvårdsnämnds uppgifter skall ändras. Regeringen anser att nämndens uppgifter beträffande personalvården har minskat och alltmer kommit att ingå i myndighetens ordinarie verksamhet. Därför föreslår regeringen att Försvarets personalvårdsnämnd ombildas den 1 juli 1994 och att den i framtiden bara skall behandla frågor som rör värnpliktiga.

Vi delar inte denna uppfattning. Eftersom personalledningen i den från den 1 juli nya bantade Försvarsmakten kommer att reduceras anser vi att dess förmåga att ge ett effektivt stöd till den lokala personalvården försämras. Vi anser att Försvarets personalvårdsnämnd utgör ett väl fungerande forum för samråd på central nivå. Nämnden bör i högre grad utnyttjas för att stödja en väl fungerande personalpolitik inom Försvarsmakten.

Vi vill understryka vikten av att arbetstagarorganisationerna har representation i nämnden. Personalvårdssituationen för de värnpliktiga har ett naturligt samband med de anställda personalgruppernas situation. Vi anser således inte att någon ombildning av Försvarets personalvårdsnämnd bör ske.

Herr talman! När det slutligen gäller de värnpliktigas ekonomiska och sociala situation har motionärer från fyra riksdagspartier föreslagit att en utredning skall tillsättas.

Den senaste undersökningen på detta område är fem år gammal. Mycket tyder på att vissa försämringar har skett sedan den gjordes. Begränsningen av de fria hemresorna är ett exempel. Det förhållande som nu råder är inte tillfredsställande. Det kan få negativa konsekvenser för de värnpliktigas inställning till försvaret.

Utskottet utgår i sin skrivning från att dessa frågor kommer att behandlas i samband med den kommande propositionen om totalförsvarsplikt och anser därför att det inte nu finns behov av en särskild utredning med detta syfte. Vi har i vår partimotion uttalat oss för att en utredning kommer till stånd inför nästa försvarsbeslut. Eftersom vi förväntar oss ett intensifierat arbete med omstruktureringen inom försvaret, känner vi stark sympati för de motionärer som kräver en särskild utredning av de värnpliktigas sociala och ekonomiska situation omgående. Vi beklagar att vi inte i utskottet kunde enas om ett sådant beslut. Men med anledning av att hela värnpliktssystemet står inför förändringar bör de värnpliktigas situation innan dess bli föremål för utredning. Detta gäller också deras inflytande och rättssäkerhet. Vi socialdemokrater har i ett tidigare skede fått gehör för att också disciplinsystemet i dess helhet utreds inför det kommande totalförsvarsbeslutet.

De värnpliktiga och den anställda personalen inom försvaret har den allra största betydelsen för Sveriges försvarsförmåga. Därför är det viktigt att de ges de bästa möjliga förutsättningarna för att kunna utföra sitt viktiga arbete.

Jag vill till slut yrka bifall till Sture Ericsons förslag.

Anf. 106 ARNE ANDERSSON (m) replik:

Herr talman! Även om det inte överraskar mig, är jag litet undrande inför den del av Karin Wegeståls anförande där hon uppehåller sig både länge och inlevelsefullt vid proceduren med förråds- och förplägnadsvärnpliktiga. Det råder ju i utskottet inga delade meningar om att det var utomordentligt olyckligt, för att inte säga oskickligt, att uppsägningar skedde och förekom riksdagsbeslutet. Sedan kan man ett och ett halvt år efteråt stå och fundera i kammaren över varför det blev så. Men det löser faktiskt inga problem.

Nu är denna organisation i gång och fungerar bra. Tidigare förrådsmän har varit föremål för utbildning för sina tjänster såsom instruktörer i många fall. De är också föremål för vidareutbildning, med andra ord uppföljning, för att bli bra i sina nya roller. Om man nu har såsom enda motiv att tala om att regeringens politik är dålig, fyller er argumentation rimligen från era utgångspunkter ett syfte. Men annars var det en dålig del av inlägget. Det var helt enkelt att gräva i en gammal relikhög. Jag kan inte harangera Karin Wegestål på annat vis än att säga att det var en onödig del av inlägget.

När det gäller de värnpliktigas förmåner har det hänt en hel del saker. Så sent som i kompletteringspropositionen – det nämndes tidigare i debatten – har regeringen återkommit med förslag. Jag tror fortfarande att vi inte är beredda att förändra de värnpliktigas resesituation. Den fyller en funktion. Det är mer fråga om att vi får en periodisering av utbildningen så att den passar till ett nytt resemönster. Då tjänar den sitt syfte. Men det kräver faktiskt en anpassning, och det tar litet tid. Därom kan vi vara överens.

Anf. 107 KARIN WEGESTÅL (s) replik:

Herr talman! Jag är mycket nöjd med att budskapet har gått fram att vi tycker att regeringen har handlagt detta ärende på ett synnerligen oskickligt sätt. Det har även försatt en hel massa människor i en brydsam situation. Det vill jag gärna peka på. Många har blivit uppsagda på ett oriktigt sätt. Man kan nu se att man även fortsättningsvis behöver ett mindre antal, vilket betyder att en del har blivit uppsagda alldeles i onödan. Jag tycker inte att det är fel att påpeka detta. Det är viktigt att det lyfts fram i denna kammare.

Anf. 108 ARNE ANDERSSON (m) replik:

Herr talman! Att det blir ett minskat antal anställda hänger helt samman med den automatik som var kopplad till detta, nämligen att man skulle utbilda just så många som behövdes i krigsorganisationen. I en krympande krigsorganisation blir det färre och färre anställda. Det är ingen eftergift till en upprepning av argumenten här i kammaren år efter år, utan det innebär helt enkelt att man följer det regelsystem som fanns med i Pliktutredningen och som vi har tagit fasta på.

Anf. 109 KARIN WEGESTÅL (s) replik:

Herr talman! Det hänger samman med att vi hade ett dåligt beslutsunderlag. Trots att ett enigt utskott påpekade detta, kunde man inte vänta på en bättre utredning, utan man skyndade åstad, vilket fick de effekter som vi här har fått höra.

Anf. 110 HENRIK LANDERHOLM (m):

Herr talman! Jag skall liksom förra året i mitt anförande i huvudsak uppehålla mig vid att kommentera en del av de socialdemokratiska reservationer som fogats till utskottets betänkande. Årets socialdemokratiska reservationer är ganska få och förslagen på många områden föga preciserade. Man avstår – det kanske är rimligt eftersom det är valår – från att peka ut de konkreta konsekvenserna av sin politik, även om stora förändringar aviseras. Inte heller partimotionen, som utgör grund för reservationerna, ger några fylliga besked om vad Socialdemokraterna egentligen vill med försvaret.

Den första och viktigaste invändningen mot den socialdemokratiska försvarspolitiken gäller dess verklighetsfrämmande syn på försvarets behov av pengar. I årets partimotion och reservation handlar det bara om en miljard årligen, men inga svar ges på frågan var pengarna skall tas. En miljard kan naturligtvis på sikt sparas genom att man – som försvarsministern nämnde – lägger ner fyra regementen. Om man skall gå på gamla socialdemokratiska förslag, är det förstås I 20 i Umeå och I 16 i Halmstad som får stryka på foten tillsammans med den marina utbildningen i Härnösand och Göteborg.

En ändrad utbildning i grundorganisationen vill Socialdemokraterna ha till stånd snabbt, trots medvetenheten om att det inte ger snabba pengar. Varför skall vi ta allt i fel ordning? Varför skall vi först prata grundorganisation och sedan uppgifter och säkerhetspolitik, som ju är huvudändamålet med nästa försvarsbeslut? Visst behövs en tidig diskussion om grundorganisationen och kanske framför allt om sättet att producera förband, såväl i armén som i marinen och flyget. Men varför har Socialdemokraterna helt förutfattade meningar och kräver att nedläggningsarbetet skall påbörjas nu?

Om man lägger ihop förra årets krav på dubbelbrigadutbildning, vilket innebär nio regementen i stället för 16, med kravet på att strategiskt överfall skall vara det allena styrande och resultera i färre armébrigader, är det väl snarast fråga om att Socialdemokraterna vill ha fem brigadregementen. Sture Ericson har ju givit besked om att det snarare handlar om åtta. Men det grundar sig inte på förslagen i tidigare reservationer utan på ett resonemang, som har tillkommit sedan reservationerna skrevs.

Jag är ingen regementskramare, men jag har ändå ingen förståelse för att inte följderna av denna politik preciseras i den socialdemokratiska motionen. Följderna skulle bli masslakt och dessutom en för försvaret total oförmåga att höja vår kapacitet och styrka på medellång sikt. Det går inte att utveckla allting från ingenting.

Men nu handlar det om den korta sikten. Mer besparingar behövs för att kunna ta in den socialdemokratiska miljarden snabbt. Där är min fråga till Socialdemokraterna: Är det inställda repetitionsövningar, ännu färre utbildade värnpliktiga eller tvärstopp för vissa materielprojekt – och i så fall vilka materielprojekt – som skall finansiera den årliga miljarden? Någonstans måste pengarna helt enkelt tas. Försvaret tillämpar inte bara den socialdemokratiska konstruktionen "planmässig hushållning" utan är liksom det mesta av statlig verksamhet totalt planstyrt. När resurserna fram till 1997 är uppbundna i utbildning, personal, anläggningar och materielanskaffning, får även skillnaden mellan 35,5 miljarder och 36,5 miljarder stor betydelse för förnyelsen av försvaret.

På längre sikt blir det hela ännu värre. ÖB menar att minst 15 miljarder tas från försvaret om s-förslagen från våren 1993 vinner gehör, och Sture Ericson har själv skrutit med att åtminstone 8 miljarder försvinner i nästa period om teknikfaktorn tas bort, vilket Socialdemokraterna vill. Jag undrar – och jag fick inget besked i reservationen men en del besked av Sture Ericson här i dag – vilka uppgifter som vi var överens om i 1992 års försvarsbeslut men som nu skall tas bort. Det är konstigt att Socialdemokraterna redan nu är beredda att frångå det beslut, de säkerhetspolitiska grunder och de uppgifter som vi då var överens om.

Socialdemokraterna kanske hoppas och tror att resonemanget om återtagningstid kan växlas in i reda pengar. Det är möjligt att det till viss del är så. Även om jag personligen tvivlar, undrar jag vilket resonemang som egentligen ligger bakom detta med att man är beredd att nu riva upp 1992 års försvarsbeslut – alltså innan vi har nått kontrollstationen 1997, som vi var överens om 1992.

Uppgiftsställningen beträffande försvaret behandlas i reservation nr 1 från Socialdemokraterna. Jag måste ursäkta de socialdemokratiska ledamöterna genom att säga att jag tror att man något har fått försvarets uppgifter, så som dessa definieras i beslutet, om bakfoten. 1997 skall vi ha en betryggande förmåga att klara ett strategiskt överfall. Under perioden därefter är det meningen att försvaret skall planera mot och utvecklas för att med ungefär en ettårig förvarningstid kunna stärka försvarsförmågan så att vi klarar ett begränsat angrepp. Det skall enligt det försvarsbeslut som vi i den delen i enighet fattat här i kammaren – åtminstone med Socialdemokraterna – ske inom ramen för befintliga personella och materiella resurser, dvs.: Officerarna skall finnas. De värnpliktiga skall vara utbildade. Grejerna skall finnas i förråden. Vad vi kan göra under det året är att vi övar och gör en del kompletteringar.

Det klassiska hotet av en storinvasion – det som vi kallar för ett fullständigt invasionsförsvar – finns över huvud taget inte med bland de uppgifter som försvaret skall kunna klara av i det här perspektivet. Först efter en längre tid av återuppbyggnad, som ÖB har angivit till fem tio år, och alldeles säkert med minst ett långsiktigt försvarsbeslut som grund, skall försvaret – som det står i försvarsbeslutet – om stormakternas säkerhetspolitiska och militära handlingsmöjligheter i vårt närområde långsiktigt tillväxer, successivt kunna öka sin samlade styrka.

Uppriktigt sagt förstår jag inte vad Socialdemokraterna menar. Klassisk storinvasion – eller ett fullständigt invasionsförsvar, som Socialdemokraterna kallar det här för – står inte på dagordningen, och försvaret planerar inte heller för detta. Eftersom återtagningen för att klara ett begränsat angrepp skall ske inom ramen för nuvarande organisation och materiel- och personaltillgång torde en förlängning av tiden, från ett år till fyra fem år, inte säkert spara stora pengar.

Om man skall gå på den linje som Sture Ericson presenterade i sitt inledningsanförande måste jag ställa frågan: Vilka materielprojekt är det man tänker stampa fram ur jorden med allt från idéer till beslut, produktion, utbildning och färdiga krigsförband, under en period av fyra fem år? Alla i denna kammare vet att materielprojekt har en mycket längre framförhåll-

ningstid än så. Nej, det krävs avsevärt längre tid för att skapa ett fullständigt och trovärdigt invasionsförsvar. Det vore bra om vi kunde reda ut detta och slippa begreppsförvirringen här.

När det gäller ett fullständigt invasionsförsvar talar vi inte om 16 brigader utan snarare om 25 i förarbetena till det som skulle ha blivit 1991 års försvarsbeslut men som kom att bli 1992 års försvarsbeslut.

Inte heller när det gäller det strategiska överfallet och den samlade militärstrategiska utvecklingen finns det mycket att glädjas åt i fråga om Socialdemokraternas motioner. Sverige är viktigare än tidigare, eftersom de strategiska kärnvapnen har större betydelse för grannen i öster än tidigare – relativt sett. Därför är Nordeuropa viktigare än förr.

Samtidigt har utrustningen på andra sidan Östersjön massivt förbättrats under de senaste åren, i takt med att det gamla Sovjetunionen lämnat Central- och Östeuropa: nya stridsvagnar och fler moderna attackhelikoptrar – ja, färre, men långt bättre grejer än när jag gjorde värnplikten för tio år sedan. Då hette hotstridsvagnen i Leningrads militärområde T 55 med rötter i 50-talet. Nu heter den T 80 inom i stort sett alla förband.

När de stora sparar på försvaret sparar de det bästa till sist. Det bästa är det starka, det lättrörliga och det flexibla. Det gäller då luftlandsättningsdivisioner och marininfanteribrigader, vilkas kapacitet sparas till sist. Det är just dessa som utgör kärnan i det strategiska överfallet.

Sture Ericsons glidande beskrivning av hur lång förberedelsetid vi har stämmer inte när han använder argument mot att planera för en kustinvasion för att också få sannolikheten att verka liten när det gäller att kunna genomföra ett strategiskt överfall. Så är inte fallet.

Socialdemokraterna är inte heller nöjda med försvarets utveckling. Det har inte blivit vassare, menar man i reservation nr 1. Men goda vänner, kamrater, riksdagsledamöter! Hur skulle ni då vilja beteckna t.ex. den helt nödvändiga mekanisering och modernisering av armén som vi nu genomför? Är inte det en vässning? Är inte 120 helt nya och 160–200 lätt begagnade stridsvagnar, uppemot 700 MTLB till infanteribrigaderna och uppemot 650 stridsfordon 90 främst till Norrlands- och pansarbrigaderna en vässning? Det är fråga om en minskning, något som ni själva var starka anhängare av i samband med 1992 års försvarsbeslut. Det är ju bara att läsa kammarens protokoll och att studera vad som händer på våra förband. Nu minskar antalet anställda och antalet förband. Då gäller det att se till att det som blir kvar blir starkare och bättre.

Det finns otaliga andra exempel på vässning och förbättringar. För den enskilde soldaten handlar det t.ex. om nya skyddsmasker. 0,5 miljoner skyddsmasker beställdes för bara några veckor sedan. Nya lätta hjälmar, kroppsskydd och skyddsvästar är annat som försvaret har längtat efter och behövt i 20 år. Genom en medveten satsning och en kontinuerlig kamp för att skrapa fram pengar, så att man kan köpa grejer som försvaret behöver, genomgår faktiskt försvaret efter 1992 års försvarsbeslut den snabbaste vässningen sedan andra världskriget.

Jag undrar varför Socialdemokraterna gråter. Gråter man över den egna oförmågan att komma fram till ett sådant här beslut? Det är klart att det inte kan vara roligt att delta i ett fyraårigt beredningsarbete som inte leder till

något beslut och att sedan se att regeringen och en riksdagsmajoritet kan hantera det här på mindre än ett halvår.

Om reservationen om säkerhetsskapande verksamhet finns det inte särskilt mycket att säga. Visst är det imponerande med organisatorisk fantasi. Men här pågår ett ambitiöst förberedelsearbete och ett arbete inom regeringskansliet, inte minst i samband med perspektivplaneringen.

När det gäller detta med en särskild FN-styrka tycker jag att årets s-reservation faktiskt visar att det beslut som en riksdagsmajoritet fattade förra året var riktigt. Vi skall inte skapa ett A- och ett B-lag när det gäller den internationella verksamheten i försvaret, utan vi skall se till att de internationella insatserna blir en naturlig del rakt över hela försvaret.

Sture Ericson gav i sitt inledande anförande en bild av att det finns ett socialdemokratiskt alternativ. Det är klart att jämfört med det alternativ som presenteras i partimotionen och i socialdemokratiska reservationer har Sture Ericson broderat en hel del här inför kammaren. Det är tacknämligt för oss. Sture Ericsons argumentation ger oss visserligen ett fylligare alternativ att ta ställning till, även om en viss begreppsförvirring kan skönjas. Men det ställningstagande som Sture Ericson och Socialdemokraterna talar om skall ju inte göras här i dag.

Sture Ericson och andra socialdemokrater, låt oss ta den debatten under tiden fram till kontrollstationen 1997! Eftersom alla era reservationer tillstyrkts handlar det inte om några stora besparingar unden tiden fram till 1997. Vi har en ordning enligt vilken vi hanterar försvarsbesluten, och den ordningen tycker jag att vi skall hålla oss till. Några tunga argument för att gå ifrån denna ordning kan i alla fall inte jag finna.

Liksom Arne Andersson yrkar också jag bifall till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 111 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Först några siffror som kanske får anförandet nyss att framstå i en annan dager.

Regeringen föreslår och utskottsmajoriteten tillstyrker att totalförsvaret nästa budgetår får kosta 41,2 miljarder kronor. Det innebär en ökning med drygt 1 miljard kronor jämfört med innevarande budgetår.

När det gäller vår syn på försvarets ekonomi kan jag säga att vi har varit mycket konsekventa. När försvarsbeslutet fattades i juni 1992 sade vi att vi ville ligga kvar på en realt oförändrad nivå. Försvaret skulle kompenseras för prishöjningar o.d. Men det skulle alltså vara en realt oförändrad nivå. Det innebär att vi genom att fullfölja den linjen lägger fram vårt förslag om att man nästa budgetår skall spara 1 miljard.

Vi anser att vi har varit så konsekventa som man rimligen kan vara i detta sammanhang. Vi har inte ställt ut sådana stora löften som Moderaterna är experter på. I mitt inledningsanförande angav jag också hur exempelvis armén kan förändras redan före 1997, så att man på det sättet kan spara en hel del pengar.

Vad som skrämmer mig litet grand är att Henrik Landerholm och andra borgerliga debattörer här vill skjuta på allting till 1997. Vad händer då? Ja, enligt det riksdagsbeslut som föreligger skall man under den femårsperiod

som följer efter 1997 med hjälp av exempelvis teknikfaktorn höja anslagen med 8 miljarder kronor. Om inte ett mirakel inträffar när det gäller kronans kurs i förhållande till dollarn kommer man då att också släpa på ett underskott om 4–5 miljarder kronor. Vidare säger stabernas räkneexperter att det blir ytterligare ett underskott om 5 miljarder kronor under den följande perioden.

1997 står man där med ett finansieringsbehov omfattande 17–18 miljarder kronor utan att få något nytt för pengarna – det mesta är ju redan är intecknat.

Är inte Henrik Landerholm litet orolig för att riksdagen 1997 inte ställer upp med 17–18 färska miljarder utöver det löpande? Vad händer då med försvaret? Detta är i hög grad en ansvarslös hantering av vår säkerhetspolitik.

Anf. 112 HENRIK LANDERHOLM (m) replik:

Herr talman! När det gäller den ekonomiska hanteringen har försvarsministern tidigare visat på vilken lös grund och på vilka lösa boliner Sture Ericson faktiskt slänger fram blandat gott i sifferform för att misstänkliggöra regeringens politik. Självklart skall vi göra allt för att se till att finansiera våra åtaganden och fullfölja de beslut som har fattats. Det gör regeringen varje år på våren i sin budgetproposition, där man lägger fram förslag till anslag.

De anslag som jag redovisade var anslagen till det militära försvaret, och där är skillnaden 1 miljard. Då måste man också fråga Sture Ericson: På vilket sätt innebär de socialdemokratiska besparingsförslagen att vi skall få bättre möjligheter att uppfylla de begränsade målsättningar som 1992 års försvarsbeslut innebar? Jag har förstått att vi i denna kammare är överens om att det strategiska överfallet skall vara det vi jobbar mot fram till 1997. Då måste vi faktiskt göra vissa saker. Vi kan inte säga att vi har en betryggande förmåga att klara av ett strategiskt överfall om vi inte fyller förmågan med konkret innehåll. Det är faktiskt det som den här regeringen har gjort.

När det gäller förändringar i arméstrukturen skulle ett bifall till reservation 1 eventuellt innebära konkreta förslag som skulle kunna läggas på riksdagens bord våren 1995, allra tidigast. De förändringarna – det kan jag berätta för Sture Ericson och det borde han veta lika bra som jag – kommer i kostnader inte att ge något utfall förrän på andra sidan 1997 och innebär alltså inga besparingar nu. Dessutom, och det skall vi vara på det klara med, är vi mycket osäkra på vilka ekonomiska konsekvenser detta har.

När det gäller förslaget om dubbelbrigadutbildning, som jag mycket ingående diskuterade med Sven Lundberg vid förra försvarsdebatten, finns det faktiskt inte ett vettigt underlag för diskussion. Det är möjligt att det finns andra och effektivare former av rationalisering av förbandsproduktioner som gör att vi kan utbilda förbanden på alla de utbildningsplatser som finns i dag. Detta är inte undersökt. Det skall självfallet undersökas i förarbetena till 1997 års försvarsbeslut. Men lika litet som det är ett självändamål att bevara regementen är det ett självändamål att lägga ned regementen. Vid samma kostnad för att bevara och att lägga ned eller att effektivisera utbildningen på andra sätt än att lägga ned skall vi självfallet välja att finnas på så många platser som möjligt. Då blir vi mindre sårbara och har bättre förutsättningar att kunna göra det återtagande som jag liksom Sture Ericson anser

vara en avgörande fråga att inte bara diskutera utan att också ta ställning till vid försvarsbeslutet år 1997.

Anf. 113 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Försvarsministerns och Henrik Landerholms hela resonemang är om något att gå på lösa boliner. Det förutsätter faktiskt att kronans kurs gentemot dollarn inom en ganska snar framtid återgår till vad den var innan kronan blev flytande i november 1992, alltså en förbättring av kronans kurs med 25–30 %. Detta är förutsättningen för att ni skall undgå dessa dundrande miljardunderskott. Är det någon vettig människa som tror att kronan kommer att stärkas mot dollarn med de talen?

När det sedan gäller hur vi skall hantera det strategiska överfallet och en eventuell framtida invasionsrisk har jag försökt att redovisa det. Nu klagar Henrik Landerholm över att det inte blir några besparingar i omedelbar närtid. Nej, det kan väl ligga något i det. Men ju tidigare man fattar det beslutet, desto snabbare tickar besparingarna in. Detta kan vi väl ändå vara överens om.

Det Henrik Landerholm vill göra är att skjuta alla problem fram till 1997. Då står han där med en nota på ca 18 miljarder. Frågan är hur han har tänkt betala den. Är det Robert Jousmas skattehöjningar som skall till? Jag tvivlar på det. Jag tror att försvaret då, om någonsin, kommer att drabbas av åtgärder som kommer att vara tämligen oplanerade, för ni har inte velat se sanningen i vitögat.

Anf. 114 HENRIK LANDERHOLM (m) replik:

Herr talman! Jag kan bara upprepa att Sture Ericson grundar sitt ekonomiska resonemang på lösryckta och tämligen grundlösa tidningsuppgifter. Inget av den här diskussionen har förts i utskottet. Inget av denna diskussion finns i Socialdemokraternas partimotion. Inget av denna diskussion finns i de socialdemokratiska reservationerna. Detta har Sture Ericson riggat till därför att han tycker att det är förnämligt av honom själv att grunda en försvarsdebatt här i kammaren på att anklaga regeringen för att inte ha en täckande finansiering. Detta samtidigt som han själv föreslår kraftiga besparingar utan att berätta var de pengarna skall tas.

När det gäller grundorganisationsförändringar trodde jag att vi var överens, inte att vi nödvändigtvis måste fatta beslut om dem efter det att vi har lagt fast säkerhetspolitiken och försvarets uppgifter, men definitivt om att inte fatta beslut om grundorganisationsförändringar först och sedan se hur det blir med försvarets uppgifter och med säkerhetspolitiken. Även grundorganisationens utformning har betydelse för återtagningsproblematiken, beredskapen och mobiliseringssäkerheten. Det är ett faktum som ingen kan komma ifrån, även om man vill föreslå kortsiktiga besparingar och rationaliseringar som man heller inte har täckning för. Även det är lösryckta förslag som går på ganska lösa boliner.

Anf. 115 Försvarsminister ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Jag hade tänkt undvika att gå upp en gång till i debatten i dag. Men jag känner mig föranlåten därför att det är alldeles uppenbart att

Sture Ericson inte förstår hur det priskompensationssystem som han själv har varit med om att införa faktiskt fungerar. Vi lade alltså om det här systemet i 1992 års försvarsbeslut. Vi har nu gått in i ett genomförandeprissystem som vi inte hade i försvaret tidigare. Försvaret var ensamt om att inte ha detta. Nu har vi samma system som statsförvaltningen i övrigt.

Detta system innebär att kompensationen kommer två år senare. Den depreciering som skedde i november 1992 får vi alltså kompensation för hösten 1994. Det innebär helt enkelt att det är först då som man gör de slutgiltiga beräkningarna. Sture Ericson räknar här som om det inte fanns ett priskompensationssystem och har inte förstått metodiken, att det blir en tvåårig eftersläpning med det nya systemet. Riksdagen har dock sagt att detta skall vara budgetneutralt. Men det är en ny systematik.

Om man tittar på de historiska siffrorna ser man att det är mycket stora svängningar. Ibland har försvaret tjänat på priskompensationssystemet. Det är därför man för ett antal år sedan plötsligt kunde öka antalet herculesflygplan från tre till åtta, just genom att utslaget av systemet blev en mycket betydande överkompensation.

Det är också på det sättet att vi tack vare de sänkta byggkostnaderna, som belastar försvarets s.k. C-anslag, har fått ett underutnyttjande som har kunnat användas i det här avseendet. Där har systemet fungerat så, Sture Ericson, att det har blivit mer pengar disponibla och inte mindre.

Vi vet inte hur dollarkursen eller andra valutakurser kommer att utveckla sig. Men tittar man historiskt på detta ser man att det är mycket rejäla svängningar. Att det inte skulle ske några förändringar alls håller jag för mycket otroligt. En viss förändring har ju börjat ske. Men ett priskompensationssystem är just till för att rätta till de här sakerna.

De siffror som Sture Ericson svänger sig med är inte korrekta. Han hänvisar diffust till staber och annat. Det är naturligtvis ingen tillfällighet att sådana här siffror, som är riggade för att passa vissa syften, publiceras just i dag, när det är försvarsdebatt.

Men också under de år då det var en socialdemokratisk regering skedde mycket våldsamma svängningar, ibland betydligt mer våldsamma än de vi har nu, därför att systemen är uppbyggda på det här sättet. Det är fullkomligt omöjligt att ha ett system som ger kompensation dag för dag när det gäller komplicerade system som innehåller både inhemska komponenter, t.ex. JAS-projektet, och utländska komponenter.

Sture Ericson gör det räknetricket att han inte slår ut detta per år utan säger att det blir 4–5 miljarder under perioden. Det är mycket pengar – frånsett att siffran inte är korrekt. Men per budgetår handlar det om några procent av försvarsbudgeten. Det är en helt annan bild av det hela. Det är även bara några procent av flygvapnets budget, där det nu diskuteras hur kompensation skall ske.

Det som gör mig litet bekymrad – frånsett att Sture Ericson inte har förstått systemet – är den skadeglädje Sture Ericson visar när problem uppstår för försvaret. Jag trodde att vi i denna kammare skulle försöka hjälpas åt att få fram system som fungerar på ett korrekt sätt. Om det inträffar oväntade händelser är det väl ingenting att vara glad över. Då skall man gemensamt försöka få ordning och reda.

Anf. 116 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Anders Björck försöker nu göra gällande att vi inte förstår priskompensationssystemet. Inget system klarar ett kronkursfall på 25–30 %. Vi socialdemokrater försökte ställa upp med två krisuppgörelser för att rädda regeringens havererade ekonomiska politik. Det gick inte. Vi fick kronkursfallet.

Nu räddar sig Anders Björck med att tala om två års eftersläpning. Men notan skall betalas. Man kan inte trolla fram miljarder ur ingenstans. Dessa kostnader uppstår genom att det vi köper exempelvis för JAS blir många miljarder dyrare under de kommande åren än vi räknade med när vi lade fast JAS-projektet.

De siffror som jag har angett har jag inte hittat på själv. Dem fick Arne Andersson, jag och några andra från ÖB och flygvapenchefen. Jag kan också tala om att de var djupt bekymrade över att Anders Björck inte begrep problematiken, eller snarare inte ville ta itu med problemen. Det är det som gör mig bekymrad. Här finns ingen skadeglädje, bara ett bekymmer över att man inte tar itu med dessa frågor i tid utan bara rullar vidare och tror att två års eftersläpning skall rädda situationen. Det kommer den inte att göra.

Notan skall tydligen betalas av andra än Anders Björck och hans regering.

Anf. 117 Försvarsminister ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Det senaste inlägget understryker det jag sade, att Sture Ericson inte förstår priskompensationssystemet. Det är inte så att vi inte tagit itu med frågorna. Vi har i hög grad försökt hålla tummen i ögat och få ordning på olika former av ekonomiska problem som alltid finns inom en verksamhet som omfattar 40 miljarder kronor per år.

Vi har haft en utomordentligt fin budgethållning. Det torde räcka med att se på de siffror som kommit ut från Riksrevisionsverket: Försvarsdepartementet håller sina budgetar. Det är bara att läsa innantill i de papper som kommer från RRV. Vi håller budgetar mycket bättre än många andra departement.

Priskompensationen för deprecieringen kommer alltså två år efteråt i det system som vi gemensamt har infört. Det innebär att deprecieringsförluster från november 1992, då kronan började flyta fritt, skall justeras nu i höst.

Sture Ericson vill få kammaren att tro att priskompensationssystemet innebär att det ständigt blir ökade kostnader. I själva verket slår kompensationssystemet på vissa områden – jag nämnde bygganslagen men det finns fler – i annan riktning, dvs. att staten, samhället, skattebetalarna "tjänar" pengar därför att det blir en annan prisutveckling. Det har blivit väsentligt billigare på byggsidan. Då får man alltså väga ihop allt och se på totalbilden. Det är inget konstigt med det, det är det system som vi har.

Jag bestrider mycket bestämt att Sture Ericsons siffror är korrekta. Jag tror att ansvariga chefer inom försvaret faktiskt ger oss i departementet en korrekt information när vi frågar. Jag har svårt att se att Sture Ericson skulle få någon relevans för sina helt andra siffror.

Jag upprepar: Priskompensationssystem är till för att justera de svängningar som finns. Det måste man se totaliter över tiden.

Anf. 118 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Som Anders Björck säger kan försvaret naturligtvis spara en del pengar i och med att blir billigare att bygga. Det gjorde att effekterna balanserades föregående budgetår. Vi fick redan då en deprecieringseffekt, men byggkostnaderna sjönk. Då balanserades det hela. Men nu kommer nettounderskotten: för flygvapnet innevarande budgetår närmare 700 miljoner kronor och för försvaret som helhet enligt Ekot – jag förmodar att uppgifterna härstammar från någon stab – 900 miljoner kronor. Här skall försvaret tydligen kompenseras. Det är skattebetalarna som får ställa upp.

Om Anders Björck inte tror på vad jag säger kan han läsa innantill i JAS-kommissionens rapport, där man säger följande: JAS-projektet innehåller en stor del komponenter som importeras. Av återstående utbetalningar avses ungefär hälften ske till utländska leverantörer, främst amerikanska företag. Detta förhållande gör projektet känsligt för svängningar i valutakurserna. Deprecieringen av den svenska kronan sedan november 1992 höjer kostnaderna med 5 à 6 miljarder.

Hur skall Anders Björck trolla fram de pengarna? Genom vad? Pengarna skall fram. Anders Björck slipper betala. Det är andra som får stå för notan. Det är ansvarslöst att inte ta hänsyn till kommande kostnadsökningar i planeringen.

Anf. 119 Försvarsminister ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Det här blir mer och mer förvånande. Slutsatsen av Sture Ericsons resonemang är att vi inte skall ha något kompensationssystem alls. Har vi ett kompensationssystem innebär det definitionsmässigt att det ibland går upp, ibland ner. Kompensationssystemet är till för att utjämna svängningar och ge t.ex. ett visst materielprojekt, som JAS-projektet, möjligheter att fortleva. Annars skulle en större svängning, och även en medelstor svängning, i kompensationen innebära våldsamma förluster genom att man då skulle tvingas avbryta eller senarelägga projekt. Då skulle man inte ha någon planeringssäkerhet i systemen.

Sture Ericson frågar vem som skall betala. Han vet mycket väl att vi har kommit överens om att ha ett system – Sture Ericson har inte röstat emot det – som innebär att försvarsanslagen fluktuerar. Alla andra departement har precis på samma sätt olika former av system för lönekostnader och annat.

Herr talman! Det finns bara en slutsats att dra av Sture Ericsons inlägg: han vill icke ha ett priskompensationssystem. Det är i så fall en sensationell nyhet. Det skulle innebära att all militär planering blir mycket svårare. Nu, herr talman, förstår jag fullt ut varför Sture Ericson inte blev omnominerad.

Anf. 120 SVEN-OLOF PETERSSON (c):

Herr talman! Det är många frågor som tas upp i dag när det gäller försvaret. Debatten är lång och intensiv. Av dessa frågor är det frestande att ge sig i kast med egentligen alla, för de är viktiga var och en på sitt sätt och var och en i sitt sammanhang. Men avsikten med att jag står här i talarstolen är ändå att jag endast skall beröra några frågor som vi i Centern vill lyfta fram, frågor som vi tycker är viktiga och väsentliga att ytterligare belysa.

Jag vill börja med den svenska försvarsindustrin. Den svenska försvarsindustrin har en mycket hög kompetens, en hög teknisk nivå och den är i långa stycken mycket rationell och mångsidig. Den är i mångt och mycket världsunik och ligger på en konkurrenskraftig nivå. Vi i Centern tycker att det är viktigt att försvarsindustrin utvecklas, så att den kan behållas. Den kan då användas som ett bra redskap för att vi ytterliggare skall kunna garantera och stärka vårt oberoende och vår alliansfrihet och självständighet. Vi vet att svensk försvarsindustri ger jobb i Sverige. Pengarna stannar här. Den utvecklar försvarsmateriel för det svenska försvaret utifrån våra behov. De produkter som kommer från försvarsindustrin har i många fall lett till stora och betydande exportframgångar. Det är fråga om en mycket avancerad högteknologi som vi kan leverera vidare in i andra sektorer.

Jag vill understryka att JAS-projektet är det mest avancerade industriprojekt som vi någonsin har haft i det här landet. Det har gett oerhört positiva effekter för civil industri och för civila applikationer av de kunskaper och den teknik som man har tagit fram i samband med JAS-projektet. Det är av stor vikt att den militära och den civila produktionen kan gå hand i hand.

När det gäller resurserna för marinens och flottans behov finns det en otrolig hög kompetens i landet också på detta område. Vi har en nybyggnadskompetens som vi måste slå vakt om. Jag tänker då självfallet på Karlskronavarvet och den avancerade teknik som man besitter i fråga om plastfartyg och smygteknik. Man har också samarbetat med Kockums för att utveckla bra ubåtar som står i särklass internationellt sett.

Problemet för marinen är de ekonomiska bekymmer som man har. Det är svårt att behålla all den varvskapacitet som finns i landet. Efter tidigare beslut i denna kammare ser man över möjligheterna att byta ut Muskövarvet, bolagisera detta och göra det till en egen enhet. I första hand måste vi slå vakt om nybyggnadskompetensen. Reparation och underhåll kan klaras på annat sätt. Vi bör fortsätta att se på dessa delar för att klara nybyggnadskompetensen. Om vi tappar den, tappar vi också de andra bitarna när det gäller marinen.

Det är väldigt viktigt att de ekonomiska bekymmer som finns inom marinen verkligen ses över och rättas till. Efter de olika utredningar som har gjorts kan detta innebära att verksamheterna ytterligare behöver koncentreras. Här bör man se till att man kan behålla en god förmåga och bra fartyg. Det är i södra Östersjön som det i dag händer väldigt mycket. Där pågår en intensiv trafik över flera nationsgränser. Ur alla aspekter är det viktigt att vi syns och att vi finns där för att också markera våra territorialgränser och nationsgränser. Det kan också finnas andra rent av militära uppgifter för marinen, många övervakningsuppgifter av skilda slag både för civil och för annan verksamhet.

Den maritima verksamheten totalt sett och samordningen av resurser skall nu ses över av en utredning. Då bör man också ta till vara och se över den resurs som flygvapnet utgör i det här sammanhanget. Jag tänker självfallet i första hand på flygvapnets helikopterenheter. Gemensamt med marinens helikopterresurser kan man utföra väsentligt mer än vad dessa resurser utnyttjas till i dag. Det gäller att samordna och ytterligare hantera verksamhe-

ten, inte bara i nationens egen tjänst utan också i ett vidare internationellt perspektiv när det gäller bl.a. Östersjön och räddningsverksamhet.

Det har tidigare i debatten talats om de s.k. RITS-styrkorna, dvs. räddningsinsatser till sjöss. Jag håller med Gunhild Bolander om att det är anmärkningsvärt att vi inte har en enda sådan styrka på kuststräckan mellan Malmö och Stockholm. För min del ser jag det som angeläget att ta till vara Blekingekommunernas kompetens. Det finns ju helikoptrar att tillgå, både flygvapnets och marinens. Kustbevakningens och marinens sjögående enheter kan också användas för detta ändamål. Det är viktigt att vi arbetar vidare internationellt för att få till stånd en utökad samordning av räddningstjänsten i Östersjön.

Det är många frågor här på bordet i dag som rör de värnpliktiga. Pliktutredningens förslag har lagts fram och remissbehandlats i vederbörlig ordning. Det är min förhoppning att vi inom en mycket snar framtid skall få se en proposition på riksdagens bord. Vi vidhåller att det är av central betydelse att den allmänna värnplikten kan behållas och att den därmed får en bred förankring hos det svenska folket. Det är angeläget att vi uppfyller de behov som finns. I och med detta utredningsförslag kan de civila delarna av totalförsvaret stärkas.

De värnpliktigas ekonomiska situation har berörts. Årets proposition innehåller bra och positiva markeringar när det gällde bl.a. höjningen av utryckningsbidraget och av dagsersättningen till de värnpliktiga. Förhoppningen är att vi skall kunna gå vidare med detta, även om jag just nu förstår att det med hänsyn till de totala finanserna i landet kan vara svårt att ta ytterligare steg. Men jag anser att detta var värdefulla markeringar. Vi från Centern sätter stort värde på dessa.

Det skall ju bli en myndighet av den nya försvarsorganisationen, Försvarsmakten, som kommer att bildas den 1 juli. Detta har föregåtts av ett bra och brett förberedelsearbete, inte minst inom LEMO-utredningen. Det är nödvändiga förändringar som här kommer till stånd. Jag hoppas också att resultatet blir det vi önskar. Centerns uppfattning är att det finns ett fortsatt starkt behov av en bred och allsidig parlamentarisk insyn när det gäller möjligheterna att följa verksamheterna. Det är viktigt med ett parlamentariskt inflytande och nära och intima förtroendefulla kontakter mellan den militära myndigheten och riksdagen och dess partier.

Avslutningsvis vill jag nämna att jag satte stort värde på att försvarsministern tog upp de internationella insatser som svenska trupper och personal från Räddningsverket har gjort, inte minst i det forna Jugoslavien. Detta är en mycket betydelsefull verksamhet, och det kommer nog att bli aktuellt med flera insatser av den här typen i framtiden. Det kommer att ställas större krav på oss i detta sammanhang. Det är min förhoppning att vi i så fall skall kunna leva upp till dessa krav.

Det är också angeläget att vi skänker en tanke och ett tack till alla som frivilligt ställer upp för dessa farofyllda arbeten som är föga glamorösa. Dessa personer får verkligen se de avigsidor som krig ute i världen för med sig, sådana lidanden som vi tack och lov är förskonade från i Sverige.

Det är viktigt att vi fortsätter att ha en positiv syn på detta arbete, att vi försöker att ge den bästa utbildning som vi kan ge och den bästa materielen

som går att uppbringa. Också med sådana här insatser kan vi stärka förtroendet för Sverige som en pålitlig samarbetspartner i det internationella samfundet.

Anf. 121 ÅKE CARNERÖ (kds):

Herr talman! Förverkligandet av försvarsbeslutet 1992 pågår och är inne på sitt andra år. Beslutet innebär ett viktigt vägval i svensk försvarspolitik. Syftet är att nå en varaktig och realistisk balans mellan uppgifter och resurser samt mellan kvalitet och kvantitet i det svenska totalförsvaret.

Sveriges säkerhetspolitiska mål, liksom de mål och uppgifter för totalförsvaret som fastställdes i Försvarsbeslut 92 och med de preciseringar som beslutades i maj 1993, ligger fast.

Sveriges säkerhetspolitik syftar ytterst till att bevara vårt lands frihet och nationella oberoende, och vårt säkerhetspolitiska mål är att i alla lägen och i former som vi själva väljer trygga vår handlingsfrihet. Den hårda kärnan i vår säkerhetspolitik är den militära alliansfriheten med dess skyldighet att upprätthålla en betryggande försvarsförmåga, för att vi skall kunna vara neutrala i händelse av ett krig i vårt närområde. Denna säkerhetspolitik formas väsentligen i ett samspel mellan utrikespolitik och försvarspolitik.

Totalförsvaret skall i första hand vara fredsbevarande genom att ha en sådan styrka, sammansättning, ledning, beredskap och uthållighet att en angripares förluster och andra uppoffringar i samband med försök att utnyttja vårt land inte ter sig rimliga i förhållande till fördelarna.

I de preciseringar som beslutades förra året sägs: "Totalförsvaret skall sålunda ha en betryggande förmåga att motstå ett s.k. strategiskt överfall, dvs. ett angrepp som med kvantitativt begränsade styrkor av hög kvalitet och endast med kort militär förvarning riktas mot vitala funktioner inom Sveriges nationella ledningssystem och inom totalförsvaret." Vidare sägs det: "Efter en högst ettårig återtagningsperiod skall alla väsentliga delar av totalförsvaret kunna utnyttjas med full effekt omedelbart efter mobilisering."

De senaste årens omvärldsutveckling har i stora drag bekräftat de bedömningar som gjordes inför försvarsbeslutet 1992. Det är därför av stor vikt att det beslutet får genomföras, samtidigt som arbetet med att förbereda nästa långsiktiga parlamentariska försvarsbeslut sätter i gång på allvar. Regeringen anger i propositionen att nödvändigheten att börja tänka på olika utgångspunkter för ett nytt försvarsbeslut inte minskar kravet på att fullfölja genomförandet av försvarsbeslutet 1992. Utskottet har samma mening.

Herr talman! Uttalanden om besparingar inom totalförsvaret kan naturligtvis förefalla lockande och förståeliga i nuvarande statsfinansiella läge. Men detta skapar osäkerhet för de människor som har sitt arbete inom totalförsvaret och för de värnpliktiga. Några direkta hot mot vårt land finns inte, men säkerhetspolitisk instabilitet kan inte uteslutas, varför kraven på minskade militärutgifter måste behandlas med försiktighet. Om de positiva förändringarna i vår omvärld fortsätter, kommer detta att kunna få ekonomiska konsekvenser i kommande försvarsbeslut. Många av åtgärderna i försvarsbeslutet 1992 får fullt genomslag efter försvarsperiodens slut, vilket belyser den långsiktighet som all försvarsplanering innebär.

Riksdagens revisorer har i en rapport granskat nedläggning och flyttning

av förband. Utskottet delar revisorernas uppfattning att de lokala parterna bör få tillfälle att framföra synpunkter och med sina kunskaper delta i utredningsarbetet inför grundorganisationsförändringar. Ingen är betjänt av att skapa onödig oro i en organisation. Försvarsmakten har här en viktig uppgift att avväga på vilket stadium berörda parter skall engageras. Utskottet delar även revisorernas uppfattning att en mer samlad och systematisk återföring av erfarenheterna från en genomförd organisationsförändring bör göras till riksdag och regering.

Utskottet vill understryka vikten av den sammanvägning av olika intressen kring grundorganisationsförändringar som sker i riksdagen. Militära, regionala och arbetsmarknadsmässiga intressen måste vägas samman. Mot denna bakgrund anser utskottet att det är viktigt med en parlamentarisk beredning av underlaget. Riksdagens beslutsroll måste därför beaktas i den instruktion som regeringen skall utfärda för den nya myndigheten Försvarsmakten.

Herr talman! Vi kristdemokrater menar att Sverige skall upprätthålla ett effektivt totalförsvar. Civilförsvaret måste naturligtvis ha tillräckliga resurser för att kunna garantera befolkningen ett gott skydd i händelse av ofred. Det strategiska överfallet innebär för civilförsvaret i vissa avseenden en svårare situation än tidigare förutsättningar, främst vad avser ledning. Utskottet bedömer dock att både den civila och den militära delen av totalförsvaret har en godtagbar förmåga att motstå ett strategiskt överfall till år 1997.

En fråga som ännu ej är avstämd är vilket stöd det militära försvaret förutsätter från övriga delar av totalförsvaret. Utskottet utgår från att detta krav preciseras snarast, eftersom en av huvuduppgifterna för det civila försvaret är att stödja försvarsmakten under kriser och krig.

Herr talman! Åtta motioner rör frågor om de värnpliktigas förmåner och sociala situation. Systemet med en utbildningsreserv har gjort att intresset kring de värnpliktigas villkor under grundutbildningen lyfts fram. I två kristdemokratiska motioner vill man att en utredning tillsätts som studerar de värnpliktigas ekonomiska, sociala, arbetsmässiga och studiesociala situation. Eftersom en proposition om totalförsvarsplikt snart kommer, utgår utskottet från att de frågor som berörs i olika motioner kommer att behandlas där och finner att behov av en utredning inte föreligger just nu.

Herr talman! Vad gäller förband för FN-insatser menar utskottet att det är viktigt att Sverige håller en god beredskap för att kunna medverka i militära och humanitära operationer som FN:s säkerhetsråd och ESK kan hemställa om. Regeringen har uppdragit åt Försvarsmaktens organisationsmyndighet att studera vilka anpassningar av olika svenska förband som krävs för att dessa skall kunna utnyttjas i internationella operationer. Samtidigt pågår en analys av nu pågående FN-insatser. Det är därför för tidigt att ha någon mening om de framtida organisatoriska formerna för att upprätthålla denna beredskap.

Kostnaderna för våra utlandsengagemang är höga. Bl.a. slits den försvarsmateriel hårt som kommer till användning. Detta har lett till en diskussion om hur bl.a. dessa kostnader skall betalas. Från kristdemokratiskt håll menar vi att försvaret skall avsätta medel för att med egna resurser kunna stödja humanitära hjälpinsatser i katastrofsituationer i andra länder. Vi delar dock den syn som utskottet har, att om medel för den fredsbevarande verksamhe-

ten kan garanteras och därmed inte urholka totalförsvarets ekonomiska ramar, bör denna fråga övervägas ytterligare.

Herr talman! Tidigt inriktade sig den kristdemokratiska rörelsen i Europa på fredsskapande arbete genom ökat samarbete mellan Europas stater. Vi kristdemokrater vill att Sverige skall verka för internationell säkerhet, byggd på förtroendeskapande åtgärder, avspänning och nedrustning. Den etiska utgångspunkten måste vara att människan skall vara fri och självbestämmande och tillmätas ett stort personligt ansvar. Därför måste det säkerhetspolitiska arbetet vidgas och fördjupas till att omfatta inte enbart frånvaro av krig och konflikter utan också att säkra freden i ett perspektiv av rättvisa, frihet, solidaritet och ett aktivt stöd för demokrati och rättssamhället.

Herr talman! Jag yrkar härmed bifall till försvarsutskottets hemställan i betänkande nr 9.

Anf. 122 CHRISTER SKOOG (s):

Herr talman! Så här långt ner på talarlistan i dagens viktiga försvarspolitiska debatt kan det tänkas att något upprepas. I så fall kanske det – i det här fallet av mig – bedöms som viktigt.

Jag vill inleda med att understryka vad Sven-Olof Petersson sade, att vi verkligen slår vakt om vår svenska försvarsindustri, att vi ser till att behålla kompetensen, så att vi kan bibehålla det försprång vi har internationellt sett och vara en ledande nation framöver också, inte minst på varvsområdet, när det gäller den marina sidan.

Därför tycker jag att det är angeläget att nämna i dagens debatt, utan att därför bli betraktad som enbart något slags lokalpatriot, att t.ex. Karlskronavarvet är i behov av beställningar ganska snart för att inte tappa kompetens. Jag vill uttala önskemålet och förhoppningen att försvarsministern på sin visit i Blekinge, som förhoppningsvis kommer snart, har något positivt med sig i bagaget.

Något som också är viktigt när vi diskuterar resurser inom vårt svenska försvar är att lyfta blicken ut i världen. Vi kanske inte behöver lyfta den så långt ut. Jag syftar i första hand på den möjlighet till internationellt samarbete som finns inte minst på räddningstjänstens område. Det skulle kunna bli ett samarbete över Östersjön med de baltiska länderna, Finland, Danmark och Bornholm. Chefen för Blekinge flygflottilj, överste Boo-Walter Eriksson, har i många sammanhang framfört att de helikoptrar som flygvapnet har mycket väl skulle kunna utgöra en resurs som gör sjöfarten säkrare i den meningen att hjälpen skulle finnas nära om det inträffade en olycka. Detta skulle vara mycket bra internationellt. Det skulle vara bra PR för det svenska försvaret, och det skulle vara bra för skattebetalarna om vi använde våra gemensamma resurser på ett optimalt sätt.

Herr talman! I denna debatt har många talare utgått från det försvarsbeslut som gäller den period vi är mitt inne i, nämligen 1992 års försvarsbeslut. Jag tänker ytterligare kommentera marinens situation i detta sammanhang.

Redan vid försvarsbeslutet 1992 kunde man klart konstatera att chefen för marinen i olika skrifter och i olika sammanhang gick ut och sade att den ekonomiska ram han hade fått inte räckte till de uppgifter han samtidigt hade

blivit ålagd att utföra. Detta skedde offentligt i tidskriften Marinnytt och i andra sammanhang.

Också vi socialdemokrater hade en annorlunda uppfattning och framförde kritik mot att man tryckte in för mycket i ramarna. Man måste se till att skapa förutsättningar på så sätt att man ändrar inriktningen på verksamheten eller ändrar penningramen. Detta har inte skett. Dagens situation är känd. Marinen har för sin del överskridit budgeten med ca 800 miljoner kronor. Frågan är vem eller vilka som bär ansvaret för detta överskridande.

Enligt vår mening är det regeringen som har det yttersta ansvaret, eftersom det är regeringen som ansvarar för underlaget till riksdagen. Men det gäller också landets överbefälhavare. Överbefälhavaren har också inför försvarsutskottet medgivit att han har en icke helt försumbar del i det.

Priset fick chefen för marinen betala när han hastigt och lustigt fick sparken av regeringen.

Vad är det för åtgärder som bör vidtas för att man skall komma i balans? Även om vi är oeniga om mycket är vi nog trots allt eniga om att vi skall försöka se till att de beslut som vi fattar i riksdagen också efterföljs ute i landet.

Hur skall man då skapa balans mellan verksamhet och ekonomi i marinen? Det bör man titta litet grand på. Överbefälhavaren har lagt fram förslag om att man skall ändra på marinens grundorganisation och på så sätt på sikt kunna minska utgifterna.

Regeringen vägrar att komma till riksdagen med något förslag. Vi från socialdemokratin hade sett fram emot ett sådant förslag och varit villiga att diskutera det konstruktivt. Det hade man kunnat göra i stället för att sparka chefen för marinen och som kosmetisk åtgärd skjuta till ytterligare 400 miljoner kronor från de tidigare nämnda intäkterna från försäljning av olja. De 400 miljoner som regeringen fattade beslut om den 15 december i fjol täcker inte mer än hälften av underskottet.

Jag kanske skulle kunna få ställa en fråga till någon som eventuellt känner sig manad att svara: Hur skall verksamheten ändras i övrigt för att man skall komma i takt? Vilka fartyg, utöver de som regeringen redovisat, skall läggas vid kaj? Hur skall marinen ändra verksamheten för att komma i balans? Det är väl ändå det som är syftet.

Vi har i vår partimotion och i vår reservation återigen hävdat att det borde tillsättas en oberoende civil ubåtskommission. Bakgrunden är känd för hela svenska folket: de upprepade reportagen, TV-bilder och tidningsartiklar som har förekommit i samband med ubåtsjakten i våra skärgårdar under många år.

Det som är anmärkningsvärt i detta sammanhang är att regeringen och utskottsmajoriten inte vill gå oss till mötes trots att det förs samtal på expertnivå i Moskva och på andra platser – bl.a. med kommendören Emil Svensson och regeringsföreträdare. Vad är det som är så allvarligt och farligt? Vad är det ni vill dölja för skattebetalarna och för svenska folket? Är det något hemlighetsmakeri? Kan inte vi som skattebetalare ha rätt att kräva en riktig genomlysning, gjord av civila, för att se vad den kvarts miljard per år det kostar att jaga ubåtar har gått till?

Herr talman! Jag måste säga att det är anmärkningsvärt. Jag är väldigt för-

vånad. Det skulle vara mycket intressant om någon – Arne Andersson, Landerholm eller kanske Björck själv – hade en förklaring att ge svenska folket. Det tycker jag är ett berättigat krav.

Anf. 123 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att detta sammanträde kommer att fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 124 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Vi är nog många som beklagar att det inledningsvis gjordes sådana personangrepp som vi normalt slipper ifrån. Försvarsminister Anders Björck svarade milt. Han hänvisade till tunga försvarspolitiker som Torsten Nilsson, Per Edvin Sköld och Sven Andersson och konstaterade att de inte använde sådant angreppsspråk. Jag delar den uppfattningen. De var märkesmän på området.

Jag vill också komplettera försvarsministerns bild härvidlag med att nämna några nyss avgångna socialdemokratiska försvarspolitiker som heller inte använde sådana personangrepp som Sture Ericson gjorde. Jag vill nämna Olle Göransson och Roland Brännström. Vi förde en saklig debatt här i kammaren under många år på bl.a. det försvarspolitiska området. Jag tror heller inte att Christer Skoog eller Ingvar Björk, för att ta ett par exempel, skulle göra sådana personangrepp.

Herr talman! Försvarsministern berömde våra FN-soldater. Det känns väldigt bra att som vanlig medborgare i Sverige och ledamot av riksdagen få instämma i det. Det är också väldigt roligt att höra att insatserna är internationellt uppskattade.

Jag vill också tillägga att Räddningsverkets personal uppenbarligen väldigt länge har gjort och fortfarande gör en mycket god insats i f.d. Jugoslavien – i Bosnien icke minst.

Jag vill härefter gå över till att tala om en motion som i all sin enkelhet tar upp en fråga som är nog så viktig för just Räddningsverkets personal i utlandstjänst, bl.a. i Bosnien. Jag vill göra en jämförelse med våra FN-soldater. Det föreligger nämligen en orättvisa när det gäller försäkringsskyddet vid utlandstjänst.

På s. 93 med fortsättning på s. 94 i betänkandet konstaterar försvarsutskottet att det jag skriver i motionen om att det är olika nivåer på den del av försäkringsskyddet som gäller sjukdom är helt riktigt. Sjukdom kan man ådra sig också i främmande land, icke minst i krigshärjade områden. Medan FN-personalen har ett fullgott skydd både för olyckshändelser och för sjukdom gäller inte det för Räddningsverkets personal.

Jag fick i dag veta från Räddningsverket i Karlstad att man precis som utskottet konstaterar att det är en avtalsfråga, men att Kammarkollegiet inte har velat åtgärda detta. Jag tar därför tillfället att vända mig till försvarsministern. Jag vill väldigt gärna hoppas att departementet vill ingripa i detta ärende.

Det vore konstigt om jag inte passade på att säga något om projektet Riskcentrum, dvs. ett nationellt och internationellt forskningscentrum som vi kan skapa i Sverige.

Detta mycket framåtsyftande projekt blir inte sämre av att det var det socialdemokratiska f.d. statsrådet Margot Wallström som i begynnelsen skrev ett brev till regeringen och pekade på behovet av en internationell vetenskaplig forskning på området risk, beredskap och mycket mera. Det ligger helt naturligt inom både Försvarsdepartementets område och Utbildningsdepartementets område.

Herr talman! Det har hänt mycket med detta projekt, som kommit i gång med hjälp av lokala medel. Senast i går fick den mycket drivande verkställande ledamoten i projektet, översten av första graden Dan Snell, ett telefonsamtal från Helsingfors.

Man har där en forskning som visserligen inte är helt parallell, men ändå på försvarsområdet, som gäller sårbarhet, beredskap och risker. Den har med samhällets komplexitet att göra, men också med det som vi sysslar med på försvarsmaktens och försvarspolitikens område.

Jag vill gärna peka på de motioner som vi både från borgerligt och från socialdemokratiskt håll har väckt, och även Vänsterpartiet har väckt motioner. Det är en absolut heltäckande förbrödring av företrädare på Värmlandsbänken som har väckt motioner till riksdagen varje år.

Det är helt okej att försvarsutskottet har skickat över dessa motioner till den förträffliga Hot- och riskutredningen, som har samlat ledamöter också från denna kammare. Där får vi dock invänta yttranden ända till slutet av året.

Det är nu dags för en etableringsfas. Detta riskcentrum bör drivas i stiftelseform. Det bör ha ett särskilt ansvar för att utveckla former och metoder för stärkande av den nationella kompetensen vid landets universitet och högskolor inom risk-, säkerhets- och sårbarhetsområdet.

Vidare kan detta vårt riskcentrum driva forsknings- och utbildningsverksamhet för utveckling och hävdande av nationell kompetens inom såväl nordiska som övriga internationella samarbetsforum, t.ex. Nordiska forskningspolitiska rådet, och EU:s ramforskningsprogram. Det kan svara för fortlöpande utvärdering av forsknings- och utbildningsverksamhet inom risk-, säkerhets- och sårbarhetsområdet.

Slutligen bör Riskcentrum fylla en viktig roll i strävanden att öka samverkan mellan militär och civil forskning. Det finns redan ett etablerat samarbete med FOA, Försvarets forskningsanstalt, och samarbete planeras med Militärhögskolan.

Herr talman! Med detta vill också jag instämma i tidigare bifallsyrkanden till utskottets hemställan.

Anf. 125 Försvarsminister ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Jag fick en direkt fråga av Göthe Knutson. Jag vill understryka att jag helt delar hans uppfattning att Räddningsverkets personal i det forna Jugoslavien gör fantastiska insatser i humanitetens tjänst. Dess insatser har inte alltid uppmärksammats lika mycket som de militära insatserna, men de är inte desto mindre viktiga.

Försäkringsskyddet är en avtalsfråga. Jag har därför inte möjlighet att här uttala mig om hur en sådan förhandling skall bedrivas. Självfallet vill jag

ändå uttrycka förhoppningen att vi skall få ett bra försäkringsskydd också för dem som jobbar på den civila sidan.

På den militära sidan har tack vare regeringens initiativ skett en hel del förbättringar. Vi har fyrdubblat försäkringsskyddet för de värnpliktiga och övriga. Det var tidigare helt otillfredsställande. Vi har infört förbättrade skatteregler vad gäller förmånen av mat och hemresor. Jag hoppas självfallet att vi skall kunna hitta en bra lösning också för Räddningsverkets personal.

Anf. 126 GÖTHE KNUTSON (m) replik:

Herr talman! Jag vill framföra ett tack till försvarsministern. Detta låter hoppfullt.

Anf. 127 BRITT BOHLIN (s):

Herr talman! Jag vill börja att instämma i Göthe Knutsons ord. Socialdemokratiska försvarsministrar ägnar sig inte åt personangrepp, det är alldeles rätt. Socialdemokratiska försvarsministrar sköter sitt viktiga uppdrag med värdighet. Det hade jag önskat att försvarsministrar av alla kategorier hade gjort.

Herr talman! Det svenska försvaret blöder. Det är en hemsk syn för oss som känner ungefär som en fackföreningsordförande i Transportarbetarförbundet, Charles Lindley, uttryckte det redan 1905. Han sade: Giv oss det land vi vill ha, och vi skall, vid Gud, försvara det!

Aldrig har jag hyst så starka tvivel och så stor oro över vår förmåga att på sikt göra just detta. En "icke-politik", en politik som präglas av månandet av strikta partiintressen, har för första gången i vår svenska historia präglat hela totalförsvaret.

Hur ofta har inte generationer av försvarspolitiker före oss fått jämka och förhandla, först i det egna partiet och sedan med de andra, för att uppnå en av politikens allra svåraste konster: att skapa breda lösningar, samförstånd, i för detta land så centrala frågor som rikets försvar?

Priset har tidvis varit högt. Men målet – en samfälld svensk röst – har varit värd den striden. Så har det varit; en av de finaste och svenskaste av traditioner.

Det gör därför litet ont att se att goda krafter i försvarspolitiken nu gör totalt "eld upphör" för Anders Björck och Moderaterna, ett parti som aldrig i modern tid har orkat med den mognad som förhandlingslösningar faktiskt kräver, utan alltid ställt sig vid sidan av. Nu är det Moderaterna som skall axla detta ansvar. Det är ett parti där man är så rädd för förändringar, att om det hade fått råda hade vi haft kavalleriet kvar.

Sture Ericson har tidigare berört resultatet av denna politik – en sorts osynlighetspolitik, som nog hade tett sig roande i en såpopera, men som i försvarspolitiska sammanhang enbart är tragisk och ödesdiger.

Jag vill belysa några av de punkter som vi socialdemokrater önskar få gehör för.

Flygvapnet har ansvar för vår högst prioriterade uppgift: luftförsvaret. Utöver detta kan man nämna incidentberedskap, m.m. Denna prioritering av luftförsvaret har kommit till uttryck på många sätt. Men införandet av systemet, inte bara flygplanet, JAS 39 Gripen, är naturligtvis det mest påtagliga.

Vi har gjort, om jag får använda Henrik Landerholms ord, precis som vissa stormakter: Vi spar det bästa till sist. Det gör vi självfallet också i det svenska försvaret.

Försvarsministern medgav tidigare att den ekonomiska krisen till slut innebär ökade försvarsanslag. Den frågan går aldrig att komma runt. Den krisen har i hög grad visat sig vara flygvapnets kris. Det problemet förbigås med tystnad. Om flygvapnet skall bära denna fördyring på egen hand, har vi i all tysthet gjort en annan prioritering till förmån för i första hand markstridskrafter. Marinen har en särskild problematik att slåss med.

Vad tänker regeringen göra? Skall vi fortsätta att bygga hangarer och ledningsplatser, men utan att veta att notan för de plan som skall in i dessa hangarer kan betalas? Eller är det så att vi skall ställa in planen utan beväpning? Skall vi bygga fler ledningsplatser, med allt mindre att leda?

Skulle man kunna tänka sig att Försvarsdepartementet för ett ögonblick gjorde ett uppehåll i publicerandet av försvarsministerns tal och anföranden, och för all del porträtt, och i stället producerade propositioner med förslag till lösningar på detta svåra problem?

I högkvarteret finns byrålådor fulla med utredningar och förslag. Jag är övertygad om att det finns ett gediget stöd i kammaren för en prioritering av luftförsvaret. Det är regeringens ansvar att se till att så blir fallet.

Låt mig sedan övergå till ett annat område som ligger oss alla i grunden varmt om hjärtat, nämligen vårt svenska FN-engagemang. Vår tanke om gemensam säkerhet och den svenska FN-brigaden är nu på god väg att förverkligas även om mycket ännu återstår.

När vi först föreslog en svensk FN-brigad var försvarsministern helt avvisande och sade något om kostnader på 2 miljarder och något makabert om svarta plastsäckar. Den debatten är nu som väl är förbi. Våra resonemang är konstruktiva. Majoriteten i utskottet har inte helt avvisat vårt förslag denna gång. Men man vill skjuta ställningstagandet på framtiden. Under tiden sker det dock ett omfattande deltagande av svenska förband i FN:s regi. Det verkar som om verkligheten inte alltid kan vänta på försvarsutskottet.

Det åtagande som nu genomförs i Bosnien stöder vi alla. Just därför är regeringens ansvar stort för att organisera verksamheten på ett bra sätt. Facit är hittills ganska nedslående. Utrikesministern fann sig inte ha anledning att informera dem som direkt berördes i Makedonien. Resultatet blev en förtroendekris. Det var helt onödigt.

Nordbat är en annan gemensam nordisk angelägenhet. Hur genant är det då inte att från den norske försvarsministern få höra att beslutet om förändringen i Makedonien fattades av den svenska regeringen utan samråd med de nordiska vännerna? Så nonchalant får man bara inte uppträda. Att försvarsministern uppträder ovärdigt i Sveriges riksdag, så som han gjorde i debatten med Sture Ericson, det kan vi tåla. Vi är ganska vana vid det här laget. Men försök att inte använda samma stil i Stortinget och Folketinget!

Låt mig också säga några ord om Karlsborg. I fjol skrev ett enigt försvarsutskott att regeringen skulle återkomma med förslag om sysselsättning i Karlsborg, och en enig kammare ställde sig bakom detta. Döm om den vrede de arbetslösa i Karlsborg känner när regeringen nu kommer tillbaka och säger att eventuellt kan den tänka sig ett försvarshistoriskt museum som kan-

ske ger 3–4 arbetstillfällen. Den här kammaren har faktiskt gjort hela Karlsborg till ett museum, om jag får uttrycka det så.

I försvarsutskottet intog man då en mycket defensiv attityd. Ett vanligen frimodigt och med bestämda åsikter präglat försvarsutskott tassar här som kring het gröt. Är sitsen så svår? Är det Anders Björck som är "lede fi"? Eller är det så att ni egentligen helst skulle vilja undsätta de svårt trängda karlsborgsborna?

Det civila försvaret har berörts tidigare. Vi socialdemokrater är alldeles övertygade om att dess betydelse ökar, men vi har ingen reservation på området. Därför lämnar jag den punkten.

Sist och slutligen vill jag bara säga några ord om en annan mycket otäck fråga. Den har med rasism, främlingsfientlighet, pennalism och mobbning att göra. Vi vet att tendenser till detta förekommer i det svenska försvaret. Det är två saker som jag vill säga från riksdagens talarstol.

Det ena är att om vi inte klarar att få bort detta ur det svenska försvaret är åtminstone vi beredda att med externa resurser se till att alla de fall som uppdagas utreds. Vi vill visa att vi står på de värnpliktigas sida.

Det andra är att om vi i en sådan utredning upptäcker att somliga förband i det militära försvaret är farligare för oss här i Sverige än vad de någonsin kommer att vara för "lede fi" är vi beredda att säga att vi klarar oss väldigt bra utan den typen av förband. Låt detta besked tränga ut från detta hus, genom kasernväggarna och in på landets alla mässar!

Anf. 128 GÖTHE KNUTSON (m) replik:

Herr talman! Britt Bohlins försök att göra en distinktion på olika läggning hos försvarsministrar föll på ett faktum. Jag talade nämligen inte om försvarsministrar. Jag talade om försvarspolitiker som märkesmän. I den goda bemärkelsen vill jag tillägga ytterligare ett namn till Sven Andersson, Per Edvin Sköld och Torsten Nilsson, nämligen Anders Björck.

Anf. 129 BRITT BOHLIN (s) replik:

Herr talman! Låt mig ställa en fråga till Göthe Knutson. Skall försvarsministrar och alla de namn som räknades upp utgöra ett särskilt släkte för sig i förhållande till andra försvarspolitiker? Jag tycker att alla borde uppträda på ett värdigt sätt, och i synnerhet försvarsministrar. Att Göthe Knutson inte sade att Anders Björck borde ha gjort det i dag tar jag som ett förbiseende och inget annat.

Anf. 130 GÖTHE KNUTSON (m) replik:

Herr talman! Jag visste inte att Britt Bohlin inte var närvarande i kammaren när angreppen skedde från Sture Ericsons sida.

Anf. 131 GUNHILD BOLANDER (c) replik:

Herr talman! Det verkar som om Britt Bohlin inte var i kammaren när jag gjorde mitt inlägg heller. Jag redogjorde faktiskt för de mycket kreativa åtgärder som kommunen har vidtagit för att förbättra situationen i Karlsborg.

Det är inte enbart Försvarsdepartementets ansvar att något händer. Rege-

ringen har faktiskt placerat Karlsborg i tillfälligt stödområde. Man har utnyttjat den möjlighet som det ger. Man har kommit ganska långt när det gäller att förbättra sin situation.

Jag menar inte att det är tillräckligt, men det är inte enbart Försvarsdepartementets ansvar att lösa alla arbetsmarknadspolitiska problem. Det är regeringens totala ansvar, och man har lyckats ganska hyggligt, tycker jag.

Anf. 132 BRITT BOHLIN (s) replik:

Herr talman! Min kritik mot utskottskamraterna beror i hög grad på det faktum att utskottet inte vågade ställa sig bakom ett tillkännagivande till regeringen. Vi ansåg ju alla i grunden att regeringens förslag var ytterst futtigt. Jag tror att vi var överens om det.

Gunhild Bolander nämner den åtgärd som regeringen har vidtagit, nämligen att placera Karlsborg i tillfälligt stödområde. Om man tittar på arbetslösheten totalt sett är vi i den situationen att nästan hela Sverige skulle behöva vara stödområde i dessa dagar. Åtgärder i Karlsborg är fortfarande av nöden påkallade.

Anf. 133 GUNHILD BOLANDER (c) replik:

Herr talman! Ett tillkännagivande ger ju i sig inga fler jobb. Det är en massa andra åtgärder som behövs.

Anf. 134 BRITT BOHLIN (s) replik:

Herr talman! Om det är riksdagens uppfattning att regeringen skall ge oss förslag om sysselsättning i Karlsborg skall vi tala om det genom ett tillkännagivande till regeringen. Vi skall inte huka oss av respekt eller avstå från den möjligheten. Jag tycker inte att det är riktigt. Jag tycker faktiskt att det är fegt.

Anf. 135 ARNE ANDERSSON (m) replik:

Herr talman! Med hänsyn till den knappa tiden skall jag bara konstatera två saker. Nog var det väl patetiskt i överkant att examinera försvarsministrar av olika slag, Britt Bohlin? Det må vara en ursäkt att man inte var i kammaren, men då skall man nog inte rycka in mitt på sträckan och vara så väldigt duktig. Det var faktiskt inte särskilt lyckat.

Tillåt mig också säga, när det gäller Karlsborg, att det särskilda yttrandet och utskottsmajoritetens text skiljer sig på tre ord, nämligen att "ge till känna" eller inte. Det finns ingen annan skillnad, Britt Bohlin. Vi tror att regeringen är läskunnig och läser utskottets text. Det har vi aldrig ifrågasatt. Vi tror att detta kommer att få en lösning. Men det har inte tillkommit särskilt mycket ny företagsamhet i Sverige under den lågkonjunktur som har rått. Detta är illa för Karlsborg. Det är vi överens om. Det var att suga på ett halmstrå en aning för länge att skriva en särskild vals om detta i betänkandet. Utskottet har ingen avvikande mening om detta. Vi är överens om det, Britt Bohlin.

Anf. 136 BRITT BOHLIN (s) replik:

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten. Jag tror att den återkommer. Jag vill bara säga att om Arne Andersson vill fortsätta diskussionen om

att vara patetisk eller inte bör det rimligen ske med Göthe Knutson. Det var han som började debatten om patetiska försvarsministrar.

Anf. 137 GUDRUN NORBERG (fp):

Herr talman! Jag skall försöka skynda mig, jag känner trycket.

Jag har begärt ordet för att mycket kort säga något om Delegationen för icke-militärt motstånd, som nu avvecklas och vars verksamhet överförs till Styrelsen för psykologiskt försvar.

Jag har väckt en motion i frågan, där jag har återgivit Motståndsdelegationens bakgrund, tillkomst och uppgifter. Utskottet har behandlat motionen på ett positivt sätt, och det känns mycket tillfredsställande. Jag vill passa på att tacka för det.

Jag skall inte här i kammaren upprepa Motståndsdelegationens bakgrund och verksamhet, men det faktum att delegationen har verkat i sju år innebär naturligtvis att ett omfattande arbete har nedlagts, kunskaper har rönts, kontakter har knutits, forskning har genomförts, utbildning har pågått och material har utarbetats.

Arbetet med att i fredstid skapa en mental beredskap hos allmänheten för motståndsverksamhet vid ockupation är unikt. Inget annat land har gjort det före oss. Men syftet, nämligen att i ett sådant läge snabbare komma i gång med motståndsaktiviteter, är väl motiverat. Erfarenheter i andra länder från längre tids ockupation har givit vid handen att motståndsverksamhet igångsätts spontant i en eller flera former, men tyvärr är det först efter lång tid som motståndsrörelsen blir verkligt effektiv.

Grunden för det eniga beslutet här i riksdagen 1986 om att bilda Delegationen för icke-militärt motstånd var mycket tydlig. Motståndsdelegationen och dess verksamhet skulle utgöra ett *komplement* till det militära försvaret och ingå som en del i totalförsvaret. Detta var en mycket viktig punkt, som innebar en klar och tydlig markering mot alternativtanken, vilken tidigare figurerat då och då på vissa håll.

Motståndsverksamheten skall inte vara organiserad i fredstid, den skall inte vara hemlig, utan tvärtom skall vetskapen om en allmän och effektiv motståndsverksamhet verka krigsavhållande, därför att en ockupant tvingas avsätta större resurser för att upprätthålla ockupationen om en motståndsrörelse finns.

Att Delegationen för icke-militärt motstånd inte benämndes Delegationen för civilmotstånd beror på att dess verksamhet inte kan utesluta våld. Verksamheten omfattar alltså allt från de enklaste symbol- och demonstrationsinsatser till aktivt sabotage.

Att regeringen nu vill avveckla Delegationen för icke-militärt motstånd och överföra dess verksamhet till annat organ ser jag mest som en rationaliseringsåtgärd. Det är glädjande att ungefär en lika stor summa pengar som delegationen haft i sin budget nu går till Styrelsen för psykologiskt försvar. Det måste tolkas så att verksamheten skall fortsätta, trots att motståndsdelegationen som myndighet läggs ner.

Därför är det av stort värde att utskottet har intagit samma ståndpunkt som jag har fört fram i motionen, nämligen att delegationens omfattande kontaktnät bör tas till vara i det fortsatta arbetet. Bredden i Motståndsdele-

gationens sammansättning ansågs redan av utredaren vara viktig, och detta har också visat sig betydelsefullt i arbetet. Det gläder mig alltså att utskottet har tagit fasta på detta i skrivningen i betänkandet.

Nu har Motståndsdelegationen haft ett möte med SPF. Vi har informerat om vårt arbete och redovisat en ganska omfattande dokumentation. Det sker nu som jag ser det en smidig och okontroversiell överlämning.

Anf. 138 CLAUS ZAAR (nyd):

Herr talman! I betänkandet berörs med några rader de värnpliktigas situation.

Tiden för utryckning stämmer inte överens med skolterminernas tider. Jag vill med detta korta inlägg göra försvarsministern, som fortfarande finns här i kammaren, uppmärksam på att det är ytterst angeläget att få till stånd en förbättring av de värnpliktigas förläggningstid, så att den får ett inslag av ett logiskt tänkande. Det saknas i dag i den planering som sker. I betänkandet nämns högskolan, men detta gäller alla postgymnasiala utbildningar.

Jag hoppas nu att försvarsministern uppmärksammar den här för många värnpliktiga ytterst ohållbara situationen. När de rycker ut i höst har höstterminen redan börjat. Det finns exempel på att värnpliktiga muckar den 22 september och då får gå och vänta ända till i januari innan de kan påbörja en vidareutbildning.

Det behövs ett kraftfullt initiativ för att förändra det här, och det bör ges förtur. Är försvarsministern beredd att göra det, skulle jag verkligen vara tacksam. Det är nämligen många som bara får den KAS-ersättning som ges under arbetslöshetsperioden, men den räcker ju inte för dessa ungdomar att leva på.

Det måste finnas en piska, så att en förändring genomförs och så att detta får förtur. Det är min förhoppning att försvarsministern vill hålla i den piskan.

Anf. 139 LARS BÄCKSTRÖM (v):

Herr talman! Det är knappt man vågar ge sig in i någon försvarsdebatt nu, eftersom det är dags att votera. Jag skall därför underlätta kammarens arbete genom att fatta mig ytterligt kort.

Jag vill ta upp en regional fråga, som kan ses nationellt. Jag har motionerat om en fast marin miljöstation. Min motion har remitterats till försvarsutskottet. Jag är osäker på om den egentligen borde ha hamnat hos försvarsdebattörerna.

Det här är en viktig sak. Utskottet har sagt att frågan skall gå till en utredning, den utredning som jag har förstått skall handha frågor rörande samverkan mellan kustbevakningen och den militära marinen.

Min motion handlar om möjligheten att bygga upp ett center för beredskap för miljökatastrofer. Jag tror därför att motionen har blivit något felhanterad, att den har fått något av ett "goddag-yxskaft-svar".

Jag skulle egentligen vilja ställa ett yrkande om bifall, men för att underlätta talmannens arbete gör jag inte ens det. Jag vill därför bara deklarera att jag naturligtvis ställer mig bakom motionen och att jag avser driva frågan vidare mot utredningen men också mot andra politiska krafter.

Vi behöver nämligen ha en bättre miljöberedskap. Det finns hot ute till havs. Vi vet nu att Norge planerar oljeborrningar kring Skagerrak. Det kan bli mycket allvarligt. Vi behöver därför ha en snabb beredskap för att kunna möta inte bara militära hot utan också de miljöhot som blir allt viktigare, farligare och svårare att hantera.

Herr talman! För att vi skall hinna med voteringen innan middagsuppehållet nöjer jag mig alltså med att konstatera att jag ställer mig bakom motionen och att jag på annat sätt kommer att driva frågan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Meddelande om omröstning i Europaparlamentet

Anf. 140 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag ber att få meddela att Europaparlamentet just nu med 380 röster mot 21 har bifallit Sveriges ansökan om medlemskap.
(Applåder)

Beslut

SkU33 Utvidgad kompensation för viss dieseloljeskatt
Mom. 2 (ansvaret för en utredning om märkämnenas effekter)
1. utskottet
2. res. (s)
Votering:
165 för utskottet
130 för res.
54 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 69 m, 25 fp, 27 c, 21 kds, 22 nyd, 1 -
För res.: 116 s, 1 m, 11 v, 2 -
Frånvarande: 22 s, 10 m, 8 fp, 4 c, 5 kds, 1 nyd, 3 v, 1 -

Övriga moment
Kammaren biföll utskottets hemställan.

FöU9 Verksamhet och anslag för totalförsvaret 1994/95
Mom. 1 (återtagningstid)
1. utskottet
2. res. 1 (s)
Votering:
167 för utskottet
119 för res. 1
10 avstod
53 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 70 m, 26 fp, 27 c, 21 kds, 22 nyd, 1-
För res. 1: 116 s, 1 v, 2-
Avstod: 10 v
Frånvarande: 22 s, 10 m, 7 fp, 4 c, 5 kds, 1 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 2 (säkerhetspolitiken)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Votering:
283 för utskottet
12 för men.
54 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 115 s, 70 m, 26 fp, 27 c, 21 kds, 22 nyd, 2 -
För men.: 11 v, 1 -
Frånvarande: 23 s, 10 m, 7 fp, 4 c, 5 kds, 1 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 5 (oberoende civil ubåtskommission)
1. utskottet
2. res. 2 (s)
Votering:
167 för utskottet
129 för res. 2
53 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 70 m, 26 fp, 27 c, 21 kds, 22 nyd, 1-
För res. 2: 116 s, 11 v, 2 -
Frånvarande: 22 s, 10 m, 7 fp, 4 c, 5 kds, 1 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 8 (säkerhetsskapande verksamhet)
1. utskottet
2. res. 3 (s)
Votering:
167 för utskottet
128 för res. 3
54 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 70 m, 26 fp, 27 c, 21 kds, 22 nyd, 1 -
För res. 3: 115 s, 11 v, 2 -
Frånvarande: 23 s, 10 m, 7 fp, 4 c, 5 kds, 1 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 21 (brigadorganisationen)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)

Votering:
282 för utskottet
12 för men.
1 avstod
54 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 114 s, 70 m, 26 fp, 27 c, 21 kds, 22 nyd, 2 -
För men.: 1 s, 11 v
Avstod: 1 -
Frånvarande: 23 s, 10 m, 7 fp, 4 c, 5 kds, 1 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 32 (anslag till Försvarsmakten)
1. utskottet
2. res. 7 (s)
3. men. i motsvarande del (v)
Förberedande votering:
122 för res. 7
11 för men.
161 avstod
55 frånvarande
Kammaren biträdde res. 7.
Huvudvotering:
168 för utskottet
117 för res. 7
10 avstod
54 frånvarande
Kammaren biföll utskottets hemställan.
Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 70 m, 26 fp, 27 c, 21 kds, 22 nyd, 2 -
För res. 7: 115 s, 1 v, 1 -
Avstod: 10 v
Frånvarande: 23 s, 10 m, 7 fp, 4 c, 5 kds, 1 nyd, 3 v, 1 -

Mom. 42 (påföljdssystemet för totalvägrare)
1. utskottet
2. men. i motsvarande del (v)
Kammaren biföll utskottets hemställan med acklamation.

Övriga moment
Kammaren biföll utskottets hemställan.

Beslut om uppskjuten votering

På förslag av förste vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde fick avgöras vid morgondagens arbetsplenum.

Rättelse: S. 143–154 kantrubrik utgår

Ajournering

Kammaren beslöt kl. 18.05 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00.

11 § Indirekta skatter

Föredrogs
skatteutskottets betänkande
1993/94:SkU34 Indirekta skatter.

Anf. 141 BO FORSLUND (s):

Herr talman! Det är ett mycket märkligt betänkande som riksdagen skall ta ställning till i morgon, ett betänkande som normalt skulle ha legat till grund för en regeringsproposition.

Varför blev det då ingen proposition? Att problemen är sent påkomna anser vi inte är ett tillräckligt skäl. Dels har det funnits gott om tid att lägga fram en särskild proposition, dels hade regeringens förslag kunnat bakas in i kompletteringspropositionen som lades på riksdagens bord för drygt en vecka sedan.

Herr talman! Detta är en nonchalans mot riksdagen och oppositionspartierna. Detta ger vid handen att oppositionen genom påtvingade utskottsinitiativ inte ges möjlighet att bereda och framlägga synpunkter på förslagen. Detta är också en maktfullkomlighet som regeringspartierna med nydemokraternas hjälp demonstrerar. Vad som dessutom är kännetecknande för dessa initiativ är att de saknar finansiering, vilket är ytterligare ett bevis på handlingsförlamning i regeringen.

Förslaget om särskild skattebefrielse för kraftvärmeverken beror på att regeringen inte kan enas. Vi förstår inte utskottets brådska, eftersom regeringen faktiskt kan lägga fram propositioner även under hösten. Eller är det så att regeringspartiernas företrädare i utskottet redan är övertygade om att regeringen Bildt skall lämna över efter höstens val?

Underlaget för förslagen som utskottet lägger fram har mycket stora brister. De saknar, förutom finansiering, närmare redovisning av miljöeffekterna. Av den anledningen kan vi inte stödja de redovisade åtgärderna, även om vi på flera områden vill medverka till förbättrade energibeskattningssystem.

Herr talman! Men detta är viktiga frågor som behöver lösas. Nu rycks frågor loss ur helheten, och man kan räkna med att budgetunderskottet ytterligare kommer att öka med cirka en kvarts miljard kronor.

Jag yrkar bifall till reservation 1.

Regeringspartiernas förslag om skattefria stöd för vindkraft är ytterligare

ett bevis för att regeringens energipolitik håller på att kapsejsa. Om stöd skall ges är vår uppfattning att det bör ske via budgeten, så att kostnaden får ställas mot andra angelägna utgifter.

För att få en långsiktighet och en bred enighet om energipolitiken bör det vara stabila spelregler. Därför är det angeläget att man följer upp 1991 års energiuppgörelse som träffades mellan Socialdemokraterna, Folkpartiet och Centern.

Herr talman! Dess bättre kommer riksdagen snart att få ta ställning till tillsättandet av en parlamentariskt sammansatt kommission som skall analysera behovet av förändringar och eventuella ytterligare åtgärder. Men viktigt är som alltid när det gäller energipolitiska beslut att de kan grundas på långsiktigt hållbara politiska beslut.

Av denna anledning yrkar jag bifall till reservation 2.

Vad slutligen gäller reservationerna 5, 8 och 9 är våra argument väl kända sedan tidigare debatter. Vi står självfallet bakom reservationerna, men för att vinna kammarens tid avser jag icke att yrka bifall till dessa.

Anf. 142 PETER KLING (nyd):

Herr talman! Ärade kolleger i skatteutskottet! Ärade manliga åhörare på läktaren! Jag skall göra detta tal mycket kort.

Jag yrkar bifall till reservation 3, 6 och 10.

Anf. 143 LARS BÄCKSTRÖM (v):

Herr talman! Det här tycks inte bli årets stora skattedebatt, om man skall döma efter Ny demokratis representants inlägg. Det kanske är så att den stora skattedebatten har varit.

Herr talman! Även om frågorna i betänkandet om indirekta skatter inte är dagens stora skattedebatt, så blir de i alla fall morgondagens stora skattedebatt. Besluten om de indirekta skatterna i allmänhet och besluten om energi- och miljöskatterna i synnerhet kommer att vara styrande för hur morgondagens samhälle kommer att se ut.

Herr talman! Vi politiker har en plikt mot framtida generationer. Det är vår plikt att stoppa skövlingen av ändliga resurser – det sura regnet, den röda skogen, Tjernobyl, döda havsbottnar och nya hot om gigantisk algblomning utefter kusterna som är aktuell just denna vår. Alla dessa problem känner vi till. Det är inte några naturkatastrofer utan resultatet av en politik där man har sagt: Tillväxt till varje pris.

I detta perspektiv kan vi ju se dagens skattedebatt. Det är detta perspektiv som gör debatten viktig. Vi i Vänsterpartiet vågar värna miljöfrågorna också i ekonomiskt svåra tider. Vi vet att det bara är en ekologiskt uthållig tillväxt som kan stoppa ökningen av både miljöskuld och statsskuld. Vi lever i tuffa tider. Sveriges ekonomi är inne i en djup kris. De viktigaste problemen är underskotten i den offentliga ekonomin och arbetslösheten. Vänsterpartiet och jag har ingen patentlösning.

Herr talman! Men det är tre saker som måste finnas med om problemen skall kunna lösas. Det är helt enkelt A, B och S – arbete, besparingar och skatter. Just dagens debatt gäller skatterna. Den frågan kan kopplas till arbetslösheten, för vi vet nu att inte ens en nödvändig och uthållig tillväxt i

industrisektorn kan lösa arbetslösheten. För att få ner arbetslösheten rejält behövs en tillväxt i tjänstesektorn. Därför vill vi i Vänsterpartiet ha en skatteväxling – sänkt skatt på arbete, som bl.a. betalas med höjd skatt på energi och miljö.

Herr talman! Det är bra att regeringen har tillsatt en utredning i detta syfte.

I Vänsterpartiets meningsyttring under mom. 1 vill vi markera detta. Men vi vill också att riksdagen såsom helhet skall markera hur viktigt det är att arbetet bedrivs med stor skyndsamhet. Vi vill också ange områden där det är särskilt motiverat att höja skatten. Det gäller bl.a. ökade skatter på koldioxid, kväve och svavel liksom avgifter på klorerade organiska ämnen, på arsenik och krom samt på förpackningar och sådant avfall som bränns eller deponeras. Dessa inkomster bör användas för att sänka skatten på arbete. Det kan ske på olika sätt, t.ex. genom sänkta arbetsgivaravgifter eller genom sänkt moms på tjänsteproduktion.

Många här i kammaren applåderade Sveriges inträde i EU. Men vi skall besinna att vi, om vi kommer med i EU, inte får lov att generellt sänka mervärdesskatten på tjänster. Det är något att tänka på under applådernas eko.

Jag vill säga till Ivar Franzén, som senare skall tala, att vi är fullt medvetna om att en framgångsrik miljöeffekt kan minska inkomsterna. Det gör det viktigt att ha ett mått av överväxling, eller skall man säga ett slags lätt fotarbete, som gör att en eroderande skattebas kan mötas med att finansieringen flyttas till andra och nya områden i takt med att tidigare skattebaser försvagas och i takt med att miljön blir bättre.

Vi behöver besparingar för att få ordning på statsfinanserna. Men en förutsättning för att kunna åstadkomma dessa besparingar är en rättvis fördelningspolitik. Att skära ner sociala förmåner och samtidigt ge skattefrihet för aktieutdelningar, slopa förmögenhetsskatten och sänka bolagsskatten är ett dubbelfel. Denna fördelningspolitiska syn gjorde att vi i Vänsterpartiet inte kunde stödja det senaste förslaget om höjd bensinskatt. Vi kunde inte göra det, när regeringen samtidigt med hjälp av Ny demokrati just slopade skatten på aktieutdelningar och halverade reavinstskatten på aktier. Driver man en sådan fördelningspolitik, är det omöjligt att skapa det folkliga stöd som behövs för de uppoffringar för alla som en aktiv miljöpolitik kräver.

Skattehöjningar är nödvändiga om vi skall kunna minska underskottet. Vänsterpartiet är faktiskt det enda parti i riksdagen som säger som det är i skattefrågan. Det finns ju inga gratisluncher. Priset för välfärd heter skatter. Priset måste höjas när underskotten är så stora som de nu är. Men skattehöjningarna måste naturligtvis läggas ut efter bärkraft. Därför föreslår vi höjd skatt på energi och miljö. Jag vet att vi i Vänsterpartiet egentligen inte är ensamma om uppfattningen att energiskatten bör höjas. Jag tror inte att det är svårt att få Bo Forslund och Ivar Franzén att säga att koldioxidskatten bör höjas. Men däremot kan det ta längre tid att få dessa två ledamöter att rösta på ett sådant sätt i kammaren.

Det har i denna kammare väckts motioner även från andra partier än Vänsterpartiet, vilka går i rätt riktning. Karin Pilsäter och Siw Persson, båda från Folkpartiet, har försökt sätta in denna fråga i ett internationellt perspek-

tiv i enlighet med Riokonferensen. Därför yrkar jag under mom. 2 bifall till motion Jo689.

Mom. 7 gäller industrins energiskatter. Industrin har fått mycket kraftiga skattesänkningar. Syftet har varit att förbättra konkurrensläget. Det är en bra strävan, men ändamålet helgar inte alla medel. Det vet t.o.m. jesuiterna. De skulle aldrig påstå att man kan tillgripa vilka medel som helst bara det gäller ett bra ändamål. Att stimulera industrin med låga priser på el eller andra energikällor är ingen uthållig väg till tillväxt, inte ens för industrin själv. Det är riktigt att de svenska energiskatterna var höga, men priset inklusive skatt var internationellt sett inte högt tack vare de låga grundpriserna. Det är faktiskt priset som är det intressanta, inte skatten i sig.

Miljöskäl och resurshushållningsskäl talar för ett återställande av industrins energiskatter. Det bör nu fattas ett beslut om att återställa energiskatteuttaget för industrin. I vår motion har vi anvisat en väg härför. Vi kan också tänka oss andra metoder, t.ex. att höja koldioxidskatten. I sak finns det en majoritet i denna kammare för en höjning. Socialdemokraterna säger samma sak som Vänsterpartiet, men de gör det i form av ett särskilt yttrande. Centerpartiets ledare säger i princip samma sak som Vänsterpartiet, men han gör det i TV. Den enda skillnaden mellan dessa tre partier är att vi i Vänsterpartiet yrkar på det vi säger. Det är i och för sig en väsentlig skillnad, men det borde vara rimligt att utnyttja den faktiska majoriteten.

Jag yrkar bifall till meningsyttringen under mom. 7.

Vi vet alla här att trafikområdet inte betalar de externa kostnaderna. Utan att låsa mig eller partiet exakt för hur mycket och hur snabbt skatterna på trafiken kan öka, kan jag konstatera att framför allt skatten på bensin och koldioxid måste höjas under 1990-talet.

Under mom. 14 säger vi i Vänsterpartiet att vi vill ha en fordonsskatt differentierad efter fordonets miljöklass. Jag skall erkänna att denna idé inte är vår. Vi har lånat den från andra sidan Atlanten. Vi tror att det som bevisligen fungerar i USA också kan fungera i Sverige. I går när jag reste hit fick jag stöd för Vänsterpartiets uppfattning från Konsumentverkets ledning. I morgondagens voteringar kommer troligen riksdagen att gå emot Vänsterpartiets yrkanden. Men jag tror, Ivar Franzén, att riksdagen nästa år eller rent av till hösten kommer att bifalla våra yrkanden. Eller gör Ivar Franzén någon annan bedömning?

Vi har också givit ett annat alternativ, nämligen en växling från fordonsskatt till drivmedelsskatt. Vi vet ju alla att ny teknik och nyare fordon är mer miljöanpassade än äldre. Vi har sagt att man kan tänka sig en övergång från fordonsskatt till drivmedelsskatt. Den tanken vill vi att riksdagen skall ställa sig positiv till. Men det anser inte utskottet, som på s. 21 i betänkandet skriver: "Enligt utskottets mening finns det inte skäl att överväga att slopa fordonsskatten." Det är alltså utskottets ståndpunkt.

Men jag är inte ensam. Konsumentverkets generaldirektör Axel Edling har samma uppfattning. I princip finns det två vägar att gå för att rejält sänka utsläppen av koldioxid: att differentiera fordonsskatten eller att slopa den och höja skatten på bränslet mycket kraftigt. Vi kan överväga båda alternativen. Men Ivar Franzén kan tydligen inte det. Han skriver under på vad utskottet säger på s. 21: "Enligt utskottets mening finns det inte skäl att över-

väga att slopa fordonsskatten." I andra fall brukar utskotten avstyrka yrkanden med hänvisning till pågående utredning. I detta fall avstyrker utskottet, därför att utskottet anser sig veta mer än pågående utredning. Det är en ny och originell vinkling.

Den sista punkt som jag skall ta upp gäller miljöklassning av drivmedel under mom. 20. Naturvårdsverket fick i uppdrag att redovisa förslag till miljöklassning av bensin. Naturvårdsverket har också redovisat ett förslag, som har varit på remiss. Men ingenting händer från regeringens sida. Det finns pesoner som säger att det beror på att man vill avvakta utvecklingen av EU. Men det är inte tillfredsställande att industrin skall behöva gå före och driva på en regering, som leds av ett miljöresursdepartement, vilket i sin tur leds av ett centerstatsråd. Att industrin måste puffa på regeringen, Ivar Franzén, är inte tillfredsställande. Det är ett "understatement". Därför bör riksdagen snarast begära förslag från regeringen om en miljöklassning av bensin. Vi från Vänsterpartiet har andra motionärer med oss. Vi har Karin Pilsäter och Siw Persson från Folkpartiet och vi har Tuve Skånberg från Kristdemokraterna. Inte skall väl industrin, Ivar Franzén, behöva jaga på regeringen särskilt mycket längre? Kan vi inte få en öppning i denna fråga? Det börjar ju bli pinsamt för Centern.

Herr talman! Jag yrkar bifall till Vänsterpartiets meningsyttringar under mom. 2, 7 och 20.

Anf. 144 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Bo Forslund ondgör sig över den konstruktiva handlingskraft som skatteutskottet har visat. Utskottsinitiativ skall användas sparsamt, eftersom det begränsar den demokratiska prövningen, hävdar Bo Forslund. Jag har självklart respekt för Bo Forslunds synpunkter. Men de för initiativ nu aktuella ärendena är mer eller mindre en följetong i skatteutskottet och har mer än de flesta ärenden blivit föremål för en ingående demokratisk prövning. Bo Forslunds kritik saknar således i det här fallet helt och hållet saklig grund.

Det är tvärtom naturligt att skatteutskottet fullföljer det ärende som utskottet har ägnat speciell uppmärksamhet åt under de senaste två åren. Eftersom underlag fortfarande saknas för en långsiktig lösning av kraftvärmebeskattningen är det viktigt att det nu ges rimlig tid att ta fram väl genomarbetade förslag. Därför är skatteutskottets förslag, att tills vidare behålla halva avdragsrätten för energiskatt på värmeproduktion i kraftvärmeverk, en stabiliserande faktor under utredningstiden. Jag vet att Bo Forslund i sak delar min uppfattning.

Samma förhållande gäller schabloniseringen av skattekompensationen vid värmeverkens värmeleveranser till industrin. Socialdemokraterna tycker som regeringspartierna och har vid flera tillfällen varit med om att göra uttalanden om att dessa problem snarast måste lösas. Trots att en bra lösning serveras säger man nej. Socialdemokraterna har under våren alltmer lämnat sakpolitiken. De ägnar sig alltmer åt taktiskt rävspel, eller valtaktik. Det är inte smickrande för ett stort parti som under långa perioder har varit statsbärande.

Värmeverksföreningen uttalar sig klart positivt om de förslag som riksda-

gen nu kommer att fatta beslut om. De här förslagen är utomordentligt väl förankrade i verkligheten.

När det gäller att skydda råtalloljan som industriråvara har Socialdemokraterna under förarbetet varit pådrivande. Men när det är dags för beslut säger man nej. Under fyra fem år har olika regeringar försökt lösa denna delikata fråga. Många motioner har väckts. Både skatteutskottet och näringsutskottet har gjort beställningar såväl till den nuvarande regeringen som till tidigare regeringar. Alla som har haft intresse för frågan har vid olika tillfällen kunnat säga sin mening. Den lösning som skatteutskottet nu föreslår är en logisk komplettering till den schabloniserade skattekompensationen beträffande värmeverkens värmeleveranser till industrin.

Bo Forslund, känns det inte fel att rösta nej till saker som man tycker är bra och som man vet att det är angeläget att få genomföra?

Skatteutskottet föreslår i ett tillkännagivande att taket om 1,2 % för uttag av energiskatt från kalk- och cementindustrin samt från stålindustrin bibehålls även under 1995. Det är viktigt att industrin redan nu får besked. Skatteutskottet har i denna fråga inte kunnat anvisa en fullgod finansiering. Det är därför som skatteutskottet stannar vid ett tillkännagivande.

I övriga delar är skatteutskottets förslag fullt ut finansierade. Socialdemokraternas kritik är också på den punkten helt och hållet osaklig.

Socialdemokraterna har vid ett par tillfällen varit med och uttalat sig för produktionsstöd till vindkraften och stått bakom beställningar till regeringen avseende "miljöbonus" eller motsvarande. Nu när ett konkret förslag läggs fram som väl överensstämmer med vad som tidigare har diskuterats i skatteutskottet säger Socialdemokraterna nej. I denna fråga är Socialdemokraterna helt ensamma om att göra ett avigt ställningstagande. Såväl Ny demokrati som Vänstern har använt sunda förnuftet och har då självklart hamnat på samma linje som regeringspartierna.

Jag vill hävda att den konstruktion som det här förslaget har fått är mycket stabil, lätt att administrera och långt bättre än direkta bidrag, som i så fall skulle samfungera med en partiell befrielse från elskatt. Nu har vi fått ett system som helt samverkar och som täcker hela området. Vi slipper en rad praktiska problem på det här sättet.

Låt mig helt kort också få säga att förslagens miljöeffekter är klart positiva. Förslagen främjar på flera sätt en ökad användning av förnybar energi och en effektivare energianvändning. Även på den punkten är Socialdemokraternas kritik felaktig. Kritiken saknar grund.

Det skulle ha glatt mig mycket om alla partier i utskottet hade stått för vad de i sak anser är riktigt och vi därmed hade varit ett enigt utskott. Jag har på olika sätt sökt verka för detta. Tyvärr har Socialdemokraterna låst sig. Detta beklagar jag verkligen. Däremot vet vi med säkerhet att den regering som tillträder i höst behöver allt det stöd som denna riksdags konstruktiva och sakliga beslut utgör.

Socialdemokraterna bör inte helt utesluta möjligheten till valvinst. Det kan ju faktiskt hända att de vinner valet – även om jag inte tror att det blir så. Om man då samtidigt har Sveriges bästa för ögonen borde man redan nu vara med och skapa bästa möjliga förutsättningar för en kommande rege-

ring. Det är detta som är ansvarstagande. Det är detta som är statsmannaskap.

Jag har många gånger under de 15 år som jag arbetat i riksdagen upplevt att socialdemokrater varit beredda att ta ansvar och att stå för sin sak. Därför blir jag så besviken när stabila och kunniga socialdemokrater helt överger den här gamla gedigna stilen.

Det bör noteras att det när det gäller att ge växthusnäringen ett års förlängning av nu gällande energiskatteregler är ett enigt utskott som står bakom detta beslut. Det är ju alltid något.

Jag vill kort kommentera ytterligare några ärenden. Socialdemokraterna vill ha en avgift om 2 kr per kilo fosfor respektive kväve i handelsgödsel. Vad Socialdemokraterna tycks glömma bort är det lägre spannmålspriset, som gör att balanspunkten för marginalkostnad/intäkt vid användning av handelsgödsel, även utan dessa avgifter, i dag är lägre än som var fallet för några år sedan. Vi har alltså utan avgift en fullgod miljöstyrning. Om vi ligger alltför mycket under vad som är optimal gödsling försvagas grödan. Dessutom ökar risken för näringsläckage snarare än minskar. I detta fall tror jag att Socialdemokraternas ställningstagande beror på kunskapsbrist. Jag står därför till tjänst med litet faktaupplysning så att Socialdemokraterna får en chans att ändra sig.

I stort sett samma argumentering som för handelsgödsel gäller för miljöavgifter på växtskyddsmedel. Användningen av växtskyddsmedel har mer än halverats det senaste året. Totala kostnaden för växtskyddsmedel i förhållande till produktpriserna ger en kraftfull styrning mot en minimering av användningen av växtskyddsmedel. Att belasta svenskt jordbruk med ytterligare 400 miljoner, som socialdemokraterna vill, skulle ge näringen svåra ekonomiska problem men inga positiva miljöeffekter. Skall avgifter över huvud taget övervägas måste de i sin helhet återföras till jordbruksnäringen. Att genom dessa avgifter förstärka statskassan är helt orealistiskt.

Såväl Ny demokrati som Vänstern har reservationer respektive meningsyttringar som är väl värda att kommentera, men min tid räcker inte till det. Jag vill göra några mycket korta kommentarer till Lars Bäckström.

Miljöklassning av bensin lär komma. Det kan faktiskt vara rätt bra att företagen ligger litet före med utvecklingen, så att det blir provade produkter vi får ut på marknaden. Det är faktiskt inget negativt i att bolagen jobbar litet före.

Jag är litet konfunderad, Lars Bäckström, över att det inte gick att rösta för indexreglering av bensinskatten för att den sammanföll med vissa andra förslag. De förslagen är nu genomförda. Nu går det alltså jättebra att lägga fram förslag om bensinskattehöjningar. Logiken är inte övertygande, det måste jag säga.

Det har ett flertal gånger i utredningar och utskott övervägts om man skulle ändra från fordonsskatt till drivmedelsskatt. Det är ett övervägt uttalande som utskottet gör.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till hemställan i skatteutskottets betänkande nr 34.

Anf. 145 BO FORSLUND (s) replik:

Herr talman! Helt uppenbart har jag verkligen trampat på en öm tå, eftersom Ivar Franzén tar i så att han nästan stammar. Men jag vidhåller ändå, Ivar Franzén, att utskottsmajoritetens hantering av dessa frågor är anmärkningsvärd.

Nära nog hälften av utskottsledamöterna har icke på något sätt beretts möjlighet att granska de framlagda förslagen. Eftersom de här frågorna anses så solklara från utskottsmajoritetens sida återkommer jag, Ivar Franzén, till frågan: Varför har regeringen varit förhindrad att skriva en proposition rörande de här frågorna, när allt verkar så enkelt, så bra och så billigt? Nej, Ivar Franzén, jag tycker att Ivar Franzén skall komma fram med bevis. Det finns många oklarheter i de här frågorna, och regeringen är givetvis utomordentligt splittrad.

Sedan säger Ivar Franzén att jag ondgör mig över utskottsmajoritetens konstruktiva handlingskraft och att kritiken helt saknar grund. Men det finns ändå ingen klar dokumentation över finansieringen. Ivar Franzén får säga hur mycket han vill om att den finns. Jag litar inte på Ivar Franzén på den punkten. Det finns ingen klar dokumentation när det gäller miljöeffekterna.

Vi socialdemokrater är också medvetna om att vi bör och skall vidta åtgärder. Men då vill vi ha ett underlag, så att vi kan göra ett seriöst ställningstagande. Jag vill därför ställa frågan till Ivar Franzén: När det gäller metallurgi-, cement- och kalkindustrierna skall vi vänta till hösten enligt utskottsmajoriteten, varför ger ni inte besked nu på den punkten? Det här är också mycket viktiga verksamhetsområden. Vi vet att just de verksamheterna har betydande svårigheter.

Till sist, Ivar Franzén, förs en socialdemokratisk energipolitik minsann med ansvar. Vi socialdemokrater står också för våra förslag. Det är det som är skillnaden i det här fallet. De bygger på ett redovisat faktaunderlag, vilket vi icke har haft någon möjlighet att bygga vårt ställningstagande på.

Anf. 146 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Utskottets prestation att lösa en rad ganska knepiga frågor på ett konstruktivt sätt som också har väckt uppskattning på marknaden kan möjligtvis vara anmärkningsvärt. Men i övriga delar menar jag att Bo Forslund är ute i helt fel ärende.

Finansieringen är verklighetsförankrad. Det vet Bo Forslund. När det gäller kraftvärmebeskattningen är den del vi har genomfört väl dokumenterad. Däremot är det mycket osäkert om den del som vi låter vara ger någon vinst. Man kan inte gärna komma närmare ett praktiskt handlande än att försöka att se verkligheten som den är, samtidigt som man tar vara på alla de kunskaper som finns.

Bo Forslund, det är helt uppenbart att såväl förändringen när det gäller kraftvärmebeskattningen som framför allt schabloniseringen av skattekompensationen för värmeleveranser till industrin ger en ökad användning av biobränsle. Jag tror inte att någon här i kammaren är tveksam till att detta är en positiv miljöeffekt. Därför blir det en positiv sysselsättningseffekt och en positiv effekt på bytesbalansen. Att vindkraften stimuleras genom att vi nu genomför en åtgärd som vi under tre år har arbetat för är också en positiv

miljöeffekt. Det är alltså så långt ifrån sanning och verklighet som man kan komma när Bo Forslund hävdar att det inte förekommer dokumenterade positiva miljöeffekter. Självklart finns det sådana.

Vi har valt att göra ett bestämt tillkännagivande av vad som gäller 1995, en fortsatt begränsning av energiskatteuttaget på kalk-, cement- och stålindustrierna. Det är vad vi kunnat åstadkomma nu. Självklart hade vi gärna sett att vi klarat finansieringen också. Vi var mycket nära, men misslyckades. Vi erkänner att vi där inte har nått riktigt ända fram. Men det är ett mycket klart besked till industrin om vad som kommer att gälla.

Anf. 147 BO FORSLUND (s) replik:

Herr talman! Vi är beredda att vara med och lösa en rad av de här problemen, Ivar Franzén. Men, som jag sade i mitt första inlägg, har vi också rätt att kräva att få se helheten av den dokumentation och det underlag som givetvis bör ligga till grund för ett riksdagsbeslut – inte det plotter som Ivar Franzén här har redovisat.

Ge mig ändå svar på frågan som jag ställde om metallurgi-, cement- och kalkindustrierna. Varför kunde ni inte plocka med det, eftersom det också är mycket angelägna frågor? Dem skjuter man upp. Vi menar att regeringen har haft möjligheter att lägga fram en proposition, därför att det har funnits god tid att göra det. Ge ett besked på den punkten, Ivar Franzén!

Anf. 148 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Först vill jag poängtera att jag tycker att vi gjorde ärliga försök att så långt det var möjligt ge er information under ärendets gång. Det fanns i varje fall från min sida icke någon annan ambition än att ni som oppositionsparti skulle ha den information som vi hade, och därefter skulle vi göra upp detta.

Jag tycker att det finns en angelägen styrka i en samlad riksdag, särskilt när Sverige är i en krissituation. Man har satt ett mycket högt pris på att nå samförståndslösningar. När vi i sak är överens tror jag att de flesta förstår att man blir litet besviken om vi inte lyckas komma fram till ett enigt beslut.

Jag har redan tidigare sagt att vi när det gällde industrin valde ett tillkännagivande, som vi anser är ett klart besked till industrin. Vi hade inte finansieringen helt klar. Därför kunde vi inte gå till ett beslut. Jag tycker också att det är riktigt att man när man kommer till korta erkänner det. I huvudsak har vi nått ett mycket gott resultat. Jag är glad å skatteutskottets vägnar att vi har visat att vi har förmågan att fatta konstruktiva, förnuftiga och hållbara beslut.

Med dessa ord vill jag passa på att tacka Bo Forslund inte bara för den här debatten utan också för ett mycket – i de flesta fall – konstruktivt och trivsamt samarbete i skatteutskottet. Jag har inte varit där mer än tre år, men det har varit tre mycket värdefulla och trivsamma år.

Anf. 149 LARS BÄCKSTRÖM (v) replik:

Herr talman! Ivar Franzén tyckte att mitt resonemang om bensinskatten haltar. Det gör det. Haltar gör det när man inte rikigt kan göra det man vill. Jag vill höja skatten på bensin. Men det går inte för mig att lägga ökade skat-

tebördor på låginkomsttagare – t.ex. på de vänner jag har i glesbygden i Värmland och Dalarna. Jag kan inte möta deras ögon och samtidigt slopa förmögenhetsskatten, skatten på aktieutdelningar, och finansiera det med höjd bensinskatt. En debatt om det vid köksborden i stugorna på landsbygden vill jag inte ha. Ivar Franzén tycker att han kan ta den, men det är hans bedömning.

Vi vill höja skatten på bensin – det har vi sagt flera gånger – men göra det i ett fördelningspolitiskt riktigt sammanhang.

Ivar Franzén säger att det lär komma ett förslag om miljöklassning på drivmedelssidan. "Lär komma", när? Möjligheterna är väl uttömda för denna vår, såvitt jag förstår. Är det någon gång till hösten? Det liknar litet grand historien om skräddaren: Det blir färdigt på måndag. Till hösten vet man ingenting om vem som sitter i kanslihuset. Det här skulle ha varit gjort för länge sedan. Ivar Franzén säger att det väl är bra om industrin kan driva på ibland. Det är kanske bra. Det är inte svårt, Ivar Franzén, att komma före den här regeringen. Det är nästan omöjligt för industrin att komma efter. Det klarar den inte heller. Men det är inte rimligt att industrin skall behöva få de extra kostnader som detta innebär. Ivar Franzén: När är "lär komma"?

Ivar Franzén säger att industrin ibland tvingas gå före. Men ni gör allt för att minska på omvandlingstrycket på miljösidan. 1992 var skatten på olja som bränsle i industrin 1 260 kr per kubikmeter, år 1993 230 kr. Det innebär en sänkning med 82 % genom regeringens försorg. För kol betalade man tidigare 850 kr per ton. Nu är den skatten nere i 200 kr per ton – en sänkning med 76 %. Det är inte svårt att komma före en sådan regering, Ivar Franzén.

Anf. 150 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Det är inte brukligt att vi i riksdagen i detalj redovisar när regeringen gör det ena eller det andra. Men enligt den information jag har behöver Lars Bäckström inte vänta till hösten.

I fråga om bensinskatten vill jag ha en liten sakupplysning. Lars Bäckström har inte samma uppfattning som regeringen om skattesänkningarna – de var ett hinder förr. Nu är de genomförda. Jag ser inte någon direkt balanserande koppling i detta betänkande till någonting annat, men det är möjligt att jag läst det för dåligt. Konsekvenserna är redan tagna. Någon förändring tycker jag mig inte se i Lars Bäckströms yrkande. Detta är trots allt en detalj.

Vår industri är beroende av att få konkurrera på lika villkor. Det är egentligen kärnan i problemställningen. Just nu när kronan är ganska svag och konkurrenskraften mycket god är vi kanske ännu mer beroende av produktivitetsökningen i industrin.

I ett längre pespektiv är det inte möjligt att ha så särskilt mycket annorlunda energiskatter för den svenska industrin än för den industri som man skall konkurrera med. Vi har i detta betänkande genom förslag om schabloniseringen av skattekompensationen vid värmeleverans till industrin undanröjt en del av den frestelse för ökad oljeanvändning som finns i skattesystemet. Visst har vi varit uppmärksamma på detta. Men jag tror att det är väldigt farligt att tänka bort vår möjlighet att klara den ekonomiska krisen och åter bli ett land som är ekonomiskt starkt. Det hänger mycket på att vi har

en industri som kan konkurrera med omvärlden och som kan utvecklas. Det tror jag också Lars Bäckström är medveten om.

Anf. 151 LARS BÄCKSTRÖM (v) replik:

Herr talman! På den punkten är vi fullständigt överens, Ivar Franzén. Vi behöver nästan desperat en reindustrialisering av Sverige. Jag är fullständigt ense med Ivar Franzén om det. Då behöver industrin i Sverige ha likvärdiga konkurrensvillkor och ungefär samma vinstnivåer som omvärlden. Det är inget fel om man har högre vinstnivåer än omvärlden. Det är bara bra. Men det skall inte grundas på en låg energibeskattning. Tvärtom bör det grundas på en ganska hög energibeskattning för att hålla intresset uppe för omvandlingen.

Vi behöver vara i frontlinjen när det gäller att vara resurssnåla och energisnåla. Vad som har hänt sedan man gjorde förändringen från regeringens sida är att den totala användningen av fossila bränslen i indutrin inte längre minskar, utan den ökar. Det är dåligt för miljön, dåligt för industrins omvandling. Det vet Ivar Franzén. Där är jag överens med Centerns partiledare. Det är säkert Ivar Franzén också, jag kan inte tänka mig något annat. Vi är överens med socialdemokraterna – det kan vi läsa i deras yttrande.

Industrin har nu fått devalvering, produktivitetsökning, återhållsamma löneavtal, sänkta arbetsgivaravgifter och sänkta skatter på inkomst- och förmögenhetssidan. Den skall inte få allt. Politik är ju att i någon mån välja mellan olika saker, inte att ge en part allt. Man kan inte sitta i riksdagsrestaurangen Strömmen och till middag få allt. Det blir inte bra; det inses av alla. Därför borde vi, Ivar Franzén, kunna enas på denna punkt. Vi måste skärpa t.ex. koldioxidskatteuttaget i industrin.

Jag vet att Ivar Franzén skall lämna riksdagen. Det beklagar jag, därför att jag tror att vi ganska snart skulle komma överens i denna fråga och tillsammans med Centern och Socialdemokraterna till hösten bilda majoritet. Det kanske rent av blir svårare att få fram en vettig beskattning av industrin nu när Ivar Franzén lämnar riksdagen. Det beklagar jag i så fall. Men det kommer säkert någon god ersättare – eller hur – som Ivar Franzén kommer att driva på så att vi får en uthållig utveckling på industrin?

Anf. 152 IVAR FRANZÉN (c) replik:

Herr talman! Centern har alltid haft duktiga riksdagsmän, så det kommer säkert en god ersättare.

Denna regering har faktiskt fattat beslut om utredning om skatteväxling. Vi har i dag en beställning på en utredning för att se över energiskatterna mera långsiktigt.

Det finns anledning att ta en viss tid på sig och fundera över om man kan åstadkomma både styrning och konkurrensneutralitet. Det tror jag är viktigt. Men det går inte att bara säga att vi skall höja koldioxidskatten. Det är kanske inte den slutliga och den allra bästa lösningen.

Sedan är det klart att man inte kan få allt. Jag skulle då och då behöva välja bort halva middagen för att kunna vara i den form som jag borde vara. Visst kan man bli övergödd. Jag är också medveten om att industrin hela tiden måste ha ett omvandlingstryck på sig. Industrin skall ha konkurrens-

kraft, men den skall också tvingas jobba för denna. Den balansen kan vi nog också vara ganska överens om.

I och för sig finns det mycket av samstämmighet mellan regeringspartierna och oppositionen. Vad jag nu egentligen efterlyser är sakskäl. Därmed finns det goda förutsättningar inför framtiden. Det vore allra bäst om den nuvarande regeringen får fortsätta, men också oppositionen måste ta sitt fulla ansvar.

Jag vill också rikta ett tack till Lars Bäckström. Det är alltid roligt att debattera med honom.

Anf. 153 KARL-GÖSTA SVENSON (m):

Herr talman! Det är ett stort antal ledamöter i skatteutskottet som har beslutat att inte kandidera i årets val. Två av dessa har debatterat livligt här i kväll, nämligen Bo Forslund och Ivar Franzén. Eftersom jag på goda grunder bedömer att detta var Ivar Franzéns sista debatt som regeringspartiernas företrädare i skatteutskottet, vill jag ta tillfället i akt och säga några ord.

Jag vill till Bo Forslund rikta ett stort tack för ett mycket fint samarbete i skatteutskottet. Bo Forslund har på ett föredömligt sätt bidragit till den goda anda som råder i utskottet. Han har alltid varit öppen för konstruktiva samtal över blockgränserna.

Jag har haft och har förmånen att leda en borgerlig grupp i skatteutskottet där Ivar Franzén är en av medlemmarna. Han har med sin kunskap och erfarenhet och med sin goda förmåga till nytänkande bidragit till framtidsinriktade konstruktiva lösningar. Vi har just diskuterat ett av våra förslag som har förhandlats fram i den borgerliga skattegruppen. Tack, Ivar Franzén, för ett fint samarbete. Jag hoppas att vi kan fortsätta att odla den vänskap som har vuxit sig starkare under denna mandatperiod.

Avslutningsvis vill jag föreslå mina riksdagskolleger – det är inte så många här, men ändå – att vi med en kraftig applåd visar vår uppskattning för Bo Forslund och Ivar Franzén.

(Applåder)

Anf. 154 BO FORSLUND (s):

Herr talman! Det är litet vemodigt att lämna skatteutskottet, därom råder inga tvivel. Det har många gånger funnits olika uppfattningar, men det har alltid rått en utomordentligt god sämja i detta förträffliga utskott. Jag vill tacka Ivar Franzén och övriga utskottskamrater för en mycket stimulerande period i mitt liv.

Jag hoppas, kära vänner, att vi med tiden får ses i Veteranföreningen och påminna varandra om hur bra det var förr. Tack skall ni ha.

Anf. 155 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Jag vill tacka för de vänliga orden, och jag vill också rikta ett varmt tack till alla kamrater i skatteutskottet. Jag var ju nybörjare när jag för tre år sedan kom till skatteutskottet. Skatter har inte varit mitt specialämne. Men arbetet har varit mycket stimulerande, och kamratskapet har varit gott. Framför allt har det rått en öppenhet som jag uppskattar mycket. Tack skall ni ha.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 5 maj.)

Fråga om medgivande att väcka åtal mot riksdagsledamot

12 § Fråga om medgivande enligt 4 kap. 8 § första stycket regeringsformen att väcka åtal mot riksdagsledamot

Föredrogs
konstitutionsutskottets betänkande
1993/94:KU49 Fråga om medgivande enligt 4 kap. 8 § första stycket regeringsformen att väcka åtal mot riksdagsledamot.

Rasistisk brottslighet

Anf. 156 THAGE G PETERSON (s):

Herr talman! Riksdagen har att fatta ett beslut i ett ovanligt ärende. Regionåklagarmyndigheten i Härnösand har hemställt om riksdagens medgivande enligt 4 kap. 8 § regeringsformen att få väcka åtal mot riksdagsledamoten Per-Richard Molén för mutbrott.

Ett enigt konstitutionsutskott har konstaterat att den gärning som avses med regionåklagarmyndighetens framställning inte omfattas av grundlagsbestämmelsen immunitetsskydd och att det därför inte behövs något medgivande av riksdagen för att väcka åtalet.

Utskottet föreslår därför riksdagen att lämna regionåklagarmyndighetens framställan utan vidare åtgärd.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 5 maj.)

13 § Rasistisk brottslighet

Föredrogs
justitieutskottets betänkande
1993/94:JuU13 Rasistisk brottslighet (prop. 1993/94:101).

Anf. 157 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Justitieutskottets betänkande nr 13 handlar om rasistisk brottslighet.

Ny demokrati har i motioner föreslagit förbud mot rasistiska organisationer. Vi har begärt att regeringen skall presentera ett sådant förslag för riksdagen. I stället för förbud mot rasistiska organisationer har regeringen valt att föreslå att det införs en särskild straffskärpningsgrund för sådana fall där ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller någon annan liknande omständighet.

Regeringen vill inte genomföra det förslag till nya straffbestämmelser för organiserad rasism och för stöd åt organiserad rasism som presenterats av Utredningen för åtgärder mot etnisk diskriminering, EDU.

EDU har utförligt motiverat sitt förslag, som har fått ett blandat mottagande. Förslaget har tillstyrkts av bl.a. Rikspolisstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Diskrimineringsombudsmannen, Svenska Röda korset och Svenska flyktingrådet.

Kritiken mot förslaget har i allt väsentligt gått ut på att det inte skulle föreligga behov av de föreslagna straffbestämmelserna och att det inte skulle möta några svårigheter att utforma en lagtext med den precision som legalitetsprincipen kräver.

EDU har utförligt redovisat att det finns behov av lagstiftning. De föreslagna lagtexterna torde inte bli svårare att tillämpa än annan lagtext. Texterna är tillräckligt preciserade och begripliga för allmänheten.

Det föreligger sålunda inga bärande principiella invändningar mot EDU:s förslag till straffbestämmelser. Ny demokrati anser att EDU:s förslag i den delen bör genomföras.

EDU lade också fram ett förslag till straffskärpningsregler som regeringen emellertid delvis har förändrat.

Herr talman! Ny demokrati vill inte motsätta sig regeringens förslag i det avseendet, trots att lagstiftningen kan te sig onödig, då ju redan nuvarande straffmätningsregler inrymmer möjligheter till straffskärpning vid brottslighet med rasistiskt motiv. Men det finns betänkligheter mot att utvidga den lagstiftning som redan finns. Så här skriver regeringen i sin proposition:

De diskriminerande motiv som bestämmelsen således bör vara tillämplig på torde i och för sig oftast föreligga i det fall då brottsligheten riktar sig mot minoritetsgrupper. I detta sammanhang förtjänar dock att anmärkas att bestämmelsen naturligtvis bör vara tillämplig också vid andra brott som begås med diskriminerande motiv.

Vad nu har sagts betyder att bestämmelsen *kan* vara tillämplig, inte bara när exempelvis svenskar ger sig på invandrare utan också i den motsatta situationen, alltså när en person med utländskt ursprung angriper några just därför att de är svenskar.

Också i fall då både gärningsmännen och brottsoffren är invandrare kan bestämmelsen vara tillämplig.

Jag vet inte varför regeringen gör denna bedömning. Jag har talat med lagmän som har sysslat med sådana här saker både i tingsrätt och i hovrätt, och de säger att det strider mot grundlagen. Där är det entydigt att etniska minoriteter har företräde, och det innebär att den här lagstiftningen kan få en verkan som är precis motsatt den avsedda.

Riksåklagaren har avlämnat ett yttrande, där han säger så här:

"En reglering som den föreslagna skulle alltså enligt min mening vara ett olyckligt ingrepp i den nyligen genomförda och väl genomtänkta lagstiftningen om straffmätning och påföljdsval. Till detta kommer att jag inte kan se att regeln skulle kunna medföra någon egentlig förändring av vad som redan gäller. De regler som finns ger fullt tillräckliga möjligheter att vid lagföringen ta hänsyn till rasistiska inslag i brottsligheten. Det gäller också de exempel som tas upp i betänkandet. Den som klottrar rasistiska tillmälen på annans egendom torde i allmänhet böra dömas inte bara för skadegörelse utan också för hets mot folkgrupp. Det är också enligt min mening närmast självklart att den som genom stölder försöker trakassera en särskild grupp

människor – det må vara en etnisk minoritet eller en annan grupp – blir strängare bedömd än den "gråtjuv' som stjäl utan några sådana biavsikter. Likaså följer av gällande rätt att ett misshandelsbrott som framstår som särskilt hotfullt på grund av gärningsmannens uppträdande i samband med misshandeln – rasistiska tillmälen eller andra hotfulla uttalanden – bedöms särskilt strängt.

Ett skäl för förslaget är enligt utredningen att den nya regeln skulle kunna förstärka de antirasistiska signalerna från lagstiftaren. Som jag redan tidigare varit inne på råder det ingen tvekan om med vilken avsky den svenska riksdagen ser på alla former av rasism. De antirasistiska signaler som den svenska lagstiftaren kan sägas sända ut är således de starkast tänkbara. Att i nu aktuellt sammanhang införa särskilda regler för att förstärka dessa signaler är enligt min mening en överloppsgärning."

Detta säger landets riksåklagare, med erfarenhet av och insyn i vad som händer i olika åklagarkammare.

Vad är det här fråga om? Jo, ren populism från ett litet parti i regeringen som hela tiden tycks ha dåligt samvete i dessa frågor. Men i ivern att åstadkomma något bäddar man för en ökad främlingsfientlighet. Vi har en rättspraxis som säger att alla bör vara lika inför lagen. En sådan här lagstiftning gör att alla inte *är* lika inför lagen.

Herr talman! I en motion, 1992/93:Sf631, har vi tagit upp frågan om den omvända rasismen, dvs. att brottslingar av utländsk härkomst behandlas jämförelsevis välvilligare av svenska domstolar än vad brottets svårighetsgrad skulle ha medfört om det varit en svensk gärningsman. Det finns många exempel på detta. Att så är fallet är en följd av en allmänt utbredd flathet och en välvilja men också av ogrundade skuldkänslor gentemot utlänningar. Detta är i grunden en diskriminering, av somliga kanske kallad positiv diskriminering.

Herr talman! Det krävs emellertid ett klargörande av motiven till det lagförslag som ligger på riksdagens bord. Det finns, som jag tidigare nämnt, en påtaglig risk för att utländska och svenska förövare inte kommer att bedömas lika när omständigheterna i övrigt är desamma. Domstolarna kan komma att anse det mera straffvärt när svenskar begår brott med rasistiska motiv än när utlänningar/invandrare gör det. Det är angeläget att klargöra att lika behandling av gärningsmän av olika härkomst är en nödvändig förutsättning för denna lagstiftning.

Med detta vill jag, herr talman, slutligen yrka bifall till reservationerna 1 och 2 vid detta betänkande.

Anf. 158 BIRGIT HENRIKSSON (m):

Herr talman! Justitieutskottets betänkande nr 13 behandlar den del av regeringens proposition 1993/94:101 som heter Åtgärder mot rasistisk brottslighet och etnisk diskriminering i arbetslivet. Vi tar upp det som direkt berör vårt område, nämligen rasistisk brottslighet.

Vi har också i utskottet behandlat ett antal motioner som väckts under allmänna motionstiden, liksom de motionsyrkanden som ställts med anledning av propositionen, och även ett motionsyrkande med anledning av regeringens skrivelse 1992/93:157 angående invandrar- och flyktingpolitiken.

Jag ville, herr talman, ge den här bakgrunden eftersom propositionen och motionerna är uppdelade på flera utskott och följaktligen även flera betänkanden.

Den svenska lagstiftningen innehåller inte något direkt förbud mot att bilda organisationer eller att delta i organisationer som ägnar sig åt rasistisk verksamhet. Man kan inte heller med tvång upplösa en sådan organisation. Däremot – och det är viktigt att påpeka – är sådana organisationers möjligheter att verka starkt begränsade. I stort sett varje annan yttring av rasism eller etnisk diskriminering är förbjuden.

I 1 kap. 2 § regeringsformen slås fast att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet, liksom att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

I 2 kap. 15 § sägs att lag eller annan föreskrift inte får innebära att någon medborgare missgynnas därför att han med hänsyn till ras, hudfärg eller etniskt ursprung tillhör en minoritet.

I 2 kap. 20 § stadgas att utlänning här i riket är likställd med svensk medborgare i fråga om skydd mot missgynnande på grund av ras, hudfärg eller etniskt ursprung.

Förutom dessa grundläggande bestämmelser finns det en rad straffstadganden i brottsbalken som direkt eller indirekt tar sikte på handlingar eller yttringar som är rasistiska eller diskriminerande på annat sätt. Dessa bestämmelser är tillämpliga även när brottsligheten ingår som ett led i en organiserad verksamhet.

Bestämmelsen om hets mot folkgrupp, 16 kap. 8 § brottsbalken, är t.ex. av central betydelse i den svenska lagstiftningen mot rasism. Jag tänker här citera en del direkt ur Justitieutskottets betänkande på s. 5:

"Den brottsliga gärningen består i att någon i ett uttalande eller annat meddelande som sprids, hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung eller trosbekännelse. Straffet är fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, böter. Det är enligt bestämmelsen straffbart såväl att göra ett uttalande som att sprida vad man hört av någon annan. Bestämmelsen omfattar inte endast muntlig och skriftlig framställning utan även t.ex. framställning i bild som inte kan anses som skrift samt åtbörder."

En motsvarande bestämmelse om hets mot folkgrupp finns för övrigt även i tryckfrihetsförordningen. Gärningen är således straffbelagd även när den begås i tryckt skrift. Det är numera tillräckligt för straffbarhet att ett hot eller ett uttalande av aktuellt slag över huvud taget sprids.

Herr talman! Jag tror att det kan vara ganska nyttigt att på detta sätt få en relativt samlad bild av vad som faktiskt redan har gjorts. Nu föreslår regeringen att ytterligare en straffskärpningsgrund införs som ny punkt 7 i 29 kap. 2 § brottsbalken. Detta är också redovisat i betänkandet. Den skall omfatta fall där ett motiv för brottet har varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet.

I ett par motioner begärs nu att en särskild straffskärpningsbestämmelse

införs i brottsbalken för fall där det funnits rasistiska motiv för brott. Utskottet delar här i alla delar regeringens mening, dvs. att det inte råder någon tvekan om att brott med rasistiska och liknande motiv har ett särskilt högt straffvärde och att de möjligheter som behövs för att beakta detta vid straffvärdebedömningen redan finns.

I sin första reservation uttrycker Karl Gustaf Sjödin oro för s.k. omvänd diskriminering, dvs. att man skulle behandla tilltalade av utländsk härkomst mer välvilligt än svenska tilltalade. Jag delar inte hans farhågor. I propositionen behandlas ju också frågan om s.k. omvänd diskriminering. Jag tycker att det där uttalas klart att straffskärpningsbestämmelserna gäller alla fall, alltså även när personer med utländskt ursprung ger sig på svenskar.

Utskottet delar inte heller de farhågor Karl Gustaf Sjödin framför i sin andra reservation. Vi anser att de bestämmelser som finns är tillräckligt klara och tydliga.

I den tredje reservationen begärs förbud för vissa organisationers verksamhet. Utskottet har för övrigt varit enigt när det gäller avslag, eftersom föreningsfrihet och yttrandefrihet är mycket tunga inslag i vår svenska demokrati.

Jag yrkar därför, herr talman, avslag på samtliga reservationer och bifall till hemställan i sin helhet.

Anf. 159 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd) replik:

Herr talman! Vår begäran att man skall förbjuda rasistiska organisationer görs ju mot den bakgrunden att Sverige faktiskt 1971 ratificerade den FN-konvention där det sägs att staterna är skyldiga att med alla lämpliga medel, däribland lagstiftning, göra slut på rasdiskriminering i alla dess former och uttryck.

Sverige gör en egen tolkning när man anser att man fullgör konventionsåtagandena. Det må så vara.

När det gäller olika länders sätt att fullgöra konventionsåtagandena kritiserar Sverige exempelvis samtidigt Holland för att inte leva upp till bestämmelserna i den allmänna narkotikakonventionen från 1961 och psykotropkonventionen från 1971 vad beträffar narkotikan.

Sverige har faktiskt nästan satt i system att inte följa de konventionsåtaganden man har gjort.

Den 7 maj i fjol hade jag en interpellationsdebatt med Reidunn Laurén. Hon sade att regeringen naturligtvis gör allt för att fullgöra sina konventionsåtaganden när det gäller FN:s barnkonvention. Vi ser dagligen kritik mot regeringen för att den inte gör någonting för att leva upp till detta. I konventionen står det bl.a. att medlemsländerna skall göra allt vad de kan för att skydda barnen mot att utsättas för sexuella handlingar och utnyttjas. Att inte följa FN:s uppmaningar trots att man har ratificerat konventionerna är i och för sig ett led i regeringens politik. Det är konsekvent.

Som jag sade i mitt anförande har Riksåklagaren och många andra med honom sagt att den lagstiftning som behövs finns. Vi behöver inte skapa ytterligare lagar. Det finns inte bara en uppenbar risk, utan det förekommer faktiskt i dag att man gör skillnader när man dömer i vissa fall. Det finns en utbredd omvänd rasism när det gäller domar i tingsrätten, speciellt i Malmö

tingsrätt. Studera de domarna, Birgit Henriksson! Det är verkligheten. Denna lagstiftning förstärker den omvända rasismen och skapar en främlingsfientlighet. Det tror jag varken Birgit Henriksson eller någon annan i utskottet önskar.

Anf. 160 BIRGIT HENRIKSSON (m) replik:

Herr talman! Både den utredning som har sett över frågan liksom regeringen och ett enigt utskott – Ny demokratis representant undantagen – bedömer faktiskt att den svenska lagstiftningen fullgör konventionsåtagandena vad gäller förbud mot rasistiska organisationer och kriminalisering av deltagande i eller stöd till sådana. En stor majoritet av remissinstanserna har också varit av samma uppfattning. Dit hör faktiskt riksåklagaren, Sveriges advokatsamfund, den svenska avdelningen av den internationella juristkommissionen m.fl.

Det är riktigt att en del remissinstanser också har riktat kritik – exempelvis Samarbetsorganet för invandrarorganisationer i Sverige och Svenska flyktingrådet. Men vi har i detta fall valt att följa juristernas tolkningar, vilket är brukligt.

Anf. 161 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd) replik:

Herr talman! Det är riktigt att regeringen har gjort denna bedömning. Men förtroendet för regeringens bedömningar när det gäller att tolka FN:s konventioner är litet i många sammanhang. Jag drog ett par exempel.

Jag hävdar att regeringen gör en felaktig bedömning även denna gång. Jag upprepar att det är synd att ett litet parti i regeringen skall påverka så att man faktiskt på grund av något slags skuldkänslor – jag vet inte vad som ligger bakom – ökar den s.k. främlingsfientlighet vi upplever. Man förstärker denna.

Det finns en rad utredningar som påvisar att man faktiskt behandlar invandrare, utländska medborgare och svenskar olika i våra svenska domstolar. Att inrätta en lag som förstärker detta är olyckligt.

Anf. 162 BIRGIT HENRIKSSON (m) replik:

Herr talman! Det är enskilda ledamöter i FN:s rasdiskrimineringskommitté som har kritiserat Sverige. De hävdar att vi är skyldiga att införa ett uttryckligt förbud mot rasistiska organisationer i lagstiftningen.

Men Sverige har liksom flera andra stater hittills ansett att konventionen inte innebär plikt att lagstifta om sådant förbud utan att varje stat har rätt att själv bestämma vilka metoder man skall använda för att fullgöra konventionens syfte.

Skälen till ställningstagandet har varit att vår lagstiftning medför att varje yttring av rasism är förbjuden i svensk lag. Lagstiftningen är tillräcklig för att i praktiken tvinga organisationer som främjar rasdiskriminering till passivitet. Utskottet har också bedömt att detta är rätta vägen att gå.

Anf. 163 BERITH ERIKSSON (v):

Herr talman! Till betänkandet JuU13 om rasistisk brottslighet har Vänsterpartiet motioner men inte någon meningsyttring. Det beror på vår stora

arbetsbeslastning att jag inte har hunnit vara med i utskottet vid justeringstillfället. Jag vill därför yrka bifall till vår motion A34.

Vänsterpartiet har i betänkandet flera motionskrav, eftersom utskottet behandlar motioner väckta redan januari 1993 i detta betänkande. Vi anför i vår motion att Sverige har förbundit sig att vidta lagstiftningsåtgärder i och med att den internationella konventionen med det kravet ratificerats.

Sverige har fått kritik, och vi får fortfarande sådan, nu senast vid Rasdiskrimineringskommitténs möte den 3 mars i Genève. Vid genomgången av den svenska rapporten påpekades bl.a. att just förbudet mot rasistiska organisationer var en av de viktigaste punkterna i konventionen och att Sverige borde respektera den.

I litet inlindade ordalag kan man förstå att kritikerna var litet förundrade. De påpekade att Sverige har djupa demokratiska rötter och ett långt historiskt samarbete med kommittén, men att man ändå ansåg sig tvingad att uppmana den svenska regeringen att fullfölja sina åtaganden.

Det fanns också med en lista över organisationer som även finns etablerade i Sverige och som av kommittén betraktades som rasistiska och borde förbjudas. Det togs också upp att attacker mot flyktingar hade ökat i Sverige. Vi fick även en del frågor angående Diskrimineringsombudsmannens ställning och arbetsmöjligheter. Det sades att svensk polis och åklagare såg milt och överseende på brott med rasistiska inslag. Man ansåg att rasistiska inslag och motiv var alarmerande.

Herr talman! Jag har inte haft tillgång till hela genomgången av den svenska rapporten utan enbart de sammanfattningar som kommittén officiellt har lämnat till pressen. Men det är allvarligt om vi i Sverige när det gäller internationella åtaganden anser att vi godtyckligt kan tolka dessa alldeles själva. Det är allvarligt för vårt rykte i de internationella församlingarna.

I Vänsterpartiets motion A34 har vi också ett yrkande innebärande en begäran om att i brottsbalken införa att rasistiska inslag skall utgöra särskild straffskärpningsgrund.

Herr talman! Det som inträffade i Boden på valborgsmässoafton, när en SSU-aktiv flicka fick ett hakkors inristat i ena kinden, skulle troligtvis täckas av den föreslagna lagen om rasistiska motiv.

Antag att flickan inte hade varit ordförande i SSU, men ändå haft en jacka med SSU-märke på ryggen, som hon kanske ärvt av något syskon eller fått på något annat sätt, och alltså inte varit politiskt organiserad, och hon hade blivit knivskuren utan att det blivit ett så tydligt hakkors, medan männen hade ropat som de gjorde: socialistsvin och socialistjävel. Hade då det föreslagna lagrummet räckt till?

Det som utlöste handlingen var SSU-märket. Någon annan kunskap om flickans eventuella politiska tillhörighet hade inte männen. Uppsåtet hade varit lika klart även om inte mannen med kniven hade klarat av att göra ett så tydligt hakkors i kinden på flickan.

Jag tänker lämna detta motionsyrkande om straffskärpning vid rasistiska inslag. Men händelsen i Boden gör att jag även yrkar bifall till vår motion i detta hänseende. Det har vid andra tillfällen visat sig vara litet svårt, vilket

även skrivs i betänkandet, att dra gränser. Men praxis får utarbetas i domstolarna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motion A34 yrkande 1 beträffande mom. 2 och yrkande 2 beträffande mom. 6.

Anf. 164 BIRGIT HENRIKSSON (m) replik:

Herr talman! Jag börjar för säkerhets skull med att yrka avslag på dessa yrkanden och bifall även i dessa delar till utskottets hemställan.

Berith Eriksson talade om att man fått kritik och fortfarande får kritik därför att Sverige inte till fullo ändrar sin lagstiftning. När det gäller just förbud mot organisationer osv. är det en fråga där Sverige har en speciell grund.

Sverige har en unik tryckfrihetsförordning och yttrandefrihetsgrundlag, där man tillförsäkrar alla tillgång till fri press och yttrandefrihet. Ändå har man på många sätt genom brottsbalksförändringar etc. hindrat organisationers verksamhet utåt.

Jag tycker att vi skall slå vakt om det grundlagsskydd som vi har i Sverige och som till många delar är unika. Jag har mycket svårt att över huvud taget föreställa mig att någon kan anklaga Sverige för att icke vara en gammal gedigen demokrati. Sverige är en så gedigen demokrati att vi har ett skydd som få andra länder, om ens något annat land i världen, har.

När det gäller ett överfall på en ung flicka, som vi har läst om i tidningen, är det enligt min mening svårt att över huvud taget diskutera någonting som inte är utrett. Vi vet icke bakgrunden till detta, och vi vet icke vilka gärningsmännen har varit, utan detta har enbart refererats i tidningen.

Jag hänvisar, för att spara tid, till mitt tidigare anförande, där jag klart har redogjort för varför utskottet här har stött regeringens proposition.

Anf. 165 BERITH ERIKSSON (v) replik:

Herr talman! Sverige kommer givetvis även i fortsättningen att få kritik på detta område. Det är inte så att det sitter personer i kommittén som inte vet någonting om juridik eller någonting om Sverige.

Man har verkligen satt sig in i både vad vi har för lagstiftning och den redogörelse som Sverige lämnat över den lagstiftning vi har. Men ändå riktas kritik på just denna punkt. Man kan inte förstå att Sverige kan acceptera att rasistiska organisationer skall ha samma rättighet att organisera sig. I och med att de har organiserat sig finns också i nästa steg en verksamhet.

Det finns ett svenskt ordspråk som kanske är gångbart i detta fall: Bättre att stämma i bäcken än i ån.

Anf. 166 BIRGIT HENRIKSSON (m) replik:

Herr talman! Jag har bara en kort kommentar. Berith Eriksson säger att Sverige kommer att fortsätta att få kritik. Ja, det är möjligt, men i så fall utgår jag ifrån att man i lugn och ro, genom noggrann hantering och med hörande av lagrådet, ser över om man eventuellt behöver göra justeringar. Jag tror inte att det behövs för närvarande.

Berith Eriksson tog upp att en viss oro har blossat upp i det svenska samhället. Den kan ju faktiskt också ha andra orsaker. Det har varit svårt att öppet diskutera det sätt som vi har skött invandrarfrågorna på. Sedan har vi

faktiskt tagit emot fler invandrare per capita än de flesta länder i i-världen. Detta har skett under svåra tider med stor arbetslöshet. Det vore nästan konstigt om ingen opponerade sig eller hade en annan mening.

Jag hävdar fortfarande att vi har en mycket omfattande lagstiftning. Jag menar att vi kan tillämpa den på bästa sätt. Det finns alla möjligheter att komma åt det mesta. Vi har beskurit dessa organisationers möjligheter att verka i samhället. Det måste ändå vara det viktigaste.

Anf. 167 BERITH ERIKSSON (v) replik:

Herr talman! Först måste jag kanske påpeka att det blev ett missförstånd. Jag redogjorde för de kommentarer som Sveriges rapport fick i Genève när det gällde oroligheterna i det svenska samhället och polisens sätt att hantera dessa fall.

I vårt motionsförslag kräver vi inte att en sådan lag skall vara införd i morgon dag när vi röstar. I vår motion har vi ett förslag om att man skall utgå ifrån den utredning som finns och göra de modifieringar som kan behövas. Vi skall försöka att hitta vägar för att både uppfylla konventionen och få en lag som förbjuder rasistiska organisationer.

Anf. 168 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Ett stort antal socialdemokrater har väckt motioner i det här ärendet och även tidigare under den allmänna motionstiden. Vi har bl.a. motion A36 och motion Ju619. I motion Ju619 yrkas att riksdagen hos regeringen begär att ett lagförslag mot organiserad rasism snarast framläggs på grundval av förre JK Hans Starks utredning och i enlighet med vad som anförts i motionen i det här ämnet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till det av mig upplästa yrkandet.

I båda de motioner som jag har berört hänvisar vi också till det remissyttrande som diskrimineringsombudsmannen har gjort. Det yttrandet innebär vissa justeringar av Starks utredning som är värda att beakta.

När vi har en diskrimineringsombudsman med mycket stor erfarenhet på det här området är det märkligt att utskottet inte i högre grad har beaktat vad han har framfört. Jag får väl fråga Birgit Henriksson om det. Det han säger är ett stöd både för vår socialdemokratiska motion och för den motion som Berith Eriksson har talat för.

Det är liten skillnad mellan dessa tre motioner – vi har ju två socialdemokratiska motioner – och det som Karl Gustaf Sjödin har framfört här. Jag är inte klar över om Karl Gustaf Sjödins förslag vill stå på samma grund som Starks utredning med justeringar från Diskrimineringsombudsmannen. Jag tycker att det socialdemokratiska förslaget är mer preciserat och distinkt.

Birgit Henriksson har i dag talat om yttrandefrihet och grundlagsskydd. I det sammanhanget vill jag erinra om att riksdagen för länge sedan har beslutat att det är förenligt med grundlagen att införa kriminalisering av organiserad rasism. När den ändringen företogs i vår grundlag sade man att det gjordes för att den här frågan skulle kunna bevakas i fortsättningen och för att man skulle kunna införa en lagstiftning när behovet uppstår.

Det kan väl inte råda någon tvekan om att de händelser som har förekommit under de senaste åren ger anledning till ett införande av en sådan lagstift-

ning som Stark och Orton har förespråkat. Redan på 60-talet när den här frågan var aktuell hade frågan om en kriminalisering av organiserad rasism ett stöd bl.a. från Landsorganisationen i Sverige.

Birgit Henriksson talar om att det bara är enskilda ledamöter i FN:s kommission för avskaffande av rasdiskriminering som har uttalat sig. Det är så, Birgit Henriksson, att det inte fattas några beslut av kommissionen som sådan. Det är de enskilda kommittéledamöterna som uttalar sin mening. Den här kritiken har ständigt upprepats av flertalet enskilda ledamöter i den här kommittén.

Även om man kan diskutera vad som följer av konventionen är det alldeles klart att ett minimum för att uppfylla konventionen är att genomföra Hans Starks förslag. Det förbättras klart om man gör de tillägg som Orton har föreslagit. Däremot kommer den hållning som utskottet intar att leda till att vi får fortsatt kritik för att vi inte uppfyller konventionen.

Det är mycket viktigt att vi får ett instrument för att kunna beivra den organiserade rasismen. Då räcker det inte med de lagbestämmelser som Birgit Henriksson har talat om. Det fordras att man vidgar detta på det sätt som föreslagits.

Det är verkligen beklagligt att utskottet har varit så passivt i den här frågan. Man har inte ens tagit fasta på ett förslag som man skulle kunna ha både som tillägg och som alternativ, nämligen att man hade kunnat göra ett tillägg till brottsbalksbestämmelsen om hets mot folkgrupp. Vi föreslår detta i en av våra motioner. Vi menar att man skulle kunna införa "grov hets mot folkgrupp". Vi skriver i motionen: Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om gärningen eller verksamheten utövats organiserat, medfört stor skada eller eljest varit av särskilt farlig art. Själva lagtextformuleringen finns i en rad andra bestämmelser.

Här hade utskottet verkligen en chans att göra åtminstone detta minimum. Jag förvånar mig över att utskottet inte har gjort det, eftersom jag i en debatt med justitieutskottets ordförande framlade det här förslaget och hon tyckte då att det var bra. Man undrar då vad som har hänt under ärendets gång.

Anf. 169 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd) replik:

Herr talman! Jag vill göra ett förtydligande för Hans Göran Franck. Som jag sade i mitt anförande ställer sig Ny demokrati bakom det förslag som EDU, den utredning som Hans Stark har lämnat, har lagt fram vad gäller rasistiska organisationer. Det råder inget tvivel om det.

Bakgrunden till detta är att Sverige har ratificerat FN:s konvention från 1971 på det här området. Om Sverige har ratificerat konventioner skall vi också leva upp till de åtagandena, annars skall vi inte ratificera konventionerna. Sverige tappar internationellt i trovärdighet om vi gör alltför vida tolkningar av olika FN-konventioner, som vi faktiskt har ratificerat. Jag skall inte återigen räkna upp de områden där Sverige har fått kritik, både internationellt och nationellt, därför att vi inte uppfyller konventionerna.

Anf. 170 HANS GÖRAN FRANCK (s) replik:

Herr talman! Det förslag som Stark och Orton har presenterat och som vi har beskrivit i motionen går ut på att deltagande i alla slags organisationer

som ägnar sig åt organiserad förföljelse på grund av ras, nationellt ursprung eller trosbekännelse kriminaliseras. Vi tar alltså fasta på deltagandet och det aktiva stödet till organisationerna.

Det finns en annan konstruktion, som har införts i en del länder, och som innebär att man inte tar fasta på de enskildas agerande utan i stället riktar uppmärksamheten mot själva organisationen. Jag tror inte att det är den bästa lagtekniska lösningen, eftersom det kan uppstå svårigheter i bevishänseende eller i kriminalutredningsproceduren.

Mitt intryck är att K G Sjödin i sin reservation väljer just det andra alternativet och inte det vi har beskrivit i vår motion.

Anf. 171 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd) replik:

Herr talman! Om Hans Göran Franck hade läst vår motion hade han sett att vi stöder det förslag som även finns i bil. 2 till propositionen och som omfattar förslag till ändringar i 2 kap. 14 § andra stycket regeringsformen, förslag till 16 kap. 7 § brottsbalken, förslag till 7 kap. 4 § punkt 16 tryckfrihetsförordningen och förslag till ändring i 1 § lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål. Det är detta förslag vi stöder.

Anf. 172 HANS GÖRAN FRANCK (s) replik:

Herr talman! Jag vet att detta står uppräknat i motionen, men i själva reservationen står: "Enligt utskottets mening bör dessa organisationer förbjudas." Jag tycker att det trots allt finns en oklarhet här, och därför är det enligt min mening bättre att kammaren bifaller vår motion Ju619.

Anf. 173 BIRGIT HENRIKSSON (m):

Herr talman! Jag vet inte om Hans Göran Franck var inne i kammaren när jag höll mitt inledningsanförande. Där hänvisade jag just till många av de lagar vi har och även till grundlagen.

Så sent som den 1 juli 1993 infördes t.ex. en skärpning av straffen för en rad brott. Straffmaximum för ofredande höjdes t.ex. från sex månader till ett års fängelse. I propositionen framfördes att de allt synligare rasistiska tendenserna hos vissa grupper måste uppmärksammas, att staten med kraft måste visa att brott med rasistiska motiv inte kan tillåtas och att ett långvarigt trakasserande med rasistiska motiv kan ha ett högt straffvärde även om gärningen i sig inte kan hänföras under annat straffbud än ofredande. Under årens lopp har alltså en rad åtgärder vidtagits.

Hans Göran Franck säger också att flera socialdemokrater har motionerat i dessa frågor och yrkat bifall till sina motioner. Jag yrkar därför avslag på dessa motioner och bifall till utskottets hemställan på dessa punkter.

Jag vill påpeka för Hans Göran Franck att samtliga socialdemokrater i utskottet ändå har ställt sig bakom utskottets skrivning. Utskottet är enigt på alla punkter med undantag av dem som berörs av de reservationer som K G Sjödin har fogat till betänkandet.

Anf. 174 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag hörde nog – hoppas jag – praktiskt taget allt vad Birgit Henriksson sade. Jag fäste mig vid vad Birgit Henriksson i sitt anförande

sade om att det mer gällde att ta fasta på yttrandefriheten, som är grundlagsskyddad, än att göra det möjligt att införa de bestämmelser som jag har talat om beträffande organiserad rasism.

Den lagstiftning vi har på det här området, bl.a. den som rör hets mot folkgrupp, är ju också den ett intrång i yttrandefriheten. Det betyder att vi är beredda att prioritera kampen mot och beivrandet av rasism och liknande företeelser framför yttrandefriheten. Detsamma bör enligt min mening gälla i fråga om organisationsfriheten, som ju inte är artskild från yttrandefriheten. Det finns en rad undantag i detta sammanhang.

Vad det rör sig om är att vi måste få starkare instrument för att bekämpa deltagandet i organiserad förföljelse. Jag menar att utskottet har varit alldeles för knapphändigt i den här väldigt viktiga lagstiftningsfrågan. Det är förvånande att man har tagit så lätt på den här saken. Att det sedan är stor uppslutning kring detta inom justitieutskottet gör inte saken bättre.

I betänkandet står att det enligt utskottets uppfattning "för närvarande" inte finns skäl att gå längre. Då undrar jag: Innebär uttrycket "för närvarande", som används ibland, att utskottet är öppet för att ta nya steg om den lagstiftning som vi nu har och den ganska blygsamma förändring som sker om förslaget inte håller?

Vad det rör sig om är enligt min mening att man inför en straffskärpningsgrund i lagstiftningen men att denna rättspraxis rent faktiskt finns redan nu.

Anf. 175 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Jag borde inte förlänga denna debatt med tanke på de kolleger som skall hålla anföranden efter mig, men jag vill ändå göra en reflexion, eftersom Birgit Henriksson nämnde att vi diskuterade dessa frågor litet grand i riksdagen under förra våren. Det gällde då straffskärpningar i brottsbalken. Då liksom nu tog Ny demokrati initiativet att föra fram vad Sveriges Domareförbund framförde för att komma åt sådana förföljelser och trakasserier som drabbat bl.a. Hagge Geigert i Göteborg och socialdemokraternas partisekreterare Mona Sahlin. Sveriges Domareförbund ville införa en lag om grovt ofredande, eftersom man bedömde att man på det sättet skulle kunna komma åt de människor som ägnar sig åt sådan verksamhet.

Utskottet var inte lyhört för detta då och är det inte heller nu. Jag undrar i mitt stilla sinne om det är så att förslagen kommer från fel håll. Det vore kanske genant att anta förslag som kommer från Ny demokrati, som – inte så mycket på senare tid i denna kammare, men utanför den – har utmålats som särskilt främlingsfientligt och rasistiskt. Varför kan man annars inte komma till skott när det gäller dessa krav, som framförs inte bara av oss utan också av Sveriges Domareförbund och andra kritiker som menar att Sverige inte uppfyller sina konventionsåtaganden?

Är bakgrunden den att förslagen kommer från fel håll? De kommer kanske att genomföras när andra kommer till makten och tar till sig dessa. Det vore bra för dem som drabbas av trakasserierna.

Anf. 176 BIRGIT HENRIKSSON (m):

Herr talman! Låt mig bara tala om för Hans Göran Franck att jag är väl medveten om att man redan har naggat yttrandefriheten i kanten genom det

som redan är gjort. Men därmed är inte sagt att man för närvarande behöver ta flera steg.

Formuleringen "för närvarande" används därför att vi i utskottet har den vanan att låta oss informeras också av dem som ha ansvar för övervakning och kontroll i syfte att det skall flyta bra i samhället. Vi har haft icke öppna men väl informella diskussioner i utskottet, och för närvarande har vi utom vad avser Ny demokrati enigt bedömt att detta är tillräckligt.

Jag vill inte ytterligare förlänga denna debatt. Vi kommer inte längre, eftersom vi talar förbi varandra.

Anf. 177 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag vill bara avsluta detta med att säga att utskottet har tillfört mycket litet på denna punkt. Det enda som man har kommit fram till är förslaget om straffskärpningsgrunden i det avseende där vi redan har en viss praxis. Jag tycker att det är bra att detta blir förtydligat i lagtext, men man har inte ens kunnat gå med på förslaget från Diskrimineringsombudsmannen och från oss socialdemokrater i en motion om att man skall utreda kriminalisering av allvarlig diskriminering i arbetslivet.

Jag vidhåller att utskott och departement har varit alldeles för passiva med hänsyn till att utvecklingen har blivit mycket allvarligare än man kunde förutse redan då man genomförde grundlagsändringen. Jag utgår från att åtminstone en tillräckligt stor del av utskottet i fortsättningen skall tolka uttrycket "för närvarande" så, att man verkligen lägger fram nya förslag i den riktning som vi motionärer och Diskrimineringsombudsmannen förespråkar.

Anf. 178 BIRGIT HENRIKSSON (m):

Herr talman! Jag vill bara lämna en mycket kort information. Vi har i vårt utskott över huvud taget inte behandlat frågan om diskriminering i arbetslivet. Den frågan har hänvisats till ett annat utskott.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 5 maj.)

14 § Disciplinförseelser av krigsmän m.m.

Föredrogs
justitieutskottets betänkande
1993/94:JuU26 Disciplinförseelser av krigsmän m.m. (prop. 1993/94:112).

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 5 maj.)

15 § Utvidgande av Norra Kvills nationalpark

Föredrogs
jordbruksutskottets betänkande
1993/94:JoU20 Utvidgande av Norra Kvills nationalpark (prop. 1993/94:164).

Förste vice talmannen konstaterade att ingen talare var anmäld.
(Beslut skulle fattas den 5 maj.)

16 § Bostadsbidrag och bostadsanpassningsbidrag

Föredrogs
bostadsutskottets betänkande
1993/94:BoU16 Bostadsbidrag och bostadsanpassningsbidrag (prop. 1993/94:100 delvis och 1993/94:144).

Anf. 179 BRITTA SUNDIN (s):

Herr talman! För många familjer är det bostadsbidragen som gör att man kan välja att bo efter de behov man har i familjen i stället för att tvingas till små och trånga alternativ. Det gäller särskilt i dag när den förda bostadspolitiken har gjort det så mycket dyrare att bo.

De förändringar som regeringen har gjort på bostadspolitikens område, bl.a. i form av sänkta räntebidrag, har fått stora konsekvenser för bostadskonsumenterna. Eftersom neddragningarna drabbar bara en del av bostadsbeståndet, nämligen den där man redan bor dyrast, kan man ju förstå att många har det svårt.

Hyrorna har under de senaste regeringsåren ökat på ett sätt som saknar motstycke, och den ekonomiska situationen för många barnfamiljer är mycket svår. Över 600 000 personer är i dag arbetslösa. Den förda bostadspolitiken, som har inneburit nästan ett totalstopp inom byggsektorn, har medverkat till att många fler tvingats ut i arbetslöshet, något som skulle ha undvikits om man fört en annan politik.

Men nu står vi där vi står och kan konstatera att bostadsbidragen ökar i en takt som aldrig förr. Fler och fler blir beroende av att få stöd för att klara sina boendekostnader.

År 1991 var det 327 000 hushåll och år 1992 var det 367 000 hushåll som fick stöd. År 1993 hade antalet sådana hushåll stigit med ytterligare 20 % till 441 000. Det här är inte någon bra utveckling. Vi skall komma ihåg att det bara är hushåll med låga inkomster som kan få bostadsbidrag.

I betänkandet föreslås riksdagen ta ställning till förslag om en höjning av hyreskostnadsgränserna och även av inkomstgränsen. Detta är en alldeles nödvändig åtgärd. Därför ställer vi oss bakom de höjningar som riksdagen har föreslagit.

Jag vill dock poängtera att det är viktigt att noga följa utvecklingen på det här området, så att barnfamiljerna inte ytterligare kommer i kläm. Även om

vi nu fattar beslut om höjda barnbidrag, kompenserar detta inte de hyreshöjningar som har skett.

På ett par punkter har vi socialdemokrater reserverat oss. Den första reservationen gäller kretsen av bidragsberättigade. Våren 1993 beställde riksdagen genom ett tillkännagivande att regeringen skulle komma tillbaka med ett förslag om utvidgning av bidragskretsen till att gälla också personer av samma kön.

I dagens lagstiftning finns en orättvisa som innebär att två personer av samma kön inte kan få bostadsbidrag. Riksdagens beslut fattades i enighet förra våren, och jag tycker att det är uppseendeväckande nonchalant mot riksdagen att regeringen inte har återkommit i denna fråga. Jag tycker dessutom att majoriteten i det här fallet är undfallande mot regeringen, när man inte står på sig.

Om riksdagen har gett regeringen ett uppdrag skall det också verkställas. Därför vill jag förnya tillkännagivandet. Jag yrkar bifall till reservation nr 2.

Vi har också en reservation i betänkandet som handlar om regeln att bidragsbelopp under 100 kr inte skall betalas ut. Det innebär att en bidragssökande som är berättigad till bostadsbidrag inte får bidraget utbetalat om det är mindre än 100 kr. På det här sättet kan de alltså gå miste om över 1 000 kr per år. I den trängda ekonomi som många hushåll i dag befinner sig i kan detta vara droppen som får ekonomin att rasa.

Regeln infördes därför att det var administrativt krångligt och kostsamt att betala ut så låga bidrag. Men med den nya teknik som vi har i dag borde det inte vara några problem att klara av detta. Problemet går att lösa på flera sätt, antingen kan man sänka gränsen – KBT har t.ex. en 25-kronorsgräns – eller också kan man sammanföra mindre bidragsbelopp till utbetalning någon eller några gånger per år. Jag vill att regeringen skall se över detta och återkomma.

För att spara kammarens tid kommer jag inte att yrka bifall till denna reservation. Men självfallet står vi socialdemokrater bakom även den.

Herr talman! I övrigt yrkar jag bifall till hemställan i betänkandet.

Anf. 180 BO G JENEVALL (nyd):

Herr talman! Statsrådsbänkarna lyser lika tomma som de alltid har gjort vid bostadsutskottets debatter. Trots att det är sju stycken i utskottet som bär ansvar är inte ens någon här.

Jag vill inledningsvis påminna om det statsfinansiella läget, vilket som regel bara kommer fram i ekonomi- och finansdebatterna. Det är något som vi måste tänka på varje gång, i varje ärende, och även i detta fall. Jag vill åter upprepa att Ny demokrati under hela mandatperioden har anvisat större besparingar än något annat parti. Vi har i ord och handling försökt att göra besparingar i många budgetposter utan att i de flesta fall få något stöd från vare sig regering eller opposition. Situationen är liknande i det ärende som vi nu debatterar. Just med tanke på statsfinanserna och att vi inte kan fortsätta med ett budgetunderskott på 200 miljarder och en statsskuld på över 1 200 miljarder måste vi verkligen genom handling i de olika ärendena, även i de enskilda budgetposterna, ta hänsyn till situationen. Vi lever över våra tillgångar. Vi klarar inte av det här.

Det är därför som vi har väckt vår motion, vilken bl.a. behandlas i detta betänkande. I motionen föreslår vi att man skall utgå från ursprungstanken när det gäller bostadsbidragen, nämligen att stödja barnfamiljerna för att barnen skall få en så bra bostad som möjligt under uppväxttiden. Detta är något som vi tycker är riktigt och som vi stöder.

Bidragsfloran har en tendens att växa, vilket den även har gjort i det här fallet. Nu går en betydande andel av bidragen även till familjer eller ensamstående utan barn. Det finns säkert många vällovliga syften med detta, men någonstans måste vi dra gränsen. Vi tycker att ursprungstanken är bra. Låt oss hålla oss till den! Därför föreslår vi att bostadstillägg inte skall utgå till gruppen utan barn. Förslaget skulle innebära en besparing på 510 miljoner, alltså styvt en halv miljard.

Jag och mina kolleger kommer förhoppningsvis att återupprepa detta. Vi kommer att ta upp det i debatt efter debatt, och vi kommer att fortsätta att skrapa där vi tror att det är möjligt att skrapa. Gör vi inte det, kommer alternativen att bli mycket värre. Vi måste göra satsningar där det kan ge inkomster till staten, eftersom det är inkomsterna som fattas. Utgifterna har man trots allt kunnat hålla någorlunda under kontroll och t.o.m. lyckats pressa ner.

Vi har nu en löpande motionstid efter kompletteringspropositionens presentation. Jag har läst propositionen – naturligtvis inte varje ord och bokstav. Men jag har gått igenom den, först i det förhandsexemplar som vi fick ett dygn före remissdebatten. Jag har sedan under den senaste helgen gått igenom den ytterligare en gång, sida för sida. Jag uppfattar den fortfarande som lika innehållslös som första gången jag läste den. Man föreslår att de föreslagna besparingarna skall få verkan först efter ytterligare två mandatperioder. Vi tycker inte att detta är särskilt kraftfull politik.

Vi hoppas att vi med vår motion skall komma med litet bättre tag. Jag nämner detta, för man kan inte ta itu med de stora sakerna på annat sätt än genom att gneta på varje post och i det lilla.

Herr talman! Bostadsutskottets ordförande brukar ofta vara närvarande i kammaren. I dag måste han ha något väldigt viktigt för sig eftersom han inte är här. Därför tycker jag att han kan vara ursäktad.

Herr talman! Med detta vill jag nöja mig med att yrka bifall enbart till reservation 1, mom. 4.

Anf. 181 BRITTA SUNDIN (s) replik:

Herr talman! Det är lovvärt att Bo G Jenevall vill göra besparingar i statens finanser. Men i det här fallet kommer besparingarna att gå ut över dem som har de lägsta inkomsterna, dvs. för ensamstående och ungdomar, med 40 000 per år och för par med 57 000 per år.

Jag är också angelägen om att spara i statens finanser och att se till att vi så småningom får en budget i balans. Det kommer inte att bli lätt efter dessa regeringsår. Jag är väldigt angelägen om att vi skall spara. Men jag vill inte att det skall ske på bekostnad av de hushåll som tjänar allra minst, vilka har allra svårast att klara sitt boende.

Anf. 182 BO G JENEVALL (nyd) replik:

Herr talman! Jag håller naturligtvis med Britta Sundin om att det finns många människor som har stort behov av bostadstillägg. Jag känner också för dem. Men vi måste göra någonting för att få ordning på ekonomin och inte i slutändan i stället få ännu större skaror av människor som hamnar i samma situation. Alla talar om att vi inte kan röra den eller den gruppen; den eller den delen kan vi inte röra, där måste vi spä på litet grand osv. Men väldigt få talar om var besparingarna skall göras. Alla talar om det i stora ord, i mångmiljardfrågor, men inte i varje budgetpost för sig. Vi måste faktiskt väga varje utgift på guldvåg.

Jag håller med Britta Sundin när hon talar om de hemska hyreshöjningarna under de senaste åren. Men samtidigt vill jag påminna om att 50 % av hyresökningarna faktiskt beror på den skatteöverenskommelse som Socialdemokraterna träffade tillsammans med Folkpartiet. Som en konsekvens av denna ökade hyrorna med 50 %. Det var den största ökningen. Den har skapat många problem.

Anf. 183 BRITTA SUNDIN (s) replik:

Herr talman! Man måste göra någonting, sade Bo Jenevall. Det säger också vi socialdemokrater. Vi har lagt fram konkreta förslag om vad vi vill göra för att få hjulen att snurra och arbetslösheten att minska. Därigenom kan vi också spara i statens finanser.

Vad vi inte vill göra är att låta dem som har det svårast med sin ekonomi få ytterligare försämringar. Vår målsättning med bostadspolitiken är att alla skall ha rätt att bo bra. I den målsättningen ligger också att vi skall stödja dem som inte har råd att själva klara av sin bostadskostnad.

Anf. 184 BO G JENEVALL (nyd) replik:

Herr talman! Ja, Britta Sundin, jag håller med om det också. Men nu har faktiskt Sverige den största bostadsytan per person i världen, så vi har det inte så illa ställt på den punkten.

Jag upprepar med en dåres envishet att vi måste spara och att vi måste spara överallt. Jag håller med om att det finns många orättvisor i sparandet. Vi kommer att lägga fram en del synpunker på detta i samband med kompletteringspropositionen.

Vi har liksom Socialdemokraterna i olika fall betonat nödvändigheten av att stimulera den privata konsumtionen. Vi kan inte spara oss till döds. Det går inte. Vi måste få i gång efterfrågan. Det finns en efterfrågan som skulle kunna tas fram med lämpliga medel. Sedan kan vi ha litet olika åsikter om de bästa vägarna att göra det. Vi vill gärna gå skattevägen, medan andra partier kanske har andra synpunkter. Men jag upprepar: Vi måste spara.

Anf. 185 ULF BJÖRKLUND (kds):

Herr talman! Bostadsutskottet har vid upprepade tillfällen understrukit bostadsbidragens betydelse såsom en del av det bostadspolitiska stödsystemet. Bostadsbidragen kompletterar de generella bostadssubventionerna genom att de riktas mot hushåll med behov av stöd. Ur fördelningspolitisk syn-

vinkel är inkomstprövade bostadsbidrag det klart bästa sättet att göra det möjligt att åstadkomma en god boendestandard även för barnfamiljer.

Skatteomläggningen och de minskade räntesubventionerna har otvivelaktigt medfört en höjning av boendekostnaderna som för vissa grupper kan vara oacceptabel. Det är viktigt att detta kan kompenseras genom bostadsbidragen.

I betänkandet BoU16 behandlas framlagda förslag i proposition 1993/94:144 med berörda motioner. Dessutom behandlas anslagsförslag i årets budgetproposition om bostadsanpassningsbidrag. När det gäller dessa bidrag är utskottet helt enigt om att tillstyrka regeringens förslag om ett anslag på 4,9 miljoner kronor för budgetåret 1994/95.

Trots den breda enigheten i de stora frågorna när det gäller bostadsbidragen har till betänkandet fogats sex reservationer från Socialdemokraterna och Ny demokrati samt en meningsyttring från Vänsterpartiet. Vi har även hört en del anföranden i dessa frågor.

Med anledning av en centermotion föreslår utskottet att riksdagen skall göra ett tillkännagivande om möjligheten att bevilja bostadsbidrag i vissa fall, nämligen då makar lever åtskilda och den ena maken uppbär kommunalt bostadstillägg. Om den ena maken varaktigt bor på servicehus och där uppbär KBT, kan den andre maken inte samtidigt uppbära bostadsbidrag för sitt boende, trots att inkomstförhållanden och bostadskostnader är sådana att bidrag hade utgått om denne hade betraktats såsom ensamstående. Utskottet delar motionärernas uppfattning att det inte kan vara rimligt att makar som på grund av ålders- och sjukdomsskäl varaktigt bor i skilda bostäder skall behöva ansöka om äktenskapsskillnad för att bostadsbidrag skall utgå. Detta måste naturligtvis rättas till.

De mål som riksdagen beslöt om 1987 ligger fast såsom utgångspunkt för bostadsbidragen. Det innebär att bostadsbidragen skall skapa möjligheter för familjer att hålla sig med moderna bostäder med ett eget rum för varje barn. För att möjliggöra detta även för dem som bor i nyare bostäder är det nödvändigt att gränsen för den högsta bidragsgrundande bostadskostnaden höjs. Dessa förstärkningar möjliggörs i sin tur genom att gränsen för lägsta bidragsgrundande bostadskostnad höjs något. Även inkomstgränsen för oreducerat bostadsbidrag höjs något i framlagt förslag. De föreslagna förändringarna av reglerna för bostadsbidrag till barnfamiljer innebär således att bidragen till hushåll med de högsta bostadskostnaderna ökar.

Boverket har under åren 1991–1993 följt upp och utvärderat bostadsbidragens effekter. Utvärderingen visar att bostadsbidragen till barnfamiljer har stor fördelningspolitisk precision samt att effekterna av denna stödform överensstämmer med det uttalade syftet med stödet. I maj 1993 fick de ca 20 % av hushållen som hade de lägsta inkomsterna ca 30 % av de totala bidragen. Hälften av bidragen gick till de ca 35 % av hushållen som hade de lägsta inkomsterna.

Herr talman! Jag kunde inte undvika att under förstamajhelgen reagera på den talkörsverksamhet som Vänsterpartiets Gudrun Schyman ägnade sig åt. Hon påstod att "hyrorna hade gått upp och bostadsbidragen ner". Tyvärr finns ingen ledamot från Vänsterpartiet här. Antingen är hennes påståenden ett led i falsk marknadsföring eller också ren okunnighet. Även Britta Sun-

din nämnde att hyrorna hade ökat utan motstycke under denna mandatperiod. Då kan det vara lämpligt att Britta Sundin lyssnar. Så här var det.

Redan 1990 ökade hyrorna med 14,2 %. 1991 ökade de med 25,4 %, 1992 med 8,2 %, 1993 med 8,1 % och 1994 med 3,5 %. I år, 1994, har vi den lägsta hyreshöjningen sedan 1970.

Om vi gör en liten jämförelse med kostnaderna för bostadsbidragen, finner vi att ökningen under budgetåret 1991/92 var hela 61 % – detta såsom en kompensation för de ökade boendekostnader som följde av skatteomläggningen. Men även därefter har bostadsbidragen ökat med 17 % budgetåret 1992/93 och med 16 % budgetåret 1993/94.

Samtidigt som besparingar av de generella räntebidragen hittills har genomförts med 3,4 miljarder kronor har kostnaderna för bostadsbidragen ökat med 1,5 miljarder kronor och för de kommunala bostadstilläggen KBT med ca 2 miljarder kronor. Detta innebär att de sämst ställda hushållen har kompenserats för ökade boendekostnader.

Vänsterpartiet anför i sin meningsyttring något om att reglerna för bostadsbidrag för barnfamiljer bör kompletteras så att förändringen av barnbidragen – alltså det sänkta flerbarnstillägget – i stället kompenseras genom en höjning av bostadsbidraget för dessa grupper. Detta är naturligtvis en god tanke. Såsom kristdemokrat ser jag naturligtvis en kompensation i förslaget till vårdnadsbidrag, även om det inte råkar framgå av betänkandet.

Vänsterpartiet föreslår i sin meningsyttring även en översyn av reglerna för bostadsbidrag vid skilsmässa. Utskottet finner inte skäl för att tillstyrka detta förslag, eftersom 15 § lagen om bostadsbidrag redan nu garanterar båda föräldrarna, om de inte lever tillsammans, den bostadsanknutna delen av bidraget. Den ej bostadsanknutna delen av bidraget tillfaller dock endast den förälder hos vilken barnet är mantalsskrivet.

Socialdemokraterna efterlyser i en reservation resultatet av de överväganden som utskottet och riksdagen tidigare i ett tillkännagivande förelagt regeringen om en vidgning av bidragskretsen – något som redan har nämnts här. Vi vet att sådana överväganden pågår inom regeringskansliet. Det handlar ju även om ekonomi och pengar, vilket finns med i övervägandena. Vi förutsätter att regeringen i lämpligt sammanhang redovisar sitt ställningstagande i frågan och då också framlägger förslag om erforderliga åtgärder.

När det gäller gränsen för utbetalning av bidrag vore det intressant för mig, som inte var med 1988 då reservanternas egen regering genomförde detta förslag, att få veta motiven bakom förslaget. Handlade det bara om byråkrati? Det är naturligtvis av värde om man kan fatta väl avvägda och någorlunda långsiktiga beslut.

Till sist vill jag säga några ord om Ny demokratis reservation. Det är naturligtvis viktigt, när vi gör ganska dramatiska neddragningar av de generella bidragen i rådande situation på arbetsmarknaden, att vi är uppmärksamma på effekterna och med hjälp av riktade bidrag, såsom bostadsbidraget, garanterar stöd till de mest utsatta grupperna. Det gäller naturligtvis även de ensamstående och lågavlönade. Även dessa människor bör garanteras en bostad till rimlig kostnad.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 186 BRITTA SUNDIN (s):

Herr talman! Jag börjar kommentera Ulf Björklunds inlägg från slutet. Det sista han sade var att han skulle ville veta hur vi resonerat om bostadsbidragen och om detta med att belopp under 100 kr inte betalas ut.

De ekonomiska förutsättningarna för väldigt många familjer har ju förändrats jämfört med situationen 1988 och fram till i dag. Det gör att vi också kan ompröva ett beslut som fattades 1988. Dessutom vet vi att tekniken har utvecklats. I dag skall man inte behöva anföra tekniska skäl för att inte betala ut mindre belopp. 1988 sade man att det av administrativa skäl blir för kostsamt att hantera små belopp. Vi fattade då beslut om detta på grund av de problem som väldigt många familjer har. Framför allt råkar ungdomar, t.ex. studerande, ut för det här. En tusenlapp är mycket pengar för dem som lever på marginalen.

När det gäller bostadsbidrag till hushåll bestående av personer av samma kön har regeringen faktiskt haft ett helt år på sig. Vi gjorde en beställning till regeringen förra våren. Ett par gånger sedan förra våren har vi behandlat bostadsbidragen. Inte vid något av de tillfällena har regeringen tagit upp den här frågan och klarat ut hur man vill ha det.

Det här är faktiskt en orättvisa inte bara gentemot homosexuella som lever tillsammans utan också gentemot exempelvis mor och dotter som lever tillsammans. Dessa kan inte få bidrag. Däremot kan mor och son i samma hushåll få bidrag. Två systrar kan heller inte få bidrag. Men en syster och en bror kan få bidrag. Det finns alltså orättvisor i lagen i det här sammanhanget. Vi måste se till att vi rättar till detta. Det är dåligt av regeringen att man hittills inte har kommit med ett förslag.

Slutligen gäller det skattereformen. Boverket har nu gjort en ordentlig analys av vad som hände med hyrorna när det gällde skatteomläggningen. Det är sant att hyrorna blev högre. Men man har också kunnat visa att det för hushållens del inte blev någon försämring. Man fick i stället tillbaka i form av sänkt skatt. De som inte fick sänkt skatt fick i stället högre bostadsbidrag. Netto fick man alltså inte ut mindre efter skattereformen än man dessförinnan fick ut.

Anf. 187 ULF BJÖRKLUND (kds):

Herr talman! Det är möjligt att byråkratin när det gäller utbetalning av smärre belopp i dag kan undanröjas en aning till följd av tekniska framsteg.

Före 1988 handlade det om en gräns vid 50 kr. 1988 gjorde man en justering uppåt till 100 kr. Med dagens penningvärde är den här hundralappen ändå inte så mycket. Vi ligger säkert någonstans mittemellan de 50 respektive 100 kronorna.

Bostadsbidragen har ökat för de grupper som bäst behöver bidragen. Man har ändå fått kompensation. Det här kan därför inte handla om särskilt mycket pengar eller ha så stor betydelse.

Det är ändå av värde att ett beslut har någorlunda god bärighet, att det hela är väl genomtänkt och att man inte ändrar och kastar om hur som helst.

När det gäller frågan om en vidgning av kretsen människor som får bostadsbidrag är det trots allt så att här ligger ett övervägande av ekonomisk art. I en situation präglad av en ekonomisk kris är det mycket som talar för

att man ser över det här ordentligt och att man undersöker vad detta kan innebära också för ekonomin. Av det skälet tycker jag att vi kan förlåta att man på regeringskansliet fortfarande räknar på detta. Självklart är det också min förhoppning att man snart kommer med besked i den här frågan.

Anf. 188 BRITTA SUNDIN (s):

Herr talman! Jag vill påminna Ulf Björklund om att ett enigt utskott förra våren begärde att regeringen skulle återkomma i frågan. Jag kan inte tänka mig att någon av oss trodde att regeringen inte på ett helt år skulle klara av att se över problemet och rätta till en felaktighet i lagstiftningen som gör att människor behandlas olika.

Boverket är ju den myndighet som ser över bostadssituationen för många människor. Man har nyligen avlämnat en rapport som visar att 380 000 hushåll i Sverige under de senaste åren har fått byta ner sig till en lägre standard, till en mindre bostad. Denna utveckling tycker jag är väldigt oroande.

Jag skulle vilja höra vad Ulf Björklund, som här företräder regeringspartierna, anser om en utveckling som innebär att vi i Sverige, om vi inte ser upp i den här frågan, kan komma tillbaka till en situation av trångboddhet.

Vilka åtgärder ämnar regeringspartierna vidta när det gäller dem som blir tvungna att byta ner sig?

Anf. 189 ULF BJÖRKLUND (kds):

Herr talman! Först vill jag säga till Britta Sundin att utskottet fortfarande är enigt när det gäller att undersöka möjligheterna att vidga bidragskretsen. Det är ingen skillnad jämfört med föregående år.

Alla förväntar vi oss, och så alltså även jag, att någonting snarast presenteras här. Enighet råder således fortfarande i utskottet.

När det gäller de hushåll som har fått byta ner sig i fråga om boendestandarden kan jag säga att en mycket viktig orsak nog är vad jag anförde om hyreshöjningarna år 1991. Med hela 25,4 % ökade hyran till följd av skatteomläggningen. Man kan naturligtvis fundera över om våra riktade bidrag fullt ut utgör kompensation för den stora höjning som skatteomläggningen har orsakat. Ändå visar satsningen på bostadsbidragssidan att vi trots allt vill rikta de här pengarna till de grupper som har största behovet av dem. Det är den ambition som vi i rådande situation kan ha.

Anf. 190 BRITTA SUNDIN (s):

Herr talman! Helt kort vill jag bara säga till Ulf Björklund att Boverket faktiskt har utvärderat skattereformen och kommit fram till att inte någon har fått sämre förhållanden på grund av just skattereformen.

Anf. 191 ULF BJÖRKLUND (kds):

Herr talman! Ett positivt tecken ser vi trots allt när vi tittar på boendekostnadsutvecklingen efter 1991. 1994 har vi den minsta boendekostnadsökningen sedan 1970. Det är ju också sådant som kommer väldigt många människor till del. Det i sin tur har att göra med att regeringen har vidtagit åtgärder för att få ner framför allt räntorna. Vi får alltså se en utveckling som innebär att vi har fått ner hyreskostnadsökningen under de senaste åren.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 5 maj.)

17 § Elöverkänslighet

Föredrogs
bostadsutskottets betänkande
1993/94:BoU17 Elöverkänslighet.

Anf. 192 BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! Bostadsutskottets betänkande om elöverkänslighet är enhälligt. Det kanske kan synas som en utmaning att fresta kammarens tålamod med att dra i gång en debatt och göra inlägg i den här frågan. Men jag tycker att den är så pass viktig att vi bör uppmärksamma den genom att byta några ord om problemen.

Elöverkänslighet är en relativt ny företeelse i vårt samhälle. Inte desto mindre är det angeläget att vi uppmärksammar den. Problemet kan man väl säga är en följd av det s.k. moderna samhället med den stora användningen av el och apparater som har elektricitet som drivkälla.

Det råder också samstämmighet bland många om att en del personer mår ganska dåligt när de utsätts för eller kommer i närheten av elektromagnetiska fält. Samtidigt måste man konstatera att det i dag inte finns någon allmänt accepterad förklaring till uppkomsten av elöverkänslighet. Detta gör att det inte heller är möjligt att förorda eller föreslå åtgärder för att komma till rätta med de här problemen.

Men det är mycket angeläget att kunskaperna på det här området ökas. Åtskilliga kunskaper finns redan. De bör föras ut och ligga till grund för åtgärder i syfte att minska problemen.

Undersökningar och kartläggningar har under senare år genomförts. Socialstyrelsen har tillsatt en arbetsgrupp som skall utvärdera dagens befintliga kunskapsläge. De väntas i slutet av året lägga fram sitt arbete. Till den här gruppen har knutits en referensgrupp med företrädare för Boverket, Elsäkerhetsverket, Arbetarskyddsstyrelsen, Strålskyddsinstitutet samt kommunerna. Det pågår även annat arbete på det här problemområdet.

Enligt utskottets mening bör en samordning ske av allt pågående arbete. En grundläggande uppgift bör vara att på ett enhetligt sätt definiera begreppet elöverkänslighet. Likaså bör omfattningen av problemen så långt som möjligt fastställas.

Utskottet anser att det bör ankomma på regeringen att vidta de åtgärder som erfordras för att de nu pågående utrednings- och inventeringsinsatserna samordnas och därefter förs ut i form av åtgärdsprogram. Med hänsyn till problemens omfattning bör detta arbete genomföras utan dröjsmål.

De erfarenheter som härvid efter hand uppnås bör snabbt komma till praktisk tillämpning. I lämpligt sammanhang bör regeringen återkomma till riksdagen med redovisning och med förslag til åtgärder.

Ett antal motioner ligger till grund för detta betänkande, och särskilt tas i en del av dessa upp förslag om bostadsanpassningsbidrag för elsanering. I

dag finns det inte någon skyldighet för kommunerna att utge de här bidragen, men flera kommuner beviljar trots detta bostadsanpassningsbidrag för elsanering.

Utskottet är mot bakgrund av de kunskapsbrister som ännu råder om orsaker och samband beträffande elöverkänslighet inte berett att föreslå bifall till motionskraven. I dessa liksom i alla andra frågor är det nödvändigt att ha tillförlitligt underlag och entydiga fakta när riksdagen skall fatta viktiga beslut. Dessa underlag saknas i den här frågan. Jag är övertygad om att när beslutsunderlaget fyller dessa krav kommer åtgärder utan dröjsmål att vidtas.

De problem och den oro som allt fler känner beträffande elöverkänslighet har utskottet tagit på allvar. Fakta har inhämtats och uppvaktningar har skett inför utskottet. Hela frågan om elöverkänslighet har genom detta betänkande lyfts fram på ett sätt som jag tror är både riktigt och viktigt. Det är säkert inte sista gången den här frågan kommer att behandlas i Sveriges riksdag. Jag ser med tillförsikt fram emot att man efter hand får en bättre struktur på både forskning och åtgärdsprogram.

Herr talman! Med detta vill jag avslutningsvis yrka bifall till hemställan i detta enhälliga betänkande.

Anf. 193 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Det finns många exempel på att när stora miljöproblem första gången upptäcks tar man inte dem som slår larm på allvar. Särskilt gäller det om problemen är omfattande, svåra att komma till rätta med och om de bara kan angripas om man utmanar starka ekonomiska intressen. Detta gällde när asbestens farlighet första gången upptäcktes. Det gällde lösningsmedel i färger och det gäller nu elöverkänslighet och bildskärmsskador.

Det är också regel att den akademiska världen är tämligen konservativ i sådana här frågor. De forskare som först lyssnar på dem som drabbats och slår larm blir ofta betraktade som alarmister, populister och kanske rent av ibland linslöss.

Det är först när bevisen blir helt överväldigande för att något är fel på de vedertagna teorierna som det akademiska etablissemanget vågar slå fast en ny sanning.

Jag tillhörde själv dem som var skeptiska mot att man kunde bli skadad av elektricitet, särskilt av att arbeta vid bildskärm. Jag påverkades förmodligen av en stark tro på den nya informationsteknologin och ett eget starkt beroende. Hela min tillvaro skulle mer eller mindre slås i spillror om jag tvangs återvända till pennan eller skrivmaskinen. Åtminstone inbillade jag mig det.

Det som gjort att jag nu har fått en annan uppfattning har att göra med att jag själv fick symtom där ett samband med arbete framför bildskärm inte kunde uteslutas. Nu visade det sig att det troligen var något annat, men det hela ledde till att jag lärde känna människor som redovisat sina problem på ett så oerhört tydligt sätt att det gjorde mig övertygad om att elöverkänsligheten är ett reellt fysiologiskt problem, även om det naturligtvis är ganska svårt att dra en absolut gräns mellan kropp och själ.

Vi i Vänsterpartiet som har motionerat nöjer oss med utskottets förslag

och uppfattar det som att alla partier nu tar detta problem på allvar och att vi vill att regeringen skall komma tillbaka med konkreta förslag. Och det skall gå fort. Det står också "utan dröjsmål" i utskottets betänkande.

Jag noterar särskilt att utskottet säger att de praktiska erfarenheterna måste tas till vara. Det uppfattar jag som ett stöd för vår motion, där vi hävdat att forskningen kring elöverkänslighet skall ske i nära samarbete med drabbade personer.

Låt mig avsluta med ett exempel på vad samarbetet skulle kunna betyda. I Arbetsmiljöfonden pågår nu behandlingen av ett antal ansökningar om forskningsanslag. Beslut skall fattas senare denna månad. Föreningen för el- och bildskärmsskadade har på eget initiativ begärt att få läsa handlingarna. I ett remissvar hävdar de att forskningen om elöverkänslighet i Sverige befinner sig i en förtroendekris, eftersom den domineras av forskare som med stor frenesi förfäktat att elöverkäsnlighet och skador från bildskärmar skall betraktas som en omöjlighet till dess motsatsen är fullständigt bevisad. Föreningen har också synpunkter på de enskilda forskningsprojekten.

Det är klart att riksdagen inte skall lägga sig i forskningspolitikens detaljer eller enskilda forskningsprojekt. Men vi kan som representanter för allmänheten hävda kravet på att forskarna lyssnar på dem som drabbats.

Jag tycker att det är naturligt att de instanser som beviljar forskningsanslag – det gäller både Socialstyrelsen och Arbetsmiljöfonden – själva aktivt försöker ta in synpunkter från de drabbade och deras intresseorganisationer och också beaktar de synpunkter som kommer fram.

Det skulle vara intressant att höra någon av mina meddebattörer och företrädare för regeringspartierna uttala sin mening i den här frågan.

Med detta yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Anf. 194 LENNART FRIDÉN (m):

Herr talman! Vi närmar oss den del av året då många gärna vill börja dra i väg till sommarstugan, med en kanske litet enklare stil på sitt liv. Man vill leva litet primitivare. Visst låter det mysigt när man talar om surrande spritkök och levande ljus.

När jag senast upplevde detta var det snarast i en stämning av spöklikhet. Det var vid ett av de möten jag har haft med dem som har drabbats av det som vi kallar för elöverkänslighet. Man kom fram till dörren i ett vanligt bostadsområde. Dörrklockan var urkopplad, och man fick knacka på dörren. När vi hade suttit där en stund ringer telefonen, och den var kopplad på ett sådant sätt att det inte var direkt i närheten av själva telefonen som abonnenten svarade, utan det var en lång och krånglig anordning ett antal meter från telefonen. När man tittade upp närmast taket såg man hur vissa av kopplingsdosorna var helt tomma. På andra ställen hade man kopplat ur det elektriska.

Där vid sitt bord med levande ljus satt den unge civilingenjör som förut vid dataskärmen arbetat med det högteknologiska JAS-projektet. Han skulle bjuda på te. Det var då det surrande spritköket hördes. Visst kunde han använda sitt skafferi. Bra skafferi i all ära, men hur många vill vara utan kyl och frys, eller vem vill vara utan TV, video, diskmaskin, elspis, mikro-

vågsugn, skiv- eller CD-spelare, rakapparat, hårtork, eller ännu värre som i hans fall utan sitt jobb?

Bertil Danielsson påpekade förut att vi inte vet så mycket kring detta. Just det är ganska oroande. Det är så mycket i vår miljö som vi inte har något grepp om, där vi kanske redan har passerat en gräns som vi alltför sent kommer underfund med att vi har passerat.

Vi vet inte om olika påverkansfaktorer gemensamt löser ut allergier. Vi vet inte med säkerhet om de samband som tycks finnas mellan kvicksilverförgiftades och elöverkänsligas allergier och vad de kan bero på. Vi kan konstatera att en av landets stora tidningar i dag har ägnat en hel bilaga åt allergier. Även om man inte tar upp just frågan om elöverkänslighet, påpekar man att ungefär var fjärde svensk i dag är överkänslig för något ämne eller någon miljö.

Vi kan som motionärer i dag vara ganska nöjda. Många har alltför länge inte tagit de drabbade på allvar. Jag hade en frågedebatt i ärendet i höstas och kunde konstatera, med det svar jag fick, att man på berört departement ännu inte hade insett djupet av dessa problem. Det var med en viss besvikelse som jag den gången lämnade talarstolen.

Nu kan jag konstatera att utskottet har, med bl.a. utskottsförhör kring problemen, insett allvaret och kommit fram till ett bra förslag och, som Johan Lönnroth påpekade förut, markerat att de åtgärder som kan vidtas skall vidtas utan dröjsmål.

Herr talman! Jag tillstyrker varmt hemställan i betänkandet.

Anf. 195 RUNE THORÉN (c):

Herr talman! Ute i våra kommunala församlingar är det vanligt att man när man motionerat går upp och tackar. Motionen kan vara olika behandlad, ibland avstyrkt, ibland tillstyrkt. Här i riksdagen är det nästan undantagslöst så att motioner avslås. De flesta motionärer vet aldrig om när motionen behandlas. Det står en liten rad inne i ett stort betänkande som inte har en titel som har med motionen att göra. Den bara försvinner.

I det här fallet är det inte så, herr talman. Vi har fått ett betänkande med rubriken Elöverkänslighet. Det är företrädare för sex av riksdagens partier som motionerat, 23 motionärer. Det visar med vilket allvar som frågan har tagits. Det hedrar bostadsutskottet – det vill jag säga till Bertil Danielsson som är utskottets talesman i dag – att det är bra att man har behandlat den här frågan på det här viset. Som mina meddebattörer tidigare sagt har denna fråga väckt stor uppmärksamhet i massmedierna. Elöverkänslighet är ett stort bekymmer för de människor som har drabbats.

Jag har i likhet med tidigare talare besökt bl.a. elöverkänsliga människor. Det är problem för dem i bostaden, och på arbetsplatsen.

Utskottet har haft en hearing. Man har haft folk hos sig som redovisat sina synpunkter vilka jag själv har tagit dela av, liksom av de förslag som utskottet enhälligt kommit fram till. Jag har egentligen ingen fråga till Bertil Danielsson utan mera en önskan att man nu noga följer upp frågan. Det har sagts tidigare att vi inte har ett särskilt statsråd med ansvar för sådana här frågor. Det är viktigt att frågan följs upp så att regeringen tar itu med frågan

och återkommer till riksdagen. För de människor som är drabbade är varje månad ett bekymmer. Därför är det bråttom.

Jag skall i likhet med många andra riksdagsmän nästa vecka ut och tala om demokrati och rösträtt. Jag tycker faktiskt att detta ärende är ett gott skolexempel på när demokratin fungerar och när det verkligen kan hända någonting i parlamentet.

Jag ber slutligen, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 196 BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! Det är något ovanligt att begära replik när betänkandet är enigt och utskottet har fått beröm av de i debatten deltagande ledamöterna. Men det var några synpunkter som jag kanske ändå vill kommentera.

Det är givetvis så, Johan Lönnroth, att riksdagen som lagstiftande och beslutande församling måste vara väldigt försiktig när det gäller frågor som har med forskning och liknande att göra. Vi får inte råka i den situationen att riksdagen sliter tvister inom forskningsvärlden genom att fatta beslut i en eller annan riktning. Vi måste ha så gott underlag för våra ställningstaganden att det inte kan komma i fråga att vi har tagit ställning för en eller annan part.

När det gäller de elöverkänsliga människornas situation delar jag självfallet den uppfattningen att de måste få komma till tals, liksom alla andra som har något att tillföra i dessa frågor. Vi hade uppvaktning i utskottet från de elöverkänsligas förening. Vi lyssnade med uppmärksamhet på vad man hade att framföra. Jag är övertygad om att man också i framtiden kommer att ta hänsyn till vad som framkommer.

Lennart Fridén sade i sitt inlägg att det är otillfredsställande och t.o.m. skrämmande att vi vet så litet. Ja visst, det är därför som utskottet har ägnat ett så stort intresse åt den här frågan. Den har fått ett eget betänkande och en ordentlig genomlysning, och man har gjort en kraftfull skrivning som är uppfordrande och krävande gentemot regeringen, som nu har ett påtagligt ökat ansvar för dessa frågor.

Till Rune Thorén vill jag också säga att självfallet kommer uppmärksamheten att vara stor och omfattande även framöver. Frågan om elöverkänslighet är inte löst eller avförd från dagordningen genom beslutet i riksdagen, utan detta är början till en process. Jag utgår från att inte minst ledamöterna i Sveriges riksdag kommer att bevaka hur denna fråga framöver behandlas.

Anf. 197 JOHAN LÖNNROTH (v):

Herr talman! Jag håller naturligtvis med Bertil Danielsson om att vi här i riksdagen inte kan slita tvister mellan forskare. Men i och med att utskottet nu har uttalat att de praktiska erfarenheterna måste tas till vara, tolkar jag det så, att det i första hand är de elskadade själva som har praktiska erfarenheter att tillföra. Nu har utskottet tagit deras erfarenheter på allvar och lyssnat på dem. Då tillåter jag mig att tolka utskottet och Bertil Danielsson på det viset att vi också anser att det är rimligt att de instanser som beviljar forskningsanslag – i det här fallet Socialstyrelsen och Arbetsmiljöfonden – lyssnar lika noga på de drabbade och själva tar initiativ till att ta in synpunk-

ter från dessa och också tar hänsyn till de praktiska erfarenheterna när de beviljar forskningsanslag.

Anf. 198 BERTIL DANIELSSON (m):

Herr talman! I den här delen tror jag inte att det finns någon annan uppfattning än vad som här har framkommit. Självfallet kommer man att vidta de åtgärder som man har möjligheter att vidta med nuvarande kunskapsnivå. Man vet ju en hel del. Man vet att människor far illa, och man vet att situationen förbättras för de allra flesta om de inte utsätts för elektromagnetisk strålning.

Åtskilligt kan redan göras. Men det återstår ändå en hel del. Vi gör nu en beställning om det samlade greppet. Men det utesluter inte att man går snabbt fram på de områden som är möjliga. Nu är det inte riksdagens uppgift att i detalj tala om för olika myndigheter att de skall göra si eller så. Man är nog tillräckligt lyhörd för den anda och intention som finns i betänkandet, så att man ändå gör på det sättet.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 5 maj.)

18 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades
Motionerna
med anledning av prop. 1993/94:234 Vissa inkomst- och företagsskattefrågor, m.m.
1993/94:Sk45 av Lars Biörck (m)
1993/94:Sk46 av Lars Bäckström m.fl. (v)
1993/94:Sk47 av Karin Falkmer (m)
1993/94:Sk48 av Karin Starrin (c)
1993/94:Sk49 av Agne Hansson (c)
1993/94:Sk50 av Ingrid Näslund och Chatrine Pålsson (kds)
1993/94:Sk51 av Lars Hedfors m.fl. (s)
1993/94:Sk52 av Ulf Björklund (kds)

19 § Kammaren åtskildes kl. 21.53.

Förhandlingarna leddes
av talmannen från sammanträdets början t.o.m. 6 § anf. 22 (delvis),
av förste vice talmannen därefter t.o.m. anf. 53 (delvis),

av andre vice talmannen därefter t.o.m. 10 § anf. 87 (delvis),
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. anf. 120 (delvis),
av förste vice talmannen därefter t.o.m. 16 § anf. 179 (delvis) och
av tredje vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

GUNNAR GRENFORS

/Barbro Nordström

Innehållsförteckning

Onsdagen den 4 maj

1 § Val av en riksdagens ombudsman 1
Thage G Peterson (s)
2 § Justering av protokoll 1
3 § Hänvisning av ärenden till utskott 1
4 § Förnyad bordläggning 2
5 § Beslut rörande utskottsbetänkande som slutdebatterats den 29 april 2
Socialförsäkringsutskottets betänkande SfU12
Meddelande om samlad votering 3
6 § Jämställdhetspolitiken 4
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU17
Debatt
Berit Andnor (s)
Stefan Kihlberg (nyd)
Hans Andersson (v)
Isa Halvarsson (fp)
Charlotte Cederschiöld (m)
Marianne Andersson (c)
Rose-Marie Frebran (kds)
Socialminister Bengt Westerberg (fp)
Berith Eriksson (v)
Eva Zetterberg (v)
Beslut fattades efter 8 §
7 § Förslag om ytterligare anslag på tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1993/94, m.m. 62
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU22
Beslut fattades efter 8 §
8 § Ändring i lagen om generellt anställningsstöd, GAS 62
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU23
Debatt
Laila Strid-Jansson (nyd)
Elver Jonsson (fp)
Hans Andersson (v)
Beslut 68
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU17
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU22
Arbetsmarknadsutskottets betänkande AU23
Beslut om samlad votering 72

9 § Utvidgad kompensation för viss dieseloljeskatt 72
Skatteutskottets betänkande SkU33
Debatt
Karl Hagström (s)
Ivar Franzén (c)
Beslut fattades efter 10 §
10 § Verksamhet och anslag för totalförsvaret 1994/95 74
Försvarsutskottets betänkande FöU9
Debatt
Sture Ericson (s)
Jan Jennehag (v)
Arne Andersson (m)
Försvarsminister Anders Björck (m)
Lars Sundin (fp)
Gunhild Bolander (c)
Jan Erik Ågren (kds)
Robert Jousma (nyd)
Karin Wegestål (s)
Henrik Landerholm (m)
Sven-Olof Petersson (c)
Åke Carnerö (kds)
Christer Skoog (s)
Förste vice talmannen (om sammanträdets fortsättning under kvällen)
Göthe Knutson (m)
Britt Bohlin (s)
Gudrun Norberg (fp)
Claus Zaar (nyd)
Lars Bäckström (v)
Meddelande om omröstning i Europaparlamentet 127
Förste vice talmannen
Beslut 127
Skatteutskottets betänkande SkU33
Försvarsutskottets betänkande FöU9
Beslut om uppskjuten votering 129
Ajournering 130
Återupptagna förhandlingar 130
11 § Indirekta skatter 130
Skatteutskottets betänkande SkU34
Debatt
Bo Forslund (s)
Peter Kling (nyd)
Lars Bäckström (v)
Ivar Franzén (c)
Karl-Gösta Svenson (m)
Beslut skulle fattas den 5 maj

12 § Fråga om medgivande enligt 4 kap. 8 § första stycket regeringsformen att väcka åtal mot riksdagsledamot 142
Konstitutionsutskottets betänkande KU49
Debatt
Thage G Peterson (s)
Beslut skulle fattas den 5 maj
13 § Rasistisk brottslighet 142
Justitieutskottets betänkande JuU13
Debatt
Karl Gustaf Sjödin (nyd)
Birgit Henriksson (m)
Berith Eriksson (v)
Hans Göran Franck (s)
Beslut skulle fattas den 5 maj
14 § Disciplinförseelser av krigsmän m.m. 154
Justitieutskottets betänkande JuU26
Beslut skulle fattas den 5 maj
15 § Utvidgande av Norra Kvills nationalpark 155
Jordbruksutskottets betänkande JoU20
Beslut skulle fattas den 5 maj
16 § Bostadsbidrag och bostadsanpassningsbidrag 155
Bostadsutskottets betänkande BoU16
Debatt
Britta Sundin (s)
Bo G Jenevall (nyd)
Ulf Björklund (kds)
Beslut skulle fattas den 5 maj
17 § Elöverkänslighet 163
Bostadsutskottets betänkande BoU17
Debatt
Bertil Danielsson (m)
Johan Lönnroth (v)
Lennart Fridén (m)
Rune Thorén (c)
Beslut skulle fattas den 5 maj
18 § Bordläggning 168

gotab 46700, Stockholm 1994